

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПЕДТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

***МАТЕРІАЛИ
VIII МІЖНАРОДНОГО
ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІННОВАЦІЙ***

Том 2

22-23 вересня 2016 року
м. Черкаси

УПОРЯДНИК:

Назаренко Г. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бех І.Д., доктор психологічних наук, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Кириленко С.В., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу дослідження підготовки вчителів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України;

Чепурна Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти і науки України, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗМІСТ
РОЗДІЛ 1.
УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волкова Н. П. МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ.....	6
Лапшина І. С., Тандура Г. О. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОМОНІТОРИНГУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНЕ УПРАВЛІНСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	17
Вознюк А. В. ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ В ОСВІТНІХ ОКРУГАХ.....	24
Фролова Т. І. СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО НА ЗАСАДАХ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ТА ШКОЛИ, ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ.....	31
Устинова Н. В., Равкіна О. І. ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ... ..	36
Зегрюк М. Е. МОДЕЛЬ УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	41
Куриш Н. К., Унгурян І. К. РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ТА НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ.....	48
Підмогильна В. М. МОДЕЛЬ ШКОЛИ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	54

РОЗДІЛ 2.
ІННОВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сагач Г. М., Мартиненко В. Ф. ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО: МИСТЕЦТВО ЛОГОКРЕАЦІЇ (КАЗКОТЕРАПІЇ).....	58
Кірик М. Ю. ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ.....	66
Кучеренко Т. М., Стороженко М. Р. МІЖШКІЛЬНИЙ ФАКУЛЬТАТИВ З БІОЛОГІЇ.....	72
Кунат В. В. АВТОРСЬКА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «БІОЛОГІЯ В ПРОФЕСІЯХ».....	74
Мартинова В. П. РОЗВИТОК МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ЕЛЕМЕНТАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ.....	76
Крижна К. М. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	80
Литвинюк Л. В. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	85
Мосійчук І. А. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДИДАКТИКИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	89
Гонтар Л. В. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДІТЕЙ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА МОВЛЕННЄВИМИ РОЗЛАДАМИ.....	93

Атаманюк Н. В. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	96
Пушкар Н. А., (керівник творчої групи), Введенська Т. П., Гончаренко С. В., Зиневич Г. А., Юдицька Г. С. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ТЕАТР ЗЦІЛЮВАЛЬНИХ ДОТИКІВ» У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	102
Домінська І. О., Якимчук О. О. УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКО – МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ.....	108

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Пугач О. Д. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ.....	115
Полишвайко Н. В. АВТЕНТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ... ..	120
Шимко М. Ю. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО ЗАНЯТЬ ЗИМОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ.....	123
Коченгіна М. В. МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ІГРАШКИ ТА ГРИ.....	128
Климчук І. П., Третьякова С. О. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	135
Візьма Т. М. НОВІ ПІДХОДИ В РОБОТІ ЛОГОПЕДА З РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	138

РОЗДІЛ 4. ДОСВІД ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Першакова С. М. АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНО-СПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	144
Давидова О. О., Козак Ю. В., Вольчева Г. А. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	149
Біла О. П. ВІДЕОСТУДІЯ В ШКОЛІ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ.....	154
Келембет Л., Фляк О., Риндич О. РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ “НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ”.....	157
Гочошвілі І. О. РОБОТА ЛІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ТА АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ.....	164
Деленко М. А., Набитович М.В. КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	166
Кіта Л. Б., ІНТЕГРОВАННИЙ ПРОЕКТ «МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ» – «НАВЧАЄМОСЬ РАЗОМ».....	173
Різник Л. Л. ШКОЛА ЦІННОСТЕЙ ТА ФІЛОСОФСЬКОГО СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ.....	178

РОЗДІЛ 5.
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЯКОСТІ ОСВІТИ

Шатківський В. М. ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ УЧНІВ 2-6 КЛАСІВ Г.Р.А. – ГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛГОРИТМІВ.....	183
Шашолко С. І. ВЕБ-КВЕСТ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	186
Бойко О. М. ТЕХНОЛОГІЯ ВЕБ-КВЕСТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	188
Шеденко Н. В. УЧНІВСЬКІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЯК ІТ-ПОТЕНЦІАЛ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	194
Голінько Ю. А. ЕЛЕКТРОННИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ.....	199
Ракута В. М. ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ.....	202

РОЗДІЛ 6.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Василенко Н. В. НОВА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	206
Заяц Ю. В. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ «ВІРТУАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ».....	212
Буря С. П. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	217
Ястребова В. Я., Бабко Т. М. АКТУАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО ДОСВІДУ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ... ..	223
Воронкін О. С. ІСТОРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ.....	229
Водолазська Т. В. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	234
Халецька Л. Л. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	240
Бутурлим Т. І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	246

РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ

*Волкова Наталія Петрівна, заступник директора з виховної роботи
комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 53»
Маріупольської міської ради Донецької області*

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство потребує високоосвічених, ініціативних особистостей, здатних творчо його реформувати, збільшити інтелектуальний потенціал держави, відновити українську духовну культуру. Це, в свою чергу, загострює проблему виховання підростаючого покоління (особливо дітей шкільного віку), яка стала однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці.

Згідно із Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» виняткового значення набуває процес виховання особистості, який має забезпечити її всебічний розвиток, соціальну активність і цілісність, здатність до самостійного мислення, суспільної діяльності, успадкування духовних надбань українського народу.

Пошук сучасних шляхів і засобів управління процесом виховання становить нині одну з найактуальніших проблем управління загальноосвітнім навчальним закладом, успішне вирішення якої потребує ґрунтовного осмислення суті управління виховним процесом, його структури, функцій, форм і методів.

На сьогодні ученими-педагогами активно досліджуються питання особистісно орієнтованого підходу у вихованні (М. К. Акімова, І. Д. Бех), формування соціальної активності учнів (М. Й. Боришевський, І. Г. Єрмакова та ін.). Визначальними для нас стали висновки і результати досліджень з теорії управління виховним процесом Л. В. Пасечнікової, Ю. П. Сокольникова (теоретико-методологічні основи управління, теорія і методика моделювання управлінської діяльності); В. І. Бондаря, О. Є. Гречаника, Н. М. (дидактичний та соціально-педагогічний аспекти управлінської діяльності); Г. В. Єльнікової (наукові основи розвитку управління виховним процесом у школі); та інші. Проте, проблема створення ефективної моделі управління виховною системою, яка б забезпечувала достатній рівень вихованості учнів та учнівських колективів, потребує подальшого дослідження.

Сьогодні якості виховання в загальноосвітній школі заважають такі чинники: дроблення виховного процесу, тобто однобічно-аналітичний підхід до планування, здійснення й оцінювання виховної роботи, що суперечить цілісності реального процесу розвитку людини й колективу. Виховна робота часто планується, здійснюється й оцінюється як сума окремих заходів; відсталість форм виховного впливу, традиційний, консервативний підхід до виховної роботи, якій суперечить динамізму розвитку особистості та колективу, що потребує протиставлення оновлених і збагачених педагогічних та інших традицій; невиразність виховного впливу, відсутність індивідуально-диференційованих форм, тобто однобічний підхід до виховної роботи, її планування, здійснення, оцінювання, що суперечить реальному процесові розвитку людини і колективу, в якому органічно поєднуються загальне, окреме (групове) та індивідуальне; зовні показний характер виховної роботи, що суперечить характеру внутрішнього розвитку людини і колективу, тобто виховання має охоплювати відкриті та приховані впливи на особистість, що формується. Їх мета – розвиток внутрішніх

установок; незавершеність, неповнота виховних впливів, тобто їх однобічно навчаючий характер, зведення виховної роботи до заходів для вихованців. За такого підходу учень розглядається тільки як об'єкт впливу, і стосунки між ним і наставником є суб'єкт-об'єктні, але практично вони мають бути суб'єкт-суб'єктними, коли особистість старшого, або більш досвідченого, не піднімається над особистістю молодшого, або менш досвідченого, не «давить» її своєю перевагою чи авторитетом, коли спілкування і діяльність відбуваються на паритетній основі.

Мета дослідження полягає в узагальненні практики управління виховною системою в загальноосвітній школі, розробці та експериментальній перевірці удосконаленої моделі управління виховною системою в сучасному загальноосвітньому закладі I-III ступенів.

Досягнення мети дослідження передбачало вирішення таких завдань:

- створити базу інструментарію;
- вивчити відповідну літературу;
- розкрити теоретико-методологічні засади управління виховною роботою в загальноосвітньому закладі, а саме, функції і структуру управління виховним процесом;
- виділити функції, етапи, вимоги до організації і проведення моніторингу якості виховної роботи в загальноосвітньому закладі;
- розробити та експериментально перевірити ефективність нової моделі управління виховним процесом у загальноосвітньому закладі.

1. Моніторинг якості виховання

Оцінити якість виховної роботи дає змогу моніторингова система. Мета моніторингу якості виховання у нашій школі – продуктивне планування і ефективне виконання закладом визначених шкільною спільнотою, українською державою, органами управління освітою цілей у сфері виховання.

Базовими принципами моніторингу якості виховання є такі: перспективність, тобто спрямованість дослідження на розв'язання актуальних завдань виховання і особистісного розвитку учнів; гуманізм, зміст якого – повага до особистості, довіра, позитивний емоційний мікроклімат та атмосфера доброзичливості, гарантії невикористання результатів досліджень для вчинення будь-яких репресивних дій; об'єктивність, зокрема достовірність одержаної інформації, технології її обробки, які виключають суб'єктивний вплив та враховують усі результати, рівність умов для учасників дослідження; узгодженість нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення досліджень; комплексність, безперервність і тривалість спостережень; своєчасність отримання, обробки та оцінки отриманої інформації завдяки дослідженням; рефлексія, що проявляється в аналізі та оцінці отриманих результатів на всіх рівнях управління, здійсненні самооцінки і самоконтролю; відкритість, а значить доступність узагальнених результатів досліджень для шкільних спільнот, органів управління освітою та громадськості.

Об'єкти моніторингу якості виховання – це учні та педагоги, методичні об'єднання класних керівників.

Предметом, на який спрямовані системні дослідження виховання, визнаються потреби, здібності, інтереси та особистісні якості учнів, їхня поведінка та переконання; компетентність класних керівників як вихователів, стан виховного простору класу, діяльність окремих ланок виховного простору, якість програми виховання (класу, школи), участь учнів у виховних справах, організація виховної роботи, використання фінансових та матеріальних ресурсів, що її забезпечують, якість управлінських рішень, а також правова і психологічна безпека дітей, нормативно-правове, психолого-педагогічне, кадрове і науково-методичне забезпечення виховного процесу, забезпечення професійного зростання педагогічних працівників.

Внутрішньошкільний моніторинг забезпечує: об'єктивне оцінювання результатів виховання учнів та продуктивності виховних справ; об'єктивний аналіз та

оцінку стану виховного простору класу, навчального закладу, взаємовідносин закладу, взаємовідносин між педагогами та учнями; визначення напрямів співпраці учителів, батьків та учнів, потреб у координації діяльності партнерів школи; правильний добір і розстановку педагогічних кадрів, залучення до виховної роботи з учнями високопрофесійних вихователів (як класних керівників, керівників гуртків, секцій, педагогів-організаторів і т.д.); стимулювання самовиховання учнів, а також педагогічних працівників і батьків.

Методами збору інформації при моніторингових дослідженнях є такі:

➤ Педагогічне спостереження за поведінкою учнів.

Щоб спостереження було науковим і при цьому психолого-педагогічним, воно має відповідати таким вимогам: а) цілеспрямованості (що спостерігати, що фіксувати); б) об'єктивності (фіксувати не свої припущення, а об'єктивну типову інформацію); в) системності та систематичності; г) упорядкованості та простоті фіксації необхідних результатів.

➤ Анкетування учнів, педагогічних працівників, батьків.

Запитання анкет мають задовольняти ряду вимог, а саме: а) запитання закритих анкет мають передбачати відповідь тільки в одному плані чи один вибір із кількох; б) небажане пропонування запитань, що вимагають моральної чи соціальної оцінки особистих якостей; в) запитання мають бути лаконічними, чіткими, точними та зрозумілими; г) на виявлення однієї характеристики має бути спрямовано кілька запитань, що передбачають відвертість відповідей; д) в анкеті бажано мати запитання як у прямій, так і непрямій формі, особисті, так і безособові; ж) на початку анкети бажано пропонувати нескладні запитання, потім складні (судження, оцінки), на завершення – знову нескладні.

➤ Опитування лідерів учнівського самоврядування

Діагностичний комплекс, а саме: карта для самодіагностики класними керівниками власного рівня психолого-педагогічної компетентності; карта оцінки рівня психолого-педагогічної компетентності класних керівників адміністрацією закладу освіти; експертна оцінка рівня психолого-педагогічної компетентності класних керівників за результатами вирішення психолого-педагогічних задач. Система моніторингу в нашій школі здійснюється поетапно.

Етапи впровадження моніторингу ефективності управління виховною системою закладу:

1. Підготовчий. Починається робота з видання наказу по школі щодо проведення моніторингу (за певним напрямом). Аналізується психолого-педагогічна література та практичний досвід з проблеми; виявляються можливості школи для переходу до моніторингових досліджень; визначаються готовність педагогів до впровадження інновацій та їх творчий розвиток.

2. Організаційний. Оцінюється наявність необхідних ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, людських); планується дослідницька робота. Поетапно формулюються завдання (конкретизація мети).

3. Практичний. Здійснюється дослідження відповідно до плану; обов'язковими є управлінський супровід та контроль.

4. Аналітичний. Здійснюється аналітична робота експертів: опрацьовуються матеріали, досліджуються співвідношення позитивних та негативних чинників, що впливають на функціонування об'єкта, готуються висновки й рекомендації, які доводять до педагогічного колективу.

Отже, якість виховного процесу відбудовується таким чином, що сприяти становленню особистості як творця власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистісного життєвого шляху. Тільки за умов якісного моніторингу виховання, а також звернення керівництва не на контроль виховного процесу, а на його кінцевий результат, можна реально підвищити якість виховного

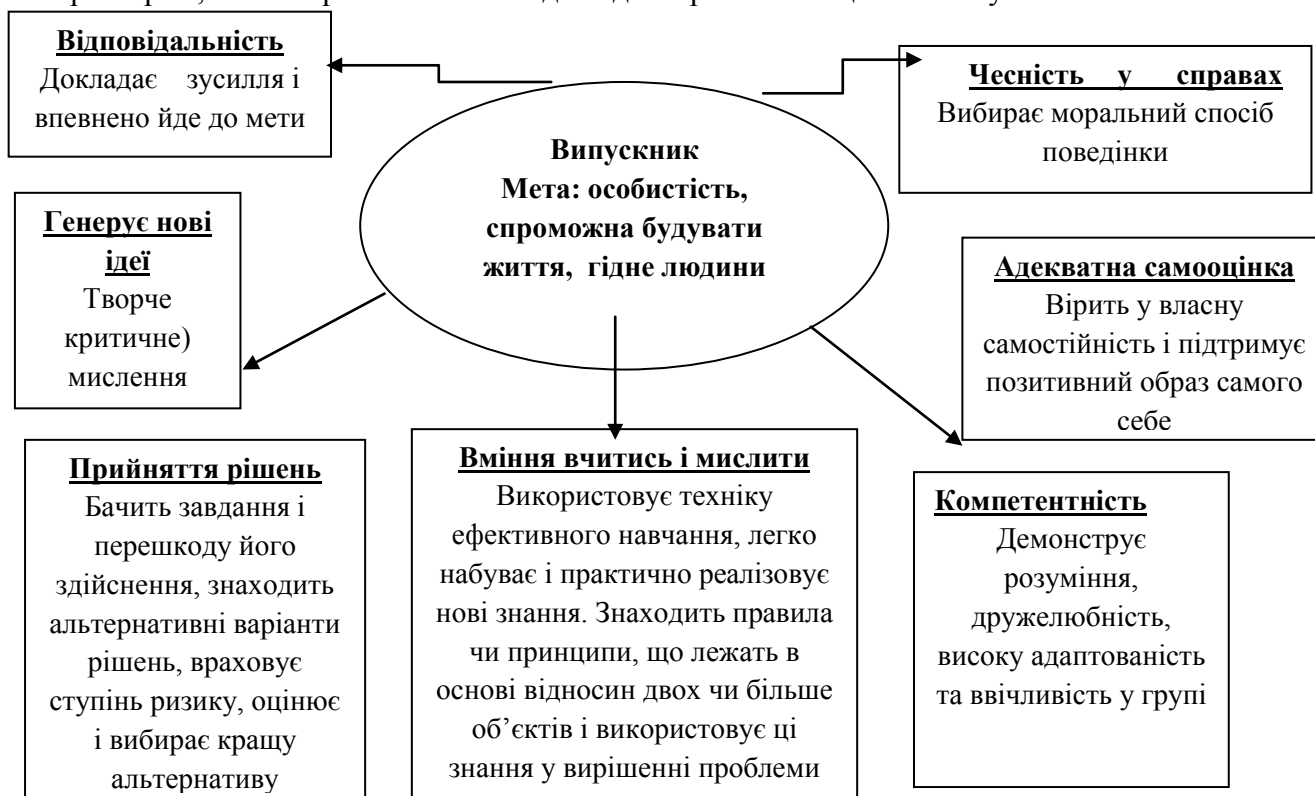
процесу. Управління процесом виховання потребує постійного вивчення результатів виховної роботи, виховних можливостей педагогічного колективу та батьківської громадськості й коригування запланованої діяльності згідно отриманих результатів. Унаслідок цього організація управління процесом виховання, яка передбачає контроль лише за результатами цього процесу, потребуватиме значно менших витрат, а отже, стане більш якісною.

2. Практична реалізація моделі управління виховною системою

Нормативно-правовий контент. Для практичної реалізації моделі управління виховною системою була створена творча група, до складу якої ввійшли заступник директора з виховної роботи, класні керівники, педагог-організатор та практичний психолог школи. Протягом 2013-2015 н.р. була розроблена модель управління виховною системою, згідно з якою *метою виховання* визначено формування конкурентоспроможної особистості із постійною потребою самореалізації та самовдосконалення, гуманістичним світосприйнянням і почуттям відповідальності за долю України, її народу, людства.

Зміст виховної мети школи втілений у моделі випускника «Я будує своє життя» (мал.1). Метою розробленої моделі є формування особистості, спроможної будувати життя, гідне людини. Тому випускник має стати компетентним, чесним у справах, мати адекватну самооцінку, вміння вчитись і мислити, генерувати нові ідеї, докладати зусилля і впевнено йти до мети, самостійно вирішувати проблеми і приймати рішення.

З метою формування такого випускника школа має стати для дитини життєвим простором, а не «експериментальним майданчиком» майбутнього життя. Тому вся діяльність навчального закладу повинна вибудовуватись таким чином, щоб сприяти становленню особистості як творця власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистісного життєвого шляху. З огляду на те, що у становленні системи виховної роботи значну роль відіграють класні керівники, мають бути змінені орієнтири їхньої діяльності: класний керівник має справу не з абстрактним колективом, а зі спільнотою, в якій є окремі діти, самобутні особистості з індивідуальним характером, неповторним життєвим досвідом і різними соціальними умовами життя.

Мал. 1. Виховна модель випускника ЗОШ № 53 «Я будує своє життя»

Робота з експертами. Виконання реалізації поставлених завдань педагогічного колективу щодо використання виховної моделі випускника «Я будує своє життя» здійснюється через творчі проекти:

- **творчий проект «Школа успіху».**

Мета проекту: допомогти дитині, яка дорослішає, бути суб'єктом власного життя, здатним на свідомий вибір, на розумний вибір життєвих позицій, на самостійне вироблення ідей. Реалізація проекту дозволить створити умови для засвоєння моральних цінностей і самовизначення учня в різних сферах: «здоров'я», «спілкування», «сім'я», «праця», «пізнання», «культура»(Додаток Ф).

- **творчий проект «Герої навколо нас».**

Проект розроблений з метою виховання у учнів громадянськості, патріотизму, як найважливіших духовно моральних соціальних цінностей, готовності до активного прояву в різних сферах життя суспільства, самовираження, здатності до виконання громадського обов'язку. Реалізуючи напрями проекту учні отримають можливість переконатися на власному досвіді, що розв'язання важливих суспільних проблем відбувається не лише через прийняття відповідних законів чи постанов органами влади, а й завдяки активній суспільній позиції громадян. У результаті роботи над проектом діти ще раз переконуються, що суспільну політику повинен формувати кожен громадянин своїми реальними практичними діями, котрі є актуальними навичками суспільного життя в сучасних умовах розвитку суспільства (Додаток Х).

- **творчий проект «Школа сприяння здоров'я – шлях до успішного майбутнього».**

Проект розроблений з метою залучення учнів до проведення просвітницької роботи щодо вибору здорового способу життя учня школи, а також профілактиці негативних явищ, які перешкоджають такому вибору. Завдяки програмі учні отримають можливість переконатися на власному досвіді, що розв'язання важливих суспільних проблем відбувається не лише через прийняття відповідних законів чи постанов органами влади, а й передусім завдяки активній суспільній позиції громадян. В результаті реалізації програми підлітки виберуть здоровий спосіб життя; отримають уміння організувати та планувати власне життя; розвивати особистісні якості; сформулюють активну життєву позицію; позбавляються і надалі не набуватимуть шкідливих звичок; визначаться та почнуть працювати як інструктори щодо здорового способу життя (Додаток Ц).

Педагогічний колектив вважає, що виховання – важливий фактор процесу розвитку і саморозвитку особистості, її життєвої компетентності, життєтворчості, який передбачає залучення учня до ціннісно-нормативного простору культури, набуття ним здатності регулювати власну поведінку у відповідності із засвоєними життєвими принципами та нормами, становленню індивідуальної технології життєвого проектування.

Саме тому основними принципами організації виховного простору школи нами визначено:

- максимальна свобода учня у виборі форми та міри власної участі у виховному просторі, вибору на _ му та теми під час діяльності у ньому;
- створення можливостей щодо розвитку та здійснення життєтворчості учня, набуття та реалізації ним індивідуально-особистісних технологій життєтворчості;
- заохочення учня до визначення власних цілей та завдань, вироблення колективної та індивідуальної програми участі у виховному просторі;
- виховання особистісних якостей учня: його досвіду, рівня знань, здібностей, стилю життя;
- орієнтація на самостійну активну участь учня школи у виховному просторі;
- визнання права учня на власну оцінку своєї і чужої діяльності (вчинків, форм роботи, дій учителя);
- обов'язкові самоаналіз та самооцінка учнем результатів власної участі у виховному просторі.

Очевидним є той факт, що будь-яка система, і виховна в тому числі, має бути керованою. Оцінка ефективності функціонування системи управління вихованням в школі, яка застосовувалась до 2013 навчального року (Додаток А), дозволила виявити наявні її недоліки, а саме: 1) відсутність єдності в розумінні загальних і конкретних для закладу цілей і завдань управління серед учасників процесу управління; 2) недооцінка (нечітко розуміння) учасниками управлінського процесу свого місця й ролі в управлінні; 3) розрізнений характер процесу: відсутність єдиної спрямованості планування на якнайшвидшу розробку оптимального варіанта досягнення поставленої мети управління; 4) відсутність координації планування управлінської діяльності на рівні закладу; 5) недостатня сформованість мотивів управлінської діяльності.

Після виявлення слабких сторін системи, було вирішено розробити та впровадити нову покращену модель управління виховною системою.

У ході дослідження внутрішнє управління розглядалось не тільки як керівництво адміністрацією виховним процесом, але й як засіб зв'язку між окремими підсистемами і структурними компонентами, які взаємодіють між собою. Стала усвідомленою потреба у вдосконаленні структури управління, яка залежала б від рівня компетенції, знань і вмінь учасників управлінського процесу. З огляду на це, була розроблена нова **модель управління виховною системою**.

Директор школи забезпечує роботу Ради школи, засідання педагогічних рад, організовує науково-методичну роботу, здійснює контроль за всіма напрямками діяльності навчального закладу, в тому числі і за виховним процесом. Відповідно до ст. 16, 17 Закону України «Про освіту», ст. 39 Закону України «Про загальну середню освіту», Положення про загальноосвітній навчальний заклад, Статуту ЗОШ № 53, педагогічна і батьківська громадськість беруть активну участь в управлінні навчальним закладом.

Нова модель управління виховною системою передбачає запровадження по всій вертикалі динамічних субординаційних стосунків: до виконання завдань залучена громадськість (Рада школи, батьківські комітети, учнівське самоврядування). Система управління школи побудована на поєднанні особистісно-орієнтованого і державно-громадського підходів до управління, де особистісно-орієнтоване управління розуміється як управління, орієнтоване на особистість, створення внутрішнього середовища, за якого можливе особистісне зростання кожного, а державно-громадське на субординаційно-проміжне партнерство з громадськими структурами.

Представники органів учнівського самоврядування, батьківських комітетів, громадськості беруть активну участь у роботі Ради школи, де розглядаються та вирішуються питання щодо забезпечення як навчального, так і виховного процесу.

Отже, із застосуванням нової моделі управління виховною системою із активною співпрацею усіх учасників навчально-виховного процесу, а також батьків; із залученням учнів до колективного планування, організації та проведення КТС, наданням необхідної допомоги класним керівникам очікується

Реалізація нової моделі управління вимагає переорієнтації виховання на індивідуальну роботу зі школярами, оволодіння методами особистісного, а не лише діяльнісного підходу, озброєння вихованців засобами самовизначення. Узв'язку з цим визначені фактори самореалізації особистості учня, серед яких:

Фактор відносин. Це характер відносин, які складаються між вихователями і вихованцями. Від них залежать, які особистісні прояви, риси характеру членів колективу актуалізуються, а які вирівнюються. Мета педагогічного колективу: створення позитивного мікроклімату на уроках і в позакласній діяльності.

Фактор інтелектуальної самореалізації. Мета педагогічного колективу: створення інтелектуального фону життя кожного класу і всього шкільного колективу, різнорівнева і диференційована за змістом організація навчального процесу.

Фактор здоров'я. Мета педагогічного колективу: формування здорового способу

життя учнів, навичок ведення здорового способу життя як в нормальних, так і в екстремальних умовах. Адже з кожним роком все відчутнішим для здоров'я учнівської молоді є несприятливі екологічні фактори, наслідки Чорнобильської катастрофи і нав'язливого рекламування алкогольних та тютюнових виробів. Саме життя обумовлює потребу освоєння педагогіки виживання.

Фактор творчості. Мета педагогічного колективу: розкріпачувати творчі сили кожної дитини, максимально розкривати її самодіяльність у самостійному пошуку. Узгоджена із віком творча діяльність сприяє підвищенню мотивації до праці, розвитку інтелекту, максимальному розкриттю здібностей учнів.

Задля ефективній реалізації нової моделі управління виховним процесом до виховної роботи залучаються також всі педагогічні працівники школи – не лише тому, що створення повноцінних програм для однієї людини (класного керівника) не під силу, але й тому, що кожен учитель повинен проїнятися справою виховання, а це вдається лише за умови його прямої участі у цьому процесі.

Ефективність системи виховання є фактично єдиним показником ефективності системи управління вихованням, важливість, а головне, об'єктивність якого при оцінці ефективності управління не викликає в більшості учасників виховного процесу сумнівів.

Критерій оцінки функціонування цільового компонента системи управління виховним процесом – наявність чітко сформульованої мети виховання на рівні закладу; єдність у розумінні цілей і завдань виховання серед учасників виховного процесу; рівень інформованості учасників процесу виховання про урочну й позаурочну діяльність учнів; спрямованість педагогів на виконання поставлених завдань виховання.

Критеріями оцінки функціонування виховної системи на рівні учнівського колективу у закладі обрані: охоплення учнів виховною діяльністю; рівень інформованості учнів про виховні заходи в школі; задоволення учнів організацією позаурочної діяльності; позитивні зміни в знаннях, уміннях, поведженні й взаєминах окремих вихованців, що вимагають корекції; рівень вихованості учнів; рівень розвитку класних колективів.

Критеріями оцінки засобів виховної системи є показники: відповідність матеріально-технічної бази школи змісту виховної роботи; відповідність методів виховання цілям виховання; наявність сучасних форм виховної роботи, спрямованих на досягнення мети виховання.

Структура виховної системи визначена таким чином: розробка форм виховної роботи виходить з виховних цілей, поставлених перед державою, освітою і власне перед закладом, а також з особливостей рівня розвитку самоврядування, рівня розвитку класного колективу, рівня вихованості учнів, що визначає вибір колективних, групових або індивідуальних форм роботи, без участі або за участю керівника. Тепер члени управлінського процесу розглядаються вже не в якості безликого складового деякого механізму, а як цілком самостійні одиниці, які усвідомлюють цілі системи й розвивають взаємодію з іншими її підструктурами системи для досягнення цілей виховання.

Отже, колектив школи прагне, щоб всі учні йшли до неї з радістю та інтересом. Задля цього педагоги закладу роблять все можливе, щоб школа зробила крок назустріч життю: не «формувала» і «передавала», а стала простором життя учнів, в якому вони могли б не лише набувати знання, а й розкрити, розвинути і реалізувати себе, свої здібності, позитивні якості. Виховна система – це ядро загальношкільного механізму цілеспрямованого формування розвитку особистості дитини. Досягненню поставлених завдань, безумовно, сприятиме застосування ефективної системи управління виховною роботою.

3. Організація та результати педагогічного експерименту

Мета педагогічного експерименту, який проходив у загальноосвітній школі № 53 І-ІІІ ступенів міста Маріуполя, полягала у дослідженні ефективності нової моделі управління виховною системою в школі, розробленою творчою групою, до складу якої входили заступник директора з виховної роботи, класні керівники, педагог-організатор,

шкільний психолог.

Дослідження проблеми ефективності управління виховною системою включало в себе 3 етапи і відбувалося протягом 2013–2015 н. р.

У межах констатуєчого експерименту наприкінці 2013-2014 н.р. був проведений *моніторинг рівня вихованості учнів згідно з параметрами*: 1) ставлення до навчання; 2) ставлення до себе; 3) ставлення до праці; 4) ставлення до спорту; 5) ставлення до мистецтва (Додаток С).

При цьому враховувались три показники: оцінка класного керівника, батьків самооцінка учня. Обробка даних проходила по кожному вихованцеві, по класному колективу і в цілому серед учнів 8-11 класів (див. дод. Ж). Рівні показників оцінювались за такою шкалою: А(високий) – 2,5-3 бали; В(достатній) – 2,45-2,5 бали, С(середній) – 2,4-2,45; Д(низький) – 2,2-2,31.

Так, серед учнів 8-11 класів констатовано високий рівень показників культури поведінки і ставлення до школи (кількісні показники – 2,55 балів з трьох балів), найнижчим є показник культури навчальної діяльності (2,25 бал.).

Це стало підтвердженням того, що підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності є актуальною проблемою виховання для більшості класних колективів у закладі і знайшло своє відображення у плануванні виховної роботи і визначенні завдань класу на наступний рік.

Згідно аналізу рівня вихованості учнів у кожному класі класний керівник планував і здійснював індивідуальну корекційну роботу з дітьми і батьками.

У межах формуєчого експерименту протягом 2014-2015 н.р. здійснювалась реалізація нової моделі управління виховною системою, яка передбачала:

1. Надання класним керівникам необхідної методичної допомоги. Результатом наданої класним керівникам необхідної методичної допомоги протягом 2014 – 2015 років стало те, що при визначенні досягнень колективів за рік 2/3 класних керівників назвали основним досягненням колективу підвищення розвитку учнівського самоврядування в класі. Результативно спрацювала протягом року система чергових командирів: демократичність виборів та звітність, залучення до активу нових дітей, взаємодопомога «досвідчених» лідерів новопризначеним – досягнення, які визначають класні керівники цих класів в самоаналізі за підсумками року. Значним напрямком підвищення ролі учнівського самоврядування в класних колективах стало проведення класних зборів з використанням інтерактивних форм (мозковий штурм, творча робота мікрогруп, експрес-опитування).

2. Організацію КТС «Шкільні таланти» та «Герої серед нас». Оцінюючи результати участі у КТС «Шкільні таланти» та «Герої серед нас», які пройшли протягом 2014-2015 н. р., лідери самоврядування та класні керівники під час анкетування визначають досягнення своїх колективів: можливість для кожного обрати собі справу до душі, згідно своїм бажанням і можливостям; аналіз участі кожного в спільній справі; відповідальність за досягнення класу; гордість за свій колектив учнів. За підсумками КТС у I семестрі технології проведення в цілому дотрималися 10 колективів з 19, а за підсумками КТС у II семестрі вже усі класні колективи провели колективне планування, учні об'єдналися у мікрогрупи та відбувся колективний аналіз участі у мікрогрупі кожного учня.

3. Організацію конкурсу «Найкращий клас» (Додаток Т). За підсумками конкурсу «Найкращий клас», що є *моніторингом участі класного колективу у творчих справах*, визначається клас-переможець. Різноманітність проведених в школі протягом року виховних заходів дала можливість охопити всі напрямки виховної роботи, визначені нормативними документами з питань виховання. Поєднання традиційних для закладу загальношкільних заходів з новими підвищує активність дітей, дає можливість для самовизначення і як результат – можливість розвитку життєдіяльності шкільної родини.

4. Вдосконалення методичної роботи. Методичну роботу та самоосвітню

діяльність класних керівників було вдосконалено шляхом спрямування на цілеспрямоване і професійне управління виховним процесом, створення моніторингу результативності своєї діяльності, що передбачало вивчення вихованців, встановлення психолого-педагогічного діагнозу та підпорядкованих меті планування та здійснення виховного впливу, об'єктивне оцінювання реальних результатів виховної роботи (рівень вихованості, рівень сформованості класного колективу, рівень задоволеності учнів життєдіяльністю класу, позитивні зміни в розвитку учнів і колективів). Саме ці питання, знайшли відображення в організації методичної роботи з питань виховного процесу (див. Додатки К, Л, М, Н, П, Р).

5. Організацію і проведення інноваційних форм педрад. Педрада «Спрямування зусиль педагогічного колективу на цілеспрямоване формування виховного простору: співпраця батьків, педагогів, громадськості» за формою проведення була педрадою «колективного мислення» (обмін думками під час роботи в групах, вирішення поставленого завдання в ході спільної діяльності). Це дало можливість досягти результату – визначити цільові орієнтири діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу (вчителів, учнів, батьків), спрямовані на впровадження ідеї громадсько активної школи в життєдіяльності шкільної родини (див. Додаток Б). Згідно рішення педради (див. Додаток В), педагогічний колектив має започаткувати стратегічний розвиток школи.

6. Доопрацювання річного плану, а саме введення нового підрозділу. «Започаткування стратегічного розвитку школи як громадсько-активного закладу» (Додаток Д), що дало можливість спрямування виховного процесу на відповідність вимогам держави до сучасної освіти.

7. Впровадження нових форм самоаналізу виховної роботи. Було введено форми самоаналізу виховної роботи для класних керівників, розроблено форму звітності про роботу класного керівника над проблемною темою, форму самоаналізу класних керівників про результативність виховної роботи за рік; аналіз даних моніторингу рівня вихованості та рівня розвитку класних колективів (Додаток Ж).

Наприкінці 2014-2015 н.р. було проведено вимірювання рівня вихованості учнів за тими ж параметрами, що і в 2013-2014 н.р.

Із застосуванням нової моделі управління виховною системою рівень вихованості учнів покращився.

Про результативність виховної роботи свідчить також показник «рівень розвитку класних колективів». У ЗОШ № 53 визначено такі параметри розвитку учнівського колективу: відповідальність, згуртованість, активність, дієвість активу. До діагностики були залучені учні, батьки, психологічна служба і класні керівники, які визначали ступінь розвитку класних колективів. Результати моніторингу показали позитивні зміни, які відбулися за рік в класних колективах: перехід від низького до середнього рівня або позитивні зміни (кількісні за результатами діагностування), які відбулися протягом року в колективах. Результат зусиль класних керівників щодо згуртованості колективу дає позитивний результат. Ці дані знайшли підтвердження у результатах педагогічного дослідження з даної проблеми.

Рівень вихованості колективів також покращився після застосування нової моделі управління виховною роботою.

Згідно результатів дослідження можна виділити головні тенденції в управлінні виховною діяльністю в ЗОШ № 53: по-перше, ефективність управління вихованням навчального закладу прямо залежить від *впливу його соціального оточення*, тенденцій розвитку освіти, управління й виховання; по-друге, від того, наскільки сформовані й реалізовані нормативні, кадрові, організаційні, педагогічні *умови досягнення цілі* і завдань виховання; по-третє, від *систематичного здійснення аналізу й оцінки стану* управлінського процесу на основі науково обґрунтованих критеріїв; по-четверте, від того, наскільки *враховуються специфічні особливості* навчального закладу.

Таким чином, розроблена експериментальна модель управління виховною системою, забезпечує чітке усвідомлення кожним учасником виховного процесу своєї ролі у реалізації спільної мети.

1. У роботі узагальнено зміст виховної мети школи, який втілений у моделі випускника «Я будує своє життя». Метою розробленої моделі є формування особистості, спроможної будувати життя, гідне людини. Тому випускник має стати компетентним, чесним у справах, мати адекватну самооцінку, вміння вчитись і мислити, генерувати нові ідеї, докладати зусилля і впевнено йти до мети, самостійно вирішувати проблеми і приймати рішення.

2. Узагальнено завдання педагогічного колективу щодо реалізації виховної моделі випускника «Я будує своє життя», яке здійснюється через цільові творчі проекти: «Школа успіху», «Герої навколо нас», «Школа сприяння здоров'я – шлях до успішного майбутнього».

3. Виділено основні принципи організації виховного простору школи, а саме: максимальна свобода учня у виборі форми та міри власної участі у виховному просторі, вибору напрямку та теми під час діяльності у ньому; створення можливостей щодо розвитку та здійснення життєтворчості учня, набуття та реалізації ним індивідуально-особистісних технологій життєтворчості; заохочення учня до визначення власних цілей та завдань, вироблення колективної та індивідуальної програми участі у виховному просторі; виховання особистісних якостей учня: його досвіду, рівня знань, здібностей, стилю життя; орієнтація на самостійну активну участь учня школи у виховному просторі; визнання права учня на власну оцінку своєї і чужої діяльності (вчинків, форм роботи, дій учителя); обов'язковий самоаналіз та самооцінка учнем результатів власної участі у виховному просторі.

4. Визначено фактори самореалізації особистості учня, серед яких: фактор відносин, фактор інтелектуальної самореалізації, фактор здоров'я, фактор творчості.

5. Виділено критерії оцінки функціонування виховної системи на рівні учнівського колективу у закладі: охоплення учнів виховною діяльністю; рівень інформованості учнів про виховні заходи в школі; задоволення учнів організацією позаурочної діяльності; позитивні зміни в знаннях, уміннях, поведженні й взаєминах окремих вихованців, що вимагають корекції; рівень вихованості учнів; рівень розвитку класних колективів.

6. Визначена структура виховної системи таким чином: розробка форм виховної роботи виходить з виховних цілей, поставлених перед державою, освітою і власне перед закладом, а також з особливостей рівня розвитку самоврядування, рівня розвитку класного колективу, рівня вихованості учнів, що визначає вибір колективних, групових або індивідуальних форм роботи, без участі або за участю керівника. Тепер члени управлінського процесу розглядаються вже не в якості безликого складового деякого механізму, а як цілком самостійні одиниці, які усвідомлюють цілі системи й розвивають взаємодію з іншими її підструктурами системи для досягнення цілей виховання. Досягненню поставлених завдань, безумовно, сприятиме застосування ефективної системи управління виховною роботою.

8. Розглянуто внутрішнє управління не тільки як керівництво адміністрацією виховним процесом, але й як засіб зв'язку між окремими підсистемами і структурними компонентами, які взаємодіють між собою. Стала усвідомленою потреба у вдосконаленні структури управління, яка залежала б від рівня компетенції, знань і вмінь учасників управлінського процесу. З огляду на це, був проведений експеримент, який довів ефективність нової моделі управління виховним процесом.

9. Розроблено та експериментально перевірено нову модель, яка забезпечує чітке усвідомлення кожним учасником виховного процесу своєї ролі у реалізації спільної мети.

Література

1. Бібліотека ім. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/>

2. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу: навч.-метод. посіб. / Т. Г. Вознюк. – К. : Здоров'я, 2002.
3. Даниленко Л. Модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : моногр. / Л. Даниленко. – К. : Логос, 2002.
4. Єльгапсова Г. Моделювання управлінської компетентності керівника ЗНЗ / Г. Єльгапсова // Упр. шк. – 2009. – № 17.
5. Єльнікова Г. В. Моніторинг діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Г. В. Єльнікова // Директор шк. – 2003. – № 1.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : моногр. / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999.
7. Єльнікова Г. В. Функції управління загальною середньою освітою / Г. В. Єльнікова // Вересень : наук.-метод. інформ.-освіт. журн. – Миколаїв : ОІУВ, 2000. – № 2 (12).
8. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем / І. Г. Єрмаков. – Х. : Основа, 2006.
9. Єсеналієва Т. Використання управлінських технологій у навчально-виховному процесі / Т. Єсеналієва // Директор шк. – 2008. – № 2.
10. Житник Б. О. Методологічні проблеми дослідницької діяльності вчителя / Б. О. Житняк, Є. М. Павлютенков, І. В. Маслікова. – Х. : Основа, 2008. – Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651–XIV // Інформ. зб. МОН України. – 1999. – № 15.
11. Калошин В. Ф. До сучасної парадигми управління навчально-виховним процесом / В. Ф. Калошин // Управління школою : наук.-метод. журн. – 2008. – № 2.
12. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти : моногр. / Л. М. Карамушка. – К. : Ніка–Центр, 2000.
13. Качинська Л. Виховний процес в сучасній школі / Л. Качинська. – Рівне, 1997
14. Комаровська О. Організація управління виховним процесом / О. Комаровська // Директор школи Україна : наук.-метод. журн. – 2009. – № 5.
15. Красовицький М. Системний підхід до управління виховним процесом у школі / М. Красовицький // Рідна шк. – 1999. – № 10.
16. Кузнєцов В. Педагогічний менеджмент / В. Кузнєцов // Упр. шк. – 2004. – № 33.
17. Лаврук В. Внутрішкільний контроль : практик. порадник кер. шк. / В. Лаврук. – К. : Шк. світ : Вид-во Л. Галіцина, 2006.
18. Лизинский В. М. Директор школы и общественно-педагогическое управление учебно-воспитательным процессом в школе : пособие для директоров школ / В. М. Лизинский. – М. : Центр «Пед. поиск», 2004.
19. Максикова Н. Н. Мониторинг воспитания в образовательном учреждении / Н. Н. Максикова // Классн. руководитель : науч.-метод. журн. – 2009. – № 1.
20. Мартиненко С. Особливості педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності / С. Мартиненко // Вищ. шк. : наук.-практик. вид. – 2009. – № 11.
21. Маслов В. Концептуальні засади побудови, зміст і структура орієнтованої моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів / В. Маслов // Післядиплом. освіта в Україні. – 2009. – № 2.
22. Освіта України : норм.-прав. док.. – К. : Міленіум, 2001.
23. Освітній менеджмент : навч. посібник / під ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. – К. : Шк. світ, 2003.
24. Печерська Т. ІКТ для організації виховного процесу в гімназії / Т. Печерська // Інформатика ("Шкільний світ"). – 2008. – № 5.
25. Приходько В. М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях) : навч. вид. / В. М. Приходько. – Х. : Основа, 2010.

26. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад : Постанова КМ України від 27.08.2010 р. № 778. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>
27. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. №100/96-ВР. – К. : Генеза, 1996.
28. Рябова З. Забезпечення якості надання освітніх послуг на рівні навчального закладу шляхом маркетингово-моніторингових досліджень / З. Рябова // Імідж сучасного педагога : наук.-практ. освіт.-попул. журн. – 2009. – №. 8/9.
29. Сиротенко Г. О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект : інформ.-метод. зб. / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003.
30. Сіданіч С. А. Виховання як управління процесом розвитку особистості / С. А. Сіданіч, Л. Л. Глущенко // Виховна робота в шк. : наук.- метод. журн. – 2008. – № 8.
31. Соколова И. В. Управление системой воспитательной работы в школе / И. В. Соколова – К. : Знання, 1998.
32. Сорока Г. І. Виховна система класу / Г. І. Сорока. – Х. : Світ дитинства, 2004.
33. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Твори : в 5 т. – з К. : Наук. думка, 1976. – Т. 1.
34. Сушко С. Педагогічний менеджмент / С. Сушко // Директор шк. – 2008. – № 39.
35. Тимофеева О. Педагогический анализ воспитательной работы в школе / О. Тимофеева // Школьное планирование : журн. для шк. администраторов. – 2004. – № 1.
36. Чернова Г. Виховна робота: від планування до аналізу / Г. Чернова // Шк. світ. – 2005. – № 25.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОМОНІТОРИНГУ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНЕ УПРАВЛІНСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Лапшина Ірина Сергіївна, доцент кафедри менеджменту освіти та психології

КНЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради, кандидат педагогічних наук

Тандура Ганна Олександрівна, директор Запорізького навчально-виховного

комплексу №19 Запорізької міської ради

Актуальність теми інновації. Важливим чинником успішного розвитку освіти та спрямування її на задоволення потреб інформаційного суспільства є створення ефективної системи управління закладами та установами освіти. Головним чинником забезпечення якісної освіти є професіоналізм педагога. Отже, пріоритетним напрямом управлінської діяльності адміністрації загальноосвітнього навчального закладу є формування та підтримка розвитку професійної компетентності педагогів, активізація їх творчого потенціалу, стимулювання до безперервного розвитку.

Зростаючий потік постійно змінюваної інформації вимагає застосування нових методологічних та технологічних підходів, тому поняття професіоналізм педагога не є сталим, а диверсифікація освітніх послуг і децентралізація освіти викликають появу специфічних запитів споживачів освітніх послуг в кожному окремому закладі освіти.

Забезпечення вище зазначених вимог можливо тільки при наявності повноцінної інформації про внутрішні ресурси школи, кадрові можливості, учнівський потенціал та його запити і уподобання, яку формує сучасна система моніторингу.

В сучасних умовах для того, щоб результати моніторингових досліджень були спрямовані на розвиток освітньої системи, необхідним є організація суб'єктно-суб'єктної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, включення в управлінські процеси

кожного педагога, надання їм певної самостійності, забезпечення їх необхідною для самокорекції та саморозвитку інформацією.

Ідею зміщення акцентів від управління до самоуправління, від організації до самоорганізації, коли до управління залучаються виконавці шляхом організації управління через самоуправління, виконавцям делегується поточний аналіз та коригування процесу, а зовнішнє оцінювання та коригування залишається за керівником, висунула доктор педагогічних наук, професор Єльнікова Галина Василівна в авторській теорії адаптивного управління[2, 3]. За її теорією завдання керівника полягає у пошуку умов, що залучають людину до активної самоорганізації. Проте, для практичної реалізації даної ідеї необхідним є побудова певного механізму із застосуванням сучасних технологій, форм та методів організації моніторингової діяльності. На сучасному етапі ми вважаємо ефективними для побудови інноваційної управлінської системи Інтернет технології, а саме, хмарні технології, що відкривають нові можливості щодо збору, обробки і розповсюдженню управлінської інформації.

Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів висвітлено в роботах вітчизняних науковців В. Бикова[1], М. Жалдак[4], Н. Морзе[6], С. Семерікова[7] та ін.

Метою даної інновації є побудова інноваційної системи підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів навчального закладу на засадах адаптивного управління, гуманізації та демократизації освіти, практична реалізація принципу спрямованої самоорганізації управління рівнем професіоналізму, реалізація права кожного педагога та надання йому можливості для самовираження та самореалізації засобами застосування хмарних технологій.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Запровадження управлінського проекту «Організація самомоніторингу педагогів через інноваційне управлінське середовище на основі хмарних технологій» було підготовлено і логічно продовжувало попередні проекти, які проходили у НВК №19 м. Запоріжжя з 2004 року. А саме:

- «Автоматизація моніторингової діяльності НВК №19 шляхом створення комп'ютерної бази даних»(2004-2010 р.р.);
- Створення інформаційно-аналітичного центру (ІАЦ) навчально-виховної роботи(2008-2010 р.р.);
- Мультимедійний проект «Вісник «Мрії»: новий формат»(2010-2015 р.р.).
- За результатами цих проектів було створено підґрунтя для наступного розвитку методів та форм управлінської діяльності відповідно **до викликів сьогодення:**
  - створена та ефективно працює системи управління якістю освіти кожної дитини з дошкільного віку до випускника школи з максимальним урахуванням її здібностей, нахилів, інтересів, стану здоров'я;
  - для забезпечення ефективної управлінської діяльності на підставах моніторингу створена системи інформаційно-аналітичної підтримки та комп'ютерна база даних, яка автоматизує моніторингові процеси щодо виявлення умов, процесу та результату освітньої діяльності за принципами пріоритету особистісно-орієнтованого підходу;
  - розроблені моделі компетентного педагога, компетентного учня, програма векторного аналізу уроку за авторською ідеєю доктора педагогічних наук професора Маринівської Оксани Яківни[5] та система оцінки результативності освітнього процесу;
  - створені банки управлінських, педагогічних та мультимедійних методик.

Було проведено значну роботу з технічної підготовки **навчально-виховного комплексу:**

- ✓ облаштовані комп'ютерною технікою робочі місця адміністративних працівників, психолога та кімната для учителів;
- ✓ розроблений та ефективно працює сайт школи;

- ✓ весь персонал пройшов навчання основам комп'ютерної грамотності за різними освітніми програмами та під час тренінгів на базі школи;
- ✓ на рівні навчального закладу було встановлено права та обов'язки користувачів електронного інформаційного простору;
- ✓ визначений та впорядкований процес електронної звітності.

Проте, всі попередні управлінські проекти мали суттєві недоліки – вся діяльність педагогів проходила на локальному комп'ютері, розташованому у закладі освіти, що значно обмежувало кількість інформації, жорстко регламентувало час роботи різних користувачів системи і не надавало можливості отримувати повноцінний оперативний зворотній зв'язок з вчителями.

Політика адміністрації навчального закладу була спрямована на зменшення адміністративного контролю і надання більших повноважень педагогам щодо саморозвитку, самоосвітньої діяльності і створення власної системи роботи за умови забезпечення ними якісних результатів.

Проте, певна кількість педагогів відчула невпевненість і потребу в орієнтирах щодо якості їх професійного рівня і якості результатів. А відсутність об'єктивної зовнішньої оцінки зовнішнього контролю можливості отримання своєчасної поради або консультації гальмувало роботу вчителів, особливо гостро поставало питання щодо координації самоосвітньої діяльності. Проблеми щодо вивчення психологічних та методичних основ викладання предметів, які швидко могли бути вирішені під час очних тренінгів та семінарів, займали значний час самостійної роботи педагогів, бо були своєчасно не узгоджені на шкільному рівні.

Для вирішення зазначених проблем у НВК №19 м. Запоріжжя було започатковано управлінський проект «Організація самомоніторингу педагогів через інноваційне управлінське середовище на основі хмарних технологій».

Проект вирішував такі завдання:

- створення технічних умов для здійснення самодіагностування вчителів при забезпеченні конфіденційності особистих даних, гуманізації та демократизації моніторингового процесу, надання можливості кожному для власного вибору місця і часу щодо проведення самомоніторингових процедур;
- розробка факторів та критеріїв для модельних еталонів педагогічної діяльності;
- забезпечення готовності педагогічних працівників щодо роботи з комплексом незалежного освітнього самоаудиту;
- створення консалтингової підтримки щодо визначення індивідуального освітнього маршруту кожного педагогічного працівника;
- створення методичного центру оперативного реагування на задоволення освітніх потреб кожного учителя;
- розробка алгоритму адміністративного контролю та підтримки ефективності методичної роботи в закладі освіти.

У НВК №19 м. Запоріжжя було проведено роботу щодо налаштування сайту школи не лише на інформаційну та організаційну функції, а налагодження його на акумуляцію методичних знань і педагогічних методик. Інтернет-портфоліо педагогів стали не тільки джерелом обміну досвідом, а й певним орієнтиром рівня творчого потенціалу та стимулом для активізації творчості. Застосування хмарних технологій дозволило значно здешевити обслуговування хостингу та безмежно розширило можливості щодо накопичення цінної освітньої інформації та поширення мультимедійних здобутків.

Таким чином, хмарні технології створили умови для інноваційних трансформацій в організації методичної роботи та обміні педагогічним досвідом. При подальшому розгляді стало зрозуміло, що саме хмарні технології вносять у процес управління освіти також дуже важливий компонент: необмеженість у кількості та формах подання інформації, мобільність, гнучкість, доступність з будь-якого місця перебування керівника та педагогів навчального закладу.

Хмарна технологія — це технологія, яка надає користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу.

Всі дані, які розміщені на віддаленому сервері в мережі Інтернет можуть бути доступними з будь-якого комп'ютера, який має підключення до Інтернет, зменшується увага щодо технічних можливостей кожного комп'ютера, бо тепер можливе опрацювання своїх даних, використовуючи потужності віддаленого сервера.

Більшість хмарних сервісів налаштовані для роботи з мобільними пристроями та міні-комп'ютерною технікою, тобто планшети, ай фони, смартфони та ін..., як під iOS так і під Android, що дозволяє фактично мати постійний зв'язок з усіма вашими даними з будь-якого місця.

У "хмарі" підтримуються три основних види діяльності, що зумовлює певні напрямки їх використання:

- Комунікація — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами.
- Колаборація — процес спільної діяльності, наприклад в інтелектуальній сфері, двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, при якому відбувається обмін знаннями, навчання і досягнення згоди.
- Кооперація — співробітництво, взаємозв'язок людей у процесах їх діяльності.

Сьогодні управління школою – це демократичний процес, побудований на взаємоповазі, переходу від управління до самоуправління, залученні до процесу управління всіх учасників навчально-виховного процесу. За цих умов великого значення набуває своєчасність, повнота й достовірність інформації. Розташування моделей професійної компетентності педагога, діяльності педагога під час уроку у «хмарі» дає можливість кожному вчителю побачити і зрозуміти основні критерії, які допоможуть йому стати хорошим фахівцем, само оцінити себе і отримати незалежну діагностику, яка вкаже напрями самокорекції власної діяльності, при цьому, педагоги не обмежені у кількості самооцінок і часі їх проведення.

Ефективне використання механізмів саморозвитку і самоосвіти педагогічних працівників забезпечує ефективне інформаційно-методичне середовище для педагогічних працівників. За допомогою хмарних технологій і з урахуванням захисту особистої інформації всі результати досліджень доводяться до учнів та їх батьків, працівників навчально-виховного комплексу та соціальних партнерів у відповідності до встановлених прав на інформацію. Найбільш конфіденційні результати надаються під час нарад, індивідуальних співбесід. Більш відкрита інформація розповсюджується через інформаційні стенди в навчальному закладі, на предметних кафедрах та кімнаті для учителів Інтернет-ресурсах навчального закладу. Публічна інформація (результати навченості «віртуального учня», діяльності «віртуального учителя» та інша) публікуються на сайті школи. Така форма комунікації робить інформаційний простір відкритим, демократичним та корисним для планування власного розвитку кожного учасника навчально-виховного процесу.

Звичайно, що за результатами самодіагностики не всі вчителі зможуть ефективно побудувати індивідуальний самоосвітній маршрут, та навіть ті, хто зможе його побудувати іноді потребують зовнішньої думки для підтвердження правильності обраних векторів. Допомагають їм у цьому методисти, керівники методичних об'єднань, адміністрація школи через віртуальний консалтинговий пункт.

Не зважаючи на постійну зайнятість, вчителі не зупиняють процес самоосвіти в продовж всього життя. Добірка матеріалів для самоосвіти на шкільному сайті робить цей процес значно ефективнішим. Методичні матеріали, наукові статті, відеозаписи уроків вчителів НВК №19 подані для публічного обговорення у закритому педагогічному форумі. Поряд подані посилання на методичні Інтернет-ресурси, банки педагогічних

інновацій, дистанційні курси з окремих проблем організації навчально-виховного процесу, віртуальні школи молодого вчителя.

Моніторинговий блок для управління якістю освіти в умовах особистісно-орієнтованого освітнього процесу і створення можливості для найбільш повної самореалізації кожного учасника навчально-виховного процесу(реалізується адаптуючим власно розробленим комплексом програм):

- ❖ методично-плановий блок управління розвитком кадрів;
- ❖ прогностично-оціночний блок формування даних для самооцінки діяльності навчального закладу.

Відносно незалежний блок навчально-методичних ресурсів (реалізується розрізненими файловими обмінниками, навігація якими здійснюється за допомогою сайту навчально-виховного комплексу):

- банк електронних розробок уроків та позаурочних заходів;
- банк тематичних презентацій;
- дистанційні курси з проблемних тем на підтримку виконання домашніх завдань;
- портал шкільної преси, на якому зібрані навчальні та розвивальні екологічні ресурси;
- портал навчальних медіа матеріалів(на стадії розробки).

Інформаційний простір має складну організаційну структуру. Доступ до окремих видів інформації чітко регламентований за встановленими правами для груп користувачів. Директор школи, його заступники та системний адміністратор мають повний доступ до всіх ресурсів інформаційного простору.

Програми самооцінки доступні всім педагогічним працівникам та працюють в режимі передавання інформації тільки на локальний комп'ютер через java-програмування, чим забезпечують конфіденційність отриманих результатів. Автоматизація цих програм методом інтелектуалізації дозволяє отримати вчителю зрозумілий результат щодо подальшої самоосвітньої, колекційної роботи або рекомендацію щодо отримання консультації фахівця.

Матеріали з блоку навчально-методичних ресурсів мають можливість переглядати, закачувати, створювати всі групи користувачів, а видаляти мають право лише керівники методичних об'єднань та адміністративні працівники.

Віртуальний лекторій знаходиться у постійному відкритому доступі, проте, он-лайн лекції та вебінари стають доступними за попередньою реєстрацією.

Віртуальні засідання методичних об'єднань проходять на закритих для загального доступу блогах, на тих же ресурсах проходить попередній розгляд творчих робіт педагогічних працівників, обговорення матеріалів для участі у професійних конкурсах, виставках та конференціях.

Форуми для надання оперативних консультацій відкриті для всіх, проте створена система на основі поштового сервісу Google для персонального спілкування та надання персоналізованої допомоги.

Блок моніторингової інформації закритий для всіх користувачів, крім заступників директора, медичного працівника та психолога. Всі інші групи користувачів своєчасно заповнюють відповідні бланки звітною інформацією, а результати обробки отримують від адміністрації школи відповідно до власного статусу і у зручному для аналізу вигляді.

П'ять разів на рік предметними методичними об'єднаннями розглядаються дані про результативність роботи вчителів кафедр.

Результативність роботи учителя визначається за результатами моніторингу рівнів навчальних досягнень учнів.

У загальному доступі знаходяться бланки для заповнення результатів навчальної діяльності кожного учня. Їх переглядати мають право класні керівники та вчителі-предметники. Узагальнення результативності роботи кожного вчителя відбувається на локальному комп'ютері. Повністю оброблена інформація надсилається персонально

педагогам, класним керівникам, психологу у відповідності до їх прав на її отримання при повному збереженні конфіденційності особистих даних.

Корекція в оцінках діяльності педагогів в рамках внутрішньошкільного контролю проводиться за потребою: після відвіданого уроку, при підготовці до атестації педагогічних працівників.

Моделі професійної компетентності педагога дозволяє вирішувати цілу низку актуальних питань. Сам процес моделювання, проведений на демократичній основі із залученням всіх учасників навчально-виховного процесу сприяє усвідомленню педагогічними працівниками основних орієнтирів для саморозвитку і самоаналізу. Створена модель є фактично програмою контролю діяльності колективу та орієнтиром для самоконтролю, самоаналізу та самокорекції. Зважаючи на те, що оцінка за моделлю здійснюється з урахуванням фахової специфіки, узагальнені результати дозволяють виділити спільні проблеми всього педагогічного колективу, що сприятиме своєчасній корекції.

Основою автоматизованої програми для реалізації моніторингу професійного розвитку педагогів обрана критеріально-факторна кваліметрична модель компетентного педагога (автор доктор педагогічних наук, професор Г.Єльнікова).

Зважаючи на те, що діяльність учителя переважно відбувається під час уроку для повної реалізації компетентного підходу в організації навчально-виховного процесу та практичного підвищення професіоналізму педагогів в закладі було розроблено і запроваджено модель діяльності учителя або модель ефективного уроку. Ця модель стала логічним продовженням та модернізацією векторного підходу доктора педагогічних наук, професора О.Мариновської.

Технологія реалізації інноваційної розробки:

В основу інноваційної розробки управлінського проекту покладено модельний підхід до управління закладом освіти на адаптивних засадах. Складовими модельної системи управління є:

Технології діагностування:

- Технологія кваліметричного оцінювання.
- Технологія критеріально-факторних вимірів.
- Технологія векторних досліджень.
- Технологія критеріального коригування.
- Технологія послідовних вимірів якості об'єктів дослідження.
- Технологія узагальнення та вичленення колективної думки.

Технології супроводження:

- Технологія спрямованої самоорганізації.
- Технологія багаторівневої взаємодії суб'єктів освітнього процесу.
- Технологія перманентної консалтингової підтримки.
- Технологія само проектування власної освітньої діяльності.
- Технологія саморефлексії.
- Технології навчання та обміну досвідом:
- Технологія дистанційного навчання.
- Технологія гіпертекстового та різнорівневого подання навчального матеріалу.
- Технологія об'єднання у динамічні групи за інтересами.

Отже, методологічними засадами дослідження є: філософські положення діалектичного взаємозв'язку й взаємозалежності явищ і процесів соціально-педагогічної дійсності; основні положення теорії систем і системного підходу до педагогічних процесів та явищ; принципи діалектико-матеріалістичного світогляду (науковості, історизму, діалектичної суперечності, єдності кількості й якості, розвитку тощо); провідні ідеї сучасної філософії й психології освіти; принципи і функції управління соціальними системами.

Методологічна база дослідження базується на принципах науковості, історизму, принципах діалектичного матеріалізму, що доповнюються системним, функціональним та організаційним підходами, а також кваліметричним підходом до вивчення якості освіти, що лежить в основі створення електронних моніторингових програм.

Отримані результати. З переходом до хмарної організації моніторингового та методичного блоків, ми отримали можливість щодо підвищення ефективності використання всіх надбань попередніх проектів. А саме,

- можливість організації безперервних процесів моніторингу та самооцінки професійної компетентності педагогічних працівників школи;
- можливість узгодження планування діяльності всіх підрозділів навчального закладу та окремих педагогічних працівників через електронний календар планування роботи школи;
- можливість інтеграції електронних портфоліо педагогічних працівників, консалтингових пунктів, віртуальних груп щодо вирішення та обговорення актуальних питань на платформі Blogger;
- можливості здійснення самомоніторингу та самокорекції через шкільні управлінські ресурси;
- можливості організації діяльності віртуальних методичних об'єднань щодо вивчення та обміну досвідом, поєднання зусилля односторонців, проведення міжпредметних та міжкафедральних проектів.

Система безперервної освіти навчального закладу заснована на використанні хмарних технологій вирішує **наступні завдання:**

- забезпечення безперервної освіти протягом професійної діяльності кожного педагога;
- створення комфортних умов підвищення кваліфікації у міжкурсний період;
- підвищення якості методичного та дидактичного забезпечення інноваційних освітніх та виховних проектів;
- активізація обміну педагогічним досвідом педагогів навчального закладу;
- створення атмосфери співробітництва і взаємодії вчителів, а також вчителів та учнів;
- створення належних умов для реалізації інноваційних проектів, спрямованих на підтримку особистісних нахилів і найповнішого розкриття талантів та здібностей дітей;
- розвиток соціальної та громадянської компетентності учнів;
- оптимістичний прогноз розвитку особистості та формування продукту її творчої діяльності.

Висновки щодо ефективності запропонованої інновації. Ефективність інноваційного управлінського проекту підтверджена активізацією діяльності педагогів та учнів на Інтернет-ресурсах школи, обґрунтованішою стала само оціночна діяльність педагогів, що позначилося на підвищенні комфортності шкільного мікроклімату. НВК №19 більше 10 років показує високі результати під час зовнішніх перевірок і на останній атестації закладу був атестований з відзнакою.

Для реалізації даного управлінського проекту необхідно створення достатніх технічних умов, а саме наявність у закладі освіти певної кількості комп'ютерної техніки, наявність шкільного сайту та можливість створення інших методичних освітніх ресурсів. До кадрової готовності слід забезпечити початковий рівень комп'ютерної грамотності всіх педагогічних працівників школи, або можливість організації їх навчання навичкам роботи з комп'ютером.

Досвід може бути використаний керівниками освітніх закладів для розв'язання проблеми підвищення ефективності методичної роботи, її координації та спрямування в

особистісно-орієнтовану площину, зміщення акцентів на самооціночну та самоосвітню діяльність педагогів, підвищення їх ІКТ-компетентності.

Література

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 10. – С. 8 – 23.

2. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління: Курс лекцій / Г.В.Єльнікова / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти. Кафедра менеджменту освіти. — К., 2003. — 104 с. : рис. — Бібліогр.: в кінці лекцій.

3. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні [монографія] / Г.В. Єльнікова. – Харків: Крок, 1999. – 303 с.

4. Мариновська О.Я. Методика векторного аналізу уроку [Текст] : (Виховного заходу) / Оксана Мариновська // Завуч. — 2009. — № 35. — С. 8-19

5. Маркова О.М. Хмарні технології навчання: витоки / О. М. Маркова, С. О. Семеріков, А. М. Стрюк [Електронний ресурс]. // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2015. — Т. 46, вип. 2. — С. 29-44. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_46_2_6

6. Морзе Н. В. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень [Електронний ресурс]/ Н. В. Морзе, О. Г. Кузьмінська// ІКТ в освіті, дослідженнях та індустріальних додатках: інтеграція, гармонізація та трансфер знань. – 2011. – №9. – С. 20-29. — Режим доступу:http://elibrary.kubg.edu.ua/865/1/N_Morze_O_Kuzminska ICTSODID_9.pdf

7. Сайт Жалдака Мирослава Івановича [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zhaldak.npu.edu.ua/prohramnyi-zasib-gran/3-gran-3d>. — Назва з екрана.

ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ В ОСВІТНІХ ОКРУГАХ

Вознюк Алла Вікторівна, завідувач кафедри психології Комунального закладу «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Сумської обласної ради, доцент, кандидат психологічних наук

Актуальність теми інновації. Актуальність зазначеної проблеми обумовлена, на наш погляд, у першу чергу тим, що діяльність одного освітнього округу забезпечується педагогічними працівниками освітніх організацій, різних за статусом, видом та напрямом діяльності тощо. Одним з важливих факторів успішної співпраці даних фахівців є вдало організоване управління педагогічними працівниками, що вимагає від керівника не лише здійснення ефективного функціонування освітнього округу в цілому, але й налагодження конструктивної співпраці між всіма педагогічними працівниками для успішного виконання визначених завдань освітнього округу. Саме тому, ціліспрямована підготовка керівників до управління педагогічними працівниками в умовах діяльності освітніх округів є актуальною та потребує детально вивчення.

Аналітичний огляд літератури показав, що у працях М. Віднічук, Н. Воробей, О. Григор'євої, В. Громового, В. Джалілова, П. Кульпіна, Н. Криволапчук, Н. Мельник, В. Мелешко, І. Осадчого, В. Проскурніна, О. Святенко, С. Сологуба та інших дослідників вивчено проблему створення та функціонування освітніх округів, але в них не відображено особливостей психологічної допомоги керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

Мета і завдання, на вирішення яких спрямована інновація. Мета інновації – надати психологічну допомогу керівникам щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах у системі післядипломної педагогічної освіти.

Завдання інновації:

1) глибоке засвоєння керівниками знань про специфіку функціонування освітніх округів та усвідомлення ними ролі й значення роботи з педагогічними працівниками в даних об'єднаннях;

2) оволодіння керівниками новими знаннями щодо інноваційного підходу до управління педагогічними працівниками в освітніх округах;

3) оволодіння керівниками первинними вміннями та удосконалення управлінського досвіду щодо управління педагогічними працівниками за рахунок вдалого підбору сучасних форм і методів, враховуючи при цьому основні етапи даного процесу та напрям діяльності освітнього округу.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. На основі аналізу наукової літератури та теоретичного вивчення проблеми нами було визначено освітній округ як добровільне об'єднання організацій (незалежно від їх підпорядкування, типу і форм власності) на певній території, яке виступає дієвим механізмом забезпечення максимально повних освітніх послуг для формування конкурентоспроможної особистості, мобільної на ринку та спроможної навчатися впродовж життя.

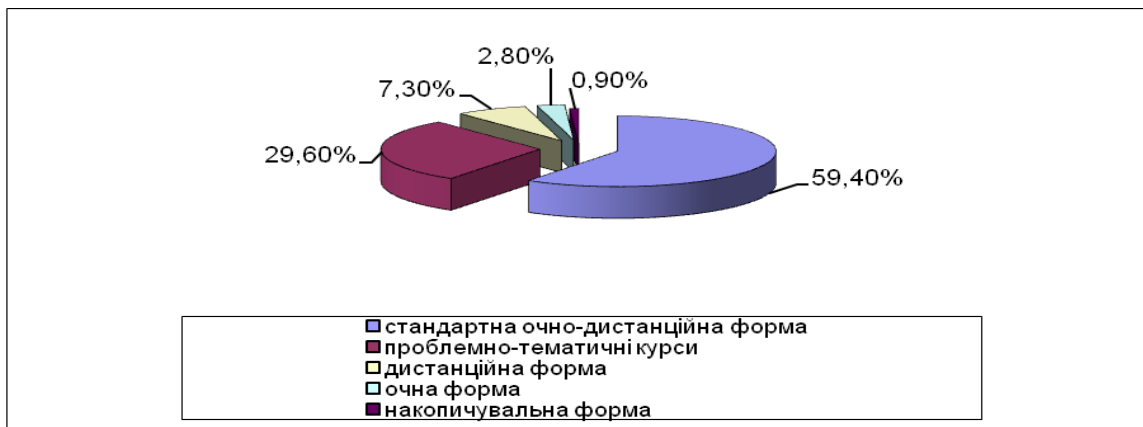
Стратегічна мета діяльності освітнього округу, на нашу думку, має складатися з двох основних напрямів, перший з яких передбачає здійснення організації для надання якісних освітніх послуг, враховуючи всі потенційні ресурси, а другий – створення умов для розширення професійних можливостей та особистісно-професійного зростання педагогічних працівників. Лише пропорційне врахування та вчасна реалізація відповідних напрямів буде сприяти як ефективному функціонуванню освітнього округу в цілому, так і всебічному розвитку особистості учня зокрема.

Теоретичний аналіз проблеми створення й функціонування освітніх округів, вивчення досвіду роботи опорних шкіл й суб'єктів освітніх округів дозволяють виокремити низку психолого-управлінських проблем, які доречно об'єднати у три блоки: блок проблем, стосується управління освітнім округом в цілому; блок проблем, відображає специфіку управління педагогічними працівниками в освітньому окрузі; блок проблем, пов'язаний з якісною організацією навчально-виховного процесу в освітньому окрузі.

На підставі визначення сутності освітнього округу, його стратегічної мети та виокремлених психолого-управлінських проблем виникла необхідність у цілеспрямований підготовці керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах у системі післядипломної педагогічної освіти.

З метою визначення переважаючої форми підвищення кваліфікації для керівників щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах нами було проведено опитування серед слухачів (категорія керівних кадрів) бази Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

В процесі аналізу відповідей керівників освітніх організацій на питання «Яка форма підвищення кваліфікації є для Вас найбільш прийнятною?» були отримані такі дані (рис. 1). Переважна кількість респондентів (59,4%) вважає найефективнішою стандартну очно-дистанційну форму, яка дозволяє за максимально короткий термін отримати посвідчення про проходження курсів підвищення кваліфікації.

Рис. 1. Міра значущості основних форм підвищення кваліфікації для керівників освітніх організацій

Приблизно третина опитаних керівників освітніх організацій (29,6%) наголошує на важливості запровадження проблемно-тематичних курсів за очно-дистанційною формою, які спрямовані на цільову аудиторію за визначеною проблематикою. Це дозволяє зробити припущення про те, що дані керівники освітніх організацій більшою мірою відповідально підходять до проходження курсів підвищення кваліфікації.

Слід наголосити на тому, що у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти вироблений чіткий алгоритм запровадження проблемно-тематичних курсів за **очно-дистанційною формою**:

- збір та обговорення на Методичній раді факультету підвищення кваліфікації запропонованих тематик проблемно-тематичних курсів з врахуванням їх актуальності та доцільності запровадження згідно нормативних документів;
- проведення навчального семінару на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для методистів районних відділів освіти щодо обґрунтування доцільності запровадження на наступний навчальних рік нових проблемно-тематичних курсів з означених тематик;
- вивчення результатів запитів керівників освітніх організацій з кожного районного відділу освіти та визначення переважаючих тематик проблемно-тематичних курсів;
- затвердження Вченою радою Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти планів проблемно-тематичних курсів з обраних тематик.

Лише незначна кількість респондентів виокремлюють дистанційну (7,3%), очну (2,8%), накопичувальну (0,9%) форми курсів підвищення кваліфікації. Даний вибір керівників освітніх організацій можна пояснити тим, що з одного боку, керівники віддають перевагу проходженню курсів підвищення кваліфікації без відриву від виробництва (дистанційна та накопичувальна форми), а з іншого боку – розуміють важливість у безпосередньому отриманні новітніх знань та первинних вмінь. Привертає увагу той факт, що очно-дистанційну за кредитно-модульною системою та експрес-курси керівники освітніх організацій взагалі не обирають (по 0,0%).

Отже, наведені дані дозволяють зробити висновок про те, що, з одного боку, вибір форми підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій переважно носить формальний характер, а з іншого – без врахування специфіки освітньої організації, в яких здійснюють управлінську діяльність керівники (тип освітньої організації, місце знаходження освітньої організації тощо).

Отже, за результатами проведеного моніторингу серед керівників освітніх організацій Сумської області та у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 777 «Про затвердження положення про освітній округ», листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.01.2011 № 1/9-48 «Про мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу» було запроваджено на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проблемно-тематичні

курси за очно-дистанційною формою «Психолого-організаційні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах».

З метою надання методичної допомоги керівникам освітніх організацій за означеної проблемою та, як результат проведення проблемно-тематичних курсів нами було розроблено навчально-методичний посібник – «Управління педагогічними працівниками в освітніх округах: психолого-організаційні аспекти».

Навчально-методичний посібник складається з трьох розділів.

У першому розділі представлено теоретичні відомості з проблеми **«Психолого-організаційні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах»**, а саме: сутність створення та функціонування освітнього округу; психологічні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах, які стосується загальної характеристики складових даного процесу (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників); зміст і структура психологічної готовності керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах. Цей розділ включає 7 тем.

У другому розділі розкрито теми семінарських (тренінгових) занять. В основу семінарських (тренінгових) занять для психологічної допомоги керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах покладено технологічний підхід, який розроблено на базі лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України доктором психологічних наук, професором Л. Карамушкою [9].

Згідно з технологічним підходом, кожна тема семінарських (тренінгових) занять передбачає наявність трьох компонентів.

Зокрема, змістовно-смісловий компонент полягає в оволодінні новими знаннями, які визначають сутність та специфіку функціонування освітніх округів, розкривають психолого-організаційний зміст управління педагогічними працівниками в освітніх округах, розглядають сутність та мету здійснення основних складових управління педагогічними працівниками в освітніх округах (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників).

У діагностичному компоненті встановлюється рівень знань та ступінь управлінського досвіду щодо основних критеріїв, які впливають на успішне функціонування освітніх округів, а також здійснюється аналіз усвідомлення керівниками освітніх організацій проблем, які виникають під час окремих складових управління педагогічними працівниками в освітніх округах (підбір, відбір педагогічних працівників; адаптація педагогічних працівників; оцінка педагогічних працівників; професійне навчання педагогічних працівників; особистісно-професійне зростання педагогічних працівників) та ступінь готовності керівників до їх вирішення.

Завдання корекційно-розвивального компоненту спрямовані на розвиток первинних вмінь та удосконалення управлінського досвіду щодо утворення й специфіки функціонування освітніх округів, організації успішної взаємодії між всіма суб'єктами освітнього округу, розробки програми управління педагогічними працівниками в освітніх округах як в цілому так і за окремими його складовими.

Реалізація змістовно-сміслового, діагностичного та корекційно-розвивального компонентів кожної з тем семінарських (тренінгових) занять здійснюється за допомогою спеціальних методів: а) проблемно-пошукових (спрямованих на постановку та вирішення проблем та проблемних ситуацій); б) інформаційних (спрямованих на отримання додаткової, уточнюючої інформації, необхідної для вирішення проблем).

Особливо важливу роль в реалізації компонентів відведено спеціальним інтерактивним технікам.

Так, наприклад, інформаційно-смісловий компонент реалізується за допомогою таких технік: мультимедійна презентація (презентація загального дизайну, визначення мети, структури та основних завдань тренінгу); міні-лекції з використанням мультимедійної презентації; заповнення індивідуальних аркушів з наступним груповим обговоренням (розкриття змісту основних понять теми); метод незавершених речень (з подальшим груповим обговоренням); групова дискусія; метод «мозкового штурму» (групова робота, робота в малих групах); робота в парах (з подальшим груповим обговоренням).

Діагностичний компонент впроваджується за допомогою таких технік: виконання індивідуального завдання (рефлексивне, проблемне); виконання творчого завдання (індивідуальна робота, робота в малих групах); робота в парах; спостереження; заповнення анкети «Оцінка ефективності проблемно-тематичних курсів».

Корекційно-розвивальний компонент полягає у використанні таких технік: аналітична робота в малих групах; міжгрупове обговорення (представлення робочими групами результатів виконання певних завдань; постановка уточнюючих та проблемних запитань; відповіді на поставлені питання тощо); виконання творчих завдань та їх представлення у вигляді схем, малюнків тощо (парна робота, робота в малих групах); аналіз управлінських ситуацій (обговорення реальних проблемних ситуацій та пошук оптимальних варіантів їх розв'язання); побудова індивідуальних програм; рефлексія заняття (індивідуальна; групова).

Третій розділ включає методичне забезпечення контролю знань, в якому представлені тестові завдання поточного контролю знань з кожної вивченої теми, орієнтовний план проведення конференції з обміну досвідом, орієнтовний план розробки творчого проекту, короткий термінологічний словник.

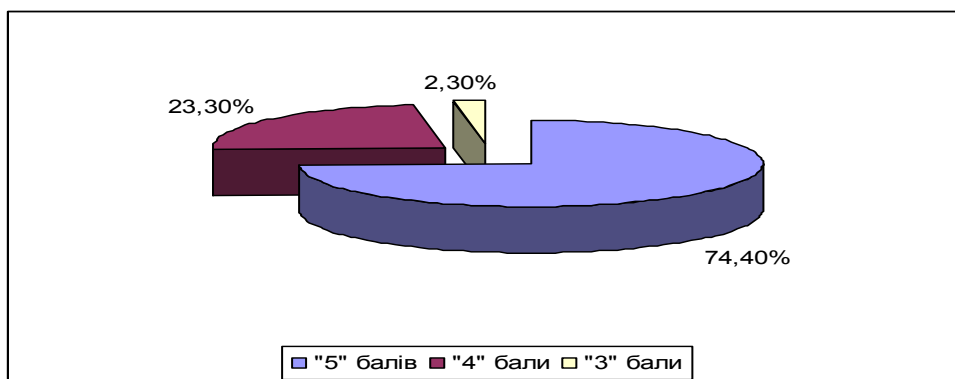
Окрім того, навчально-методичний посібник містить список основної та додаткової літератури, що допоможе слухачам поглибити та закріпити знання з означеної проблеми.

Навчально-методичний посібник призначено для слухачів курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти, керівних кадрів навчальних закладів, викладачів, а також тих, хто бажає підвищити власну компетентність щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

Отримані результати та висновки щодо ефективності запропонованої інновації.

З метою вивчення ефективності запровадження проблемно-тематичних курсів проведено опитування серед слухачів курсів підвищення кваліфікації за допомогою анкети «Оцінка ефективності проблемно-тематичних курсів».

Розпочнемо з аналізу даних, які стосуються оцінки змісту проблемно-тематичних курсів психологічній допомозі керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах. Як свідчать отримані дані, 74,4% опитаних оцінили відповідність проблемно-тематичних курсів психологічній допомозі щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах на «5» балів, приблизно четверта частина опитаних (23,3%) – на «4» бали. І всього 2,3% опитаних учасників проблемно-тематичних курсів оцінили цей показник на «3» бали. Привертає увагу той факт, що ніхто із опитаних не оцінив даний показник на «1» та навіть на «2» бали (рис. 2). Це є дуже високою ознакою того, що проблемно-тематичні курси, запропоновані керівникам, дійсно відповідають за суб'єктивним критерієм оцінки учасників змісту психологічній допомозі щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

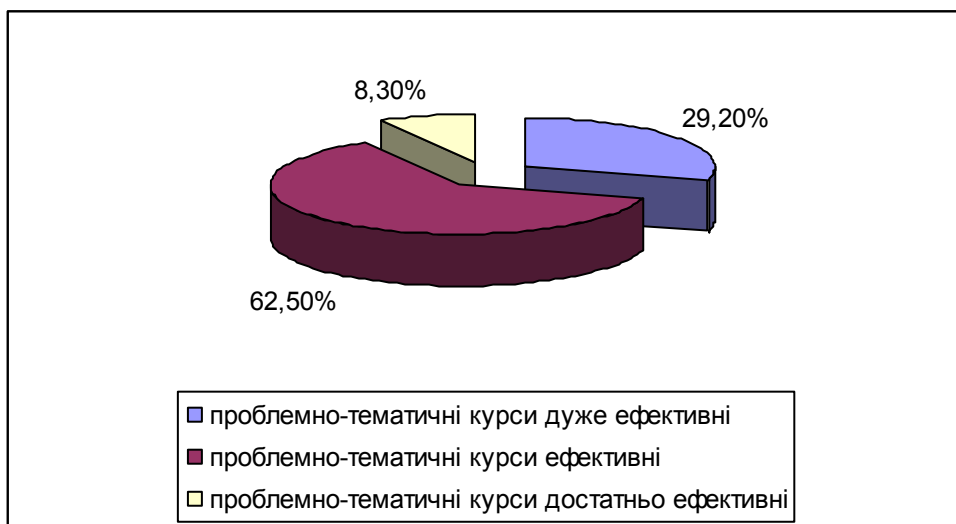
Рис. 2. Оцінка змісту тренінгу психологічній допомозі керівникам щодо підвищення ефективності процесу управління педагогічними працівниками в освітніх округах

Щодо стосується аналізу найбільш актуальних питань змісту проблемно-тематичних курсів було встановлено, що до них опитані слухачі віднесли такі питання: «Створення моделі освітнього округу, враховуючи всі суб'єкти округу», «Особливості створення Ради округу», «Алгоритм проведення індивідуальної співбесіди з педагогічними працівниками», «Побудова професіограми педагогічного працівника», «Визначити методи заохочення педагогічних працівників до особистісно-професійного зростання» тощо.

Щодо найменш актуальних питань змісту проблемно-тематичних курсів, то більшість опитаних відповіли, що їм «сподобалось все», але були висловлювання, які можна згрупувати у два основні блоки питань. Це знаходило своє відображення в таких відповідях: по-перше – «дуже важко здійснити самоаналіз управлінської діяльності і дати собі об'єктивну оцінку», а по-друге – «розробити програму здійснення основних складових управління педагогічними працівниками, враховуючи всі суб'єкти освітнього округу та контингенту працівників у ньому».

Що стосується успішності вирішення управлінських проблем щодо управління педагогічними працівниками в освітніх округах, то в процесі аналізу відповідей слухачів на питання анкети «Які проблеми управління педагогічними працівниками в освітніх округах були задоволені Вами під час запровадження проблемно-тематичних курсів?» були отримані переважно відповіді типу «Можливість винесення актуальних проблем мого навчального закладу на спільне обговорення з метою отримання компетентної допомоги у їх вирішенні», «отримав можливість оцінити свою управлінську діяльність по відношенню до підлеглих», «набув первинних вмінь об'єктивно оцінювати свою управлінську діяльність та визначати шляхи її вдосконалення», «мав нагоду оцінити свої можливості щодо управління педагогічними працівниками, враховуючи низку чинників», «можливість «відкритого» спілкування з колегами та фахівцями з означеної проблеми» тощо. Як бачимо, отримані відповіді слухачів були переважно спрямовані на якісний самоаналіз власної управлінської діяльності та на отримання практичного досвіду для вирішення означених проблем.

Далі проаналізуємо відповіді слухачів щодо ефективності проблемно-тематичних курсів в цілому. Отримані результати дають підстави стверджувати, що переважна більшість (62,5%) слухачів вважають проблемно-тематичні курси ефективним для них, приблизно третина опитаних (29,2%) визначає дуже ефективними. У свою чергу, 8,3% слухачів оцінюють запропоновані проблемно-тематичні курси як достатньо ефективним. Разом із тим, жоден слухач не оцінив проблемно-тематичні курси як мало ефективний та неефективний (рис. 3).

Рис. 3. Ефективність проблемно-тематичних курсів в цілому

Отже, результати проведеного опитування засвідчили ефективність запроваджених проблемно-тематичних курсів, що дає можливість зробити висновок про доцільність їх використання для психологічної допомоги керівникам щодо успішного управління педагогічними працівниками в освітніх округах та подальшого впровадження у процес підвищення кваліфікації керівних кадрів.

Література

1. Вознюк А.В. Психолого-організаційні особливості управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць / голова ред. колегії збірника Н.Є. Завацька. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – № 1(33). – С. 117–123.

2. Вознюк А.В. Аналіз психолого-організаційних проблем управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія: Психологічні науки: Випуск 1. – Том 2. – Херсон, вид. дім «Гельветика», 2014. – С. 111–116.

3. Вознюк А.В. Сутність освітніх округів та специфіку управління педагогічними працівниками в умовах діяльності даних об'єднань / А.В. Вознюк // Молодий вчений : наук. журн. – Херсон: Гельветика, 2015. – № 7(22). – С. 104–107.

4. Вознюк А.В. Специфіка використання інтерактивних технік для психологічної допомоги керівникам освітніх організацій щодо успішного управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Організаційна психологія. Економічна психологія : науковий журнал / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2015. – № 1. – С. 50–60.

5. Вознюк А.В. Умови формування психологічної готовності керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць ДВНЗ «Запорізький національний університет» та Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткаліч. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – № 2(8). – С. 43–48.

6. Вознюк А.В. Модель психологічної підготовки керівників до управління педагогічними працівниками в освітніх округах / А.В. Вознюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2015. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2015. – Вип. 42. – С. 44–48.

7. Положення про освітній округ. Постанова Кабінету міністрів України від 27.08.2010р. № 777. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>

СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО НА ЗАСАДАХ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ТА ШКОЛИ, ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ

Фролова Тетяна Іванівна, директор Лебединської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 Лебединської міської ради Сумської області

В Україні проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку набула особливої гостроти. Тому одним з основних завдань сучасної школи є створення освітнього середовища для розвитку здорової дитини.

Аналіз статистичних даних Міністерства освіти і науки України свідчить про те, що 20% дітей, які приходять до 1-го класу загальноосвітнього навчального закладу, мають проблеми зі здоров'ям. А у випускних класах проблеми зі здоров'ям мають уже 80-85 % учнів. Серед багатьох причин «шкільного стресу» найголовнішими називають навчальне перевантаження школярів, недостатню психологічну компетентність учителів, недотримання психологічних вимог до організації навчально-виховного процесу. Причини погіршення стану здоров'я учнів під час навчання у школі найчастіше мають не лише об'єктивний характер (фінансування, матеріально-технічне забезпечення, харчування тощо), але й обумовлюються суб'єктивними чинниками [3, с.5].

У духовному плані серед більшості дітей та молоді спостерігається невміння і небажання визначати життєві цілі, у свідомості відбувається девальвація загальнолюдських і національних цінностей. Актуальними є проблеми культури спілкування, соціальної адаптації. Внаслідок морально-психічної деградації серед школярів та молоді поширюється куріння, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, венеричні захворювання та ВІЛ-інфекція, помітно зростають злочинність, проституція, схильність до суїциду. Все більшої кількості молоді та підлітків стає властива девіантна поведінка [6, с.19-20].

Висвітленню сутності проблем здоров'я та різних аспектів здорового способу життя присвячені дослідження філософів, медичних працівників, соціологів, вчених М.М. Амосова, Г.А. Апанасенка, І.І. Брехмана, Е.Г. Булича, В.І.Войтенко, Л.П. Суценко; психолого-педагогічні дослідження Т.Є.Бойченко, Т.В. Воронцової, О.І. Ващенко, І.І. Волкової, О.Д. Дубогай, О.О. Єжової, В.М. Оржеховської, В.С. Пономаренко, С.О. Свириденко, О.О. Шолохової.

Школи, які піклуються про здоров'я як своїх учнів, так і членів педагогічного колективу, сьогодні – не рідкість. Проте якнайповніше ця діяльність реалізується у тих навчальних закладах, які визначили себе як Школи сприяння здоров'ю та за сукупністю ознак занесені до мережі таких шкіл – районної (міської), обласної чи національної. Проблемі створення сучасного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю присвячені праці вчених та педагогів Л.О. Ісаєвої, С.В. Кириленко, Є.М. Павлютенкова, В.П. Сергієнко, Н.І. Сизоненка, А.О. Бендик, О.І. Руденко та ін.

Усвідомлюючи важливість завдань, пов'язаних із вихованням в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психологічного здоров'я, Лебединська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 Лебединської міської ради Сумської області впроваджує сучасну модель навчального закладу Школи сприяння здоров'ю.

Відповідно до Концепції Школи сприяння здоров'ю, Програми розвитку навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю було створено модель (Додаток 1), розроблено структуру, визначено основні завдання, а саме:

- створення ефективної системи управління здоров'язбережувальним організаційно-педагогічним, матеріально-технічним, санітарно-гігієнічним процесом з урахуванням індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу;
- підвищення рівня фізичного, духовного здоров'я, психологічної комфортності та соціального благополуччя дітей та учнівської молоді шляхом пріоритетності здорового способу життя як основного чинника відновлення здоров'я;
- проведення дослідницької валеологічної роботи, ресурсне забезпечення валеологічної інновації (матеріально-технічне, кадрове, фінансове, науково-методичне);
- створення механізму взаємодії між учасниками педагогічного процесу щодо досягнення генеральної мети;
- формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти і самоактуалізації. (Додаток 2)

Реалізація поставлених цілей здійснювалася за умови узгодженої роботи всіх підрозділів Школи сприяння здоров'ю: управлінського, науково-методичного, навчально-виховного, медико-психологічного, громадсько-педагогічного, інформаційного.

Базою оздоровчої програми школи стала систематична діагностика, що охоплює всі вікові групи дітей. У програму діагностики включено визначення параметрів, що характеризують рівень здоров'я, фізичний і психічний розвиток, працездатність, динаміку функціонального стану, ступінь адаптації й тривожності школяра.

При оцінці стану здоров'я учнів використовуються конкретні показники соматичного, фізіологічного, фізичного, психічного, психосоматичного, духовно-морального здоров'я. Оцінка функціонального стану організму школярів у динаміці навчального року поряд з аналізом успішності дозволяє визначити ефективність різних форм навчання. Це допомагає скорегувати освітній процес у відповідності із можливостями учнів. Для одержання відомостей про несприятливі для здоров'я чинники проводяться перевірки матеріально-технічного й санітарно-гігієнічного стану школи із залученням фахівців, контроль за організаційно-педагогічною й методичною діяльністю.

Результати діагностики є «відправним» пунктом для заходів організаційного характеру. За результатами діагностики оформляються рекомендації як самому школяреві, так і батькам, учителям. Систематичне відстеження результатів дозволяє побачити динаміку зміни особистісних характеристик учня за певний період часу; дає розуміння закономірностей вікового розвитку кожної дитини; допомагає оцінити успішність проведених корекційних заходів; сприяє створенню оптимальних умов для формування психічно зрілої особистості, орієнтованої на розвиток здібностей і потребу в самореалізації.

Щороку проводиться моніторингове дослідження рівня рухової активності як провідної детермінанти формування здорового способу життя дітей і молоді, яке здійснюється у два етапи методом анкетування школярів.

Результати дослідження показали, що значна частина учнів приділяє мало часу іграм на свіжому повітрі, вільний час проводить за виконанням домашніх завдань та за комп'ютером, відчуває втому, не приділяє уваги загартуванню організму. Серед школярів старших класів проводиться анкетування, що дозволяє виявити відношення учнів до шкідливих звичок. Дані анкетування узагальнюються шкільними психологами й обговорюються з педагогічними працівниками.

Усі ці показники включаються в моніторинг стану здоров'я школярів – тобто систему динамічного спостереження за станом здоров'я на основі комплексних медичних і психофізіологічних обстежень різних контингентів дітей. Аналіз стану здоров'я учнів 1-11-х класів за даними поглибленого медичного огляду за 2012-2015 навчальні роки показав, що значний відсоток учнів займається в основній групі здоров'я (таблиця 1).

Розподіл учнів за групами здоров'я

Навчальний рік	Групи здоров'я			
	Основна група (1)	Основна група (2)	Підготовча група	Спеціальна група
2012-2013 н. р.	48,1 %	11,5 %	32,2 %	8,2 %
2013-2014 н. р.	60,1 %	10,1 %	23,1 %	6,7 %
2014-2015 н. р.	69,5 %	7,2 %	18 %	5,3 %

У структурі захворювань на першому місці вади органів зору; на другому місці патологія кістково-м'язового апарату за рахунок порушень постави; на третьому – хвороби органів травлення та інфекційні захворювання за рахунок вірусів (таблиця 2).

Таблиця 2

Облік дітей диспансерної групи

Рік	Усього дисп. дітей	Опорно-рухов. апарат	Органи зору	Захворювання ЛОР	Неврологічні захворювання	Кардіологічні захвор.	Алергічні захворювання	Інфекційні захворювання	Гастроентерологічні	Урологічні захворювання	Захворювання органів	Захв. ендокринної	Інші
2013	102	21	23	5	6	5	4	11	15	2	2	3	5
2014	96	20	21	8	6	4	4	8	11	2	2	3	7
2015	85	18	19	4	4	4	3	7	12	4	2	1	7

Інформація, що збирається в процесі валеологічного моніторингу, містить:

- особисті (індивідуальні) результати об'єктивних тестів;
- характеристику соціально-економічного статусу родини;
- санітарно-гігієнічну й медико-педагогічну характеристику умов навчання;
- екологічну характеристику стану навколишнього середовища в мікрорайоні.

Школа широко пропагує свій досвід роботи, особливостями якого є: визнання пріоритету навчально-виховної роботи на здоровий спосіб життя; гуманізація взаємин учасників освітнього процесу, забезпечення психологічного мікроклімату; становлення в учнів цілісного світогляду, здоров'язбережувальної, комунікативної та соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності; послідовне формування культури здоров'я педагогів як необхідної умови розвитку позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Зокрема на базі навчального закладу у травні 2016р. успішно був проведений обласний науково-практичний семінар для методистів біології, основ здоров'я, здоров'язбережувальної діяльності управлінськ, відділів освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів, керівників методичних об'єднань учителів основ здоров'я з питання «Здоров'я збережувальний простір навчального закладу» (Додаток 3).

Досвід Школи сприяння здоров'ю свідчить про те, що щороку в навчальному закладі реалізується комплекс заходів медико-соціально-психологічного захисту: проводиться комплексна оцінка стану здоров'я учнів, працівників школи на базі диспансерного обстеження; здійснюється подальший аналіз змін у стані здоров'я із врахуванням вікових і статевих особливостей учнів, проводиться порівняльна оцінка інтегрованих показників здоров'я учнів, визначаються групи здоров'я, складаються

паспорти здоров'я; впроваджуються нетрадиційні форми уроків, корекційна робота на уроках, елементи етики, валеології, екології, а також індивідуальні форми роботи (бесіди, спілкування тощо). У школі пильна увага з боку педагогів і адміністрації звертається на питання регламентації навчального матеріалу, створення й підтримки сприятливого психологічного мікроклімату й у процесі навчання, і в позаурочний час.

Як ми переконалися, пріоритетним методом збереження й зміцнення здоров'я дітей і підлітків є раціональне використання різноманітних засобів і форм фізичного виховання при оптимальній руховій активності, що відповідає науково обґрунтованим гігієнічним нормативам залежно від статі й віку. Для зняття статичної напруги школярів під час навчальних занять проводяться фізкультхвилинки на уроках, динамічні паузи (музичні, танцювальні, ігрові). Крім вищезгаданих способів підвищення рухової активності учнів проводяться ігрові перерви з музичним супроводом. У навчальний процес включені «валеологічні години» у вигляді оздоровчих ігор, психогімнастики, тренінгові й релаксаційні техніки саморегуляції; активно використовуються методи фізкультурно-оздоровчої роботи (заняття в спортивних секціях, спортивні змагання, Дні здоров'я й т.д.).

В освітньому процесі однією з найбільш значимих здоров'язбережувальних технологій педагоги, психологи й гігієністи вважають індивідуальний підхід до навчання школярів [1, С.65; 2; 4, С.11]. Педагоги Школи сприяння здоров'ю Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 використовують різноманітні форми й способи здійснення диференціації: індивідуальне дозування й розподіл навчального навантаження, визначення відповідним індивідуальним можливостям рівня, що вчиться, складності завдань у межах стандартних і підвищених вимог тощо. Індивідуальне дозування обсягу навчального навантаження й раціональний розподіл її в часі досягається завдяки застосуванню гнучких варіативних форм побудови системи навчального процесу.

У своїй діяльності педагогічний колектив активно використовує різноманітні **здоров'язбережувальні технології, зокрема:**

- медико-гігієнічні (навчання учнів навичок самоконтролю та самодіагностики, збалансоване гаряче харчування, здійснення моніторингу захворюваності);
- фізкультурно-оздоровчі (здійснення моніторингу рухової активності, ранкова зарядка, робота спортивних гуртків та секцій, рухливі ігри під час перерв, розвиток основних фізичних рухових здібностей на уроках фізичної культури);
- екологічні (туристичні походи на природу, валеологічні екскурсії, тематичні екскурсії, виготовлення годівниць та шпаківень, робота на пришкольній ділянці, екологічні десанти);
- технології безпечної життєдіяльності (вивчення предмету «Основи здоров'я»; інструктажі з техніки безпеки; наявність аптечок, засобів пожежогасіння, плану евакуації зі шкільної будівлі; проведення Дня цивільного захисту у школі).

Як зазначає Сергієнко В.І., Школа сприяння здоров'ю є відкритою педагогічною системою, вільною від догматів і чутливою для прогресивних інновацій [5, с. 24]. Серед інноваційних оздоровчих технологій для дітей молодшого шкільного віку слід виокремити: фітболгімнастику, пальчикову (вправи, ігри, картинки), дихальну та звукову гімнастику, психогімнастику (вправи, ігри, етюди, пантоміми) тощо. Регулярні вправи, що сприяють розробці дихання, реалізують профілактику захворювань дихальних шляхів, учать правильно дихати. Як приклад, впровадження учителями початкових класів елементів досвіду О.Д. Дубогай (доктора педагогічних наук, професора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова). За цією методикою вчителі на уроці постійно стежать за своєчасною зміною статичної напруги під час письма та читання, забезпечують зміну різних видів навчальної діяльності, використовують наочність із урахуванням вимог гігієни. При розсаджуванні учнів за парти вчителі враховують стан здоров'я, зріст, психологічну сумісність, провідний тип мислення, розумові здібності, створюють умови для того, щоб кожна дитина почувалася зручно і комфортно. Під час письма та читання використовують мішечки із морською сіллю.

Як показала практика, досить ефективним є впровадження у процеси життєдіяльності дитини оздоровчих технологій терапевтичного спрямування, до яких відносяться: арттерапія, піскова терапія, казкотерапія, ігрова терапія, сміхотерапія; музична терапія; кольоротерапія, тощо. У щоденному житті дитини використовуються різноманітні оздоровчі технології. Розпочали впровадження музикотерапевтичної педагогіки «ПіснеЗнайка», яка заснована на лікувально-оздоровчих властивостях музики, пісні, сприяє психоемоційній корекції людини, гармонізації особистості та міжособистісних стосунків.

У практику школи ввійшли щосеместрові «Дні здоров'я», класні години «За здоровий спосіб життя», лекції, години спілкування, бесіди із запрошенням шкільної медичної сестри, лікарів ЦРЛ, психолога й інших фахівців з метою профілактики вживання психоактивних речовин, пропаганди здорового способу життя. Такі активні форми організації дозвілля учнів як конкурси, вікторини, фізкультурно-масові заходи сприяють вихованню ставлення учнів до свого здоров'я як найважливішої особистої й суспільної цінності. Найважливішою ланкою виховної системи школи є шкільне самоврядування, розвиток якого допомагає учням відчувати себе організаторами свого життя в школі, сприяє прищеплюванню навичок культури спілкування, уміння жити в колективі, що є важливим у самостійному житті людини поза стінами школи (Додаток 4).

У результаті реалізації програми Школи сприяння здоров'ю у Лебединській загальноосвітній школі I-III ступенів №3 було створено банк даних на кожного учня про його фізичне, психічне, моральне здоров'я; підвищилася імунна реактивність і знизилася захворюваність учнів, викликана вірусними інфекціями. Внаслідок покращення психологічного мікроклімату в учнівському, педагогічному колективах зросла стійкість учасників навчально-виховного процесу до дії стресових подразників, знизився рівень психічних розладів. У результаті профілактичних і корекційних заходів зменшилася кількість дітей з порушенням постави, сколіозами.

Школа сприяння здоров'ю стала інформаційним центром для шкіл міста по використанню здоров'язбережувальних технологій, навчанні й формуванню здорового способу життя в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Отже, створена у навчальному закладі модель Школи сприяння здоров'я ефективно працює. Доказом цього стала перемога Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 в II (обласному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу «Школа сприяння здоров'ю» у номінації «Загальноосвітній навчальний заклад» у 2012 році.

У Сумській області впроваджуються освітні превентивні проекти. Визначені базові загальноосвітні навчальні заклади, які входять до мережі «Шкіл, дружніх до дитини», серед яких обрана й наша школа.

Для реалізації даного проекту педагоги навчального закладу пройшли відповідне навчання: заступник директора з виховної роботи пройшла навчання у м. Києві з методики викладання тренінгового курсу для молоді «Захисти себе від ВІЛ» за програмою «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» за сприяння Всеукраїнської громадської організації «Дитячий фонд Здоров'я через освіту»; вчитель фізичної культури пройшов навчання у м. Миргороді на тренінгу для інструкторів проекту «Fair-Play – Чесна Гра» за сприяння Німецького товариства міжнародного співробітництва; вчитель початкових класів пройшла експрес-курси з превентивної освіти «Шкіл, дружніх до дитини» в Сумському ОППО для вчителів початкових класів, які викладатимуть курс «Основи здоров'я»; шкільний практичний психолог пройшла підготовку як педагог-тренер із методики викладання курсу «Захисти себе від ВІЛ» на засадах розвитку життєвих навичок; педагог-організатор пройшла навчання з підготовки педагогів-тренерів – координаторів базових навчальних закладів з організації та проведення інтерактивної навчальної виставки з питань репродуктивного здоров'я, профілактики ВІЛ/СНІДу та

ПСШ серед молоді «Маршрут безпеки», яка активно впроваджується у нашій школі та до якої постійно долучаємо учнів навчальних закладів міста.

За даними моніторингу, який проводився навчально-методичною підсистемою, аналітико-діагностичними спостереженнями медико-психологічної служби та внутрішньошкільного контролю, створені у навчальному закладі моделі Школи сприяння здоров'я та Школи, дружньої до дитини забезпечують успішну реалізацію освітніх превентивних проєктів, створюють простір для творчого пошуку нових ідей, спрямовують на прогнозоване оновлення діяльності школи, сприяють зростанню статусу навчального закладу, рівню компетентності та професіоналізму педагогів, дозволяють об'єднати досягнення науки та передового педагогічного досвіду для розв'язання актуальних проблем сучасної школи щодо створення безпечного освітнього простору та здоров'язбереження школярів (Додаток 5 – електронний носій).

Отже, Школа сприяння здоров'ю, Школа, дружня до дитини, – це навчальний заклад майбутнього, в якому збереження та зміцнення здоров'я дитини є наріжним каменем його діяльності, це школа педагогічної підтримки і захисту дитини, її фізичного, психічного, духовного здоров'я, яка створює для учасників навчально-виховного процесу здоров'язбережувальний освітній простір.

Література

1. Бережна Л. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю / Л. Бережна // Управління школою. – 2007. – №19–21. – С. 63–66.
2. Бойченко Т. Алгоритм здоров'ятворення особистості / Т. Бойченко // Біологія і хімія в школі. – 2010. – № 3. – С. 20–22.
3. Волкова І. Здоров'я школярів – взаємодія лікарів, педагогів, психологів / І. Волкова // Практика управління закладом освіти. – 2009. – №12. – С. 5–6.
4. Оржеховська В. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я / В. Оржеховська, О. Єжова // Педагогіка і психологія. – 2009 – №4 (69). – С. 5–17.
5. Сергієнко В. Запровадження в навчальний процес моделі Школи культури здоров'я / В. Сергієнко // Практика управління закладом освіти. – 2009. – №12. – С. 23–28.
6. Якою бути школі сприяння здоров'ю. Нормативні та науково-методичні матеріали / Автор та упоряд. В. Успенська – Суми: ОППО. 2010. – 80 с.

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.

*Устинова Наталія Валентинівна, директор Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради Херсонської області
Равкіна Олена Ігорівна, заступник директора Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради Херсонської області*

Постановка проблеми в загальній формі і обґрунтування її актуальності.
Сьогодні неможливо уявити якісне керівництво сучасним навчальним закладом без використання інформаційних та комунікаційних технологій (далі - ІКТ). Саме комунікації вносять до процесу управління надзвичайно важливий компонент – мобільність, гнучкість, доступність з будь-якого місця, де в керівника виникла потреба втрутитися в процес управління навчальним закладом [6]. *При цьому слід сказати, що така потреба в майбутньому буде виникати все частіше, оскільки:*

- управлінські процеси протікають все швидше;
- час реакції на зовнішні та внутрішні збурення повинен зменшуватися;
- обсяг інформації, потрібної для управління, постійно збільшується;

- вага ухваленого рішення збільшується пірамідою управління і досягає свого максимуму в керівника.

Тому потреба використання в діяльності керівника навчального закладу всіх нових досягнень управлінської думки та всіх можливостей сучасних інформаційних технологій (далі - СІТ) не викликає сумніву.

Однією з таких технологій є «хмарна технологія», що останнім часом набуває все більшої популярності завдяки певним своїм особливостям.

Метою статті є дослідження переваг використання «хмарних технологій» в адміністративній діяльності керівника навчального закладу. Слід наголосити, що адміністративна діяльність керівника взагалі досить сильно регламентується законами України, підзаконними нормативно-правовими актами нижчого рівня, директивними документами. Тому основний виклад буде присвячено саме застосуванню СІТ при провадженні цієї діяльності та ухваленні управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень. Запровадження нових підходів в управлінську діяльність практично завжди включає в себе елементи реформування відповідної сфери управління. Різні аспекти загальноуправлінської діяльності та адміністративного менеджменту було викладено в працях В. Новікова та О. Антонюк [2]. І. Лопушинський [5] розглядав державно-управлінські аспекти управління та реформування галузі освіти. Адміністративну діяльність в навчальних закладах як частину управлінської діяльності аналізував М.Черпінський, теоретико-методологічні засади проблем управління загальноосвітньою школою розглядалися Є.Хриковим та О. Адаменко [1]. Використання інформаційних технологій в освіті вивчали В. Заболотний, В. Биков [3] та інші. У той же час аспекти використання саме «хмарних технологій» у діяльності керівника навчального закладу не є достатньо опрацьованими. Саме тому нижче їх розглянемо.

Виклад основного матеріалу. Широке застосування ІКТ в освіті визначається багатьма чинниками [8].

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і нагромадженого технологічного та соціального досвіду людства не лише від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати потрібні знання як сьогодні, так і впродовж життя (lifelong education).

По-третє, активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти й процесу модернізації традиційної системи освіти.

Одним із видів ІКТ є «хмарні технології». Під «хмарними технологіями» (англ. Cloud Technology) на сьогодні розуміють таку парадигму управління та адміністрування, що передбачає віддалене оброблення та зберігання даних [11]. Слід наголосити, що з моменту виникнення комп'ютерів саме ця технологія лежала в основі їх використання. Потім почали використовувати персональні комп'ютери, проте сьогодні, з появою та широким поширенням мобільних пристроїв та мобільного Інтернету, технологія загального доступу до обчислень та контенту отримала «нове життя». Ця технологія надає користувачам мережі Інтернет-доступ до комп'ютерних ресурсів віддаленого сервера, використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу, а також створення та спільну роботу над документами та проектами.

Хмарні технології можна використовувати для різних цілей, однак, у будь-якому разі, це є інноваційним підходом, що запроваджується в управлінську діяльність. Одним із головних завдань адміністративної діяльності керівника навчального закладу є забезпечення достатньої комунікації між учасниками управлінського процесу, тобто формування інформаційно-комунікаційного простору освітньої діяльності з

використанням засобів ІКТ. *Такий простір передбачає не лише переваги, але й певні умови та обмеження в своєму функціонуванні [4]:*

- потреба врахування ієрархії – чіткого розподілу прав на використання даних і участь в управлінських процесах серед адміністративного та викладацького складу;
- відкритий обмін даними – інформація, що є відкритою доступна для всіх учасників управлінського процесу;
- колективне використання даних – кожен учасник управлінського процесу може брати участь у створенні документів відповідно до своєї ролі.
- миттєвий зворотній зв'язок – кожен учасник управлінського процесу отримує право миттєвого з'єднання з іншим учасником або керівником навчального закладу в разі потреби.

Під час формування такого простору можна виокремити певні напрямки діяльності, а саме:

- **методологічний**, що передбачає забезпечення відповідності основних принципів освітнього процесу сучасному рівню ІКТ шляхом розроблення нових управлінських процесів та процедур;
- **технічний**, у межах якого слід передбачити механізми та інструменти швидкого та ефективного запровадження нових програмних і технічних засобів управління;
- **інформаційно-технологічний**, у межах якого потрібно створювати нові підходи до збору, опрацювання, вільного обігу і використання значних масивів інформації та знань;
- **методичний**: основні переваги сучасних інформаційних технологій мають стати головною підтримкою процесу управління навчальним закладом, суттєво змінити структуру та організацію навчального процесу та відповідної адміністративної діяльності.

«Хмарні технології» та нова парадигма управління навчальним закладом можуть стати інноваційною платформою адміністративно-управлінської діяльності керівника. У межах цієї платформи можна буде створити безліч програм-застосунків, наприклад, «віртуальний кабінет директора школи», «віртуальна вчительська», «методичне об'єднання», «вчительський стіл», «кабінет», «адміністративно-господарський підрозділ» тощо.

Додаток «Віртуальний кабінет керівника» може мати в своїй структурі можливість доступу до цих основних блоків, що відповідають структурі діяльності школи:

директор школи - заступник директора з НВР — методичні об'єднання вчителів предметників – власне вчитель

або

директор школи – керівник підрозділу (їдальня, майстерня тощо) – конкретний працівник.

З цього додатку організовується доступ до всіх документів, що генеруються навчальним та управлінським процесами (накази, оголошення, звіти в розрізі років та періодів, навчальні плани, заміни, методичні рекомендації, атестації, олімпіади, конкурси тощо). Інші додатки можуть мати власний функціонал, що відповідає їх місцю в управлінському процесі та завданням, що виконуються певним учасником цього процесу (його роллю).

Водночас створення будь-яких додатків з найкращим функціоналом не дасть змоги запроваджувати інноваційні технології в разі відсутності в користувачів знань та вмінь. Володіння інформаційно-комунікаційними технологіями є безсумнівною перевагою для

тих керівників, які бажають працювати творчо та невтомно шукають нові шляхи, форми і методи, щоб піднести професійно-методичний рівень педагогічного колективу на якісно новий рівень.

Як ілюстрацію цього наведемо приклади застосування інструментарію «хмарних технологій» в діяльності Херсонської гімназії №1 Херсонської міської ради [9].

Адміністрація Херсонської гімназії №1 Херсонської міської ради з 2015 року ініціювала участь педагогічного колективу у Всеукраїнському проєкті «Хмарні сервіси в освіті» [10], мета якого – розбудова інформаційного простору гімназії. Гімназія забезпечена достатньою кількістю комп'ютерної техніки та підключенням до високошвидкісного Інтернету, тому використання хмарних та мережевих технологій, як локальних так і глобальних, може суттєво поліпшити процес управління навчальним закладом та його ефективність, а з часом і докорінно змінити принципи адміністрування всієї діяльності. Без перебільшення можна стверджувати, що це саме ті технології, що покликані розвантажити керівників та персонал від паперової рутини та безкінечних нарад з окремих управлінських та адміністративних питань.

Один із прикладів – створення та заповнення он-лайн календаря методичних подій, нарад, семінарів, конференцій, батьківських зборів тощо на поточний тиждень або на більш тривалий термін – місяць, семестр чи навчальний рік.

Адміністрація гімназії фіксує в календарі необхідні події, створює повторювані заходи, установлює нагадування. Члени педагогічного колективу (учасники управлінського процесу, користувачі такого календаря), можуть самостійно вносити дати заходів (батьківських зборів, розклад гурткових та факультативних занять, олімпіади тощо). Дані про проведення заходів одночасно надсилаються всім користувачам цього календаря електронною поштою залежно від їхньої визначеної ролі. За допомогою календаря адміністрація гімназії отримує нові можливості для внутрішньошкільного контролю, відслідковує різні аспекти поставлених завдань, зокрема дати початку і завершення їх виконання, важливість, тривалість, ступінь виконання тощо.

Наступний приклад використання хмарних технологій в адміністративній діяльності – підготовка та проведення педагогічної ради. У листопаді 2015 року адміністрацією гімназії було проведено педагогічну раду на тему: «Створення соціолізуючого середовища Херсонської гімназії №1 засобами освітніх інновацій» [7]. Як інструментарій для її підготовки та проведення було використано можливості хмарного сервісу Office 365.

Першим кроком стало створення Excel-опитувальника для визначення зацікавленості педагогів у темі дослідження. У результаті опитування було сформовано творчі групи відповідно до сфер соціалізації особистості в інтелектуальній діяльності, виборі професії, міжособистісному спілкуванні.

У ході підготовки до заходу було проведено методичний тиждень, під час якого сформовані творчі групи опрацьовували значну кількість теоретичної інформації, відповідно до поставленої проблеми. Для зручного та швидкого доступу до необхідних матеріалів було створено віртуальне сховище в сервісі OneDrive, у якому всю інформацію було чітко структуровано в розрізі тематики, проблематики, мети та завдань педагогічної ради, наукових досліджень у галузі соціалізації особистості. Там також розміщувалися методичні рекомендації щодо застосування цієї інформації.

Під час педагогічної ради творчі групи працювали над створенням спільного он-лайн проєкту. *Кожна група, під керівництвом консультантів, мала розробити певний структурний елемент проєкту, а саме:*

- визначити мету, завдання та очікувані результати впровадження освітніх інновацій відповідно до обраної сфери соціалізації особистості;
- обрати оптимальні для досягнення поставленої мети освітні інновації;
- створити електронну модель;
- презентувати результати.

Адміністрація гімназії мала можливість спостерігати за роботою груп, оскільки вся комп'ютерна техніка та програмне забезпечення, що були задіяні під час заходу, використовувалися синхронно в межах «хмарних технологій». Можливості Excel-опитувальника було використано й для підбиття підсумків та рефлексії після проведення заходу.

Ще одним напрямком інноваційної експериментальної діяльності педагогічного колективу гімназії з формування ефективного інформаційно-комунікативного освітнього середовища є укладання віртуального щоденника самоосвіти. З 2013 року в Херсонській гімназії № 1 здійснюється дослідно-експериментальна діяльність регіонального рівня «Самоосвіта вчителя як чинник професійного розвитку педагога» [9]. У межах експерименту передбачено заходи, що сприяють підвищенню професійного рівня вчителів: семінари-практикуми, педагогічні ради, науково-практичні конференції та конкурси. Велике значення має також індивідуальна робота вчителя над обраною методичною проблемою.

Створення віртуального щоденника самоосвіти стало можливим завдяки участі у Всеукраїнському проєкті «Хмарні сервіси в освіті», про який вже було згадано вище. Щоденник являє собою індивідуальне віртуальне сховище в сервісі OneDrive і розрахований на систематичну роботу щодо наповнення його звітною інформацією.

У щоденнику педагог подає потрібні відомості про себе, окреслює проблеми, які слід поглиблено опрацювати, наводить орієнтовний план-алгоритм роботи з підвищення професійного рівня на кожний рік, визначає форми самоосвіти, яким бажає надати перевагу. Серед джерел самоосвіти, що найбільш популярні серед педагогічного колективу гімназії, – відвідування курсів підвищення кваліфікації, семінарів, консультацій спеціалістів, різні види практичної діяльності (досвіди, експерименти, моделювання, розробка проєктів тощо). Звіти-презентації різного гатунку про участь у самоосвітній діяльності вчителів розміщують на відповідних сторінках он-лайн щоденника самоосвіти.

Висновки. Чому використання хмарних технологій є нагальною потребою в адміністративній діяльності керівника навчального закладу? *Можна виокремити кілька причин цього.*

По-перше, у кожного члена адміністрації чи учасника управлінського процесу з часом вибудовується свій перелік процедур і документів під кожне завдання повсякденної діяльності. Унаслідок цього виникає потреба в структуризації даних, швидкому пошуку необхідних документів, проведення аналітичних розвідок тощо.

По-друге, з'являється можливість одночасного доступу до інформації всіх учасників управлінського процесу, що дає змогу організувати спільну роботу над документацією та проєктами з іншими учасниками навчально-виховного процесу. Таким чином, внутрішньошкільний корпоративний сайт, створений засобами «хмарних технологій», стає середовищем для ефективного обміну досвідом серед педагогів, а також дозволяє адміністрації закладу швидко вносити потрібні корективи до управлінського процесу, координувати та синхронізувати дії педагогічного колективу.

Серед технологічних переваг «хмарних технологій» слід назвати:

- необмежений обсяг збереження даних, що зберігаються в одному місці;
- доступ до цих даних будь-де і будь-коли з різних пристроїв і за відсутності прив'язки до певного стаціонарного робочого місця;
- забезпечення захисту даних від втрат та відкритість освітнього середовища (виконання багатьох видів навчальної діяльності, таких як контроль, оцінювання, тестування тощо в режимі «он-лайн»);
- зменшення витрат (економія коштів) на обслуговування комп'ютерної техніки та закупівлю програмного забезпечення і його систематичне оновлення порівняно з традиційними інформаційними технологіями.

Позитивними сторонами впровадження хмарних технологій з погляду управлінського процесу та адміністративної діяльності керівника навчального закладу є:

- висока швидкість реагування на зовнішні та внутрішні збурення;
- підвищення інформованості всіх учасників управлінського процесу;
- прозорість діяльності кожного вчителя;
- залучення педагогів до управління навчальним закладом;
- можливість зосередження на стратегічних завданнях діяльності, передавши рутинні завдання на більш низький рівень управління або взагалі автоматизувавши їх.

Серед особливостей запровадження хмарних технологій у навчальний та управлінський процеси слід назвати поліпшений та більш ефективний методичний супровід учителів, а також посилення контролю за виконанням й оновленням документації через автоматизацію та уніфікацію звітності.

Література

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: Монографія / О. Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Антонюк О. Адміністративний менеджмент: етико-методологічні засади / О. Антонюк // Персонал. – 2006. – № 12. – С. 58-65.
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
4. Дурман О. Л. Інноваційна платформа ефективної комунікації в інформаційному просторі освітньої діяльності /О. Л. Дурман. // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Державне управління: проблеми, технології, перспективи». – Донецьк. ДНУУ, 2014. – С. 156-157
5. Лопушинський І. П. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект (навчально-наукове видання). / І. П. Лопушинський, Н. Г. Протасова, В. І. Луговий та ін. - Київ; Львів: НАДУ, 2012. – 456 с.
6. Мігунова І.А. Використання хмарних технологій у процесі управління навчальним закладом /І. А. Мігунова. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/43072/. – Назва з екрану.
7. Софієнко О. В. Офіційний блог / О. В. Софієнко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sofienko.blogspot.com/p/blog-page_20.html.
8. Ставицька І. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті / І. В. Ставицька. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1103>. – Назва з екрану
9. Херсонська гімназія №1 Херсонської міської ради. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://school1.com.ua/vse_pro_shkolu
10. Хмарні сервіси в освіті. Всеукраїнський проект [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://virt-ikt.blogspot.com/2014/09/2014-2017.html>
11. Хмарні технології. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмарні_технології

МОДЕЛЬ УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Зегрюк Микола Еммануїлович, директор Чернівецького ліцею №3 медичного профілю Чернівецької міської ради Чернівецької області

Актуальність проблеми компетентісного підходу у навчанні. Від середини ХХ століття у багатьох країнах світу почали нарікати, що освіта катастрофічно відстає від темпів розвитку науки та виробництва і не забезпечує необхідної якості підготовки фахівця. Дійсно, у процесі традиційного шкільного навчання дії учня спрямовані

виключно на виконання вказівок вчителя: засвоєння нового матеріалу, відповідь на запитання вчителя, перегляд навчального фільму тощо, при чому активується реактивне мислення. Але одразу після школи життя вимагатиме від молодого людини умінь виявити ініціативу, прийняти та реалізувати самостійні рішення, спланувати свій час та фінансові витрати. Для цього потрібні принципово інші якості. Тому спочатку у теорії управління та менеджменту, а потім у педагогічній науці сформувалися поняття «компетентність» та «компетенція».

Під компетентністю розуміють здатність людини якісно виконувати певну діяльність згідно з визначеним стандартом. Компетенція – це комплекс знань, навичок, індивідуальних здібностей, стереотипів поведінки та зусиль, що необхідний для успішної, компетентної діяльності. Крім предметних, існують базові (ключові) компетенції, задіяні в усіх формах діяльності [1].

Спроби організувати навчання школярів на підставі компетентнісного підходу здійснювалися неодноразово. Французький дослідник механізмів мислення Е. де Боно розробив Програму CoRT (Програма безпосереднього навчання мисленню, 1967), що введена у школах багатьох країн світу в якості обов'язкового предмету. Англійський дослідник у галузі педагогіки та психології Е.Стоунс (1984) зазначав, що існують три головні освітні завдання: формування теоретичних понять, формування практичних навичок та формування умінь розв'язувати проблеми [2]. У педагогіці радянського періоду були розроблені теоретичні засади розвиваючого навчання та узагальнених способів діяльності (П.Я. Гальперин, В.В. Давидов, Н.Ф. Талізін, М.М. Скаткин, І.Я. Лернер та ін.). Але сучасна школа потребує системного компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу в цілому.

Тому, вивчаючи досвід успішних вчителів, американські дослідники розробили концептуальну основу компетентнісного навчання (термін «компетенція» вперше застосував американський психолог Р.Бояцис, 1982), згідно з якою основним критерієм результативності навчання стають не знання й уміння, які учень може продемонструвати за вимогою, а те, чи він здатен самостійно та якісно діяти у реальній ситуації. Це робить цілком обґрунтованою ідею розвантаження навчальних програм та зміщення акценту у навчанні на формування в учнів умінь і навичок самостійної активної діяльності [3].

Основні відмінності традиційного та компетентнісного підходів в освіті [4]:

Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
Провідна ідея: до особистісного успіху призводить нагромадження суми знань, умінь, навичок	Провідна ідея: до особистісного успіху призводить нагромадження досвіду власної діяльності
Розв'язування проблем – засіб закріплення знань, умінь, навичок	Розв'язування проблем – основний зміст і сенс навчальної діяльності
Ознака високого рівня освіченості – здатність доречно оперувати великими обсягами складного за змістом матеріалу	Ознака високого рівня освіченості – широта сфери успішної самостійної діяльності у ситуаціях з високим ступенем невизначеності

Компетентнісний підхід у світовій та європейській освіті стрімко поширюється, а визначення базових (універсальних, ключових) компетенцій стає однією з центральних проблем при оновленні змісту освіти. Наприклад, у ході міжнародного проекту «Визначення та відбір ключових компетенцій», реалізованого Організацією економічного співробітництва та розвитку і Національними інститутами освітньої статистики Швейцарії та США, запропонований наступний набір **загальних компетенцій**:

1) Інструментальні – когнітивні уміння розуміти та використовувати ідеї та міркування; методологічні уміння досліджувати середовище, організовувати час,

формувані стратегії прийняття рішень та розв'язування проблем; технологічні, інформаційні, лінгвістичні та комунікаційні уміння.

2) Міжособистісні – індивідуальні уміння виражати почуття і ставлення, критично і самокритично мислити; соціальні навички взаємодії та співробітництва, прийняття соціальних та етичних зобов'язань.

3) Системні – поєднання розуміння, ставлення та знання, що дозволяє сприймати ціле та його частини, оцінювати їх місце та роль у системі; планування змін з метою удосконалення існуючих систем та створення нових [3].

Під час симпозиуму Ради Європи з теми «Ключові компетенції для Європи» визначено **перелік ключових компетенцій у термінах активних дій:**

- 1) «Вивчати» - обробляти та впорядковувати знання, розв'язувати проблеми;
- 2) «Шукати» - отримувати інформацію з оточення, експертів, документів;
- 3) «Думати» - критично осмислювати та оцінювати події та явища, виробляти власну точку зору;
- 4) «Співпрацювати» - працювати у групі, домовлятися, долати конфлікти;
- 5) «Починати справу» - включатися у проект, нести відповідальність, організовувати роботу;
- 6) «Адаптуватися» - використовувати нові технології та комунікації, долати труднощі, знаходити нові рішення [5].

На думку доктора педагогічних наук, академіка Міжнародної педагогічної академії О.В.Хуторського (2003), у навчально-виховному процесі потрібно приділяти увагу **формуванню таких ключових компетенцій, як:**

- ціннісно-змістові (цінності, цілі та смисли дій, рішення);
- загальнокультурні (морально-етичні засади вчинків, національні традиції, побутові та культурні компетенції);
- навчально-пізнавальні (логіка та методологія навчальної діяльності, планування, рефлексія);
- інформаційні (володіння сучасними засобами інформації та ІКТ);
- комунікативні (знання мов, навички колективної діяльності);
- соціально-трудова (виконання соціальних ролей згідно з правами та обов'язками, професійне самовизначення);
- особистісні (фізичний, духовний та інтелектуальний саморозвиток, емоційна саморегуляція; безпечна життєдіяльність) [6].

В будь-якому разі, за словами французького та європейського політичного діяча Жака Делора, головними завданнями освіти XXI століття є:

- 1) learningtoknow: навчитися знати (професійно-методична компетентність);
- 2) learningtodo: навчитися діяти (компетентність у плані втілення задумів);
- 3) learningtolivetogether: навчитися жити разом (соціально-комунікативна компетентність);
- 4) learningtobe: навчитися бути (компетентність у плані особистості) [3].

Отже, метою даної роботи є визначення шляхів введення компетентнісного підходу у навчально-виховний процес у сучасному освітньому закладі.

Ієрархічні рівні впровадження компетентнісного підходу в освіті. Очевидно, що застосування окремої методики чи технології навчання не може охопити формування усіх компетенцій повною мірою. Тому компетентнісний підхід, будучи інноваційним, вимагає перебудови багатьох складових навчально-виховного процесу і потребує поетапного введення.

Деякі аспекти реалізації компетентнісного підходу у навчанні можуть бути вирішені лише на рівні надшкільних управлінських структур. Це пов'язане з тим, що цілий ряд шкільних знань та умінь вже не є прерогативою певної конкретної професії (як, наприклад, креслення). Тому відбувається поступова заміна традиційних курсів

виробничої та обслуговуючої праці на курси «Технологія та дизайн», «Підприємництво» і т.д. [7]

У окремому навчальному закладі компетенції включаються у навчальний процес через педагогічні технології, зміст навчання, стиль життєдіяльності закладу, характер взаємодії між учнями та між учнем і вчителем.

Формування компетенцій закладається у планування роботи навчального закладу на 3-х рівнях [8]:

1. На загальношкільному рівні розробляється структура ключових компетенцій та визначаються способи їх формування.

Оскільки компетентнісний підхід є надпредметним, він не реалізується повною мірою при викладанні будь-якої однієї навчальної дисципліни. Тому формування ключових компетенцій може здійснюватися **за 2 напрямками:**

➤ цілісне навчання певній компетенції (на зразок методик де Боно) на факультативних або гурткових заняттях за затвердженою програмою;

➤ включення ключових компетенцій нарівні з предметними в організацію навчання основним дисциплінам і розгляд їх формування при цьому як обов'язкових результатів навчання.

2. На рівні методичних об'єднань та предметних кафедр розробляються предметні компетенції даної освітньої галузі.

Цьому сприяє, зокрема, блочно-модульний підхід до організації навчання, що передбачає розробку спеціальних навчальних пакетів-модулів, які включають: організаційно-мотиваційний блок + джерела інформації + завдання та вправи (лабораторні та практичні роботи у природничих науках, дискусії та рольові ігри – у гуманітарних) + узагальнюючі висновки + критерії оцінювання рівня сформованості компетенції.

Цілі навчання у модулі формулюються у вигляді результатів роботи як форм бажаної поведінки: що саме учень повинен продемонструвати по закінченні модуля і за яких умов (наприклад, при розв'язуванні задач певного типу здійснювати обчислення без калькулятора; самостійно підготувати доповідь із зазначеної теми тощо). Потрібно також виділити час для публічної презентації учнями результатів своєї роботи (або включити цей етап у структуру лабораторних, практичних занять чи семінарів) [1].

3. На індивідуальному рівні (та рівні проблемних творчих груп вчителів) відбувається включення ключових і предметних компетенцій у календарно-тематичне планування та структуру конкретних уроків.

Побудова компетентісно орієнтованого уроку. Структура компетентісно орієнтованих уроків спирається на розуміння ключових компетенцій як «готовності до діяльності»: постановки цілей, планування, оцінки ресурсів (актуалізація власних знань, умінь, соціального досвіду; усвідомлення їх обмеженості та планування заходів з подолання останньої), виконання конкретних дій (отримання інформації, її обробка, створення реального продукту), рефлексії. Тому організація таких уроків має специфічні риси:

1) На етапі постановки цілей і задач уроку вчитель не транслює визначену ціль, а створює умови для колективного вироблення загальної мети уроку та індивідуальних цілей кожної дитини у відповідності з їхніми можливостями та інтересами. Це формує внутрішню мотивацію учнів до активної діяльності: дізнатися, знайти, довести тощо. Ефективним засобом для такого початку уроку є створення проблемної ситуації за допомогою демонстраційного або фронтального експерименту, парадоксу, яскравого прикладу.

2) Якщо самостійна діяльність учнів на традиційному уроці являє собою виконання ними завдань вчителя, то на компетентісно орієнтованому уроці ця робота планується самим учнем як шлях досягнення поставленої мети. Така робота є продуктивною, оскільки її результат (необхідні знання, способи дій, уміння) створюються кожним учнем індивідуально. Завданнями вчителя є надання учням різноманітних засобів

навчання, способів діяльності та форм роботи, підготовка матеріалів для закріплення знань та самоконтролю з відповідними вимогами до оцінювання результатів роботи. Частина матеріалів розробляється на диференційованій та індивідуалізованій основі.

3) У структурі традиційного уроку етап рефлексії, зазвичай, відсутній, оскільки провідною була діяльність педагога, а діяльність учнів мала реактивний характер. У компетентнісно орієнтованому уроці відповідальність за результат в значній мірі делегована учневі, тому рефлексія необхідна [5]. Вона здійснюється за спеціальними рефлексивними методиками, наприклад:

а) у формі бесіди за питаннями: Що нове дізналися? Чому навчилися? Що вважаєте найважливішим підсумком уроку? Що було найцікавішим на уроці? Що було найважчим на уроці? Що залишилося незрозумілим? Які почуття викликав матеріал уроку? Чи досягли ви власних цілей? Як ми працювали над новою темою? Які джерела інформації були найпереконливішими? Які нові прийоми роботи з інформацією опанували?

б) у формі пропозиції закінчити речення: «Сьогодні на уроці я був здивований..., був вражений..., був засмучений..., зрадив..., навчився..., дізнався..., зрозумів..., зумів...» і т.п. [8]

в) у формі алгоритму:

- Оціни процес і результат своєї діяльності через ставлення, емоції, почуття.
- Зістав власну мету уроку з отриманим результатом.
- Порівняй отриманий результат з еталоном та оціни його.

Щоби переконатися, що розроблений урок дійсно реалізує компетентнісний підхід, вчителю потрібно спитати себе:

- На що спрямована організована мною діяльність учня?
- То, що роблять учні, є значущим для них та актуальним для суспільства?
- Де і як вони зможуть застосувати отриманий на уроці досвід? [5]

Педагогічні технології реалізації компетентнісного підходу. Психологічний механізм формування компетентності суттєво відрізняється від механізму формування понятійних «академічних» знань: навчальна діяльність набуває дослідницького або практико-перетворювального характеру, включає елементи методології, функціональну грамотність, цілепокладання, планування, аналіз, рефлексію, самооцінку, самокорекцію. Розвиткові цих компетенцій сприяють наступні інноваційні технології навчання:

1) активні методики навчання: евристична бесіда, технології творчого самовираження, «мозковий штурм» зі складанням «інтелект-карт» досліджуваної теми, самостійні лабораторні дослідження;

2) проблемне навчання: використання компетентнісно орієнтованих та нестандартних завдань, спрямованих на розв'язування проблемних ситуацій, які створюються на основі версійних джерел, неоднозначних наукових оцінок того самого явища, співставлення історичного матеріалу з сучасним;

3) застосування інформаційно-комунікаційних технологій: пошукова робота з інформаційними ресурсами, візуалізація інформації, інтерактивні тренажери, оформлення документації, мультимедійні презентації результатів роботи, участь у телекомунікаційних проектах та тематичних чатах, електронне оцінювання та облік навчальних досягнень;

4) використання методу проектів (інформаційних, дослідницьких, практично-зорієнтованих, творчих): детальна технологічна розробка проблеми, що завершується створенням реального кінцевого продукту. При цьому учням надається можливість самостійно здобувати та інтегрувати необхідні знання. Ця педагогічна технологія поєднує в собі проблемний підхід, групові методи роботи, рефлексію, пошуково-дослідницькі методики, широке застосування ІКТ. У процесі розв'язування учнями певної проблеми відбувається розвиток у них пізнавальних, комунікативних та організаційних навичок, критичного та творчого мислення, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Тобто відбувається формування цілого комплексу ключових компетенцій [4].

5) технологія інтенсифікації навчання на основі схематичних та знакових моделей навчального матеріалу В.Ф.Шаталова;

б) навчання у співробітництві: командна та групова робота, інтерактивні методики («мікрофон», дискусія, дебати тощо);

7) технології розвитку критичного мислення, зокрема:

а) методика ТОПВ: Твердження (Я вважаю, що...) + Обґрунтування (Тому що...) + Приклад (Наприклад, ...) + Висновок (Отже, ...);

б) методика «ПлюсМін»: при аналізі варіанту рішення проблемної ситуації визначаються його позитивні аспекти (Плюси), негативні аспекти (Мінуси) та неоднозначні аспекти, які можуть вплинути на результат (Інтересні);

в) методика ЦВОГ: процес і результати роботи оцінюються за критеріями: «Цікаво», «Важко», «Особливості», «Головні висновки» [9];

8) створення збагаченого освітнього середовища: аналіз документальних фільмів, організація екскурсій, зустрічі з фахівцями-практиками;

9) рольові ігри: театралізація, імітація реальної діяльності, реконструкція подій з попереднім збиранням та обробкою фактичної інформації;

10) створення пам'яток-алгоритмів діяльності на зразок:

- За яким планом ми вивчали...?
- Як ми давали характеристику...?
- Складіть правило для визначення / здійснення...

11) навчання плануванню діяльності:

- Які дії потрібно виконати для...?
- З чого почнемо роботу? / Що слід зробити у першу чергу?
- Який пункт у плані роботи найскладніший?[8]

Наведений перелік компетентісно орієнтованих технологій є далеко не повним, але може слугувати орієнтиром для вчителя при плануванні уроку.

Роль учителя у компетентісно орієнтованому навчанні. Компетентісний підхід до організації навчання сприяє зростанню питомої частки та різноманітності самостійної роботи учнів: учень сам визначає проблему, ставить мету та досягає її, планує діяльність, організує власні й залучені ресурси. Тому змінюється позиція вчителя у навчально-виховному процесі: з ретранслятора готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності учнів.

Компетентісний підхід до освітнього процесу висуває ряд вимог до самого педагога. **Щоби формувати компетенції в учнів, учитель повинен:**

- успішно розв'язувати власні життєві проблеми, проявляти при цьому ініціативність, самостійність та відповідальність;

- уміти пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами учнів, залучати для обговорення їхній наявний досвід;

- уміти планувати урок з оптимальним використанням різноманітних форм, методів, засобів навчання, видів самостійної роботи учнів, діалогічних та проектно-пошукових методик;

- залучати експертів та фахівців для обговорення з учнями тих питань, у яких він сам недостатньо компетентний;

- демонструвати учням рольові моделі на прикладі реальних осіб;

- оцінювати досягнення учнів змістовною характеристикою;

- усвідомлювати, що його головне завдання – забезпечити максимум успіху та мінімум невдач у майбутньому житті своїх учнів [5].

Рекомендації вчителям для формування ключових компетенцій:

1) стимулювати прагнення учнів до самостійного вибору цілей, завдань та засобів їх розв'язування, творчого підходу до власної діяльності, навчати учнів планувати дії та розподіляти час;

2) спонукати учнів пробувати різноманітні способи мислення і поведінки, створювати ситуації «відкриття» учнями нових знань, заохочувати інтуїтивні здогадки та індивідуальні точки зору учнів;

3) навчати учнів висловлювати свої міркування, почуття та очікування відносно досліджуваної проблеми, ситуації або виконуваної роботи, задавати питання та висловлювати припущення;

4) навчати учнів самостійно навчатися і придумувати нове, досліджувати різні варіанти розв'язування завдань та вибирати найкращий;

5) навчати учнів слухати і розуміти інші точки зору, але необов'язково погоджуватися з ними, та працювати у групі – бачити загальний результат спільної роботи і розуміти свою роль у його досягненні;

6) навчати учнів розуміти критерії оцінювання якості роботи та користуватися ними при самооцінюванні, не соромитися слів «я не знаю», «я не розумію», «я не умію», долати труднощі та виправляти помилки;

7) формувати в учнів впевненість у власних силах та спроможності розв'язати задачу, навчати спиратися на позитивні емоції (подив, радість, успіх, гумор) [7].

Висновок. Отже, введення компетентнісного підходу у навчально-виховний процес вимагає докорінних змін у змісті освіти, у організації навчально-виховного процесу та у практиці роботи педагога.

Так, метою навчання стає не сам освітній процес, а досягнення учнями конкретного результату, до якого здійснюється підбір навчального матеріалу. У процедуру оцінювання включаються збір портфоліо учня, персональні «карти досягнень» та рефлексія. Процес навчання набуває активного, інтерактивного, діяльнісного характеру: акцент робиться на навчанні через практику, продуктивну роботу учня у малих групах, вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій, інтеграцію змісту навчальних предметів, формування самостійності учня, його персональної відповідальності за прийняття рішень.

Змінюються й механізми отримання знань учнем: пріоритетним стає вільний доступ до інформаційних ресурсів, самонавчання, дистанційне та мережеве навчання. Ці форми навчання призначені органічно ввести учня у соціальні та професійні ролі, надати йому можливість побути в них успішним. В перспективі це сприятиме його прагненню самостійно підвищувати свій професійний рівень, навчатися протягом усього свого активного життя.

Наведені інновації не можуть оминати кваліфікацію вчителя, роль якого поступово змінюється від керівника до помічника. Педагог, що втілює компетентнісний підхід у навчально-виховний процес, сам повинен бути успішним професіоналом, уміти ефективно спілкуватися, визначати цілі й формувати мотивації, планувати й організувати діяльність, здійснювати аналіз та самоаналіз, тобто демонструвати власну компетентну поведінку.

Головною проблемою в компетентнісному підході залишається об'єктивне оцінювання результатів навчання. Оскільки ключові компетенції являють собою багатопланові утворення зі складною структурою, їх важко виміряти, а оцінку їхньої сформованості практично неможливо стандартизувати. Тому надзвичайно актуальним залишається питання розробки якісно нових підходів до оцінювання реальних навчальних досягнень учнів [10].

Використані джерела

1. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения/ Под ред. Н.Ф. Талызиной. — М.: Педагогика, 1984.
2. <http://gigabaza.ru/doc/40370.html>
3. <http://netnado.ru/role-uroka-v-formirovanii-klyuchevih-kompetencij-gimnazistov/page-1.html>
4. Хуторский А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003.

РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ТА НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ.

Куриш Наталія Костянтинівна, завідувач науково-методичного центру менеджменту та координації діяльності РМК/ММК Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»
Унгурян Ірина Корнелівна, викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»

Актуальність теми інновації. Двадцятого листопада 2012 року Європейська комісія представила на розгляд громадськості новий резонансний документ – стратегію «Нові підходи до освіти». У ній чітко окреслено нові вимоги до європейської освіти ХХІ сторіччя, наголошено на формуванні вмінь, навичок, розвитку компетентностей в шкільництві, зокрема у сфері підприємництва та ініціативності.

Компетентність «ініціативність і підприємливість» означає здатність особи втілювати задуми в життя. Вона охоплює такі аспекти, як креативність, потяг до інновацій і вміння ризикувати, а також здатність планувати заходи і реалізувати їх. Ця компетентність є підтримкою для осіб не лише в їхньому щоденному приватному і суспільному житті, а й на їхньому робочому місці, допомагаючи їм усвідомити контекст роботи і здатність до використання шансів; вона є основою більш конкретних умінь і знань, необхідних тим, хто здійснює заходи суспільного чи комерційного характеру або бере в них участь. Підприємливість також повинна стосуватись усвідомлення етичних цінностей і сприяти доброму управлінню.

Лі Куань Ю, довголітній прем'єр-міністр Сінгапуру і батько його незалежності, стверджує, що саме підприємницькі компетентності і працьовитість сінгапурців допомогли його країні мобілізуватися в далекому 1968 році перед загрозою іноземного вторгнення й досягти високого рівня добробуту. Отож з упевненістю можна стверджувати, що виховання підприємливої і моральної молоді – не тільки засада економічного дива, а й умова виживання України як держави.

І хоч Україна, на жаль, перебуває за рамками Європейського Союзу, рух до європейського освітнього простору, задекларований офіційними структурами в попередні роки (а ще раніше – орієнтація на інтелектуальну Європу, що її проголошував Микола Хвильовий), зобов'язує українських освітян прямувати якщо і не в ногу з Європою, то принаймні не втрачати її зі своїх горизонтів сподівань. Триматися інтелектуального простору Європи допомагає нам Польща, яка впродовж багатьох років не тільки адвокатує інтереси України, а й ділиться своїми здобутками в освітній і культурній сферах.

Так, протягом чотирьох років Інститут післядипломної педагогічної освіти та навчальні заклади Чернівецької області спільно з громадською організацією «Громадський Центр «Ділові ініціативи» (м. Івано-Франківськ) в партнерстві з Фондом Розвитку Місцевої Демократії Малопольським Інститутом Територіального Самоврядування і Адміністрації (м. Краків, Польща) тісно співпрацюють у рамках реалізації міжнародних проектів спрямованих на розвиток ініціативності молоді та навчання підприємливості, які відбувалися у межах конкурсу «Польська допомога задля розвитку» за фінансової підтримки Міністерства Закордонних Справ Республіки Польща: «Ініціативна молодь: Регіональна система підготовки тренерів підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2012»), «Ініціативна молодь-2: Інноваційні методи навчання підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2014»), «Ініціативна молодь-3: Практичне застосування інструментів навчання підприємництва в українській системі освіти» («Польська допомога – 2015»).

Також, впродовж чотирьох років Інститутом післядипломної освіти Чернівецької області спільно із Осередком розвитку освіти в м. Варшава та Львівським інститутом післядипломної педагогічної освіти відбувалася реалізація трьох етапів міжнародного Проекту «Шкільна академія підприємництва», співфінансованого в рамках Програми розвитку польської співпраці Міністерства закордонних справ РП.

У рамках проектів учасникам-методистам було презентовано різноманітні методи, технології, інструменти та симуляційні ігри для розвитку ініціативності та навчання підприємництва молоді.

Як ми знаємо, у процесі формуванні компетентності підприємливості й ініціативності у дітей важливу роль відіграє учитель, який повинен бути готовий до таких змін та нововведень. Моделювання поведінки, формування позицій школярів відбувається через особистий приклад учителя. Тому вчитель мусить вдосконалюватися, працювати над собою, безупинно рефлексувати над власним розвитком.

Тому зараз стоїть завдання перед післядипломною освітою підготувати такого педагога який зможе формування готовності учнів до подальшого життя, самореалізації й розвитку, активної громадянської позиції, професійної кар'єри у ринкових умовах. Мета інновації – підготовка педагогів до змін та реформ у сучасній освіті через розвиток компетентності «ініціативність та підприємливість».

Визначена мета конкретизується в таких завданнях:

- розвиток мотивації педагогічних працівників до компетентності «ініціативність та підприємливість»;
- розробка моделі розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті;
- поглиблення, систематизація, оновлення знань, умінь, навичок, необхідних для професійної діяльності;
- набуття педагогами досвіду застосування набутих знань, умінь, навичок у професійних ситуаціях;
- створення умов для розвитку особистісних якостей педагогів.

Отож серед дієвих механізмів плекання підприємництва – використання стратегій багатоаспектного, інтерактивного навчання, діяльнісного та компетентнісного підходів (з наголосом на свідомому самопізнанні учнів та зміні ролі вчителя). Однак український учитель, працюючи на формування компетентностей учнів, сьогодні перебуває між молотом і ковадлом: з одного боку, він прагне використовувати різні методи, щоб урізноманітнити навчання учнів, наблизити його до життя, з іншого – над ним тяжіє надмірно складна, відірвана від реальних життєвих потреб і перевантажена навчальна програма, у рамках якої, коли майже кожного уроку доводиться подавати нову тему, важко реалізовувати навчальні проекти, впроваджувати інтерактивні методи, запрошувати до класу громадян-експертів чи вивчати світ за межами класу.

Як може навчити підприємливості той, хто не завжди сам є підприємливим? І що означає підприємливий учитель? Отож підприємливості може навчити не тільки вчитель економіки, а будь-який інший компетентний учитель. Як підготувати такого вчителя?

Тому, перед нами стояло завдання розробити модель розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті, що включає **три складових**: підвищення мотивації вчителя, саморозвиток і самовдосконалення педагога у міжкурсний період та удосконалення професійної майстерності на курсах підвищення кваліфікації.

Якщо мотивація педагога в основному залежить від реформування освітньої галузі, особливо через винагороди й збільшення оплати праці, то інші складові регулюються саме післядипломною педагогічною освітою. Досвід 20 освітніх систем, які постійно вдосконалюються, показав, що успішне реформування освіти можливе тільки тоді, коли посилити мотивацію педагогів через винагороди й збільшення оплати праці, а тоді спонукати їх до постійного професійного розвитку.

У Програмі «Навчання впродовж життя» (2007-2013) прийнятої Європейським Союзом зазначено, що вчитель – це:

- професія високої кваліфікації;
- професія ціложиттєвого навчання;
- мобільна професія;
- професія партнерства і співпраці.

Тому самонавчання – важлива складова становлення успішного педагога. Зрештою, на самонавчанні та налагодженні співпраці між педагогами наголошують європейські стратегічні освітні документи, зокрема «Удосконалення якості освіти вчителів: звернення Європейської Комісії до парламенту ЄС та Ради Європи». Саморозвиток і самовдосконалення для наших учителів – гарантія розвитку потрібних професійних компетентностей. Однак це проблема, радше, власного вибору вчителя, а не обов'язковий компонент професійного розвитку. І хоч цей вид професійного вдосконалення як невід'ємний компонент педагогічної діяльності зафіксований у Положенні про атестацію педагогічних працівників, серйозним поштовхом до самонавчання цей документ не став. Тому на Інститутом післядипломної педагогічної освіти для педагогів розробляються індивідуальні плани професійного розвитку, формуються банки даних навчально-методичних матеріалів які повинні опрацювати вчителі. Кожен педагог має можливість коригувати даний план під себе, що дає можливість педагогові спроектувати власну траєкторію навчання на різних рівнях відповідно до власних потреб і очікувань школи, власних можливостей і зацікавлень учнів.

Що стосується організації професійної майстерності педагогів на курсах підвищення кваліфікації вчителів усіх базових дисциплін у розробленій моделі передбачено систему заходів та занять спрямованих на формування компетентності «ініціативність та підприємливість» через: зміст навчальних предметів, використання різноманітних активних методів та технологій презентованих у рамках міжнародних проектів, застосування різноманітних засобів навчання та форм організації навчально-виховного процесу.

Перш за все для впровадження даної моделі підготовки педагогів було проведено навчання 12 методистів-експертів з базових дисциплін при Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Підготовленими методистами-експертами проведено навчання ще 240 педагогів до впровадження інтегрованих уроків «з підприємницьким тлом» у навчальних закладах з української та російської мови, зарубіжної літератури, німецької мови, математики, інформатики, географії, хімії, біології, основ здоров'я, фізики, музики, образотворчого мистецтва, художньої культури.

В ході навчання учителям було презентовано різноманітні активні методи навчання. Їх можна згрупувати залежно від бажаних ефектів:

– методи, що зосереджуються на вміннях критичного мислення, умовиводи, аналізи, оцінювання й узагальнення фактів. Для реалізації цього виду цілей може послужити: мозковий штурм, SWOT-аналіз, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом.

– методи, що сприяють формуванню відповідальності, проведенню й оцінюванню вибору, а також прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними будуть: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусія на бали, метаплан).

– методи, що розвивають уяву, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, а також створюють нагоду до дії: драма, моделювання, рольова гра, «Асоціативний кущ», ментальні карти.

– методи, які добре відомі й часто застосовуються, – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, а також останніми роками – проект.

Ще одним кроком до компетентнісного підходу у професійному розвитку вчителя є використання посібника з конспектами уроків «Уроки з підприємницьким тлом» розробленого учасниками проекту «Шкільна академія підприємництва». Використовуючи даний ресурс педагогами було розроблено та апробовано 240 уроків у 175 навчальних закладах. Конспекти та відеозаписи уроків буковинських педагогів розташовані на сторінках сайту «Шкільна академія підприємництва» <http://projectbusinessenglishlessons.wikispaces.com>.

У рамках впровадження напрацювань міжнародних проектів та навчання педагогів Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, на базі Мамаївського ЗНЗ I-III ступенів №2 Кіцманського району проведено майстер-клас «Впровадження інноваційних методів навчання підприємництва як складова формування сучасного випускника» для вчителів географії та економіки Кіцманського району (Додаток 3) та вернісаж педагогічного досвіду «Формування ініціативності та підприємливості учнів на уроках та в позаурочний час».

Учасникам майстер-класу було презентовано дві публікації та підготовлено два **електронних збірники розроблених учасниками міжнародного проекту «Ініціативна молодь»:**

- Ініціативна молодь – регіональна система підготовки тренерів з підприємництва для української системи освіти;
- Інноваційна молодь – інноваційні методи навчання підприємництва в українській системі освіти.

В електронному збірнику зібрані 15 електронних ігор із методичним супроводом та інструкціями з підтримки і використання розроблених в проекті симуляційних ігор та ігор **для прийняття рішень:**

- Яким ти будеш підприємцем?
- Домашній бюджет.
- Ефективний менеджер.
- Мудрий казначей державних грошей.
- Капітан інфляційного підводного човна.
- Економічні дилеми фермера.
- Виробник комп'ютерів.
- Інвестор.
- Важкі рішення.
- Час – це гроші.
- Менеджер.
- Практикант.

Використовуючи напрацьовані матеріали, розроблено навчальну програму курсу за вибором для учнів 9-х класів «Вступ до підприємницької діяльності», що викликано відсутністю відомостей з актуальних питань планування домашнього бюджету, власного бізнесу, управління фірмою, роботи банківських установ, сучасних рис підприємництва містяться в розрізненому вигляді в окремих розділах навчальних програм з економіки для учнів 10-11 класів. Водночас кількість годин, передбачена навчальними програмами, не дає можливості формування в учнів ініціативних якостей та підприємницької культури, що дасть можливість виживати в ринкових умовах.

Дана програма схвалена на засіданні Вченої ради ІІІПОЧО та подана на схвалення до використання до Інституту модернізації змісту освіти.

З метою реалізації моделі розвитку компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті розроблено спецкурс «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів» (для забезпечення реалізації варіативної складової програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів).

В рамках підписаної угоди про співпрацю між Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Інститутом модернізації змісту освіти та громадською організацією Громадський центр «Ділові ініціативи» розроблено та подано заявку на проведення Всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах» на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації України на 2016 – 2019 роки.

До експерименту долучено **4 навчальних заклади**, педагоги яких були **учасниками міжнародних проектів, а саме:**

- Лужанський ЗНЗ I-III ст. ім. В.Орелецького Кіцманського району Чернівецької області;
- Мамаївський ЗНЗ I-III ст. №2 Кіцманського району Чернівецької області;
- Комунальний заклад Чернівецької обласної ради «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»;
- Державний вищий навчальний заклад «Чернівецький політехнічний коледж».

Розвиваючи ініціативність молоді та навчаючи підприємництва в регіональній системі освіти Чернівецької області через реалізацію міжнародних проектів досягли **відповідних результатів:**

- впровадили інноваційні інструменти навчання молоді підприємництву шляхом використання сучасного програмного забезпечення, симуляційних ігор, конкурсних та авторських програм;
- напрацювали конспекти уроків із базових дисциплін з підприємницьким тлом для українських навчальних закладів з використанням польського досвіду;
- розробили спецкурс «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів» (для забезпечення реалізації варіативної складової програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів);
- започаткували Всеукраїнський експеримент на базі навчальних закладів Чернівецької області.

Якщо проаналізувати переваги цієї моделі на противагу недолікам української системи шкільництва (тобто тим прогалинам, які найбільше дошкуляють і нашим педагогам, і, що найголовніше, учням), то одержимо повну картину-складанку того, якою мала б бути ефективна система навчання не тільки в цій галузі, а в освіті загалом.

1. Компетентність на противагу теоретичним знанням.

Нова модель навчання підприємництва в школах I-III ст., яку має на меті запровадити проект, ґрунтується на компетентнісному підході і враховує, зокрема, Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти (18.12.2006), серед яких визначено й «ініціативність та підприємливість». Ця компетентність, що передбачає «розвиток творчості, новаторства, здатності йти на ризики, а також планувати й реалізовувати проекти для досягнення власних і громадських цілей» – підґрунтя для специфічних знань та вмінь, потрібних до започаткування й розвитку суспільної чи комерційної діяльності.

Пропонована методика розвиває підприємливість та ініціативність як ключову компетентність учнів через низку чинників, зокрема через формування відповідних вмінь і навичок на трьох важливих рівнях: людського характеру, задуму та процедури відкриття власної справи.

Серед важливих елементів компетентнісного підходу є не лише засвоєння знань, умінь і навичок, а й формування відповідних ставлень, позицій, установок, психічної готовності, емоцій.

Як бачимо, результативність навчально-виховного процесу залежить сьогодні не тільки від впровадженої методики, майстерності вчителя, а передусім від відваги та

розуму тих, хто відповідає за освітні реформи в Україні і, замість того, щоб ускладнювати, мав би оптимізувати навчальні програми.

2. Пошук на протипагу відтворенню.

Сьогодні в системі української освіти домінує традиційна пострадянська модель, яка полягає не на пошукові та конструюванні, а на відтворенні знань. 3.

3. Потрібність на протипагу застарілості.

Українська школа, зрештою, як і школа в будь-якій іншій країні, – консервативна інституція. Дуже часто знання, що вона подає учням, давно застаріли або надзвичайно рідко знаходять застосування на практиці.

Усі матеріали, які розроблені у Проєктах та використовуються у моделі вирізняються прикладною спрямованістю і вміщують нову корисну інформацію, яка допоможе нашим педагогам та учням адекватно реагувати на виклики сьогодення.

4. Інтерактивність на протипагу пасивності.

Більшість вправ, які вміщує модель, мають інтерактивне спрямування, незалежно від пропонованих методів їх подання: чи то інтерактивна бесіда, чи індивідуальна вправа з пізнішим стимулом до того, щоб поділитися результатами з групою, не кажучи вже про очевидні форми навчальної взаємодії, як робота в групах, парах, рольові ігри, дискусії, мозкові штурми тощо. До співпраці заохочує й проєктний метод, який переконує, що навчання у школі може бути цікавим.

5. Партнерство на протипагу авторитарності.

Використані в методиці партнерські технології – проєкти, інтерактивні стратегії – дискусії, мозкові штурми, рольові ігри, покликані зруйнувати ще елемент сучасної освіти – роль учителя як авторитарної фігури.

6. Діалог на протипагу монологів.

Звичайно, кожному українському вчителеві кортить «навчити». Однак навчання за сучасними принципами (а на них будується пропонована модель) – це радше діалог (у кращому разі – інтерактивна бесіда), а не монолог, ефективність засвоєння якого сягає раптом 7-8%.

7. Відкритість на протипагу закритості.

Методика та інструменти, прищеплені проєктами та запроваджені у моделі, передбачають високий ступінь відкритості заняття: запрошення до участі представників малого та середнього бізнесу, юристів, працівників податкової адміністрації, різних фінансових структур.

Тому пропонована модель стане не лише потрібним інструментом для формування професійної майстерності та компетентності педагогів, а й допоможе осучаснити ті підходи, які були запроваджені післядипломною педагогічною освітою ще понад 10 років тому.

Як бачимо, розроблення інноваційної моделі й апробація її на рівні короткочасних тренінгів та занять у Інституті післядипломної педагогічної освіти – важливий перший крок у розвитку ініціативності та підприємливості у педагогів та учнів. І хоча початок – це половина справи, не варто забувати, що далі життя методики залежить винятково від українського освітянина. Отож, як казав лауреат Пулітцерівської премії Чарлз Кравтгаммер у своїй інавгураційній промові в університеті Мак-Гілла в Монреалі: «А тепер ходімо і змінюймо світ»!

МОДЕЛЬ ШКОЛИ ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.

Підмогильна Вікторія Миколаївна, директор Смілянської загальноосвітньої школи I – III ступенів №11 Смілянської міської ради Черкаської області

Актуальність теми інновації. Суспільство дедалі більше вимагає від нас, педагогів, повної відповідальності за долю наших учнів. Це означає, що ми повинні максимально сконцентрувати у своїх руках усі види впливу на особистість дитини. На жаль, освіта перестала відповідати своєму призначенню, обмежившись лише «завантаженням» учнів знаннями про основи наук і до заучування і складання тестів й іспитів. Однак людина – не тільки тіло, але і душа, у якої також є великі запити. Найнадійнішою гарантією того, що творчі задуми та дії людини підуть на користь і йому, і його оточенню є тільки його духовність і моральність: довіра, милосердя, толерантність, інтелігентність, вихованість і культура. Основною ж метою школи XXI століття має бути подолання розриву між людиною і культурою, забезпечення умов для розвитку, самоствердження та самореалізації кожної особистості впродовж життя.

Спостерігаючи за соціумом, приходимо до висновку, що катастрофічно занепадає культура і моральність більшої частини молодих людей. Тривожна тенденція, яка виявляється в молодіжному середовищі: вони зводять цинізм у життєву філософію, втрачають довіру до прекрасного, до загальноприйнятних морально-етичних цінностей.

Аксіома така: ми цінуємо людину за те головне, що в неї є: її ставлення до суспільства, до Батьківщини, праці, за її знання, розум, погляди, інтереси, вміння – все те, що складає моральне, професійне, громадське, духовне багатство особистості. Виховання, практична спрямованість діяльності має унікальні можливості впливу на людину, тому формування довіри розглядається не лише як процес набуття морально-етичних знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку духовно-моральних цінностей учнів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних, духовних, громадських потреб та інтересів. Учні в класних колективах мають спілкуватися, щоб між ними була довіра та зміцнювалися їх взаємовідношення.

Це каталізатор, що змінює сприйняття учнями школи як місця, де події просто відбуваються навколо нього, на те, де він відчуває себе важливим учасником у прийнятті рішень відносно того, що відбувається в класі щотижня. Як учитель-професіонал є лідером, так і у справжнього лідера завжди є команда довірених співробітників. Так і повинно бути в класі. Учитель – учні – громадськість мають докласти неабияких зусиль, щоб сформувати довіру по відношенню один до одного, достовірним способом, сподіваючись про власні очікування та потреби.

Духовний розвиток особистості є одним із важливіших завдань сучасної освіти, вирішенню якого сприяють класні години, тренінги, години спілкування. Через роботу громади, вчителів-предметників, класних керівників активізується внутрішній духовний світ учнів, їхні почуття та думки, що сприяє розвитку моральних, естетичних, світоглядних ідеалів та формуванню соціальних компетенцій вихованців.

Одним із шляхів реалізації цих завдань є запровадження у практику роботи школи ідеї формування духовно-моральних цінностей учнів, формування у вихованців навичок визначення власних очікувань і вимог та сприяти зміцненню переконаності у собі.

Метою інноваційної діяльності є створення та апробація системи виховання школярів загальноосвітнього навчального закладу щодо формування довіри по відношенню один до одного, зміцнення взаємовідносин із однолітками, батьками, вчителями, громадськістю.

Таким чином, завданнями інноваційної діяльності є:

- розроблення навчально-методичного забезпечення інноваційного розвитку освітнього закладу в напрямі формування довіри, толерантності, духовно-моральних цінностей учнів;
- підготовка вчителів загальноосвітнього навчального закладу в системі морально-етичного виховання учнів до формування довіри, духовно-моральних цінностей особистості в урочній і позаурочній діяльності;
- створення та апробація системи виховання школи щодо формування демократичного світогляду і культури молоді;
- забезпечення психологічного супроводу взаємодії вчителів, батьків, громади у формуванні демократичних цінностей дитини (рівноправність у будь-якій діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учні – учителі – батьки – громада);
- розробка моделі управління індивідуального розвитку загальноосвітнього навчального закладу на засадах демократизації та колегіальності.

Теоретико-методологічною основою інновації є основні нормативні документи освітньої галузі:

- Конвенція про права дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року, для України чинна з 27 вересня 1991 року);
- Конституція України (прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року);
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про загальну середню освіту»;
- Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад;
- Національна доктрина розвитку освіти;
- Концепція розвитку школи.

Науково-педагогічними принципами інновації виступають: принципи гуманізації, демократизації, психологізації, самореалізації тощо.

Методами інноваційної дії є:

- метод педагогічного дослідження;
- комплексний метод;
- метод педагогічного проектування;
- анкетування;
- тестування;
- діагностування через аналіз результатів діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Очікуваними позитивними результатами роботи можуть бути:

- сприятливе і гармонійне навчально-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу;
- високий професійний рівень творчого потенціалу вчителя;
- створення інноваційної системи формування духовно-моральних цінностей учнів;
- впровадження ефективних технологій формування довіри серед усіх учасників навчально-виховного процесу;
- створення моделі морально-етичного виховання;
- розробка ефективної системи управління індивідуального розвитку загальноосвітнього навчального закладу на засадах демократизації та колегіальності.

Практичне значення інноваційної діяльності. Новітні зміни в освіті та демографічна ситуація спонукають освітні заклади до створення моделі школи, яка б задовольнила вимоги суспільства і в наданні якісних освітніх послуг, і у вихованні, а для закладу – стабільність і розвиток. Наша школа обрала модель школи громадської довіри.

Для нашого закладу довіра громадськості є тим джерелом, яке наповнює її життям, і вчителі розуміють, що ця довіра є необхідним підґрунтям для його розвитку та процвітання.

Нині створені умови для співпраці на принципах гуманної педагогіки: взаємодовірі, взаємопідтримці, пріоритетності сімейного виховання, демократизму, гуманізації взаємин педагогів, учнів і батьків. Головне правило у співпраці з батьками: «Довірте нам дитину – і ми віддамо вам філігранну особистість».

Розуміючи, що одним із найвагоміших показників довіри громади до школи є якість освіти, формуємо освітній простір, орієнтований на індивідуальний розвиток особистості. Навчально-виховний процес здійснюється за різними формами: у форматі лекцій, лабораторних, практичних і семінарських занять, диспутів, навчальних екскурсій тощо.

У навчальному закладі створені умови для варіативності навчання. Із метою вивчення нахилів і здібностей кожної дитини психологічною службою здійснюється діагностика учнів, проводиться анкетування учнів та їх батьків, надаються відповідні рекомендації. На класних батьківських зборах вивчається питання допрофільного, поглибленого та профільного навчання учнів. Упродовж багатьох років школа спеціалізується на вивченні біології та хімії. Ми виправдали очікування батьків, маємо високі результати навченості у зовнішньому незалежному оцінюванні з профільних предметів. Щороку учні школи посідають призові місця на міських, обласних, усеукраїнських олімпіадах, конкурсах, проектах.

Ми цінуємо та славимо усіх, хто упродовж року виборов перемоги у конкурсах, олімпіадах, змаганнях, фестивалях. На святі «Золотий паросток» нагороджуємо цих дітей грошовою премією, дякуємо батькам за співпрацю. Фотографії цих учнів прикрашають нашу зіркову алею.

Діючи в інтересах дитини, педагогічні працівники на перше місце поставили створення у закладі такої атмосфери, щоб дитина відчувала себе комфортно, була відкритою, змогла максимально реалізувати свої здібності та таланти.

Перший місток, який дає можливість дитині самостійно адаптуватися до школи є реалізація принципів наступності дошкільної та початкової освіти.

У закладі створено для шестирічних першокласників таку систему організації життя, як у дошкільному закладі. І йдеться не лише про приміщення, а про форми навчання, умови для постійної активної діяльності, музичні заняття, щоденну фізкультуру, створення емоційно позитивного клімату. Із цією метою кабінети учнів перших класів мають ігрові середовища, які обладнані іграшками, розвивальними іграми, спортивним обладнанням, бібліотекою казок, ляльковими та пальчиковими театрами, є ігрова та спальна кімнати, підлогу коридорів школи розфарбовано спеціальними іграми.

Свої лідерські задатки учні школи можуть реалізувати у дитячій самоврядній організації «Сапфір».

Члени шкільного товариства мають право голосу в управлінні школою, що дозволяє їм впливати на рішення, які стосуються безпосередньо їх, самим організувати життєдіяльність у школі. Керівні органи асоціації – Президент, Прем'єр-міністр і Рада. Жваво цього року проходила передвиборча кампанія кандидатів на посаду Президента, адже вимоги учнів до майбутнього лідера високі, всіх хвилює питання: «Чи виправдає довіру їх кандидат?». Свої мрії та сподівання учні школи зазначають на «Стінці очікувань».

Кожен учень школи є дійсним членом «Сапфіру». Традицією у школі стало щорічне свято посвяти у першокласники. Усі вихованці перших класів вступають до шкільної країни «Сапфір», урочисто клянуться підтримувати усі шкільні традиції, бути гідними її громадянами. На знак зарахування до шкільної родини всім пов'язуються краватки відповідного кольору, з якими вони крокують усе шкільне життя.

Для розвитку творчих задатків у школі широкою мережею гуртків представлена позашкільна освіта. Реалізувати свої таланти діти можуть у фестивалях, змаганнях,

конкурсах, КВК. Доброю традицією у школі став підсумковий щорічний конкурс «Хвилина слави», на якому учні представляють свої таланти у різних номінаціях (цьогоріч 272 юних обдарувань узяли участь у конкурсі), охочими глядачами конкурсу є громада мікрорайону, батьки.

Розуміючи, що батьки – найбільш авторитетні суб'єкти, які здатні не тільки дати реальну оцінку роботі школи, але й коригувати громадську думку, ми надали батькам право не тільки приймати рішення, а й навчати дітей. Упродовж двох років на базі окремих класів працює Бізнес-школа від ПриватБанку. Організували групи і проводять заняття самі ж батьки, працівники банківської установи. Діти вивчають основи економічних знань, потім разом із батьками та класним керівником проводять презентаційні заходи щодо безготівкової оплати у закладах харчування. Отже, під час «Уроків майстерності» одночасно набувають і поглиблюють знання учні та вчителі. На уроках правознавства надають консультації батьки-юристи, адвокати; «Захисту Вітчизни» – представники військових професій, лікарі та медичні сестри; трудового навчання (дівчата) – швеї, кондитери.

Позитивним є те, що батьки та представники родин залучаються до проведення гурткової роботи на громадських засадах, організують майстер-класи із виготовлення ляльки-мотанки, новорічних масок, пошиття бібабо для лялькового пальчикового театру (Сафронова А.С.); української вишивки (Миколенко К.М.); хореографії (Дмитрієнко І. В.); вокалу (Шляхтова Т. В.). Розвиток творчих здібностей є якісним показником, адже для багатьох це перший крок до майбутньої професійної діяльності.

Батьки є активними учасниками шкільних свят, змагань, екскурсій, днів здоров'я. Не залишаються батьки і осторонь проблем виховання неблагополучних сімей. Новою формою роботи є «Родинні мости», учасники яких сім'ї, які мають свої традиції, батьки-лікарі, юристи, представники громадських організацій і батьки, які неналежно виконують батьківські обов'язки.

Школа для батьків стала і осередком навчання. Адже тут щомісяця працює «Батьківський університет». Така співпраця стала базисом взаємодовіри, дружби та підтримки. Батьки стали інвесторами шкільної політики.

Створюючи школу громадської довіри, ми сповідуємо принципи відвертості, щирості, відкритості. У школі традиційними є звіти директора, класних керівників перед батьківською громадськістю. Почерпнути інформацію про роботу школи можна щоденно на сайті, а щотижня голови батьківських комітетів через електронну пошту отримують електронний тижневик. Дні відкритих дверей ми замінили Днями довіри, під час яких до школи залучається громадськість мікрорайону. Учні та вчителі проводять екскурсії для батьків і знайомлять із новинками шкільного життя. Цього року запровадили нову форму роботи «Тиждень довіри».

Освітній заклад активно бере участь у волонтерських заходах: проводяться акції на підтримку дітей-інвалідів, пенсіонерів, воїнів АТО. Змістовно проходять зустрічі з громадськими організаціями воїнів-афганців, волонтерами.

Налагодили співпрацю з підприємствами та установами, які працюють у нашій територіальній громаді. Учні школи вітають педагогічних працівників зі святами, допомагають у впорядкуванні територій, фарбуванні парканів, проведенні мітингів, прибиранні братської могили. Старшокласники проходять навчальну практику на базі медсанчастини та підприємства «Оризон-навігація». Підприємства у свою чергу допомагають закладу фінансово. Співпраця не вимірюється кількістю подарунків. Вона значно вагоміша, бо працює на майбутнє і визначається ступенем довіри до школи зі сторони громади.

І як наслідок успішної роботи сьогодні ми не потерпаємо від зменшення контингенту дітей, упродовж останніх років спостерігається позитивна динаміка кількості учнів із інших мікрорайонів. Стабільний позитивний імідж полегшує доступ школи до кращих ресурсів: фінансових, людських, матеріальних.

РОЗДІЛ 2.
ІННОВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ПЕДАГОГІЧНА РИТОРИКА В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО:
МИСТЕЦТВО ЛОГОКРЕАЦІЇ (КАЗКОТЕРАПІЇ)

*Сагач Галина Михайлівна, професор кафедри теорії і методики виховання КВНЗ
«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради*
*Мартиненко Володимир Федорови, професор кафедри державного управління і
місцевого самоврядування Херсонського Національного технічного університету
Херсонської області*

Актуальність теми статті: вперше аналізується педагогічна риторика В.О.Сухомлинського як мистецтво педагогічної логокреації і логотерапії.

Метою статті є аналіз педагогічного золотослова В.О.Сухомлинського крізь призму наукової спадщини Павла Флоренського.

Завданнями статті є: аналіз авторської казкотерапії В.О.Сухомлинського як інноваційного виховного способу розвитку креативної особистості на стику епох; засвоєння державницьких аспектів педагогіки серця В.О.Сухомлинського.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації: застосування казкотерапії як методу логокреації та логотерапії у формуванні дару слова і думки підростаючого покоління.

Отримані результати та висновки щодо ефективності пропонованої інновації: актуалізація теоретичних і практичних інноваційних ідей педагогічної риторики у розвитку креативної духовно-моральної, інтелектуальної особистості засобами логокреації (казкотерапії).

Основна частина. Педагогічна логокреація і логотерапія – особливий Божий дар не лише вчителя, вихователя, але священнослужителя й лікаря, бо ще великий Гіппократ повчав, що лікують скальпелем, травами і словом.

Отже, кордоцентризм (осердечений розум) – могутнє джерело натхненного красномовства з унікальним ефектом цілющого, животворящого слова – педагогічної логотерапії в руках високопрофесійного майстра, відповідального за свій словесний (риторичний) вчинок.

Людина, яка діє словом (лат.: homo verboagens), – з античних часів і до наших днів є предметом роздумів філософів, богословів, педагогів, психологів, філологів, риторів та ін., а також практиків, майстрів живого слова.

Мудреці різних часів і країн прагнули пізнати «істинну людину», «внутрішню людину» (Григорій Сковорода), сакральний первень словотворчості (Іоанн Златоуст), шукали «ключ розуміння» (Іоаннікій Галятовський), закликали «прийти до себе й пізнати самих себе» (Мелетій Смотрицький), вивчали «світлосерця» (Памфіл Юркевич), прагнули вивищувати «ум многозрительний» (Кирило Ставровецький), який урочисто-пафосно писав про людину сакральну. Великий філософ сучасності С. Б. Кримський аналізує ціннісно-смісловий універсум особистості в синкретизмі 5 чинників: науки, мистецтва, культури, софійності, практизації знання у концепціях культурно-гуманістичного, духовно-морального виміру буття.

Творчість В. О. Сухомлинського можна розглядати у концепції культурно-гуманістичного виміру радянської доби, ідеологічно заангажованої марксистсько-ленінським ученням, антигуманною класовою боротьбою, державним атеїзмом тощо. Але і в той час творили унікальну логосферу видатні майстри слова, серед яких сяє незгасною зіркою ім'я В. О. Сухомлинського.

Його теорія і практика виховання словом через 45 років відходу у Вічність сяють незгасною ватрою лінгводидактики, педагогічної риторики, педагогіки, філології; демонструють усім світовим педагогічним школам Зоряний Код українського кордоцентризму і логоцентризму; сакральне Причастя Серцем і Словом до виховання аксіології серця дитини; творять Золоту Пектораль його думок, почуттів, слів, діянь як тезаурус народу, як Вічний Сад Слів дитиноцентричних, родинноцентричних, етикоцентричних, як сповідальну фреску-історію Педагогіки Серця – авторської неповторної мозаїки фактів, які стали аргументом щасливої педагогічної долі учнів, феєрією професійного успіху учителя, риторичною сагою-лоцією для молодих колега-неофітів, могутнім навігатором у пошуках творчого щастя у бурхливих житейських хвилях, де величне сузір'я слів любові вчителя за покликанням небесною Одигітрією осяває шлях побратимів духу, які прагнуть створити сад Божественних Слів на новий лад, продовжуючи творчість велетів Духу і Слова, аби увічнити час.

Вони присвячують своє творче, подвижницьке життя пізнанню сакрального слова-логоса, божественного і казкового світу слова, земній і небесній архітектурі слова, світлозарній магії слова, аби примножилася благословенна когорта майбутніх лицарів слова животворящого на компетентнісній основі, аби примножити культурну гідність людини духовної – *homospiritus* (лат.)

Видатний релігійний філософ, богослов Павло Флоренський досліджував питання магичності слова у роботах «Загальнолюдські корені ідеалізму (філософія народів)», «Біля витоків думки» та ін. Він – автор оригінальних поглядів у цьому питанні, які становлять інтерес і для теорії ораторського мистецтва, педагогічної риторики.

Розглянемо основні положення Павла Флоренського про слово та магію слова з праць видатного богослова. Павло Флоренський зазначає, що слово має сенс, смисл, виступає посередником між світом зовнішнім та світом внутрішнім.

Слово – це амфібія, яка «живе і тут, і там», встановлює зв'язки, ниточки між цими світами. Словом перетворюється світ, тому слово магичне і містичне, бо словом ми впливаємо на світ. Слово для Павла Флоренського – це реальність, вихід із підсвідомого у свідоме.

Усі народи світу виявляли свою віру у магичну могутність слова, зокрема через замовляння. Слово має звуковий сигнал, мінімальну енергію фізичного рівня. З давніх часів існували скептичні погляди на те, що слово – «тільки слово», «порожнє слово», «поривання голосу», «ніщо». Павло Флоренський заперечує таку точку зору, визначаючи в слові духовну енергію, окультну енергію, звукову енергію (енергію форми), тобто слово – це складний, багатий світ звуків, «симфонія звуків», має найтонші модуляції. Автор розглядає слово як живий організм, який має цілісну структуру. Про «тілесність слова» писали античні автори, зокрема Лукрецій Кар: «слід визнати, що також і голос існує тілесним».

Отже, слово можна розглядати як живий організм, живу істоту, яка відривається від голосового органу людини. Воно становить собою «сплетення звукових енергій», у слові відбуваються такі процеси: електричний, магнітний, тепловий, хімічний, молекулярний, ультра-молекулярний. Павло Флоренський називає слово рухливим «словесним індивідуумом», який має смисл. У співтворчості Бога, народу, людини народжується слово. Мовець бере готове слово і заново творить його у власному мовленні, надособистісно. Слово має синергетичний характер, у ньому сплавлені: я-народ-історія. Пор. у Миколи Вінграновського: «...благословенне слово народу і мое».

У слові зібрана, закумуляована історична воля народу, особистості, з моїм словом у простір проникає моя сконцентрована воля, сила моєї зібраної уваги. Слово входить у психіку іншого суб'єкта силою волі цілого народу через волевиявлення.

Павло Флоренський визначає спіральну дію слова: воно втягує, всмоктує в себе, підкорює, бо виступає конденсатором волі, уваги, усього духовного життя особистості. Слово спочатку підкорює самого оратора, а вже потім і слухача. Про поезію як

«безсмертний дотик до душі» прекрасно сказала Ліна Костенко. Поет Вітрувій писав про слово як «витікаючий дух», слух, доступний від удару повітря.

Цікавою, на наш погляд, є думка про те, що слово має «сік», це можна проілюструвати через особливу енергію імен людей, цьому питанню Павло Флоренський присвятив спеціальну роботу «Імена. Метафізика імен в історичному висвітленні». У словнику імен він аналізує потаємний смисл двох десятків чоловічих та жіночих імен.

Отже, слово Павло Флоренський розуміє як «подію нашого сокровенного життя», зокрема і на рівні власного імені Господа чи людини. Він попереджає, що мовці не повинні забувати чи навіть ігнорувати зв'язок слова зі смислом та явищем, могутність, силу слова необхідно вивчати, осмислювати, вміло користуватися словом, інакше це може призвести до «громадських та особистих похибок, які не можуть іноді бути названі інакше як злочини».

Слово має свою енергію, а святі отці церкви попереджають, що тільки небуття не має енергії! Слово можна розглядати на рівні фонем (першозвук, ультрафізичний аспект) та на рівні семем (першосмисл), інфрапсихічний аспект впливу на аудиторію чи слухача. Чи всі ми знаємо про це, чи кожен з нас враховує цей факт?

Акт мовлення – це виділення енергії, часом дуже великої, а тому мовцеві, ораторові-професіоналові необхідно мати високорозвинену, сильну нервову систему. Працю оратора фахівці іноді порівнюють із працею льотчика чи шахтаря. На наш погляд, її можна порівняти зі станом натхнення, особливого творчого екстазу, який переживають талановиті актори, читці, поети, публічні виступи яких залишають у серцях слухачів незабутні спогади.

Безумовно, народжене у серці автора слово прагне бути висловленим, донесеним до слухача, тому воно ніби «пече вогнем», «горить», як свідчать творчі особистості у сфері слова.

Слово – це вищий вияв життєдіяльності особистості, синтез усіх видів її діяльності, реакцій, її внутрішнього життя. Первісно слово не говорилося, а ніби виривалося із переповнених грудей, було суцільно ТВОРЧИМ СЛОВОМ! Павло Флоренський пише, що слово «заряджене високими окультними енергіями нашої істоти, в основі чого – енергія рідного народу».

Слово – живий організм зі своєю енергією і структурою, а тому має відповідну долю у душах і серцях людей. Користуватися словом мовець має відповідально, професійно, як, зокрема, великий античний мислитель - провидець Платон.

Ім'я В. О. Сухомлинського сяє незгасною зіркою теоретичної педагогічної думки й практичної творчості України, Європи, усього цивілізованого світу інноваційно-гуманістичними «істинами педагогічної віри» автора-гуманіста, патріота, наділеного Небесами Божими дарами й щастям талановитого директора (організатора шкільного сільського колективу), філософа, педагога, мудрого вихователя, подвижника-просвітителя, тонкого психолога, письменника, плідного науковця, казкаря, логотерапевта, музиканта-скрипаля – людину Сковородинівського типу кордоцентричною філософією життя й творчості, присвячених дітям України і світу із невмирущою педагогічною кордоцентричною афористикою: «Серце віддаю дітям».

У часи радянського атеїзму в скромній Павлівській Школі Радості, Школі Мислення, Школі під Блакитним Небом служив життям і творчістю український Велет серця, мудрець і національний Андерсен, який подарував світу велику кількість творів, серед яких чільне місце посідають його новаторські ідеї логокреації, казкокреації, логотерапії, казкотерапії.

Перед нами «спалахують смолоскипи ідей»: через радість творення словом, інтелектуальну одухотвореність, через дію серцем і розумом, через «подив і благоговіння», через власний «суд совісті», через «вплив ідеального», «захоплення красою і доблестю», «мудру владу педагога», через філософію серця учителя-вченого.

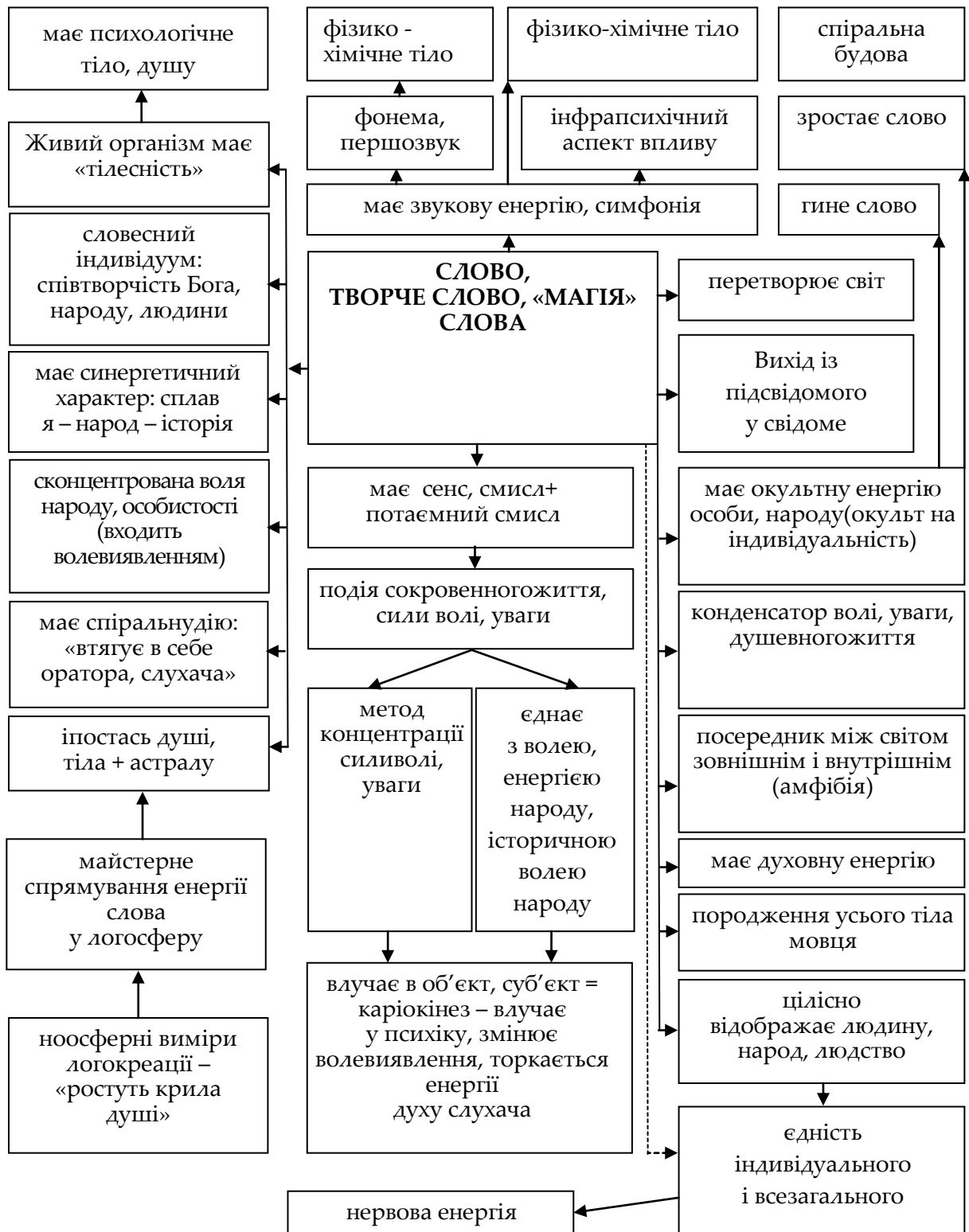

Рис. 1. Модель творчого слова (логокреації) (за П.Флоренським)

В. О. Сухомлинський – талановитий автор унікальної теорії й практики логокреації в прадавньому жанрі казкотерапії, а також створенні міні творів у молодших класах, повномасштабних творів – у середніх та старших класах.

Філософія освіти, навчання й виховання словом базувалися на концептах: творчість – серце (душа) – слово – творчість словом – краса – гармонійна особистість, «чутлива до найтонших засобів впливу – до слова і краси». (Методика виховання колективу. – К.,

«Радянська школа», 1971. – С. 95 - 96). Його думки суголосні думкам Павла Флоренського, відрізняючись лише термінологією, але не сутнісним наповненням.

Творчість великий учитель – вихователь розумів як «діяльність, в яку людина вкладає немовби часточку своєї душі і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа». (Там само. – С. 95). Творчість він осмислював як «радість відкриття істини», як «подив перед істиною», як «дух мислення», як «багатство життя в світі думки», як «творчість духу», як «прилучення до краси мислення», як «радість мислення», «царство думки», «радість відкриття», як «повноту, щастя життя для блага народу».

Як бачимо, комуністичний атеїзм не зміг знищити у В. О. Сухомлинського-гуманіста філософією серця нестримного потягу до осмислення ролі й значення у житті людини сакральних християнських понять: «душа», «серце», «одухотворення й натхнення», «духовне життя» тощо.

Великий педагог мав Божий дар слова, художнього слова, красномовства, обґрунтував чільне місце «творчості словом» у житті дітей на фундаменті пізнання світу серцем. Він чітко розмежував багатство слова й думки від убогості слова й думки, що «веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної «товстошкірості». (Там само. – С. 96). У своїх педагогічних працях В. О. Сухомлинський розкриває перед нами секрети авторської творчої Школи Логокреації, зокрема, через філософію споглядання - навчання на лоні природи у Школі під Блакитним Небом, у Школі Радості, де майстерно, тонко, мудро вводить дітей у світ пошуків, творення «свого слова» про оточуючий світ, індукуючи колективну творчу свідомість, індивідуальну логокреацією етико-естетичним фактором – красою, потрясінням красою оточуючого світу рідної природи, спираючись на взірцеву словесну творчість самого учителя: створював міні-твори, чудові казки, вірші, грав дітям на сопілці, на скрипці, співав з ними тощо.

Вражає його метод мозкового штурму: логіко-філософська, інтелектуальна софійність; майстерно сформульовані, вчасно поставлені, стимулюючі мислення дітей евристичні запитання, потужний авторський творчий імпульс у чутливому спостереженні, спогляданні фактів, предметів, явищ; у вмінні дітей шукати зв'язки між ними на 1-му етапі мисленнево-мовленневої діяльності, а пізніше – пошуки й встановлення причинно-наслідкових зв'язків оточуючого світу.

І все це супроводжується спрямованою учителем колективною великою радістю від «іскринки творчої думки», від «свого вогнику творчості», які народжуються від серця до серця, від учня до учня, від учителя до учня, який постійно позитивно заохочує дитячу логокреацію похвалою, своїми творчими запитаннями, репліками, учительською логокреацією Мудрого Наставника – Майстра – Педагога-Словесника, Педагога – Письменника, Педагога – Виконавця.

Лексичне багатство педагогічної риторики В. О. Сухомлинського можна проілюструвати багатьма словами його «педагогічної віри» аксіології виховання: душа, серце, слово, творчість, одухотвореність, захоплення, натхнення, розум, мислення, праця, громадянин, краса, виховання, казка, добро, чуйність, доброта, школа, учень, істина, захоплення, чутливість, творчість, знання, гармонія, ідеал, мудрість тощо.

Продуктивні категорії «духовності» вживалися В. О. Сухомлинським у таких словосполученнях: духовні сили, духовна спільність, духовний світ, духовне благородство, духовні риси, духовне життя, духовне багатство, духовні цінності, духовна опора, одухотворені, колективна одухотвореність, надихатись тощо. Як бачимо, корінь «дух» має пряме відношення до християнської культури і традиції.

В. О. Сухомлинський поєднує науковий, академічний опис, аналіз педагогічних ситуацій яскравими спалахами художньо-публіцистичної розвідки, наповненої емоційно-експресивними реченнями, судженнями, художньо довершеними, високоестетичними образами, які дарують небесні крила його книгам, які варті Вічності, бо наповнені його кордоцентричною, ноосферною, осердеченою педагогікою, а тому часом поповнюють не

лише українську Скарбницю Педагогічної Риторики, але й стають гідними Педагогічного Золотослова Людства.

Зокрема, В. О. Сухомлинський пише: «Одухотворення й натхнення однієї особистості породжує одухотворення й натхнення в душах інших людей. Творчість – це незримі ниточки, які об'єднують серця» (с. 95), або: «Здивування – це надійна стежка мислення» (с. 66); «Це перша пелюстка тієї квітки, яку ми називаємо радістю мислення. Другою пелюсткою є праця». (с. 70); «Сумління – це, образно кажучи, емоційний вартувий переконань, і цього вартувого треба поставити в людському серці ще тоді, коли радість діяння, радість творіння – єдина доріжка серця, людини до людини» (с. 88).; «кожна крапля поту, пролитого в дитинстві, варта багатьох днів трудового напруження зрілих літ». (с. 89); «Казка, що народжується з уст учителя ось тут, серед природи, – це для них яскравий промінь, що пробивається до найпотаємніших куточків їхньої пам'яті, краплина живодайної вологи, що падає на спраглу землю» (с. 98). Кордоцентричну педагогічну риторичку В. О. Сухомлинського найяскравіше ілюструють концепти «серце», «сердечний» тощо, представлені не лише частотно, але й багатоманітними смисловими відтінками як Потужний Маяк Любові в океані людських і педагогічних почуттів.

Це – фундаментальна категорія Біблії, невичерпного джерела Любові, Божественної Любові, яку найполум'яніше описав святий апостол Павло: «Любов довго терпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не надимається, не поводить нечестно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все. Сподівається всього, усе терпить! Ніколи любов не перестає!» (1. Кор. 13: 4 - 8).

Це – гімн любові, торжество духовної любові, апофеоз вищих почуттів віри, надії, любові, серед них першість має любов. У Школі Радості було багато особливих традицій, серед дивовижно прекрасна – традиція дарувати хризантеми різних кольорів, як символ почуттів. Рожева хризантема символізувала радість, фіолетова – переживання образи тощо. Тому автору цих рядків захотілося подарувати педагогу-казкарю В. О. Сухомлинському букет Рожевих Хризантем за Радість Серця пізнання Педагогіки Краси.

Творчість словом, на думку В. О. Сухомлинського, має безумовний пріоритет у системі виховання, духовно-морального, інтелектуального; соціального впливу на душу, серце учнів, особливо молодших класів, винятково чутливих до слова, краси, творчості, серця яких відкриті Істині, Красі й Добру. Великий учитель розробив авторський алгоритм педагогічної риторики, яка була прогресивним явищем не лише тогочасної освіти, але й на майбутні часи. У ґрунтовній статті «Творчість у колективі. Роль казки в колективному житті дітей» В. О. Сухомлинський акцентує увагу на красі слова, точності, культурі слова, на радості колективної творчості словом, посиленої незабутніми «походами до першоджерела радості мислення» на лоні пишної природи: «Я не можу уявити собі праці вихователя без мандрівок дитячого колективу до першоджерела слова – в ліс, на луг, до ставка, в сад, у поле. Колективне спостереження явищ природи, колективне захоплення й одухотворення – це, образно кажучи, твердить О. Сухомлинський, великий «диригент» оркестру».

Слово талановитого педагога набуває особливої художності, етико-естетичної сили, романтичного звучання, ідеального світосприйняття, забарвлюється енергією, яскравими фарбами краси оточуючого світу, яке сприймає любляче серце вчителя, яке передає золоте перо зачарованого педагога-майстра: «Важко переоцінити виховну роль того факту, що дитина вперше в своєму житті спостерігає ранкову зірницю, народження дня або, піднявшись на високу степову могилу, бачить неосяжні ниви, далекий ліс, тремтяче марево на горизонті». Педагогіка споглядання породжує філософію серця, стимулює логокреацію учнів, які переживають стан інсайту.

Це – один із багаточисленних прикладів авторської письменницької, художньої логокреації, помноженої на високий професіоналізм педагога, психолога, філолога, філософа, етика, письменника, красномовця, що створило педагогічний феномен

акметраєкторії творчості Учителя від Бога, щасливого обраною «сродною» професією, який життям і словом Творив Світову Скарбницю Казкової Педагогіки Серця. Як природний філософ, В. О. Сухомлинський розрізняв поняття розуму й мудрості, що чітко протиставляв невігластву, малоосвіченості, інтелектуальним лінощам «нерозуменят» (його неологізм).

Він писав: «Кожному хочеться бути розумним, мудрим і не хочеться бути невігласом». Він утверджував ясно артикульовану відразу до невігластва, байдужості, тому що не просто мріяв про щасливу долю своїх вихованців, але все робив (часом перевищуючи їхніх батьків) для їхнього майбутнього щастя у «сродній» праці, як заповідав геніальний Г. С. Сковорода. Він був наділений філософським поглядом на життя, освіту, тому надавав величезного значення інтелектуальному, соціокультурному розвитку учнів, зокрема, на рівні виховання словом, власною логокреацією: творенням мінітворів, казок, оповідань, віршів, пісень тощо.

Велике натхнення у майбутніх поколінь шанувальників педагогіки серця В. О. Сухомлинського викликають його сповідальні, емоційні зізнання: «Казка є тим різцем (її можна зрівняти хіба що тільки з музикою), який відточує найтонші риси індивідуального мислення кожної дитини і в той же час розкриває дитячі серця назустріч одне одному, творить тонкі інтелектуальні взаємини дитячого колективу. Творення казки – це найщасливіші хвилини мого духовного спілкування з дітьми, а для них – незрівнянна радість мислення».

Схематично-умовно це можна передати за допомогою рис. 2.

Рис. 2. Роль казки і музики (за В. О. Сухомлинським)

Аналізуючи цю схему, кожен небайдужий педагог, вихователь помічає таку важливу грань, як найщасливіші хвилини духовного спілкування на рівні: учні-учитель, про що скромно змовчав В. О. Сухомлинський у цій статті, але про що уважний, допитливий читач дізнається в інших творах плідного автора.

В. О. Сухомлинський як видатний новатор, педагог-гуманіст тримав у полі професійного зору кожную дитину: талановиту, звичайну, а особливо дітей із «ослабленими, уповільненими процесами мислення й дуже слабкою пам'яттю», яким реально загрожувало бути «нешасними, знедоленими, вони б втратили віру в свої розумові сили й стали б недоучками, людьми з убогими, обмеженими інтересами, якби не спеціальна робота з дитячим колективом, метою якої є радість інтелектуальних взаємин, якби не казка. Казка, що народжується з уст учителя, ось тут, серед природи, – це для них яскравий промінь, що пробивається до найпотаємніших куточків їхньої пам'яті, краплина живодайної вологи, що падає на спраглу землю. Коли я сідаю з дітьми під столітнім дубом, коли над нами спалахують у небі перші зірки, а ми, притулившись один до одного, сидимо на високій степовій могилі й слухаємо музику степу, – саме в очах отих малоздібних діток я бачу перші вогники інтелектуального інтересу. Вони ждуть казку. Я складаю казку про те, що бачать діти, що відбувається зараз перед ними, або про те, що

неважко їм уявити. Найголовніше, про що я завжди дбаю, – це про те, щоб у казці була глибока думка. Щоб діти замислилися й здивувалися, переживали подив перед ідеєю, одухотворилися істиною. Щоб в очах оцих найслабкіших, малоздібних, важкомислячих спалахнули вогники власної думки, щоб їм захотілося сказати своє слово про світ і про себе, щоб колектив побачив, як вони виражають себе в думці, в слові», – писав геніальний Педагог, Вихователь.

Це розлоге цитування нам потрібне для ілюстрації синтезу теорії й практики: В. О. Сухомлинський – автор не лише теорії казкотерапії але й талановитий казкар, улюблений дітьми автор і виконавець власних казок, інтегративної єдності класичних, традиційних, культурологічних поглядів на роль казки в житті особистості й суспільства, але й інноваційних ідей креативної духовно-моральної, інтелектуальної, етико-естетичної, психолого-лінгвістичної ролі казки у життєтворчості окремої дитини, колективу(див.рис.3).

Висновки. Великий гуманіст, педагог і вихователь В. О. Сухомлинський – істинний кордоцентрист, логоцентрист, дитиноцентрист, бо своє слово любові присвятив дітям, як у його афористично названій книзі «Серце віддаю дітям». Його творчість була спрямована на виховання думки, почуттів, слова, творчості учнів як на рівні колективної діяльності, так і на рівні індивідуальної творчості. Сучасний педагог і вихователь мають осмислити аксіологічні виміри педагогіки серця В.О.Сухомлинського в її гуманістичних вимірах у формуванні нової демократичної, незалежної держави.

Рис.3. Алгоритм дії казки (за В.О.Сухомлинським)

Література

1. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії / Зязюн І.А., Сагач Г.М. – К., 1997. – 302 с.
2. Сагач Г. М. «У світ істини – на крилах казки»: духовно-моральні, інтелектуальні, соціальні виміри ноосферної логокреації (казкотерапії) В.О Сухомлинського крізь призму теорії Павла Флоренського. – Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського та актуальні проблеми сьогодення: колективна монографія/ В.В.Кузьменко, Г.М.Сагач, Н.В.Слюсаренко та ін. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015, - С.31- 52.
3. Сагач Г. М. В. О. Сухомлинський про мистецтво слово педагога / Г. М. Сагач. Золотослів. – Ч. I. – К., 1998. – С. 187-195.
4. Сагач Г. М. В. О. Сухомлинський про мистецтво слово педагога / Г. М. Сагач. Риторика – К., 2000. – С. 202-210.
5. Сагач Г.М. В.О. Сухомлинський про мистецтво слова педагога / Галина Сагач. Слово животворяще. – К., 2000. – С. 215-223.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – 638 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Кірик Марія Юрївна, методист кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти Закарпатської області

Не навчаймо дітей так, як навчали нас,
– вони народилися і інший час
Народна мудрість

Особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інноваційне навчання вимагає пріоритетної уваги до конкретизації навчального змісту і методик, які формують світогляд, ціннісні орієнтації, уміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації з високою моральністю, особистісною відповідальністю, внутрішньою свободою, налаштованістю на максимальну самореалізацію, здатністю досягати високої мети раціональним шляхом і конкретними засобами.

Прихід шестирічних учнів до школи (2001р.) супроводжується змінами Державного стандарту початкової загальної освіти (2000 і 2011р.р.), його доповненням (2005р.), удосконаленням навчальних програм для 1-4 класів (2001, 2003, 2006, 2012, 2015, 2016р.р.) та акцентується особливо гостро увага на: компетентнісний підхід до навчання; погіршення здоров'я дітей; готовності до навчання; відсутність очікуваних результатів у освіті тощо.

Результати наукових досліджень засвідчують, що можливості дитини шестирічного віку ще не повністю вивчені. Тому потрібно проводити науково-методичні дослідження та практичне впровадження нових підходів у організацію навчання шестиліток з метою ефективної організації навчально-виховного процесу. Спільні пошуки розпочато за ініціативою Міністерства освіти і науки України з розвантаження навчальних програм початкової школи. До цього процесу залучаються педагогічні працівники та громадськість.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначила, що «Наш зміст освіти безнадійно застарів. І сьогодні весь цивілізований світ готує і наповнює зміст освіти, щоб це була освіта для життя, а не купа теоретичної інформації, яка весь час помножується. ... Нам зараз потрібна нова українська школа... Нову українську школу ми маємо зробити через новий зміст освіти, який дає навички компетентності 21 століття... Нова українська школа не може відбутися без учителя, який володіє сучасними методами викладання, вміє спілкуватися з поколінням дітей, які краще за дорослих розуміються на цифрових технологіях» [8]. Разом з тим сьогодні визнано, що програми початкової школи перевантажені зайвою інформацією, матеріал підручників не відповідає сучасності. У жодній європейській країні не має стільки предметів у початковій школі як в Україні.

«Реагуючи на численні звернення вчителів і батьків, міністерство починає перегляд програм із початкової школи. Мета – доопрацювати програми з урахуванням вікових особливостей дітей, викликів сьогодення і потреб майбутнього...» [там само].

Завдання сучасної початкової освіти – скоротити кількість предметів за рахунок *інтеграції* навчального матеріалу, а це – не стільки поєднання окремо існуючих навчальних предметів у ціле, як поширити принцип доцільності на весь зміст початкової освіти.

За І. Г. Песталоцці поняття «інтеграція» – це «цілісний», що передбачає створення єдиного освітнього простору навчальних дисциплін. «Інтеграція — це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань з тієї чи іншої галузі». Для того щоб розвантажити навчальні програми початкової школи, зменшити кількість предметів, необхідно закласти *інтеграційні підходи* у зміст початкової освіти на чотирьох рівнях: внутрішньопредметному, міжпредметному, міжсистемному та міждіяльнісному (методичному).

Процес інтеграції за змістом у початковій школі може відбуватися завдяки створенню інтегрованих предметів, що являє собою вищий рівень інтеграції, який має власний предмет вивчення. Такі інтегровані предмети (курси), на думку В.А. Доманського, включають до свого складу навчальні предмети з високим рівнем цілісності змісту, узагальненості понять, ідей, законів, явищ, сутностей, концепцій, образів світу й людини [2]. Інтегровані курси – це об'єднання декількох навчальних предметів навколо визначеної стрижневої теми або головних понять, це вищий рівень «зростання» навчальних дисциплін.

За І.Хавіною у педагогіці розрізняють *горизонтальне та вертикальне* інтегрування. Під *горизонтальним інтегруванням* розуміється поширений спосіб об'єднання подібного змісту ряду предметів; під *вертикальним* - об'єднання матеріалу, який повторюється в різні роки, об'єднання на різних рівнях складності, об'єднання з певної виховної теми. І виявляються інтеграційні процеси на трьох рівнях; внутрішньопредметному, міжпредметному, міжсистемному [7, с. 84].

Інтеграція навчання у початковій школі на *внутрішньопредметному рівні*, має закладатися у навчальній програмі. До рівня внутрішньопредметної інтеграції належать: навчання грамоті (навчання читання, письму (друкованим та прописним шрифтом), уроки розвитку мовлення та робота з дитячою книжкою), математика (арифметичний, геометричний та алгебраїчний матеріал), природознавство (основи біології, географії, астрономії, екології) тощо.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок завдань і питань з інших предметів. Ці завдання мають додаткове значення. Це окремі короткочасні елементи уроку, що сприяють більш глибокому сприйняттю й осмисленню понять, що вивчаються. *Міжпредметна інтеграція* суттєво збагачує внутрішньопредметну. Деталізуючи міжпредметну інтеграцію, В.А. Доманський визначає два її рівні [2]:

а) здійснення інтеграції на основі узагальненості структурних елементів змісту освіти, а також узагальненості понять, цілей концепцій у викладанні окремих розділів навчальних програм. Для здійснення цього рівня інтеграції у змісті навчальних предметів

необхідно виділяти диференційовану частину (базову, притаманну тільки конкретному предмету) та інтегровану, яка може стати структурним елементом інших предметів;

б) дидактичний синтез, який здійснюється як на рівні змісту, так і на рівні прийомів, методів, форм проведення навчальних занять.

Процесуальна інтеграція здійснюється опосередковано різними засобами діяльності: алгоритмізації, абстрагування, зіставлення, формалізації, систематизації, узагальнення, моделювання, екстраполяції. Ці засоби діяльності забезпечують проблематизацію, концентрацію та ущільнення навчального матеріалу, а також оптимальні форми його подання (інтегрований урок, практичні заняття тощо) [там само].

Процес інтеграції за змістом у початковій школі може відбуватися завдяки створенню інтегрованих предметів (курсів), що являтимуть собою вищий рівень інтеграції, який має власний предмет вивчення. Такі інтегровані курси, на думку В.А. Доманського, повинні включати до свого складу навчальні предмети з високим рівнем цілісності змісту, узагальненості понять, ідей, законів, явищ, сутностей, концепцій, образів світу й людини [2].

Інтегрованим вважається урок, на якому зінтегровано зміст із різних предметів (наприклад, крім читання, ще малювання, музика) [3]. Важливо чітко визначити основну мету інтегрованого уроку, те, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно вищому рівні. *Інтегрований урок* поєднує в собі блок знань з предметів, що інтегруються навколо однієї теми. Особливістю підготовки вчителя до інтегрованих уроків є:

- володіння методикою проведення інтегрованого уроку;
- досконале знання програмних вимог предметів початкової школи
- складання річного календарного планування;
- співставлення тем і матеріалів різних предметів з метою виділення тем, близьких за змістом або за метою використання;
- визначення завдань уроку;
- розробка та проведення уроку тощо.

Інтегрований підхід у навчанні забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості; сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування до процесів та явищ оточуючої дійсності [6]. Отже, інтеграція в початковій освіті **сприяє** розкриттю наукових законів та умов їх прояву з основ наук у різних галузях науки та сферах практичної діяльності; виявленню специфіки та можливості прояву закономірностей, законів, ідей, теорій в оточуючій дійсності; інтеграції діяльності вчителя із формування загально-навчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриттю багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез; інтеграції діяльності вчителів з формування творчої особистості учня, розвитку його здібностей.

Інтегрований підхід у навчанні – це створення нових курсів (предметів), що об'єднані з декількох навчальних предметів навколо визначеної стрижневої теми або головних понять, це вищий рівень «зростання» навчальних дисциплін.

За В.А. Доманським визначають такі варіанти функціонування навчального процесу **на основі інтегрованих курсів:**

1) формується із змісту предметів, що входять до одного циклу. При цьому питома вага змісту одного предмета не превалює над змістом іншого; обидві наукові дисципліни виступають на рівних правах;

2) створюється із змісту предметів, що входять до однієї освітньої галузі або до одного освітнього блоку, але переважно на основі якоїсь однієї предметної галузі;

3) складається зі змісту предметів, що входять до різних, але близьких освітніх галузей і виступають «на рівних»;

4) утворюється на основі предметів із близьких освітніх галузей, але один предмет зберігає свою специфіку, а інші виступають як допоміжні основи.

Інтегроване навчання молодших школярів – це, насамперед, інтегрований урок, який ми розуміємо як динамічну й варіативну форму організації процесу цілеспрямованої взаємодії визначеного складу вчителів і учнів, що основана на інтеграції змісту відібраного з декількох предметів і об'єднана навколо однієї теми, систематично використовується для збагачення інформаційного й емоційного сприйняття мислення і почуттів учнів, дає змогу з різних боків пізнати яексь явище, поняття, досягти цілісності знань. Учні повинні усвідомлювати зв'язок усього, що існує в природі та повсякденному житті, отримати у школі цілісне уявлення про світ. Саме тому на сучасному етапі розвитку проблема інтеграції навчання та виховання в початковій школі стає як ніколи актуальною, важливою.

Розглянемо можливі види інтегрування на уроках навчання грамоти рис.1.

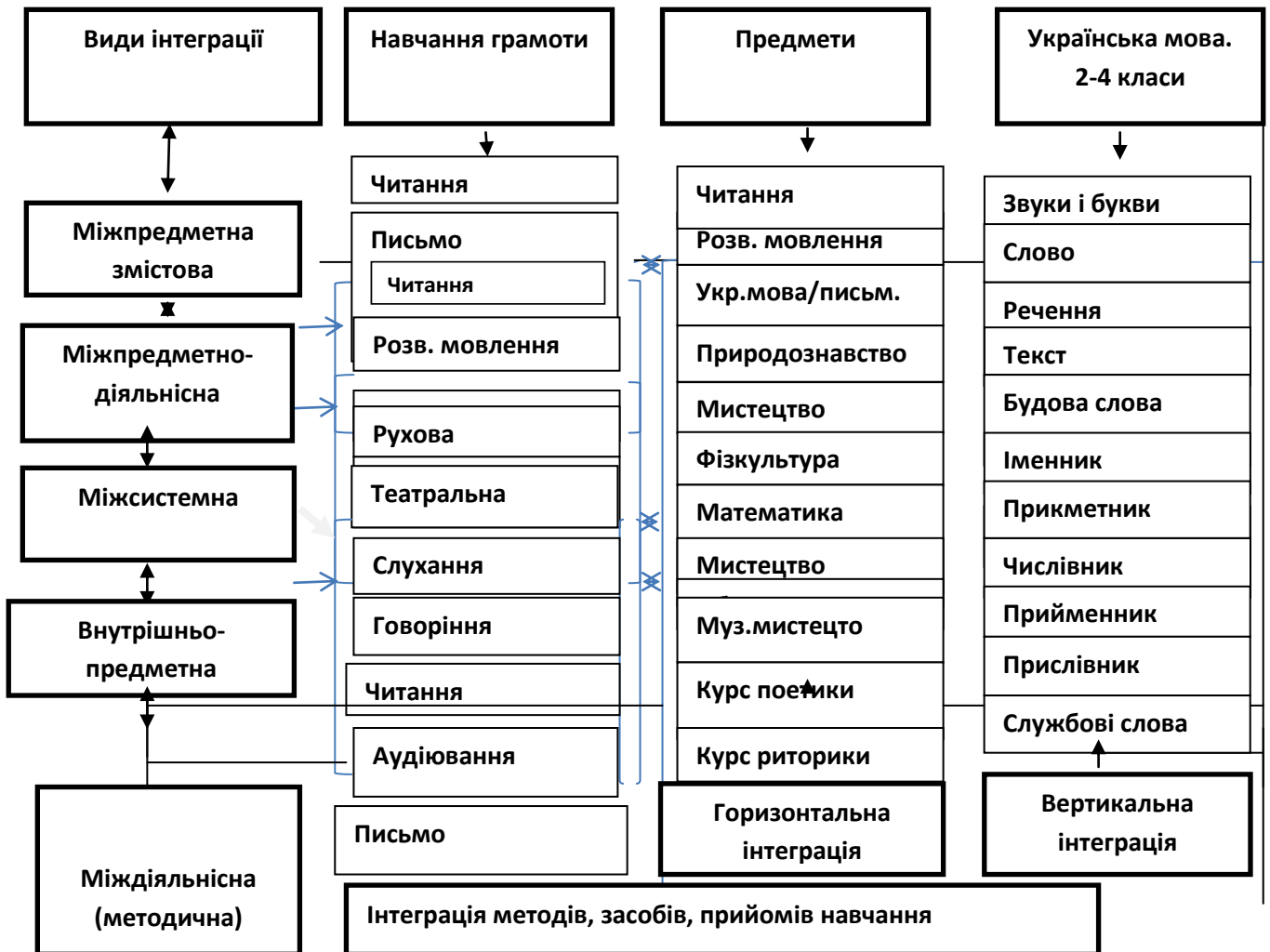

Рис.1. Інтегративний підхід до організації процесу навчання грамоти шестирічних першокласників

З рис. 1. видно, що на уроках навчання грамоти та розвитку мовлення доступною є внутрішньопредметна, міжпредметна (горизонтальна та вертикальна) інтеграція. Також на рисунку показаний ще один вид інтеграції - міжпредметнодіяльнісна, що включає

інтеграцію зв'язку методів, прийомів, форм і засобів навчання, поєднання яких інтенсифікує засвоєння навчального матеріалу і забезпечує його якісне усвідомлення.

На рис. 1. чітко виражене *горизонтальне* інтегруванням (за І.Хавіною) навчальних предметів (читання, письмо, музичне та образотворче мистецтво, математика, природознавство та інші), особливістю якого (за О.Савченко) є «...поєднання блоків знань із різних предметів, підпорядковані одній темі з метою уточнення картини світу». Такий вид інтеграції доступний при проведенні інтегрованих уроків.

Використання *вертикального* виду інтегрування (рис.1) на уроках навчання грамоти дозволяє об'єднувати мовний матеріал за роками навчання (2-4 класи) та подавати його на різних рівнях складності. Такий інтегративний підхід сприяє виробленню якісно нового типу знань, що знаходить вираження в загальнонаукових поняттях, категоріях, підходах. Разом з тим, важливо усвідомити, що ущільнення мовного матеріалу у більші блоки, зрештою веде до зміни структури змісту початкового курсу мови, яка органічно спирається на принципи мовної спрямованості. Для такої інтеграції характерна спіральна структура, що ґрунтується на основі принципу концентричності.

Методологічною основою методики початкового курсу навчання мови (навчання грамоти) *внутрішньопредметна вертикальна інтеграція* подається за принципом «*знайомство по дотичній*» – *прийом доповнення*. Такий вид інтегрування навчального матеріалу за основними мовними поняттями вивчається традиційно у більш старших 2-4 класах і дозволяє значно інтенсифікувати процес засвоєння навчального матеріалу. Для повноцінного засвоєння учнями теми «Будова слова» (2 клас) на уроках навчання грамоти досить включити вправи на творення слів, побудовані на зразках та вправи на формування вмінь вести активні спостереження за мовою, за словотворчими процесами (*білка-білченя, заєць-зайчиха-зайченя, качка-каченя тощо*).

Внутрішньопредметну вертикальну інтеграцію у першому класі пропонуємо розглядати як *пропедевтику* мовної освіти (*елемент випереджувального навчання*) – ознайомлення з основними мовними (фундаментальними) поняттями предмета, які вивчатимуться у основній школі.

У дидактиці (за В.Максимовою) *міжсистемна інтеграція* – це об'єднання у змісті освітніх галузей навчання, яка організована за другим рівнем інтеграції (міжпредметна) зі змістом освіти. Прикладом *міжсистемної інтеграції* є дошкільна підготовка (сформовані певні навички мовлення), удосконалення, розвиток цих знань, умінь і навичок у 1-4 класах, однак, певну суму мовних знань дитина засвоїть поза початковою школою (базова, середня, вищі заклади).

Разом з тим, у світлі загальної тенденції до зближення дошкільних методів навчання зі шкільними з метою формування мовнокомунікативної особистості першокласника реалізовується задум *методичної інтеграції* (ігрова і рухова діяльність, з включенням елементів театралізації, «уподібнення» літері, арт-терапії тощо), що передбачає взаємопроникнення одного методу в інший, взаємодоповнення методів, функціонування одного в іншому. Отже, *міжсистемне інтегрування* відбувається як у змісті освіти, так й у зв'язку методів навчання.

О.Пометун визначила труднощі в організації інтегрованих уроків і поділила їх на дві групи, а саме, об'єктивного характеру й суб'єктивного характеру. До об'єктивних труднощів було віднесено нею різне в часі вивчення споріднених тем; недостатнє матеріально-технічне забезпечення міжпредметних та інтегрованих зв'язків; дефіцит часу на уроці для вивчення навіть одного предмету; відсутність методичних рекомендацій тощо. Суб'єктивного характеру труднощів інтеграції – це періодична зміна навчальних програм, підручників з усіх дисциплін початкової школи; викладання окремих предметів педагогами-предметниками, яким бракує знань з методики викладання в початкових класах; обмаль знань фактичного матеріалу з окремих предметів; недостатня фахова підготовка саме з сучасних підходів до навчання; дефіцит часу на підготовку до інтегрованих уроків тощо) [5].

Мета інтегрованих уроків навчання грамоти (читання, письмо, розвиток мовлення) – створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Такий підхід сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення та почуттів учнів завдяки залученню цікавого взаємопов'язаного матеріалу, що дає змогу всебічно пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань...

На прикладі експериментальної методики навчання грамоти покажемо різні види інтеграції, що включає поняття *мовної пропедевтики*, мета якої в період навчання грамоти – ознайомити учнів з мовним матеріалом раніше, ніж він передбачений програмою, наприклад, подаючи слова-назви предметів, учням повідомляється, що кожний предмет, явище має свою назву «імена» (*парта, дерево, кіт, сонце, дощ* тощо) – це іменники (кожне слово має ім'я). До одних ми ставимо запитання хто? *кіт* (живий), до інших - що? *дерево* (неживе), одні пишемо з малої букви (*малина, озеро, книга*), інші – з великої (імена, прізвище, назву села, міста – з великої) тощо. Отже, принцип *міжпредметної* інтеграції методів навчання мови підвищує результат навчальної діяльності, спонукає до комплексного поєднання методів окремих дисциплін у вигляді цілісних структур.

Початкові знання, уміння і навички першокласників потребують уточнення і розширення конкретних уявлень про довкілля, про людину, про природу і суспільство. На основі попередніх знань, умінь і навичок відбувається засвоєння нових наукових мовних понять, тобто формування мовно-мовленнєвої компетенції. Засвоєння навчального матеріалу на новому рівні, по-новому витку спіралі «стрибок уперед», можливий за умови якісного засвоєння раніше вивченого, тобто перед дошкільної підготовки. Повторення вивченого перед засвоєнням нового, значно складнішого, у експериментальній методиці отримав назву «зворотно-поступальний» прийом. Він передбачає включення в структуру уроку пропедевтичних вправ, які дозволяють засвоєння навчального матеріалу, який за програмою вивчається у 2-4 класах. Наприклад, вправи на добір слів-назв предметів, явищ (2 клас, кожне слово має ім'я: *небо, парта, учень, дощ*), вправи на визначення роду (3 клас) *бабуся (вона-жінка-жіночий), батько (він-чоловік-чоловічий), кошеня (воно-середній)* готують учнів до замінювання підмета-іменника відповідним займенником (4 клас) не вживаючи терміна: *Мого (мою, моє) собаку (кішку, кошеня, цуценя, папугу) звуть... Він (вона, воно) пухнастий (пухнаста, пухнасте). Я опікуюся ним (нею). Годую його (її).*

У 1 класі доцільно включати вправи на засвоєння споріднених слів (*корова-теля, віця-ягня*) для того, щоб діти без жодних теоретичних відомостей зрозуміли характерні ознаки споріднених слів, а саме: семантичну близькість і наявність у них однакових звуко- або буквосполук (кореня), на конкретних прикладах вчимо знаходити спільні частини спільнокореневих слів, добирати споріднені слова. Наприклад, при вивченні слів-назв предметів доцільно включити вправи на засвоєння поняття «однини-множини», «один-багато-нічого», спільнокореневі слова (*книга-книги, ручка-ручки, дерево-дерева, куц-куці, дитина-діти* тощо) без вживання назви, на знайомство з відмінковими формами (*стіл, стола, біля столу, столом, на столі*) тощо.

Таким чином, «зворотно-поступальний» прийом забезпечує виникнення *системних асоціацій* на основі вивчення матеріалу конкретної теми, коли вивчення нових понять супроводжується порівнянням з отриманими раніше даними. Отже, відбувається найпростіше узагальнення знань, але вони не співвідносяться з суміжними знаннями. На цьому рівні виникає аналітико-синтетична діяльність учнів.

Включення внутрішньопредметної та міжпредметної інтеграції в методику початкового курсу навчання грамоти забезпечує *системний* інтегративний підхід. Він істотно доповнює, збагачує, інтенсифікує зміст мовної освіти і утворює новий вид інтегрування – *міжсистемний*.

Таким чином, інтеграція змісту початкової освіти, традиційних та інноваційних методів, прийомів, форм і засобів навчання забезпечить ефективніше засвоєння

навчального матеріалу, дозволить зняти перенавантаження на учнів, внести зміни у структуру уроку. Методичне забезпечення інтеграції в початковій школі потребує дуже високого професіоналізму й ерудиції вчителів.

Література

1. Григорук А., Луцкай Ю. Інтегровані уроки мови як засіб формування мовленнєвої компетенції учнів / А.Григорук, Ю.Луцкай // Початкова школа. – 2009. – № 3. – С. 18-21.
2. Доманский В.А. Интегративные процессы в гуманитарном образовании: методология, психологические механизмы, дидактические основания / В.А. Доманский // Педагогическая антропология: Концептуальные основания и междисциплинарный контекст. – М. : Изд-во УРАО, 2002. –4.
3. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення в початковій школі / Л.М. Шильцова, Л.О. Варзацька. – Х. : Веста : Ранок, 2008. – 176 с.
4. Інтегровані уроки в початковій школі / Упор. Кондратюк О. – К., 2007. – №4. – 124 с.
5. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання / О.Пометун. – К., 2007. – 112 с.
6. Створити цілісну картину світу. Інтегроване навчання в школі [Текст] // Завуч. – 2007. - №21. – С 2-12
7. Хавіна І. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання. Серія: Педагогіка / Мелітопольський державний педагогічний університет. №1 (10) 2013. – С.81-85.

МІЖШКІЛЬНИЙ ФАКУЛЬТАТИВ З БІОЛОГІЇ

Кучеренко Тетяна Миколаївна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

Стороженко Мілена Рафіківна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

На базі нашої школи протягом шести років працює міжшкільний факультатив з біології. Програма міжшкільного факультативу з біології затверджена міською методичною радою від 24.09.2015 року.

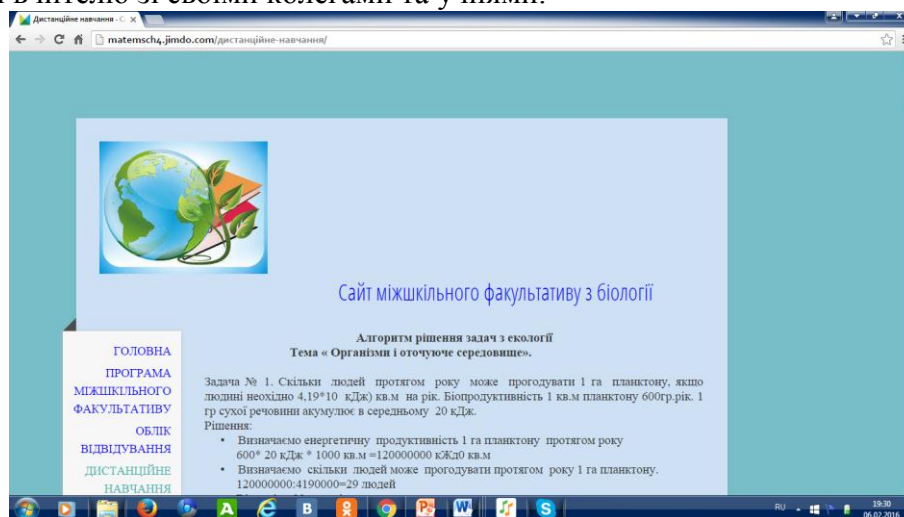
Метою факультативу є задоволення підвищеного інтересу учнів до біології, їх бажання здобути глибші знання та специфічні вміння і створення бази для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаної з використанням біологічних знань.

Завдання факультативу:

1. Реалізувати педагогічний принцип індивідуального підходу до учнів шляхом диференціації навчання; створити оптимальні умови для самореалізації обдарованих учнів та всебічного розвитку їх творчих здібностей.
2. Розширити та поглибити знання учнів з біології, створити базу для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаний з використанням біологічних знань.
3. Активізувати пізнавальну діяльність школярів з біології.
4. Закріпити навички роботи з мікроскопом, муляжами, колекціями. Формувати вміння порівнювати, систематизувати, узагальнювати одержані данні.
5. Розвивати в учнів біологічне й екологічне наукове мислення, відповідальне ставлення до природи.
6. Вчити працювати з науковою літературою, довідниками, сприяти розвиткові навичок самоосвіти.
7. Готувати учнів до участі в ЗНО з біології.

Програма курсу включає теоретичну і практичну частини. Загальний обсяг курсу 68 годин; програма розрахована на учнів 11 класу. Її можна використовувати в профільних класах природничого спрямування, як курс за вибором, як міжшкільний факультатив з метою підготовки учнів до ЗНО з біології. На заняттях міжшкільного факультативу учні не тільки розв'язують задачі, а й складають програми. Створено сайт міжшкільного факультативу з біології, де вчитель розмістила авторську програму, яка спрямована на поглиблення знань учнів з біології, створення бази для свідомого вибору майбутньої професії. Наявність сторінки «Дистанційне навчання» надає можливість мережевого спілкування вчителю зі своїми колегами та учнями.

Результативність роботи міжшкільного факультативу з біології аналізуємо, проводячи моніторинг.

Моніторинг відвідування факультативу показує, що спостерігається збільшення кількості дітей, які зацікавилися ним.

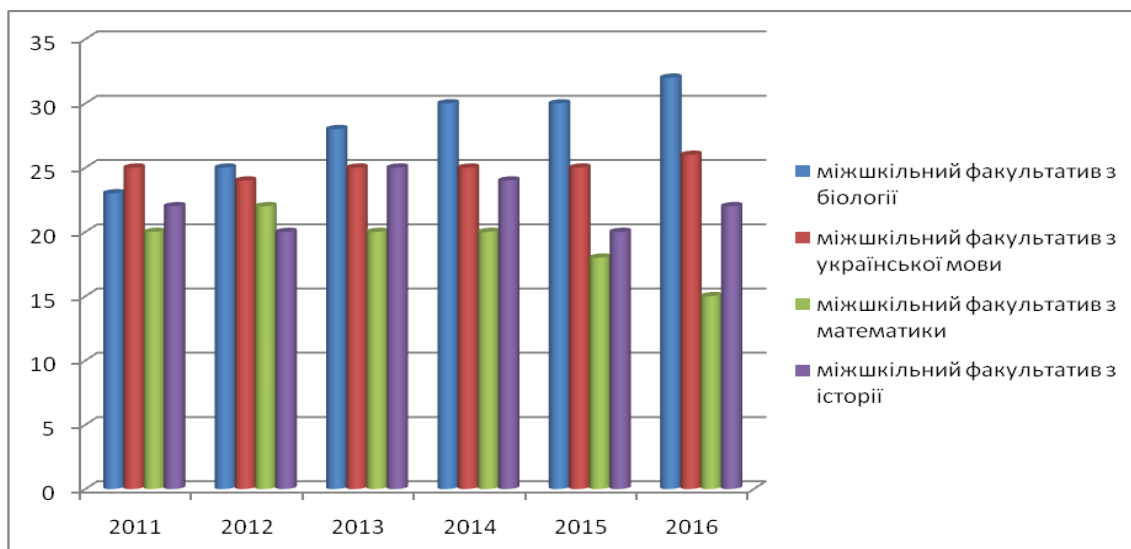

Рис. Моніторинг відвідування факультативу

Завдяки діяльності міжшкільного факультативу з біології за остані роки збільшилась кількість випускників нашого міста, які у майбутньому стануть вчителями біології, психологами, лікарями, де вагоме значення в виборі професії мають знання з біології.

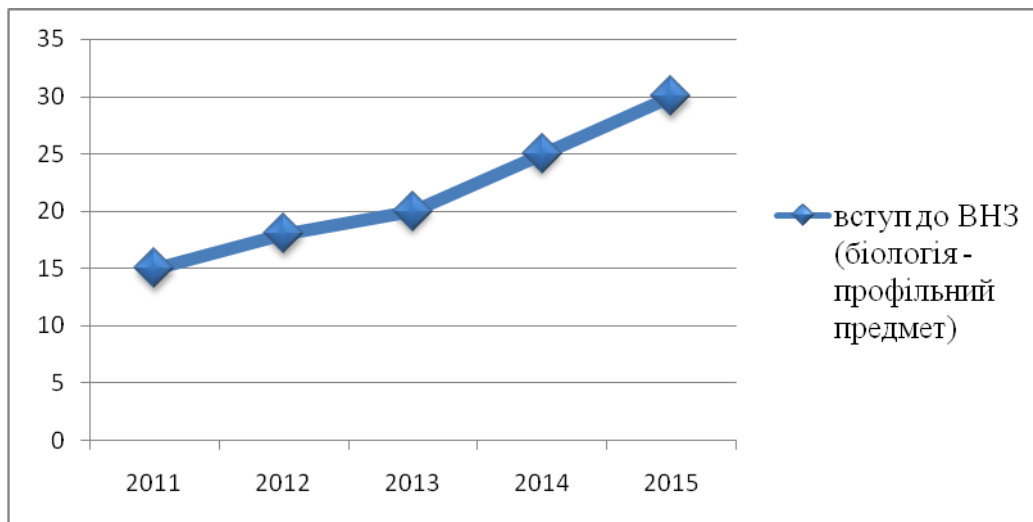

Рис. Моніторинг вступу до ВНЗ

Наведені дані свідчать про ефективність запровадження міжшкільного факультативу з біології для випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Зміст програми наведено у Додатках.

АВТОРСЬКА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «БІОЛОГІЯ В ПРОФЕСІЯХ»

Кунат Валентина Вікторівна, учитель біології Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

У житті випускника настає відповідальний етап вибору подальшого життєвого шляху. Головне не помилитися і правильно зробити свій вибір, визначитися з навчальним закладом з обраної спеціальності. Всі професії можна віднести до тих чи інших типів в залежності від предмета праці. Кожна професія висуває певні вимоги до людини. Тип професії вказує на те, з чим людині доводиться мати справу в процесі своєї професійної діяльності, тобто на предмет праці.

Ці знання дозволяють учням стати першокласними фахівцями в галузі сучасної хімії, хімічної технології, біології, біологічної хімії, медицини, фармакології сільського господарства, тваринництва, матеріалознавства, техніки та інших областях людської діяльності, включаючи живопис і мистецтво.

У цьому чималу роль повинен зіграти курс за вибором "Біологія в професіях", який покликаний показати учням застосування біологічних процесів в різних галузях народного господарства.

Він спрямований на розширення знань в галузі біологічних професій, носить розвиваючу і практичну спрямованість. Основними формами занять є вивчення теоретичних питань, захист групових проектів, рефератів, семінарські заняття та екскурсії на підприємства м. Синельникового.

Курс розрахований на 17 годин.

Мета курсу - сприяти професійній орієнтації учнів.

Основні завдання курсу:

- професійна орієнтація учнів за біологічним профілем;
- підтримка інтересу до біології і професійна спрямованість;
- формування загальної культури, моральності, почуття патріотизму.

Форми контролю: реферати, творчі роботи, проектна діяльність і підсумкова конференція.

Вимоги до знань, умінь і навичкам учнів:

Після вивчення цього елективного курсу учнів **повинні знати:**

- Біологічні професії.
- Впровадження біологічних знань і процесів в інші галузі економіки.
- Основні професійні вимоги до біологічних професіями
Знати підприємства і організації України за даним профілем.

Учні повинні вміти:

1. Орієнтуватися в біологічних професіях;
2. Оцінювати свої схильності і здібності до вибору профілю навчання або до вибору професії;
3. Розвитку умінь працювати в групі;
4. Виконувати і оформляти реферати, творчі роботи та групові проекти, дотримуючись певної структури.

Зміст курсу ВСТУП

В світі біологічних професій (1год).

Ознайомити учнів з професіями біологічного профілю і застосуванням біологічних знань в інших професіях.

Бесіда, складання списку професій.

Практичне завдання: "Визначення своїх нахилів та здібностей, які сприяють вибору професії та складання своєї професійної карти".

Тема 1 Біологія в медицині (4год).

Введення в медичні професії і професійні вимоги до них. Ознайомитись з професіями молодшого та середнього медичного персоналу (медсестра різного профілю, лаборант, фельдшер, фармацевт), лікарями різного профілю (терапевт, педіатр, хірург, онколог, отоларинголог, ендокринолог, невропатолог, офтальмолог, травматолог та інші), а також з представниками медичної науки (генетиками, геронтологом та іншими). Мікробіологія. Шляхи отримання професії. Практичне заняття. Робота з мікроскопом.

Екскурсії:

- а) Відвідування поліклініки, з метою знайомства з роботою педіатра або терапевта; медичної сестри та біохімічної лабораторії.
- б) Відвідування аптеки, з метою знайомства з роботою фармацевта або провізора.

Тема 2 Біологія у педагогічній діяльності (3год).

Біологічні знання в професіях вчителів: початкової школи, музики, фізичної культури, основ здоров'я, географії, хімії, біології, фізики та інформатики. Застосування знань біології в процесі виховної роботи класного керівника та вихователів різних освітніх установ.

Практичне завдання: "Оцінка своїх комунікативних здібностей з використанням психологічних вимірювань".

Тема 3. Біологія в промисловості і в різних галузях народного господарства України (3год). Ознайомлення із застосуванням біологічних знань в інших професіях (хімік - технолог, лісник, еколог, інженер, ветеринар, агроном, архітектор, дизайнер, мисливствознавець та інші).

Екскурсії: а) Відвідування підприємства міста Синельникового, з метою знайомства з роботою інженера-еколога.

б) Відвідування підприємства "Водоканал", з метою знайомства з роботою інженера-еколога і лаборанта біологічної лабораторії. " (1год).

Захист творчих робіт та групових проектів.

Орієнтовна тематика індивідуальних і групових проєктів:

1. Медична сестра.
2. Фармацевт і провізор.
3. Фельдшер
4. Педіатр-терапевт, особливості їх роботи.
5. Хірург, онколог і травматолог.
6. Фахівці різного медичного профілю (отоларинголог, ендокринолог, невропатолог, офтальмолог).
7. Біологічні знання в педагогіці.
8. Охорона життя і здоров'я школярів.
9. Облік вікові та індивідуальні особливості учнів у роботі класного керівника.

Література

1. Александровская Э.М. и др. Психологическое сопровождение школьников: учеб. пособие для студ. Высш. пед. учеб. заведений / Э.М.Александровская, Н.И. Кокурина, Н.В. Куренкова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002.
2. Вакуленко В.В. и др. Декоративное садоводство: пособие для учителей / В.В.Вакуленко, М. Ф. Труевцева, Вл. В. Вакуленко. – М.: Просвещение, 1982.
3. Горьшина Т.К. Растения в городе. - Л., Издательство ЛГУ, 1991.
4. Егорова Т.А. Основы биотехнологии: учеб. пособие для высш. пед.учеб.заведений / Т.А.Егорова, С.М. Клунова, Е.А. Живухина. – М.: Издательский центр “Академия”, 2003.

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ЕЛЕМЕНТАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ

*Мартинова Валентина Петрівна, методист кафедри управління освітою
Луганського обласного інституту післядипломної освіти (м. Северодонецьк)
Луганської області*

«Не звужуйте життя до уроку,
а урок розширюйте до життя»

П. Блонський

Соціально-економічні завдання розвитку нашої країни зумовлюють пошук оновлених підходів до їхнього розв'язання. Українській державі необхідне покоління з високим рівнем культури і освіченості, здатне сприймати національні й загальнолюдські цінності, творчо діяти в будь-якій сфері соціальної практики.

Музичне виховання відіграє важливу роль у становленні особистості людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, - писав видатний український педагог В. Сухомлинський. - Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури». Ці слова педагога-гуманіста конкретизують його думку про музичне виховання як першооснову у вихованні людини.

Метою загальної музичної освіти в школі є особистісний розвиток учня і збагачення його емоційно-естетичного досвіду, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Реалізація домінантної змістовної лінії «Музичне мистецтво» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти розкривається за допомогою основних змістових блоків, серед яких почесне місце займає блок з розвитку елементів гри на музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо):

- Художньо-естетичне сприймання музики у широкому діапазоні її видів, жанрів і форм та інтерпретація інтонаційно-образного змісту прослуханих творів.
- Набуття вокально-хорових навичок у процесі виконання пісень; спів із супроводом та без нього.
- Елементи гри на музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо).
- Елементи імпровізації(вокальної, інструментальної, ритмічної, пластичної); застосування музики як засобу комунікації та самовираження особистості.
- Практичне засвоєння основних музичних понять та необхідної музичної термінології, усвідомлення особливостей музичної мови.
- Опанування музики у зв'язках із іншими видами мистецтва для глибшого розуміння специфіки її образної мови.

Актуальність теми обумовлена тим, що на сьогоднішній день напрямок з розвитку елементів гри на музичних інструментах займає почесне місце серед основних завдань, які спрямовані на формування освітніх компетенцій. Саме цей вид творчої діяльності став основним у моїй педагогічній роботі з різними віковими категоріями учнів та знайшов своє відображення у роботі над проблемою «Розвиток музично-ритмічних здібностей у дітей засобами гри на елементарних музичних інструментах».

Мета запровадження елементарних музичних інструментів – активізація музичних здібностей учнів, збагачення їх музичного досвіду.

Включення в урок елементів гри на елементарних музичних інструментах пов'язане з вирішенням **наступних педагогічних завдань:**

- стимулювати виконавську діяльність дітей на уроці, в позакласній роботі і у вільний час (на святах, в сім'ї, в години відпочинку);
- сприяти формуванню у них художнього смаку і інтересів;
- виховувати інтерес до гри в оркестрі;
- активізувати розвиток музичних здібностей (чуття ладу, чуття ритму, музичної форми, тембровий, гармонійний, мелодійний слух);
- сприяти формуванню уявлень про виразну суть елементів музичної мови і засобів музичної виразності.

Моя робота над розвитком музично-ритмічного відчуття базується на досвіді визначних представників музичної педагогіки ХХ століття Е. Далькроза, К. Орфа, З. Кодая. Питанню навчання учнів гри на елементарних музичних інструментах присвячені праці В. Сугаутайтк, М. Лисенка, Ю. Юзбашяна, В. Лапченка та інших.

Специфічні особливості уроку музики як навчального предмета полягають у тому, що поряд з музично-освітніми вимогами (знання нотної грамоти, вміння розрізняти прості форми музичних творів, тощо) до уроку висуваються і художньо-виконавські вимоги. Важливо, щоб учні не тільки свідомо і активно сприймали музику, а й уміли застосовувати набуті знання і навички на практиці. Ще в 20-ті роки ХХ століття музикант, композитор і педагог академік Б. Асаф'єв у своїх статтях про музичну освіту писав, що необхідно пройти шлях «від пасивного слухача до усвідомленого сприйняття і активної участі в роботі над музичним матеріалом». Цей принцип повинен стати методологічно визначальним у залученні дітей до основ інструментального музикування.

Гра на елементарних музичних інструментах є однією з найдоступніших форм роботи з школярами. Тут дитині найлегше виявити свою активність і самостійність. Школяр не втомлюється дудіти на дудочці або бити в барабан. Ті музичні звуки, які часом дратують дорослих, для нього залишаються надзвичайно привабливими. З роками бажання витягати звуки з інструментів не згасає.

Окрім того, це один з видів колективної виконавської діяльності учнів. Її призначення на уроці – сприяти виявленню і розвитку музичних здібностей дитини, збагачувати художній досвід школярів, розвивати їх інтерес до виконавської діяльності. При цьому важливе емоційне ставлення дітей до музикування, цілеспрямоване сприйняття і засвоєння прийомів гри.

Продуктивнішому розвитку чуття ритму сприяє музикування на елементарних музичних інструментах (шумові, ударні, звуковисотні) і надає можливість всебічного розвитку учня, сприяє залученню до активної музичної діяльності всіх без винятку дітей, незалежно від рівня їхніх здібностей. Далеко не всі діти можуть правильно і добре рухатися під музику, співати, тому гра в оркестрі на елементарних музичних інструментах підвищує інтерес школярів до занять музикою, розвиває у дітей звуковисотний, ладовий та тембровий слух, стає джерелом пізнання музичних явищ та закономірностей, досягнення засобів музичної виразності. Через гру на інструментах у учнів формуються самостійні виконавські навички.

Мій досвід використання дитячих музичних інструментів на уроках музичного мистецтва переконує, що гра на елементарних музичних інструментах повинна гармонійно влітатися в усі складові компоненти уроку, а не виступати додатковим самостійним видом діяльності.

Головна мета гри на ударних інструментах під час навчальної діяльності – створення у дітей міцної ритмічної основи. Відомий німецький композитор і педагог К. Орф зауважив, що ритму не можна навчити, його треба вивільнити з організму людини – «розв'язати». К. Орф побудував свою систему на ритмах біологічного життя, голосах природи. Ритм та рух тіла первинні – потім архаїчні елементи культури, народні пісні, лічилки, приказки, дражнилки. Інструменти – переважно ударні, іноді власного виготовлення. Така система освіти дозволяла насамперед розкрити власні можливості дитини, допомогти розпочати імпровізувати і творити.

Працюючи над даною проблемою, я для себе визначила три етапи розвитку музично-ритмічних здібностей у дітей:

I етап – початковий (етап «розв'язання» ритму)

Початковий ступінь розвитку ритмічного слуху з учнями починається з декламаційних вправ: чистомовки, скоромовки; мовленнєві вправи з рухами: «Дощик», «Прийшла весна», «Вітер», «Дванадцять місяців»; вправи на розвиток артикуляційного апарату, ритмодекламація тексту; вправ на розвиток чуття ритму: послухати свій пульс, послухати й відтворити пульс музики; вправа «Веселі пальчики»: пальчики крокують та пальчики танцюють; «Ритм і пульс»: руки плескають, відтворюють ритмічний рисунок, ноги тупотять відбивають пульс; проплескати: своє ім'я, назви квітів, назви інструментів тощо; проплескати ритмічний рисунок відомих поспівок, віршиків; виконання ритмічного рисунка з використанням дитячих музичних інструментів; вільна словесна, музична, ритмічна, пластична імпровізація. Особливе місце у своїй роботі з розвитку ритмічного слуху школярів приділяю елементам методики з розвитку музичного мислення російського педагога-музиканта В.Б. Брайніна.

Значне місце на уроці займають музично-рухові ігри та інсценізації пісень на основі календарно-обрядових пісень, дидактичні ігри на розвиток чуття ритму, уваги та пам'яті: ритмооплески, ритмосклади, ритможарти, «Жести, що звучать», «Музична розмова», «Імена та ритми», ритмічний канон, «Передай бубон», «Впізнай пісню за ритмічним рисунком», «Луна», «Наш оркестр» та інші. (Додаток 3)

Починаючи з першого класу велику увагу приділяю ритмічно-фізкультурним паузам («Жабки», «Ранок починається», «Ми у класі», «Рученьки», «Веселі молоточки» тощо).

Далі ця робота поступово ускладнюється: вводяться акценти, динамічні відтінки, а потім і відтворення простих ритмічних рисунків, що дублюють ритм програмових пісень. Ритмічний супровід здійснюється вистукуванням ритму олівцем, ногою або плесканням в долоні, причому не всім класом одразу, а окремою групою учнів. Поєднання в супроводі різних видів відбивання ритму розвиває в учнів координацію рухів, що знадобиться їм під час опанування гри на звуковисотних інструментах у подальшому.

Ефективним видом виховання ритму є вистукування ритмічного рисунку дерев'яними паличками завдовжки з олівець, виготовленими з бамбука, сухого бука або

сосни. Ритмічний супровід мелодій за допомогою паличок має ряд варіантів. Найпоширеніший – це удари паличкою об паличку. Інший, складніший, полягає в тому, що паличка, притримувана рукою, лежить на столі, а другу тримаємо в руці так, що один кінець її спирається на поверхню стола, а іншим, протилежним, вдаряємо по першій, розміщеній перпендикулярно. При таких ударах звук різкий, чіткий і значний за силою. Наступний прийом полягає в тому, що учень тримає одну паличку вертикально, так що нижній кінець її упирається в стіл, а верхній – у долоню лівої руки. Другою паличкою, що знаходиться у правій руці, він ударяє посередині першої. Удари можуть бути стриманими, а звук – ніжним, тихим і приємним. Цей прийом вимагає від школярів відповідних технічних і виконавських навичок і використовується при груповому ритмічному акомпанементі, коли потрібний супровід малої сили звучності, але відповідної чіткості.

Коли учні досконало оволодіють виконавськими навичками відбивання ритмічних рисунків, вправ за допомогою паличок, імпровізація ритмів переноситься у виконання на елементарних музичних інструментах (дерев'яні ложки, дощечки, трикутники, бубон тощо).

Відбиваючи ритм, учень мусить уважно прислуховуватися до того, як учитель виконує музичний твір, і акомпанувати відповідно до звучання музики: збільшуючи або зменшуючи силу звука, прискорюючи або уповільнюючи темп, виділяючи акценти тощо. Це викликає у дітей живий інтерес, сприяє зацікавленості музикою і позитивно впливає на їхній розвиток.

II етап – основний (розвиток навичок гри на звуковисотних музичних інструментах).

Мета навчання на цьому етапі – формування у школярів навичок звуковидобування.

Головне завдання II етапу – гра-супровід простих мелодій програмових пісень різноваріантовому поєднанні зі співом та ритмічним супроводом.

Заняття із звуковисотними та ударними інструментами дедалі складніші. Вся робота з учнями будується на співі поєднаному з грою на музичних інструментах. Тут я перевагу надаю сопілці. За допомогою сопілки учні в класі швидше запам'ятовують назви нот та їх звуковисотне положення.

На початку – гра-супровід на окремих звуках. Залежно від рівня вокально-слухових даних об'єднують на три підгрупи: перша виконує мелодію пісні, друга – на ударних інструментах супроводжує її ритмічним акомпанементом, третя на сопілці виконує ритмічний супровід за допомогою одного-двох звуків, раніше вивчених у ході спеціальних ритмічних вправ.

Через певний проміжок часу підгрупи міняються виконавськими функціями, що дає можливість охопити всіх учнів різними видами діяльності.

Перш ніж розпочати роботу з інструментами, я практикую вправи з «імітаційними» табличками, на яких зображений звукоряд сопілки у натуральну величину. Я називаю ноти, а учні знаходять звуки на сопілці. Такі тренувальні вправи ефективно впливають на засвоєння звуків.

Але під час роботи із елементарними музичними інструментами я зустрілася з деякими труднощами: музична індустрія з виготовлення дитячих музичних інструментів знаходиться в занепаді – зовсім неможливо в нашому регіоні придбати сопілки та дерев'яні ложки. Ті інструменти, які є у вільному продажу, не витримують музичного навантаження та розбиваються.

На сучасному етапі зробити процес знайомства з простими музичними інструментами та технікою виконання на них цікавим мені та моїм учням допомагають мультимедійні засоби навчання та ІКТ. В своїй роботі використовую матеріали сайтів, на яких учні в Online можуть вдома закріплювати свої знання за допомогою музично-дидактичних ігор, які ознайомлюють із інструментом та його звучанням, допомагають запам'ятати назви інструментів, тривалості нот тощо. Наведу деякі приклади ігор-Online (сайт - <http://www.muz-urok.ru/muz-igra12.htm>): «Інструменти симфонічного оркестру»,

«Шукаємо однакові звуки», «Музичне лото», «Однакові звуки», «Місія в Магманоні», «Музичний тренажер».

III етап – заключний (позакласна робота).

Продовження роботи з розвитку музично-ритмічного чуття у школярів знаходить своє відображення у позакласній роботі, а саме - в моїх мистецьких проектах: ансамблі ложкарів «Веселі хлоп'ята», ансамблі сопілкарів «Дударики». Подібний вид виконавської діяльності прищеплює дітям навички колективного музикування, розвиває чуття ритму, координацію рухів, дає можливість грати в ансамблі з професійним музикантом – вчителем, глибше сприймати музику.

Набути досвідом роботи з ансамблем ложкарів я поділилась з колегами на сторінках газети «Шкільний світ» видавництва «Шкільний світ» у 2009 році (№ 18(482), травень) (Додаток 4).

Запропоновані методи й прийоми розвитку музично-ритмічного чуття у учнів засобами гри на елементарних музичних інструментах на уроках музичного мистецтва та у позакласній роботі впливають не тільки на формування цінностей, оволодіння навичками й уміннями, але й на створення атмосфери співпраці та співтворчості в дитячому колективі.

Заняття в оркестрі дають позитивні результати всім без винятку дітям незалежно від того, наскільки швидко дитина просувається в своєму музичному розвитку. Перш за все, вони приносять задоволення в емоційному плані. Емоційна сфера дитини збагачується постійним спілкуванням з класичною музикою.

Дітям дуже подобається грати ті ж самі твори, які воничують на заняттях в аудіозапису у виконанні симфонічного оркестру.

Вони щиро радіють кожному вдало виконаному ними твору. Велике задоволення їм доставляють «публічні» виступи перед дорослими, батькам на святах і розвагах, на відкритих заняттях перед гостями, на виїзних конкурсах і концертах.

«Дайте дитині виявити свою дуже і дуже елементарну творчість, і вона в неї буде все більше розвиватися, дайте їй матеріал, розвивайте уявлення дитини, і її творчі сили будуть зміцнюватись» (Софія Русова)

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

*Крижна Катерина Митрофанівна, учитель української мови та літератури
Северодонецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Северодонецької
міської ради Луганської області*

У сучасних умовах особливо актуально та гостро постає проблема всебічного розвитку учнів, зокрема творчого потенціалу особистості, яка могла б гідно представляти себе, свій народ, мову у світовій цивілізації.

Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але і як соціальна необхідність. Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, спроможна реалізувати свій творчий потенціал.

Входження молодого покоління у сучасний, динамічний світ, у відкрите суспільство підносить роль життєвої і соціальної компетентностей школярів. Щоб мати змогу знайти своє місце в житті, учень сучасного навчального закладу має володіти **певними якостями і вміннями:**

- використовувати набуті знання в навколишній дійсності;

- приймати нестандартні рішення, творчо мислити;
- цілеспрямовано використовувати свій творчий потенціал як для самореалізації в професійному та особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Завдання вчителя - створити умови для утвердження атмосфери творчості, допомогти учневі знайти себе в житті, а навчально-виховну діяльність спрямувати на створення такої системи співпраці, головною метою якої - максимальний розвиток творчих здібностей дитини.

Актуальність і перспективність: одним із основних завдань системи національної освіти України є формування творчо активної, всебічно розвинутої особистості. Пріоритетним завданням для себе вважаю розвиток творчого потенціалу дитини. Саме тому я зупинилася на вирішенні науково - методичної проблеми «Розвиток творчого потенціалу учнів на уроках української мови та літератури».

Отже, метою дослідження є з'ясування сутності та особливостей креативної освіти як інноваційної галузі педагогічних знань, виявлення її зв'язків з іншими сучасними підходами, ідеями, аналіз різних концепцій, теорій та технологій креативного навчання школярів та підготовки вчителів до впровадження цих технологій.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Держава повинна забезпечувати розвиток творчих здібностей і навичок самостійного пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості»[3]. Одним із вирішальних чинників розв'язання цих завдань є розвиток креативного мислення учнів.

Що ж таке креативність? Поняття «креативність» у контексті психологічного знання набуло значення на початку 50-х років ХХ століття. Зачинателем у галузі креативності вважають Джоржа Гілфорда, який ототожнив поняття креативності та творчого мислення. Дослідження в галузі креативності проводилися вітчизняними (С.Медник, Д.Богоявленська, М.Гнатко, В.Дружинін) та зарубіжними (Д. Гілфорд, Е.Торренс, Д.Харрінгтон) вченими. [1-84] На сьогодні існує більше ста означень креативності. Аналізуючи сучасні дослідження явища креативності, можна зробити висновок, що не існує однозначної відповіді на запитання: чи існує взагалі креативність, чи вона є науковим конструктом, чи є самостійним процесом креативності, чи креативність - це сума інших психічних процесів? Один з аргументів на користь останнього підходу полягає в когнітивній теорії «вроджених структур» (Н.Хомський, Д.Фодор), яка стверджує, що не можна створити щось із нічого, тобто повз існуючі структури. А процес вирішення творчих задач описується як взаємодія інших процесів (пам'ять, мислення тощо).

Креативність (з англійської creative - творчий) – творча, новаторська діяльність, новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості в якості незалежного фактора».

Креативне навчання – це процес постійної співпраці вчителя та учня. Навчальний процес організовується як живий контакт партнерів, зацікавлених один в одному та в справі, якою вони займаються разом. Креативне навчання має характерну рису: навчальний процес зливається з життям, із рішенням реальних творчих задач.

Основні принципи креативної освіти:

- Безоцінне сприйняття особистості дитини як унікального творіння природи.
- Постійний пошук обмежень (стан здоров'я, емоційний стан, матеріальні ресурси), що є перешкодами в самореалізації особистості дитини, своєчасна психолого-педагогічна допомога.

- Необхідність пошуку особистісного підходу до дитини, враховуючи її індивідуальні психологічні особливості, потреби, нахили тощо. Основною психологічною ідеєю креативної педагогіки є творча свобода школяра.

Формування творчості, на думку психологів, стане можливим, якщо будуть створені такі основні умови:

1. Перш за все звернемо увагу на створення потрібної атмосфери. Під час творчих занять недопустимий педагогічний натиск, підвищений голос, використання явних і прихованих загроз.

2. Бачення кожної дитини.

3. Психологічні умови, зміст яких полягає в тому, що в дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкнутості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань.

4. Створення соціально-психологічних умов, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки з боку дорослих. Сприятливий психологічний клімат характеризується атмосферою розкнутості, взаємної поваги, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості особистості. До засобів впливу на психологічний клімат відносяться демонстрація доброзичливості вчителя до своїх вихованців, знаки уваги, різноманітні форми роботи вихователя на класних годинах, навіть інтер'єр класної кімнати[5-28].

Креативні методи навчання зорієнтовані на створення учнями власних освітніх продуктів. Пізнання при цьому можливе, але воно відбувається саме під час та за рахунок творчої діяльності учня. Головним результатом є отримання нового продукту.

Ось деякі з методів, що належать до групи креативних:

1. Метод придумування - це спосіб створення невідомого учням раніше продукту за результатами їх певних розумових дій. Метод реалізується за допомогою таких прийомів:

- заміщення якості одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта;

- пошук властивостей об'єкта в іншому середовищі;

- зміна елемента об'єкта, що вивчається, та опис властивостей нового об'єкта, який здобуто за результатами цієї зміни.

2. Метод «Якби...» Учням пропонується скласти опис та намалювати малюнок про те, що відбудеться, якщо у творі щось зміниться. Виконання таких завдань не тільки розвине здатність учнів уявляти, а й дозволить краще зрозуміти будову реального твору, взаємозв'язок його складових.

3. Метод «морфологічного аналізу», або метод багатовимірних матриць, в основі якого покладено принцип систематичного аналізу. У процесі розробки нової ідеї учням необхідно скласти матрицю, у якій слід розкрити повний перелік ознак даної ідеї або завдання (характеристики, процеси, критерії тощо). Відбувається процес знаходження несподіваних та оригінальних ідей шляхом складання різноманітних комбінацій відомих та невідомих елементів. Аналіз ознак та зв'язків, отриманих з різних комбінацій елементів, застосовується для пошуку нових ідей.

4. Метод інверсії, або звернення, орієнтований на пошук ідей у нових, несподіваних напрямках. Здебільшого протилежних традиційним поглядам та переконанням.

Характерними особливостями методу є:

- спрямованість на активізацію творчої думки учнів;

- використання засобів, які знижують критичність та самокритичність особистості, завдяки чому зростає її впевненість у собі;

- створення умов для появи нових ідей;

- функціонування на засадах вільного, нічим не обмеженого генерування ідей у групі соціально відібраних осіб («генератор ідей»).

Творчість неможлива без закріплення і розвитку тих цінностей, які даровані людині при народженні. Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, і вдосконалюють свої здібності, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою

є саме роль учителя. «Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, ідучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра. Важливо розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватись, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання» [2 -11-13].

Найважливішим завданням у розвитку творчих здібностей учнів є створення комфортного соціально-гуманного середовища. Сприятливий психологічний клімат характеризується атмосферою розкнутості, взаємної поваги, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості особистості. До засобів впливу на психологічний клімат відносяться демонстрація доброзичливості класного вихователя до своїх вихованців, знаки уваги, інтер'єр класної кімнати, різноманітні форми роботи вихователя на класних годинах, в позаурочний час, мовні, пластичні, мімічні засоби і багато іншого.

З метою формування креативних здібностей школярів у процесі навчання необхідно поєднувати предметно - пізнавальну та творчу діяльність учнів. Цілеспрямоване тренування гнучкості мислення, асоціативності, використання фантазії, інтуїції, уяви, дослідницьких методів навчання - усе це сприяє розвитку креативних здібностей школярів. У постановці проблем, висуванні гіпотез рішення і їх досліджень проявляється така характеристика креативного мислення, як самостійність при придбанні та оперуванні новими знаннями.

Дж. Гілфорд виділив наступні способи стимуляції творчої активності:

1. Забезпечення сприятливої атмосфери. Доброзичливість з боку вчителя, його відмова від виставлення оцінок і критики на адресу дитини сприяє вільному прояву творчого мислення.

2. Збагачення навколишнього середовища різноманітними новими для нього предметами і стимулами з метою розвитку його допитливості.

3. Заохочення висловлювання оригінальних ідей.

4. Забезпечення можливостей для вправи і практики. Широке використання питань проблемного характеру стосовно до найрізноманітніших галузей як навчального, так і позашкільного характеру.

5. Використання особистого прикладу творчого підходу до вирішення проблем.

6. Надання дітям можливості активно ставити питання.

З метою формування в учнів комплексу вмінь, потрібних для створення текстів, учитель-словесник на початковому етапі звертається до такого виду роботи, як написання творів-мініатюр. Такі вправи учні можуть виконувати кожен урок упродовж 5-10 хвилин. На початковому етапі роботи щодо формування творчих навичок важливо призвичаїти дитину до думки, що писати можна для задоволення й при цьому переживати позитивні емоції, допомагати усвідомити можливість займатися письменницькою діяльністю.

Абсолютна більшість учнів наголошує, що творча робота дається легко тоді, коли вони глибоко розуміють тему твору, коли вона їм цікава, а ще заздрять тим, хто має нахил до творчості й уміє красиво висловлювати свої думки.

Через невпевненість у власних письменницьких можливостях у школярів спостерігається тенденція до сповільнення роботи над твором.

Отже, учитель має виявляти й розвивати письменницький талант учнів молодшого шкільного віку, а в середніх та старших класах практикувати вправи на вдосконалення творчих умінь школярів. Ця робота повинна бути системною. Підготовчий етап її має виробити в учнів основні навички написання творчих робіт, а також допомогти зняти напруженість, негативні емоції, які супроводять цей процес.

Підготовка до написання твору вимагає цілої школи творчості – інакше не чекати оригінальних, своєрідних творів від учнів і в старших класах.

Жодна граматики не може навчити писати твір. Тим часом у творчій роботі відбиваються справжні знання граматичних законів мови, рівень лексичного запасу,

синонімічне багатство мови, так само – уміння складати слова в речення, а речення – у тексти. Перед написанням твору повторюємо з учнями, що таке текст, зупиняємося на мовних засобах зв'язку речень, аналізуємо чужі тексти, спостерігаємо, де групи речень розрізнені, не поєднані спільною темою та ідеєю. Наступним етапом у підготовці до написання твору є психологічний настрій учнів. Взагалі у процесі підготовки до написання твору учні можуть бути доведені до такого психологічного стану, коли не писати вже неможливо. Кожен поринає у свою творчість – не нашкодити б своїми порадами, нав'язуванням, критикою. Кожен автор – особистість, кожна робота індивідуальна. Навіть один вдалий вислів, вираз, цікава деталь заслуговує підтримки, захоплення.

Проблемним залишається оцінювання робіт, але й цей етап під силу, якщо до кожної роботи підійти індивідуально - низькими балами не наказувати учнів, але стимулювати учня доопрацювати твір, поліпшити свою творчість. Загальномова грамотність береться до уваги, але середньоарифметичну оцінку не ставимо.

Навчитися писати твори – велика праця, яка неодмінно стане в нагоді в майбутньому, красива, грамотна мова і вміння висловлювати свою точку зору є неоціненним надбанням у сучасному світі. Робота з розвитку творчих здібностей на уроках літератури та в позакласній діяльності є надзвичайно важливою в моїй практиці. Учні вчаться знаходити в текстах різні художні засоби, помічають і розуміють авторські відступи, описи переживання героїв, мотивують їхні вчинки. Працюючи над текстами художніх творів, я часто ставлю перед учнями проблемно – пошукові завдання, для вирішення яких діти актуалізують здобуті знання, застосовують власний життєвий досвід.

Широке поле для творчої діяльності відкривають **такі творчі завдання:**

- 1) складання казок, віршів;
- 2) написання творів – мініатюр, усне малювання, спостереження над образною мовою, написання листа одному з персонажів;
- 3) розфарбовування рядків поезії;
- 4) створення «кольористичного» портрета душі героя.

Учні з задоволенням відтворюють кольори душ Мавки і Лукаша з драми – феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Метод кольористики я поєдную з творчим завданням. Наприклад, намалюй квітку на тему: «Кохання Мавки і Лукаша – це...» У кожному пелюстку вписати цитати з твору, на основі цитат скласти твір – мініатюру «Ніяка сила в світі не дасть мені бажання забуття».

«На етапі рефлексії використовую такі методи: «Займи позицію», «Мікрофон», «Продовж речення», «Склади сенкан».

Проблема творчості стала в наші дні актуальною, тому що саме творчі люди створюють нове в усіх сферах людської діяльності. У процесі моєї роботи над розвитком творчих здібностей підвищився інтерес учнів до вивчення предмета, збільшилася кількість учнів, що бажають брати участь у різних конкурсах.

Отже, на основі власної практики можу зазначити, що застосування інноваційних технологій є важливим у викладанні предмета, значною мірою підвищує ефективність і якість його засвоєння, забезпечує ситуацію успіху для кожного учня, сприяє підвищенню самооцінки, розвитку ряду компетенцій і компетентностей учнів, знань, здатності вчитися, логічності, комунікативності, креативності, відповідальності. Творча особистість - головна мета креативної системи навчання. Відродження інтелектуального потенціалу України потребує цілеспрямованого, систематичного розвитку в школярів загальнонавчальних умінь і навичок. Поряд з цим повинні поглиблюватися і творчі вміння. А це спроможний зробити тільки творчий учитель.

Література

1. Гатанов Ю.Б. Курс розвитку творчого мислення (за методикою Дж. Гілфорда і Дж. Рензулі): Перший рік навчання (для дітей 6-10 років). - СПб: ГП «Іматон», 1996. - 84 с.

2. Калюжна О. Завдання для розвитку творчих здібностей школярів на уроках мови та літератури / О.Калюжна // Дивослово. - 2009. - № 5. - с.11-13.
3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – 18 квітня.
4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. — К.: Видавництво А. С. К. , 2004. — 192 с.
5. Яковлева Є.Л. Розвиток творчого потенціалу особистості школяра // Питання психології. 1996. № 3 с.28.

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА

*Литвинюк Людмила Вікторівна, доцент кафедри філософії і економіки освіти
Комунального закладу «Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти ім. М. В. Остроградського» Полтавської обласної ради*

Значне прискорення темпів розвитку сучасного суспільства, здійснення інформаційних і глобалізаційних процесів розкривають нові перспективи, розширюють горизонти можливостей особистості у конструюванні її власного життя та водночас висувають для реалізації наданих шансів завдання та вимоги, що потребують від неї набуття нових чи розвитку вже сформованих компетентностей.

Нині компетентнісний підхід визначається основою для розроблення Концепції нової української школи. Триває дискусія навколо виокремлення компетентностей, потрібних людині ХХІ століття.

На нашу думку, підготовку молодого покоління до конструювання ним своєї біографії у невизначеному на сьогодні майбутньому загальна середня освіта має здійснювати шляхом формування в учнів лідерської компетентності – найвищого прояву особистісних компетентностей, що забезпечують першість людини серед інших у тому чи іншому аспекті та спрямовують її до реалізації поставлених нею цілей. Лідерська компетентність спонукає людину бути лідером перш за все для самої себе.

Для формування лідера у школі вчителі повинні мати сформоване бачення необхідних перетворень, віднайти відповідні педагогічні засоби, бути готовими до ризику та розвивати лідерство у собі.

Тема лідерства є поширеною в науковій, особливо зарубіжній, літературі. Дослідники переважно зосереджуються свою увагу на здійсненні управління організаційними структурами на засадах лідерства. Низка праць присвячена осмисленню поняття та моделей лідера (Д. Боудж, Ч. Боулінг, М. Вагт, Л. Гаррік, Р. Дафт, С. Кові, Дж. Коллінз, Н. Рысєв, Г. Сазоненко, В. Срічи, Г. Сателл, С. Филонович, Ф. Фідлер та ін.).

Наявні окремі спроби пошуку шляхів формування лідера у дошкіллі (С. Стебленко), старших класах загальноосвітньої школи (О. Хмизова, Е. Цикаришвили, В. Ягоднікова). Лідерство педагога розглядають у своїх працях Дж. Кілліон, Ю. Кращенко, Н. Мараховська, Н. Муқан, Н. Семченко, С. Харрісон та ін.

Розвідок, присвячених формуванню лідерської компетентності учнів і вчителів на основі біографічних досліджень, проведених у рамках пізнання розвитку освіти певного краю, нами не виявлено.

Метою цієї статті є розкриття авторського інноваційного проекту «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства», що здійснюється на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної

освіти ім. М. В. Остроградського (ПОППО) у рамках навчального модуля «Філософія освіти XXI ст.».

Названий проект спрямований на активізацію в загальноосвітніх навчальних закладах експериментальної, дослідницької діяльності педагогічних працівників засобами біографічних досліджень із позиції розвитку лідерської компетентності вчителів і учнів області.

Мета проекту полягає у популяризації досягнень педагогів Полтавщини в дослідженні освіти рідного краю, обміні досвідом організації біографічних розвідок з освітнього краєзнавства, розкритті основних компетентностей і особливостей культури сучасного вчителя-лідера, вивченні й актуалізації освітніх практик області з формування лідерської компетентності учнів в інноваційному суспільстві та розвитку лідерства педагогів, активізації нарративних практик і самодосліджень освітян.

Суть проекту – в організації дослідницької діяльності педагогів Полтавщини: співробітників ПОППО щодо розвідки історії становлення й розвитку освіти переважно на локальному інституційному рівні та вчителів області в міжкурсовий період стосовно біографічних досліджень у рамках освітнього краєзнавства та піднесення лідерства в освіті.

Унаслідок здійснення проекту очікуємо, що запровадження біографічних досліджень в аспекті лідерської компетентності сприятиме актуалізації використання біографічного методу навчання при викладанні різних предметів як ефективної форми особистісно орієнтованого навчання в контексті життєтворчої діяльності школярів.

На сьогодні в реалізації проекту досягнуто таких результатів:

1. Активізовано проведення досліджень з освітнього краєзнавства щодо вивчення біографій учнів і вчителів як лідерів українського суспільства. На допомогу педагогам в реалізації ідеї формування лідерів учнів і вчителів перш з все для самих себе, для будівництва власної біографії підготовлено навчальний посібник-довідник «Формування лідерської компетентності в школі», що пропонує нову сучасну концепцію конструктивного екологічного лідерства. У книзі описано «проривні технології» в освіті з метою розкриття для вчителів можливостей збагачення арсеналу педагогічних механізмів впливу на успішність учнів; запропоновано методики визначення результативності експериментальної роботи з формування лідерської компетентності особистості, матеріали для розроблення педагогами лідерських міні-модулів. Лідерство педагога розглядається в рамках його діяльності зі школярами, в роботі педагогічного колективу школи з підвищення професійного рівня вчителів і навчальних досягнень учнів.
2. Триває робота зі створення обласної мережі шкіл лідерської освіти. Діє спеціальна дослідницька група «Філософія лідерства в освіті», до складу якої входять 30 педагогів Полтавської області. Учасники вивчають досвід формування лідерської компетентності у школах області. На сьогодні вивчено досвід загальноосвітніх навчальних закладів Решетилівського, Великобагачанського районів Полтавської області, Комсомольської ЗОШ №2 та Кременчуцького ліцею № 11, у якому під науковим керівництвом кафедри філософії і економіки освіти здійснюється Всеукраїнський експеримент «Формування лідерської компетентності вчителя та учня для життя в інноваційному суспільстві», узагальнено біографічний досвід учителів-лідерів Полтавщини, переможців обласного конкурсу «Учитель року» 2009–2013 рр., у збірці матеріалів засідання групи. Учасниками СДГ розроблено міні-модулі формування лідера на уроках англійської мови, географії, української мови, художньої культури, зарубіжної літератури, у позакласній роботі молодших школярів із математики, виховній діяльності закладу.
3. Розроблено елементи навчально-методичного комплексу з філософії освіти в системі післядипломної педагогічної освіти та імplementовано в навчальний процес на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Зокрема,

створено та використовується в навчальному процесі аудіовідеозапис «Інноваційна розробка «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства».

4. Актуалізовано історично-краєзнавчі дослідження провідних освітян-краєзнавців Полтавської області: методистів районних методичних кабінетів, директорів і заступників директорів шкіл, учителів загальноосвітніх навчальних закладів, методистів станцій юних туристів, науковців. Реалізації проекту передувало ініційоване кафедрою філософії і економіки освіти дослідження й опис співробітниками інституту історії розвитку системи підготовки й удосконалення діяльності шкільних учителів Полтавщини, підрозділів у книзі «Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (1940–2010 рр.)». Ця розвідка стала одним із прикладів для загальноосвітніх навчальних закладів у дослідженні історії шкіл. Станом на 2010 рік список історій шкіл області, зібраних у бібліотеці ПОШПО, складався з 24 позицій, на сьогодні – із 34. До дослідницької діяльності в рамках освітнього краєзнавства станом на травень 2016 року залучено 100 провідних освітян-краєзнавців Полтавщини.
5. Для педагогів Полтавської області започатковано серію науково-практичних заходів з освітнього краєзнавства, спрямованих на активізацію досліджень з історії розвитку освіти Полтавської області засобами біографічних досліджень, консолідацію зусиль педагогів у підготовці матеріалів до тому 6 «Освіта і наука» дванадцятитомної енциклопедії «Полтавіка. Полтавська енциклопедія».

У рамках науково-практичних заходів відбувається вивчення досвіду шкіл Полтавщини з дослідження біографій як відомих, так і звичайних земляків. Серед напрямів досліджень з освітнього краєзнавства (напрямів для реалізації лідерського потенціалу школярів і вчителів) вивчення біографій учителів, чия праця стала вагомим внеском у розвиток навчального закладу, освіти району, області; біографій випускників загальноосвітніх навчальних закладів, розкриття маловідомих сторінок життя та творчості видатних педагогів.

Розпочато серію науково-практичних заходів інструктивно-методичною нарадою «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі». Провідним освітянам-краєзнавцям Полтавщини представлено досвід організації пошукової роботи в Хорішківській ЗОШ I-III ст. ім. М. В. Остроградського Козельщинської районної ради Полтавської області, зокрема результати ґрунтовних досліджень життя і діяльності видатного математика М. В. Остроградського, чії педагогічні ідеї і на сьогодні є засадами організації навчальної діяльності школярів, продемонстровано експозицію музею вченого, створену на основі розвідок учнів і вчителів.

На обласному науково-практичному семінарі «Культура і компетентність сучасного вчителя-лідера», присвяченому 290-річчю з дня народження Г. С. Сковороди (2012 р.), проведеному на батьківщині видатного філософа у с. Чорнухи, розкрито результати досліджень компетентнісного портрету й особливостей культури сучасного вчителя-лідера, моделей розвитку лідерства у педагогічному колективі загальноосвітніх навчальних закладів, технологій формування лідерської компетентності педагога, зокрема досвід Вороньківського навчально-виховного комплексу ім. О. Д. Перелета Чорнухинської районної ради Полтавської області.

International Association for Life History in Adult Education наголошує на тому, що освіта та навчання повинні ґрунтуватися на результатах досліджень [1]. Оскільки дослідницьку компетентність визначено як одну із пріоритетних у лідера, проведено зібрання науковців і лекторів Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського «Стратегії шкільного навчання на базі дослідництва» до Дня науки в Україні (2012 р.), під час якого обґрунтовано інноваційну ідею дослідницького навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації ПОШПО. На

зібранні був презентований довідник «Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського», укладений на основі резюме викладачів навчального закладу, що розкриває їхній основний внесок у наукову діяльність закладу

Із метою визначення потенціалу біографічних досліджень в освіті, популяризації досягнень педагогів Полтавщини у вивченні біографій випускників шкіл області та визначення можливостей формування лідерської компетентності вчителя й учня у пошуково-дослідницькій діяльності проведено обласний науково-практичний семінар «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності в сучасній школі: дослідження біографій випускників». Захід відбувся на батьківщині відомого українського поета, випускника Тарандинцівської ЗШ І-ІІІ ст. ім. В. А. Симоненка Лубенської районної ради Полтавської області. У зразковому музеї поета, створеному педагогічним і учнівським колективами школи, розкрито методи використання біографії митця та інших відомих випускників школи для стимулювання учнів до навчання та самовиховання лідерських якостей. Зокрема, у школі використовуються матеріали про шкільні роки Жалдака Мирослава Івановича – директора Інституту інформатики, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого діяча науки і техніки України; Павленка Анатолія Федоровича – Героя України, повного кавалера орденів «За заслуги», дійсного члена Національної академії педагогічних наук України, доктора економічних наук, почесного академіка Віденського університету, ректора Київського національного економічного університету, почесного громадянина Лубенського району; Улітка Андрія Феофановича – член-кореспондента НАПН України, доктора фізико-математичних наук, заслуженого діяча науки УРСР, лауреата премії ім. О. М. Динника, державної премії України в галузі науки і техніки (1989), заслуженого професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Виявленню методики дослідження біографій учителів, розкриттю особливостей і здобутків пошукової роботи вчителів і учнів окремих районів Полтавської області, шкільних біографічних проєктів, дослідженню біографій репресованих педагогів тощо присвячено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності в сучасній школі: дослідження біографій учителів» (2014 р.), проведену на базі Тахтаулівського навчально-виховного комплексу Полтавської районної ради Полтавської області – батьківщині літописця Самійла Величка.

Потенціал досліджень педагогічних династій ще належно не поцінований. В Україні династіям учителів присвячено лише кілька праць: про династії Донеччини, Житомирщини та Харківщини. Осмислення феномена династії в контексті формування лідерської компетентності в школі, збирання біографічних наративів представників династій, обмін практичним досвідом проведення біографічних досліджень, методика дослідження біографічного і педагогічного досвіду вчителя; механізми передачі біографічного досвіду в освіті; зарубіжний досвід біографічних досліджень; біографічний метод навчання у післядипломній педагогічній освіті – коло питань, що обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Біографічний досвід учительських династій: зв'язок поколінь», проведеній на базі Войнівської ЗОШ І-ІІІ ст. Чутівської районної ради Полтавської області (2015 р.).

Чутівщина має багатий досвід вивчення педагогічних династій. Починаючи з 2009 року у школах району здійснюється дослідницький проєкт, у рамках якого проведено вивчення 34 учительських династій, серед яких вісім мають три покоління, а педагогічний стаж однієї із них – 200 років.

Учасники конференції мали можливість безпосередньо поспілкуватися із представниками педагогічних династій, ознайомитися з їхніми творчими здобутками.

2016 року в рамках проєкту «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства» відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Біографічно-комунікативні практики в освіті», під час

якої розкрито поняття «біографічно-комунікативні практики» як різні способи використання методик і технологій осягнення людської індивідуальності шляхом вивчення різноманітних біографічних репрезентацій її життєвого шляху, здійснено спробу їх виявлення та класифікації. Обговорено такі питання: науково-дослідницька діяльність і практики пізнання біографій відомих людей краю; біографічно-комунікативні практики у самопроектуванні життєтворчих шляхів; методи використання біографічного матеріалу в навчально-виховному процесі. Педагоги Гадяцького району презентували власний досвід використання біографічно-комунікативних практик у діяльності шкіл. У зразковому краєзнавчому музеї Лютенської ЗОШ I-III ст. імені М. Л. Величая Гадяцької районної ради учасників конференції ознайомлено із дослідженням учня 8 класу Іваном Масловим свого родоводу, що охоплює 11 поколінь, із біографією Засядька Олександра Дмитровича – ученого-артилериста, винахідника оригінальної ракети розривної дії, зокрема представлено театралізовану інсценізацію епізоду його біографії. Презентовано досвід Гадяцької гімназії ім. Олени Пчілки із використання біографічно-комунікативних практик у роботі шкільної кімнати-музею Олени Пчілки.

На основі тез учасників охарактеризованих вище заходів проекту укладено збірники матеріалів, що використовуються в навчальному процесі на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. До переліку праць, які входять до навчально-методичного комплексу кафедри філософії і економіки освіти ПОППО, належать і дослідження автора описаного проекту. Загальна кількість публікацій – 23.

Загальний перелік праць, здійснених у рамках проекту, подано у додатку. Їх електронні варіанти розміщено на сайті ПОППО.

Висновки. Дослідницьке навчання є однією з найефективніших моделей взаємозв'язку досліджень і освітньої практик, оскільки отримані педагогом результати сприяють усвідомленню ним суті досліджуваних явищ, феноменів, процесів, формуванню власної філософії освіти, розробленню шляхів удосконалення професійної діяльності. Проект «Формування лідерської компетентності в школі засобами біографічних досліджень у контексті освітнього краєзнавства» сприяє утвердженню індивідуального підходу до суб'єктів освіти, розгляду лідерства, біографії людини з різних позицій із метою виявлення ресурсів особистості та навчання її біографічному самоконструюванню, розроблення спектра відповідних технологій.

Література

1. Playback Theatre, Life Biographical Research / Daniel Feldhendler J. W. Goethe-Universität Frankfurt, Université de Paris XIII – 11 p.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДИДАКТИКИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

*Мосійчук Ірина Антонівна, вчитель зарубіжної літератури та російської мови
Висоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Дубровицької районної ради
Рівненської області*

На сучасному етапі розвитку освіти головне завдання школи – підготовка освіченої, творчої особистості, здатної до безперервного розвитку й самостійності. Це передбачає пошук оновлення змісту освіти, нових форм й методів навчання.

Стан дослідження. Сучасні педагогічні інновації пов'язані із застосуваннями інтерактивних методів навчання, під якими розуміють методи, що спонукають учнів до діалогу з іншими суб'єктами навчання. Так, зокрема, П. І. Білоусенко [1], Д. І. Заграва [3] звертають увагу на те, вивчення передового педагогічного досвіду в нашій країні та за

кордоном, вимоги сучасного суспільства до школи довели значущість впровадження в навчально - виховний процес ігрової дидактики, яка успішно і досить активно розвивається, тому що дає змогу раціонально поєднувати теоретичні знання з їх практичним застосуванням для вирішення конкретних життєвих проблем сучасності в спільній діяльності школярів та педагога. Ігрову діяльність можна розглядати як засіб реалізації особистісно - орієнтованого підходу до освіти.

Саме тому автор інновації зупинився на вирішенні такої науково – методичної теми інновації: «Використання ігрової дидактики на уроках зарубіжної літератури для формування комунікативної компетентності школярів» з метою довести, що використання ігрової дидактики формує та розвиває пізнавальну активність учнів, сприяє розвитку критичного мислення, вмінню конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, інтегрувати знання та вміння із різноманітних сфер науки, техніки, мистецтва, літератури; засвідчити повну узгодженість навчання та виховання із життям, з інтересами учнів, опираючись на досвід В. О. Сухомлинського [7;8].

У своїй діяльності автор досвіду апробує різноманітні способи інтеграції ігрової дидактики у викладанні зарубіжної літератури: через урок зарубіжної літератури; через позакласну роботу з предмету.

Застосовуючи ігрову дидактику у трьох напрямках навчально-виховної діяльності, **автор ставить такі завдання:**

- забезпечити високий рівень знань учнів, уміння самостійно здобувати знання, грамотно працювати з інформацією;
- розвивати кожного учня як творчу особистість, здатну до практичної діяльності в певній галузі;
- залучити кожного учня до активного пізнавального процесу;
- формувати навички пошукової та дослідницької діяльності, розвивати критичне мислення, виявляти свої здібності у груповій співпраці, набувати комунікативних умінь;
- формувати в учнів цілісну картину світу, уявлення про діалог культур як безальтернативну філософію життя в сучасному світі.

Поки що ігрова дидактика не стала типовою складовою навчального процесу в Україні, очевидно, через звичку до чітко структурованого освітнього процесу, що має точну мету і чіткий розпорядок. Але цей метод має право на життя, оскільки сприяє розвитку пізнавальних навичок учнів, їхнього практичного мислення, самостійності, активності.

Автор інновації звертає увагу на те, що під час використання ігрової дидактики не потрібно давати знання в готовому вигляді. Доцільно ставити перед учнем завдання (проблему), зацікавити учня, викликати в нього бажання знайти спосіб розв'язання завдання (проблеми).

Для створення проблемної ситуації автор використовує **такі методичні прийоми:**

- підведення учнів до суперечності з пропозицією самостійно знайти спосіб її вирішення;
- протиріччя практичної діяльності;
- викладання різних точок зору з одного і того ж питання;
- спонукання учнів роботи порівняння, узагальнення, висновки з ситуацій, порівнювати факти;
- постановка конкретних запитань (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку мислення);
- визначення проблемних теоретичних і практичних завдань (наприклад, частково - пошукові або дослідницькі);
- постановка дослідницьких завдань (наприклад, з недостатніми або надлишковими даними, з суперечливими даними, свідомо допускаючи помилки тощо).

Будь - яка гра включає три основні етапи:

- підготовчий (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування тощо);
- безпосереднє проведення гри;
- узагальнення, аналіз результатів.

На думку І. А. Іванова [4], Г. К. Токмань [9] ігрова дидактика дає можливість відійти від традицій у навчанні, для яких типовим є наявність учнів, коли учитель сам визначає, що учневі потрібно знати, а учень повинен тільки відтворити уміння. Подібне тлумачення знаходимо у А. В. Фурман [10] та О. А. Шевцової [11]. Тобто, ігрова дидактика – сукупність прийомів, дій учнів у їх певній послідовності для досягнення поставленого завдання – вирішення певної проблеми, значимої для учнів і оформленої у вигляді якось кінцевого продукту.

Н. М. Яковлев [12] звертають увагу на те, що ігрова дидактика характеризується **таким:**

- добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;
- ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;
- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;
- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконання себе, покращення свого результату), так і інший;
- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, цікаве оголошення результату, заохочення), психологічний (самоствердження, самооцінка);
- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат.

Головне завдання ігрової дидактики – зацікавити учнів у набутті знань, що можуть і повинні знадобитись у житті. Адже цей вид діяльності завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів, формує вміння самостійно обирати різні рішення, шляхи отримання інформації, генерувати ідеї, гіпотези, прогнозувати їх розв'язання.

На думку автора інновації, успіх застосування ігрової дидактики залежить від того, наскільки учні намагатимуться самостійно чи спільними зусиллями із вчителем вирішити проблему, застосувати необхідні знання, одержати реальний та відчутний результат.

Працюючи над даною темою, автор визначив вимоги щодо використання ігрової **дидактики в процесі викладання зарубіжної літератури:**

- формулювання значущої в дослідницькому і творчому аспекті проблеми, яка вимагає вирішення інтегрованого завдання, дослідницького пошуку;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів;
- структурування змістової частини гри;
- використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методу дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація, аналіз зібраних матеріалів, підведення підсумків, оформлення та презентація результатів, висновки;
- можливість висунення нових проблем дослідження.

Як розпочинається робота над грою? Як і все – з організації. Педагог - керівник ігрової діяльності, у вигляді реклами, заявляє «бізнес - пропозицію»: тему, мету, завдання майбутньої гри, мотивує діяльність, визначає назви підтем тощо. Таку інформацію має кожен учень і може, обдумавши пропозицію, дібрати собі нішу у цій діяльності. Після

цього керівник обговорює з учнями завдання, дає рекомендації по виконанню завдань. Далі учасники гри вступають до безпосередньої ігрової діяльності. Роботу доводять до завершення, презентують результати і захищають доцільність такого виду діяльності.

Використовуючи в процесі роботи гру, необхідно приймати й виносити на обговорення все, що пропонують учні. Не варто наголошувати на тому, правильна чи неправильна відповідь, а допомогти опрацювати інформацію і прийняти власні рішення, слідкувати за тим, щоб ніхто з учнів не залишався поза обговоренням.

На думку автора інновації те, як педагог реагує на запитання та коментарі, є вирішальним у створенні навчальної атмосфери. Тому необхідно приділяти увагу всім учням, дякуючи кожному з них за запитання та висловлювання. Це стимулює присутніх продовжувати ділитися цінною інформацією.

Ігрова дидактика на уроках зарубіжної літератури – це напружена, науково організована й результативна праця всіх учнів у співтворчості з учителем, яка розвиває творчі здібності учнів; сприяє здобуванню знань учнями самостійною роботою думки; диференціює та індивідуалізує процес навчання; стимулює роботу з додатковою літературою; розвиває аналітичне мислення, вміння робити узагальнення; формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності. На думку автора, ефективно можна застосувати ігрову діяльність та елементи ТРВЗ [2] на уроці - огляді, уроці - портреті, уроці розвитку мовлення, уроці - спектаклі, уроці контролю знань тощо.

Позаурочні ігри з предмету відрізняються від урочних насамперед такими якостями: розширеною тематикою, незвичайним аспектом висвітлення результатів пошуково-дослідницької діяльності, кількістю учасників (значно більша), зростанням дружніх творчих стосунків між учнями, можливістю включати в ігрову діяльність громадськість, батьків тощо, можливістю використовувати ігри різного типу. Позаурочні ігри сприятимуть розширенню знань, зв'язків; підвищенню інтересу до зарубіжної літератури; розвитку творчості.

Враховуючи те, що на уроці учні втомлюються, варто проводити вправи для очей, артикуляційні розминки у формі гри.

Підсумовуючи, доцільно зауважити, що ігрова дидактика завжди сполучена зі змінами, вона перетворює, модифікує і трансформує світ, в якому ми живемо. Для її здійснення необхідні активність, творчий підхід. Ще І. А. Іванов [4] зазначав, що «творчість — це не розкіш для обдарованих, а загальна біологічна потреба, інколи не усвідомлена нами». І. Д. Летнянка [5], О. Г. Мороз [6] зазначають, що ігрова дидактика позитивно впливає на емоційний стан школярів. Вона дає змогу використовувати ресурси учасників гри ефективніше, передбачає використання нестандартних форм занять, можливість поділитися життєвим досвідом, співпрацювати з учнями різновікових груп, самостійність у виборі теми, відсутність вимушеного керівництва з боку вчителя і діяльнісний підхід — дії, спрямовані на досягнення певного результату.

Ігрова дидактика підпорядковується принципу гуманізації системи: дає змогу невстигаючим учням пережити успіх, відзначити особисті та колективні досягнення через само - та взаємооцінювання. Цінним є те, що школярі набувають уміння користуватися джерелами інформації: книгами, періодикою, аудіовізуальними та комп'ютерними засобами, вчать самостійно опановувати знання, порівнюючи, зіставляючи, даючи оцінку вчинкам, стосункам людей, суспільним і культурним явищам та процесам, спостерігати і робити власні висновки.

Аналізуючи результативність досвіду, варто відзначити те, що підвищився інтерес учнів до вивчення предмета, збільшилася кількість учнів, які бажають взяти участь у різних конкурсах та змаганнях, учнівські роботи різного плану надруковано на сторінках преси (районної, обласної, республіканської), поступово намічається тенденція зростання успішності та підвищення проценту якості знань.

Своїми надбаннями автор ділиться з колегами, проводить відкриті уроки, готує виступи, рекомендації (на шкільному рівні як керівник творчої групи учителів школи);

приймає участь у роботі районної творчої групи учителів зарубіжної літератури та російської мови, у районних семінарах учителів російської мови та зарубіжної літератури, які проводяться протягом навчального року, є учасником районних комплексно – цільових проектів «Інновація», «Педагогічний досвід», учасник конкурсу «Учитель року – 2013» (у номінації «Російська мова» - лауреат) та «Учитель року 2014» (у номінації «Зарубіжна література» - переможець) на районному рівні); приймає участь у фестивалі – ярмарку педагогічної творчості у номінації «Зарубіжна література» районного та обласного рівня; виборола III місце у Всеукраїнському конкурсі «Дарую з надією», який проводився редакцією журналу «Зарубіжна література в навчальних закладах» у 1998 р.; своїми доробками ділиться з колегами, публікуючись на сторінках журналів.

Висновки. Сьогодні наголошує на необхідності творчого підходу до своєї справи. Учитель, як ніхто інший, не повинен бути формалістом, адже кожного дня він торкається дитячих душ, збагачує їх добром, вірою, надією, любов'ю. Не зупинятися в пошуках, творити себе, бути щасливою і дарувати щастя іншим — тільки так можна відчувати задоволення від своєї роботи й побачити вогники вдячності в очах учнів.

Література

1. Білоусенко П. І. Учїться висловлюватися / П. І. Білоусенко. – К.: Знання, 1990. – 245 с.
2. Джерельце творчості. – Харків: Ранок, 2011. – 176 с.
3. Заграва Д. І. Уроки педагогічної майстерності / Д. І. Заграва. - К.: Знання, 1989.- 144 с.
4. Іванов І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Іванов. – К.: Либідь, 2010. – 150 с.
5. Летнянка І. Д. Дитина та гра / І. Д. Летнянка. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2011. – 247 с.
6. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Г. Мороз. - К., Либідь, 1992. – 215 с.
7. Сухомлинський В. О. Листи до сина / В. О. Сухомлинський. - Москва: Просвіта, 1987. – 121 с.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 303 с.
9. Токмань Г. К. Вікова психологія як наукове джерело методики викладання літератури / Г. К. Токмань. – К. : Дивослово. – 2003. - № 6. – С. 23– 29.
10. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні / А. В. Фурман. – К.: Основа, 1991. – 420 с.
11. Шевцова О. А. Ігрова дидактика / О. А. Шевцова. – Харків: Основа, 2011. - 366с.
12. Яковлев Н. М. Методика і техніка уроку в школі. – К.: Просвіта, 2004. – 85 с.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДІТЕЙ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА МОВЛЕННЄВИМИ РОЗЛАДАМИ

Гонтар Людмила Володимирівна, вчитель початкових класів та образотворчого мистецтва Звенигородської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Звенигородської районної ради Черкаської області

Сучасна загальноосвітня школа орієнтована не лише на звичайного (здорового) учня, здатного засвоювати та реалізовувати навчальні програми згідно Державного стандарту, а й на учнів, яким держава гарантує навчання за індивідуальною формою. Все частіше в шкільне середовище адаптуються дітки з вадами розумового та

психо-емоційного розвитку.

Актуальність теми інновації полягає в тому, що перед педагогами загальноосвітньої школи стоїть завдання : якими методами та формами користуватись у роботі з такими учнями, щоб допомогти їм стати освіченими, соціально корисними, адаптованими членами українського суспільства?

Метою інновації є пошук діяльнійшої форми навчання учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. Завданням інновації є досягнення позитивних результатів у навчанні математиці, письму, розвитку мовлення учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. Формою досягнення мети інновації є урок образотворчого мистецтва, як діяльнійша форма навчання, спілкування, спосіб стимуляції мислення, джерело позитивних емоцій у роботі з дітьми з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами.

Четвертий рік працюю з учнями з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами і дійшла висновку, що серед навчальних предметів саме через образотворче мистецтво (малювання) відбувається дієвий вплив на розвиток мислення, пам'яті, логіки, моторики, мовлення учнів.

Образотворче мистецтво інтегрується у всі навчальні предмети, передбачені спеціальними навчальними планами для такої категорії дітей. Оволодіння навичками письма починається з механічного вправлення у малюванні ліній різного характеру: пряма, хвиляста, зигзагоподібна, переривчаста. І тут же працюємо з емоціями: намалюємо спокій – пряма лінія, веселий настрій – хвилі різної висоти, сердитий колючий їжачок – зигзаг. Вивчаємо математику з геометричних фігур : малюємо прямокутник, квадрат, круг, овал, ромб. Поступово об'єднуємо їх в об'єкти зображення (квіти, дерево, будинок, автомобіль, робот тощо). Написання цифр відбувається на встановленні зв'язку з малюванням предметів: 1 – спис, 2 – лебідь, 3 – хутро овечки, 4 – перевернутий стільчик, 5 – черпачок, 6 – око, 7 – коса, 8 – бантик, 9 – дим з димаря.

Зараз для навчання широко використовуються зошити для практичних робіт з друкованою основою (природознавство, основи здоров'я), які містять завдання творчо - образотворчого характеру (домалюй..., розфарбуй..), що також потребує розвитку навичок малювання. Самі ж уроки образотворчого мистецтва організуються не як у загальноосвітній школі : від репродуктивного сприйняття зразків художньої творчості до продуктивного створення власного образу, а навпаки – від продуктивного оволодіння певними прийомами та навичками образотворчої діяльності до створення потрібного зображення або, інколи, мимовільного (випадкового) образу, який викликає у дитини позитивне (рідко негативне) емоційне задоволення. На перших етапах уроки образотворчого мистецтва проходять у формі синхронної співпраці учня і учителя, створюються два малюнки: учитель малює поелементно заплановане зображення, учень – повторює таке зображення на своєму аркуші паперу. Поступово з'являється чіткий образ, який необхідно оформити в певній образотворчій техніці (графічні матеріали, фарби тощо). Найбільше емоційне задоволення від процесу розфарбовування та результату діти отримують від роботи гуашевими фарбами за допомогою пензликів, гігієнічних паличок, штампів. Позитивно реагують на «ігри» з гуашевими фарбами коли малюємо пальчиками, долоньками : спочатку страшно, потім – весело. Звичайно, така форма роботи обов'язково потребує згоди батьків, відповідної санітарно-гігієнічної організації робочого місця, сприятливого налаштування дитини на творчість.

Особисто я отримую задоволення від роботи з дітками на уроці, коли вони в процесі малювання починають наспівувати, звуконаслідувати мелодії пісень . Це свідчить про позитивне сприйняття навчально-розвивального матеріалу, успішне його усвідомлення і відтворення у малюнку. Учень перебуває в комфортній для нього обстановці, що прослідковується в добрій результативності уроку, створенні малюнка, позитивній оцінці діяльності учня, і, відповідно, його розвитку.

Невід'ємною складовою уроків образотворчого мистецтва є оволодіння знанням назв кольорів та їх розрізнення. Досвід роботи з дітьми з легкою розумовою відсталістю показав, що засвоєння цих знань відбувається шляхом встановлення асоціативних зв'язків між назвою кольору і природного об'єкта або явища: зелений – бур'ян, червоний – лава (виверження вулкана), жовтий – сонце, оранжевий – морква, коричневий – дерево, білий – сніг тощо.

Розвиток навичок малювання допомагає учням і педагогу досягти максимального розуміння у спілкуванні на будь-які теми. Маю учня з важкими мовленнєвими розладами, який вимовляє лише «зручні» для нього звуки або склади слова. Коли він хоче щось розповісти (я всі «його» слова синхронно озвучую повним, правильним словом) і я не можу розпізнати якесь слово, то учень малює мені предмет або явище, про яке каже. Звідси можемо зробити висновок: чим краще розвинені в учня навички малювання, тим дієвіший результат у спілкуванні і взаєморозумінні ми отримуємо.

Описане вище є результатом впровадження уроків образотворчого мистецтва в навчально - виховний процес з учнями з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами. «МИ» (учень і учитель) навчилися писати цифри, букви, збільшили словниковий запас мовлення, продуктивно спілкуємось завдяки розвитку навичок малювання, що є наслідком використання уроків образотворчого мистецтва, як діяльнісної форми навчання.

Як результат впровадження інновації розроблено методичний посібник , який містить календарне планування та поурочні плани образотворчого мистецтва у 1 класі для роботи з дітьми, які мають легкий та помірний ступінь розумової відсталості (за програмою загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей, МОН України, Київ, 2006 рік. Тижневе навантаження – 0, 5 години). (Додаток 1)

Автором зроблена спроба об'єднати елементи теорії образотворчого мистецтва, його візуалізації та поетапного виконання практичного завдання. Тематика уроків дозволяє розпочати вивчення образотворчого мистецтва з виконання простих графічних вправ, знайомство з лінією, її виражальними можливостями, вивчення кольорів, набуття навичок зображення об'єктів за опорними точками , з використанням шаблонів геометричних фігур. Учні розвивають моторику дрібних м'язів кисті руки при роботі кольоровими олівцями, фломастерами, пензликом; оволодівають навичками роботи в різних техніках малювання. Ступінь складності навчального матеріалу та завдань поступово підвищується, шляхом об'єднання окремих елементів зображення, вивчених раніше, в тематичні композиції. Навчальні завдання пов'язані із життям, розумінням дітьми їхнього практичного застосування (народний декоративний розпис, символіка та атрибути календарних свят), що сприяє соціалізації учнів. Важливою психолого-педагогічною особливістю проведення уроків образотворчого мистецтва з такими дітками є позитивне психоемоційне сприйняття навчального матеріалу, практичне завдання учні виконують в міру своїх можливостей.

Навчальний посібник рекомендований педагогам, вихователям спеціальних закладів та реабілітаційних центрів, батькам, всім, кому не байдужа доля дітей з особливими потребами.

Враховуючи вищесказане, описана педагогічна інновація є діяльнісною формою навчання, спілкування, способу стимуляції мислення, джерело позитивних емоцій учнів з легкою розумовою відсталістю та мовленнєвими розладами .

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Атаманюк Наталія Василівна, старший вчитель вищої категорії,
вчитель початкових класів СЗОШ І – III ступенів № 8 м. Хмельницького*

Зміни у суспільстві ставлять нові вимоги до людини. Учитель має пам'ятати, що соціально успішною є людина, яка хоче і уміє вчитись на протязі всього життя, вміє знаходити інформацію, сприймати, працювати з нею, осмислювати, аналізувати, сублімувати власні думки, творити, різнобічно розвиватись. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стає запорукою успіху в різних сферах діяльності.

Успіх роботи сучасної школи значною мірою визначається рівнем підготовки учителя, його професіоналізмом, глибиною соціальних знань, загальною культурою. Саме тому вивчення різних предметів в початковій школі вимагає від учителя детального опрацювання завдань Програм та реалізації їх вмісту через низку методичних прийомів. Сучасне навчання має перейти від механічного перенесення знань від учителя до учня до вирішення проблемно-пошукових питань, розв'язання прогностичних задач через стимулювання індивідуальної активності учнів.

Глобальна мережа Internet є інтегральним засобом, який широко використовується в навчанні. Широко використовуються матеріали електронних довідників, словників, матеріалів дистанційних курсів, що почали з'являтися у відкритому доступі. Застосування сучасних інноваційних технологій дозволяє зберегти й опрацювати необмежену кількість різномірної інформації (звукової, графічної, текстової та відео), компонувати її у зручному вигляді (ітнернет-підручник, електронний (комп'ютерний) підручник, сторінки для дистанційного навчання, он-лайн підручник чи довідник) і доступ до них можливий для бажаючих через свій браузер.

Комп'ютерні й телекомунікаційні технології суттєво змінюють діяльність педагога, місце й роль його в навчальному процесі, його основні функції. Це дозволяє суттєво модернізувати навчальний процес і підвищити ефективність освіти шляхом управління процесом викладання.

Крокуючи в ногу з часом, мені доводиться освоювати нові технології, які стають невід'ємною частиною мого життя. Застосування нових інформаційних технологій на уроках, дозволяє мені диференціювати процес навчання учнів класу інклюзивного навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей, дає можливість розширити спектр способів пред'явлення навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління навчальним процесом. З огляду на таку постановку питання, я поставила перед собою завдання систематизувати у новий спосіб, розроблені мною та моїми колегами, матеріали до уроків. Це і стало метою мого дослідження і моєї роботи.

Першим кроком в освоєнні інноваційних технологій стало питання застосування мультимедійних та хмарних технологій, організації очно-дистанційного навчання засобами авторського освітнього сайту.

Мною використовується мультимедіа технології для ілюстрації розповіді на різних етапах уроку, частіше на етапі пояснення нового матеріалу. Комп'ютерні програми допомагають мені створити різноманітні зорові ілюстрації і звуковий супровід, що сприяє кращій реалізації принципу наочності в навчанні. Слайди, виведені на великий екран - це прекрасний наочний матеріал, який я застосовую для поживлення уроку. Цей матеріал є різним: звичайна ілюстрація; використання анімації в слайдах; мультимедіа, відеофільми тощо.

Часто використовую ігровий матеріал при вивченні нової теми - загадки, ребуси, вікторини. На даному етапі працюю над створенням та використанням комплекту інтерактивних вправ на сервісі <http://learningapps.org>, працюю над вдосконаленням методики використання інтерактивних вправ на різних етапах уроку в класі та виконання учнями таких вправ на комп'ютері вдома. З цією метою розробляю і надаю учням доступ до комплекту інтерактивних вправ з предмету для наступного їх виконання та контролю за цією роботою.

Комп'ютер став найпотужнішим стимулом для творчості дітей. Екран притягує увагу, якого я часом не можу добитися при фронтальній роботі з класом.

Комп'ютер формує навички раціонального запам'ятовування матеріалу. Учні легше запам'ятовують важкий матеріал за допомогою схем і таблиць, в яких коротко і наочно показаний досліджуваний матеріал. Завдяки сучасній техніці і оптимальним методам навчання мені надається можливість кожній дитині зробити «подорож» по світу знань, що дає новий потужний імпульс для розвитку самостійної пізнавальної активності, дозволяє максимально реалізувати творчі можливості, урок стає цікавим, яскравим, неповторним.

Вчителі сьогодні відчувають труднощі у розвитку інтересу до знань учнів, в організації поетапного засвоєння знань, правильному дозуванні навчального матеріалу, в умінні здійснювати індивідуальний і диференційований підхід до учнів, в організації системи зворотного зв'язку з учнями на уроці. Компетентнісний підхід в освіті - це відповідь на вимоги часу. Тому сучасна школа вимагає від учителя творчого підходу до викладання навчальних дисциплін, пошуку нових форм і прийомів навчальної діяльності, що створило б якісні передумови для підвищення зацікавленості учнів у навчанні, сприяло розвитку їх життєвих компетентностей та формуванню життєвих навичок, необхідних для становлення основ індивідуально-особистісної життєтворчості.

Досягненню зазначеної мети допомагає впровадження інноваційних технологій на уроках (наприклад, природознавства). Одною з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання. Адже зміст інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії всіх учнів. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Під час такого навчання діти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати зважені рішення. Я працювала над методикою інтерактивного навчання і результати досліджень висвітлила на сторінках авторського сайту.

Застосування на уроках інтерактивних методів навчання в поєднанні з іншими формами навчальної діяльності не лише допомагає краще засвоїти матеріал, а й загалом підвищує інтерес школярів до навчання, що і є одним з основних завдань сучасної освіти.

Зупинюсь на питаннях викладання природознавства у початковій школі. Головна мета уроку природознавства – розвиток дитини. Вчитель повинен так організувати навчальний процес, щоб у дітей було бажання вчитися, створити такі умови, щоб у ході кожного уроку формувалася навчальна діяльність, яка перетворює школяра в суб'єкт, зацікавленого в навчанні і саморозвитку.

Учень на уроці – це повноцінний учасник різноманітних форм роботи а учитель на уроці – організатор обставин, в яких учень, використовуючи всі спільні напрацювання, веде самостійний пошук. Вчитель має пояснити, показати, натякнути, підвести до проблеми, створити ситуацію успіху, заохочувати, всилити впевненість, формувати мотиви учіння, закріпити авторитет учня серед однокласників.

Мета моєї діяльності як вчителя класу інклюзивного навчання – це забезпечення корекційно-педагогічного супроводу, який дозволив би вирішити наступні завдання: вивчення основ наук; підвищити розумову та пізнавальну активність школярів з особливими освітніми потребами; створити комфортні умови для навчання, за яких

кожен учень відчуватиме себе інтелектуально спроможним, успішним; забезпечити набуття учнями життєво необхідного досвіду. На моє глибоке переконання саме уроки природознавства – дають дітям поняття та розуміння світу, природи та їх місце у цій природі.

Навчально-методичний комплект з природознавства складається із: програми з природознавства для 1-4 класів, складена відповідно до вимог Державних стандартів; підручника; "Зошити друга природи" або «Робочого зошита»; Методичного посібника для вчителів "Готуємося до уроків природознавства»; таблиці та малюнки з предмету. З огляду на це, я поставила перед собою мету: створити власний навчально-методичний комплекс (на даному етапі мова буде йти про вивчення курсу природознавства 2 класі), використовувати його на уроках, запропонувати його учням для роботи вдома та надати для використання моїм колегам. Для цього спочатку вивчала нормативні вимоги методичного забезпечення викладання предмету, наявність підручників, робочих зошитів з предмету, наявність вже створених комплектів презентацій з предмету тощо. Наступним підготовчим етапом став вибір програми, за допомогою якої буде створено програмно-методичний комплекс.

Інформаційно-методичне забезпечення процесу навчання кожного предмету складається з 2-х частин:

1) інформаційне забезпечення, яке відповідає на питання «Що вивчити?», тобто це передача досвіду, знань, умінь та способів дії.

2) Методичне забезпечення, що відповідає на питання «Як вивчати?», головною метою є забезпечення предметів структурованими інформаційно-методичними матеріалами, джерела інформації яких: тестові матеріали, графічні матеріали, аудіовізуальні, програмні продукти.

Інформаційно-методичне забезпечення – це система необхідних і достатніх умов навчання, що гарантують задоволення потреб в інформаційних джерелах і приписах, тобто в сукупності документації, в якій накоплені певні знання.

Інформаційно-методичні матеріали є: основні (учбові видання); додаткові (інформаційні матеріали, приписи, учбова документація)

Для забезпечення навчальної дисципліни складають таку методичну документацію:

- 1) програма дисципліни;
- 2) робоча навчальна програма дисципліни;
- 3) календарний план занять;
- 4) конспекти уроків;
- 5) інструктивно-методичні вказівки до проектних і практичних робіт;
- 6) тексти варіантів контрольних робіт;
- 7) тести;
- 8) інтерактивні вправи;
- 9) тематика індивідуальних завдань;
- 10) методичні матеріали по організації самостійної роботи учнів;
- 11) методичні розробки вчителя з предмету;
- 12) критерії оцінки знань учнів.

Педагогічна доцільність використання програмно-методичного забезпечення при вивченні курсу «Природознавство» визначається цілями і завданнями курсу, а також можливостями використання персональних комп'ютерів для вирішення практичних завдань з даного курсу і необхідністю інтенсифікації і індивідуалізації процесу навчання, складністю підготовки вчителя до уроку.

У цю систему входять традиційні форми і методи навчання, програмно-методичне забезпечення і засоби навчання, що функціонують на базі комп'ютера та Інтернету.

Функціональне призначення методичного забезпечення полягає в представленні навчальної інформації і направленні навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учнів інклюзивного класу, а комп'ютер є елементом системи засобів навчання.

При розробці, і використанні програмного засобу в навчальних цілях виникла необхідність в створенні комп'ютерних навчально-методичних і інструктивних матеріалів. У них були включені:

- Програмні засоби навчального призначення (програма, календарне планування, електронна версія підручника);
- Інструкції для користувачів;
- Бібліотека електронних наочностей з предмету (орієнтовні плани уроків, комп'ютерні презентації до уроків, відеофільми для багатьох уроків та деякі зразки аудіо-файлів (пісні, звуки природи тощо).
- Посилання на інтерактивні вправи

Мій програмно-методичний комплекс – це своєрідна оболонка для структури папок та файлів та встановлених зв'язків між ними. Створений навчально-методичний комплекс оснащений інструментами для керування навчанням, оснащений ефективним зв'язком, тобто комплекс адекватно реагує на всі дії користувачів, дає змогу оптимізувати навчальний процес. На кожній сторінці програми є кнопки переходу на попередню сторінку та вихід на сторінку змісту. Завершити роботу з програмою або згорнути вікно програми слід традиційними кнопками роботи з вікном (Згорнути чи Закрити). Розмір вікна не міняється.

Для роботи з ПМК необхідні: комп'ютер, Інтернет, офісний пакет Microsoft Office 2007-2010, проектор з екраном або телевізор для демонстрацій, принтер для друку планів тощо.

Програмно-методичний комплекс «Йду на урок природознавства» - це інтерактивний посібник, у якому спершу пропонується можливість вибору: розпочати роботу з комплексом, або перейти на авторський освітній сайт для роботи із матеріалами до уроків на ньому. Розпочавши роботу з комплексом, можна відкрити орієнтовний календарний план з предмету, чи електронну версію підручника, або перейти до змісту.

Сучасний урок - це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня. Працюючи з учнями, я прагну викликати у них зацікавленість до вивчення предмета, щоб учні не лише засвоювали нові знання, а й намагалися застосовувати їх під час вироблення нових умінь, почували себе впевнено, бажали вчитися. Тому з перших уроків намагаюсь знайти та розвивати позитивні риси кожного учня, викликати в них зацікавленість, яка за певних умов переросте в стійкий інтерес до знань, засобами інтерактивних методів навчання. Саме для цього я використовую цифрові додатки до уроку. Зібрану мною колекцію відеоуроків, аудіофайлів, інтерактивних вправ я доповнила комплектом авторський навчальних комп'ютерних презентацій до кожного уроку усіх тем курсу. Програмно-методичний комплекс (ПМК) дає можливість обрати певну тему курсу для опрацювання («Вступ», «Природа восени», «Природа взимку», «Природа навесні», «Природа влітку», «Запитання до природи»).

Головне завдання вчителя зробити навчання цікавим. Тому на урок потрібно йти не лише зі знанням навчального матеріалу, методів і прийомів навчання, набором задач і вмінням їх майстерно розв'язувати, але і з різноманітними та цікавими способами організації роботи учнів не тільки на уроках в класі а й під час навчання вдома. І в цьому допомагає ПМК «Йду на урок природознавства». Але цей комплекс є посібником і для вчителів. Учитель має змогу після вибору тої чи іншої теми, отримати доступ до орієнтовного плану уроку чи навчальної презентації до уроку. Причому цей матеріал відкривається безпосередньо у вікні програм Microsoft: Word чи Power Point для подальшої роботи з матеріалами до уроку: редагування, друку, перегляду презентації.

Кликнувши значок (плани уроків) можна перейти до орієнтовного плану уроку в режимі редагування та друку.

Кликнувши значок (комп'ютерна презентація до уроку) відкриємо режим редагування презентації, а потім перейти до перегляду. Вчитель може змінити порядок викладу матеріалу, його обсяг, пропустити або доповнити власні вправи тощо.

Перейшовши на сторінку «Приклади аудіо та відео до уроків» та вибравши посилання на певне відео, ми відкриємо дане відео на сайті [www.youtube](http://www.youtube.com) для перегляду. Якщо ж посилання відбувається на відео, що входить у склад структури папок і файлів (папка AutoPlay), то відео відкривається безпосередньо на сторінці (але в окремому вікні – див. далі)

На цій же сторінці дано приклади підключення аудіофайлів, що будуть відкриватися у окремому вікні (наприклад, до уроку 21, А. Гросу «Бджілка»).

Щоб зменшити об'єм інформації на диску, я навела тільки декілька прикладів звернення до аудіофайлів. Звично, у бібліотеці вчителя є набагато більше різних пісень звуків природи тощо.

Після переходу на сторінку «Інтерактивні вправи» можна вибрати посилання на різні вправи курсу. При цьому здійсниться перехід на сайт <http://learningapps.org>, де можна виконати обрану інтерактивну вправу.

Для подальшої роботи із цими вправами я розміщую їх на сторінках авторського сайту <http://atamanuk.at.ua>. (наприклад, до уроку 1 «Явища природи. Пори року» поряд із презентацією до уроку я розмістила на сторінці сайту інтерактивні вправи «Яка пора року» та «Явища природи» тощо). Ці вправи учні зможуть виконати вдома після вивчення теми для її закріплення та перевірки своїх знань.

Варто підкреслити, що використання на уроках природознавства інноваційних технологій сприяє професійному зростанню самого вчителя, змінює атмосферу на уроці, викликає робочий настрій у дітей, і як наслідок, покращується якість набутих знань.

Педагогічні інновації потребують багато часу для підготовки вчителя. Необхідно зібрати й опрацювати оригінальні вчительські знахідки, професійні секрети, практичні приклади від колег та опрацювати їх на власному досвіді. Вже після кількох ретельно підготовлених уроків з використанням ПМК я відчула, як змінилася атмосфера на уроках, підвищилася зацікавленість учнів до предмета, зросли продуктивність уроку, якість засвоєння навчального матеріалу. Саме таке навчання сприяє формуванню життєвих компетентностей учнів, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності, стимулює активність і творчість.

Створений мною ПМК, як комп'ютерна навчальна програма – це програмний засіб навчального призначення, який дає можливість:

- індивідуалізувати підхід і диференціювати процес навчання;
- контролювати учня, діагностувати та виправляти помилки;
- забезпечувати самоконтроль, самокорекцію пізнавальної діяльності;
- скорочувати час навчання;
- демонструвати візуальну навчальну інформацію;
- моделювати й імітувати процеси та явища;
- проводити експерименти, досліди в умовах віртуальної реальності;
- підвищувати мотивацію та цікавість до навчання, використовуючи ігрові ситуації; допомагати в прийнятті оптимальних рішень.

Створене електронне видання навчального призначення відрізняється від інших варіантів навчальних видань тим, що передбачає дещо іншу організацію навчального матеріалу, наявність інтерфейса, гіпертексту, мультимедіа тощо.

Переваги:

- компактність зберігання інформації у пам'яті комп'ютера чи на флеш-носії;
- гіпертекстові можливості, мобільність, тиражованість;

– можливість оперативного внесення змін та доповнень.

Створене програмне забезпечення не бездоганне, потребує доопрацювання, проте воно дало мені можливість будувати навчальний процес залежно від індивідуальних адаптаційних властивостей учнів мого класу інклюзивного навчання. ПМК вивільнив мій час підготовки уроку на продумування інших елементів, форм та методів уроку, дозволив зробити навчальний процес більш керованим і дав можливість варіювати дидактичні моделі управління процесом навчання.

До системи ПМК повинні входити програмно-методичне забезпечення і засоби навчання, що функціонують на базі ПК, а також традиційні. Функціональне призначення програмного забезпечення полягає в представленні навчальної інформації і направленні навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учня.

Програма AutoPLay ліцензована, тому я для створення ПМК скористалася демо-версією програми. Запустивши, встановлену заздалегідь на ПК, програму ми вибираємо одну із команд: створити новий проект чи відкрити проект, що раніше вже створювався, для подальшого редагування (додатки 17, 19).

Під час створення нового проекту можна вибрати шаблон чи створити свій дизайн майбутнього проекту (для цього обираємо Blank Project (додаток 18) .

Автоматично буде створена нова сторінка Page1 (додаток 20), після роботи з якою ми можемо додавати інші нові сторінки, кликнувши правою кнопкою миші на ярлику вже створеної сторінки та вибрати команду +Add. Цю ж дію можна виконати за допомогою команди Page, +Add головного меню програми.

Скориставшись командами меню Object або відповідними кнопками панелі інструментів, на сторінку можна додавати текст, малюнки, кнопки, посилання, підключати аудіо- чи відеофайли тощо, робити зв'язки між сторінками проекту та іншими додатками. Програма дає змогу друкувати певний текст, виводити додаткові вікна з нотатками тощо. Після завершення роботи над проектом його можна протестувати, записати на ПК чи

відразу на компакт-диск командою Preview чи Build .

Сьогодні наші вихованці – діти нової епохи з новими цінностями та інтересами. Багатьом з них вже важко уявити життя без мобільних телефонів чи комп'ютера та Інтернету. Наші учні легко вправляються із складною технікою. На моє глибоке переконання, сьогодні існує багато педагогічних технологій, які можна використати в умовах класу. Право вчителя обирати ті, які, на його думку, оптимально підходять до умов навчання та контингенту учнів класу. Рівень освіти значною мірою залежить від результативності впровадження технологій навчання (в т.ч. інноваційних).

Особливою категорією учнів у класі інклюзивного навчання є діти з особливими освітніми потребами. Тумо, здебільшого, пошук нових форм роботи направлений саме для їх оптимізації навчання. Уроки природознавства у початковій школі – це уроки мислення, уроки спілкування, уроки-діалоги, пізнання світу. Саме ці уроки – це трамплін переходу від «передавання знань» до «навчання жити».

На моє глибоке переконання, саме використання інноваційних технологій, новітніх підходів до підготовки та організації уроку – це спосіб створення на уроках атмосфери, котра найліпшим чином сприяє співпраці, розумінню, доброзичливості. Інтерактивні форми роботи допомагають приділяти увагу кожному учню, бо працюючи в групах чи парах, мої учні самостійно розв'язують доступні для них завдання, стають дослідниками, досягають мети.

Програмно-методичний комплекс навчання з певного предмету та методи навчання за ним – це упорядковані способи взаємопов'язаної роботи вчителя і учнів, спрямовані на розв'язання навчальних завдань і досягнення кінцевої мети навчання.

У початковій школі діти вперше знайомляться зі світом знань про природу, і майбутнє їхнє ставлення до неї залежить від того, наскільки вони оволодівають цими

знаннями, як у них буде виховано любовне і бережне ставлення до природи, а яким воно буде – залежить від вчителя.

Розглянуту проблему навчально-методичного забезпечення викладання предметів в інклюзивних класах початкової школи вважаю актуальною і такою, яка допоможе вчителю реалізувати поставлені перед сучасною школою завдання виховати особистість – громадянина, готового до життя в високотехнологічному і конкурентному світі.

Література.

1. Інтернет-публікація. З досвіду роботи Тужикової О.Володимирівни, вчителя природознавства Парасковіївської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 40 Донецької обласної ради.

2. Современные педагогические технологии в начальной школе Библиографическое описание: Т. И. Соловьёва // Молодой учёный. — 2015. — №6. — С. 684-686.

3. Виговська О.І. Творча педагогічна діяльність у цілісному навчально-виховному процесі. Автореферат, К., 1995.-25 с.

4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально-методичний посібник. –К.:ІСДОУ, 1994.-112с.

5. Методи інноваційного навчання.//Відкритий урок, 2010 –Квітень. – с.59

6. Інтернет ресурси: www.ukrlit/un/ua; www.bookucheba.com

7. Байбара Г.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навч. посібник – К.: Веселка, 1998. – 333 с.

8. Матеріали науково-методичного інтернет-семінару. Черкаси, 2015р.

9. Інтернет-ресурси сайт «Начальная школа», сайт «Фестиваль педагогического творчества»

10. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності, дисерт. К. 1999, 235 с

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ТЕАТР ЗЦІЛЮВАЛЬНИХ ДОТИКІВ» У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

*Пушкар Наталія Анатоліївна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області
(керівник творчої групи)*

Введенська Тетяна Петрівна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Гончаренко Світлана Валодимирівна, учитель початкових класів Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Зиневич Галина Анатоліївна, учитель англійської мови у початкових класах Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Юдицька Галина Сергіївна, учитель музичного мистецтва Новгород-сіверського НВК «Дзвіночок» Новгород-сіверської міської ради Чернігівської області

Введення в життя ідеї інклюзії, зміна освітньої практики у відповідності з принципами інклюзії – завдання складне. Ідея включення вимагає від нас не тільки «включити», але і «включитися» в процес взаємодії з іншими, навчитися бути відкритими для спілкування, бачити необхідність своїх змін, вміти прийняти особливості і відмінності інших людей.

Наша школа є інклюзивною. Насамперед школа доступна. Не тільки архітектурно доступна, але і психологічно відкрита для будь-якої дитини. Нам часто кажуть: інклюзія – це складно. Ціннісні зміни завжди вимагають зусиль. Ніякі моральні зміни не

відбуваються легко. Інклюзія – далеко не тільки фізичне перебування дитини з особливими потребами в школі. Це зміна навчальних програм, шкільної культури і системи відносин учасників, тісна співпраця педагога і фахівців, залучення батьків до роботи з дитиною, шкільна система підтримки всім нужденним в ній учням.

Безумовно, діти навчаються всі разом (в комплексі навчаються 11 дітей з особливими потребами). Неможливо нічим замінити спілкування дітей один з одним, їм це просто необхідно. Наявність навіть однієї дитини з особливими потребами в класі змінює діяльність вчителя, так як на уроці необхідно організувати кілька видів навчальних ситуацій.

Головним виховним ресурсом для дітей з особливими потребами є те, що вони опиняються в такому ж соціальному середовищі, як і інші діти, їх однолітки, що не мають обмежень. Діти з особливими потребами набувають можливість отримати широкий соціальний досвід, встановлення контактів з різними людьми, включаючи однолітків, досвід сприйняття в колективі, формування симпатій і антипатій, коротше, вони знаходять середовище, на відмінну від вузьких рамок сім'ї.

Кожен з нас має право на освіту, працю і відпочинок. І ми не можемо відгороджуватися від людей тільки за їх фізичних вад або хвороб. А якщо справа стосується дітей, то ми просто зобов'язані прикласти всі можливі зусилля, щоб допомогти їм бути щасливими, коханими і бажаними. **Тому нашим колективом було обрано технологію «Театру цілювальних дотиків».**

Своєю експериментальною роботою ми спробували змінити існуючу в країні систему дошкільного, молодшого шкільного освіти та корекційної допомоги дітям з особливими потребами. Розроблена нами технологія «**Театр цілювальних дотиків**» передбачає комплексний комбінований вплив у процесі реабілітації, корекції, розвитку освіти і оздоровлення всіх категорій дітей. Ми не «сортуємо» дітей за здібностями або патологіями, оскільки принципи корекційної та розвивальної роботи для всіх категорій дітей однакові, потрібно лише враховувати особливості і ступінь вираженості дефектів. А головне – з дітьми треба розмовляти мовою Дитинства, а працювати з ними – тільки граючи.

До складу технології входить комплексні вправи творчого характеру — комбіновані ігрові вправи-образи. Це серії спеціальних рухових режимів, оздоблених художнім словом, потребують осмислення, контролю і регуляції, кожне з яких — це маленький спектакль, який часом триває всього кілька секунд, а текст п'єси укладається в чотири рядки вірша. Однак динамічна, смислова, логічна, інформаційна, сенсорна, емоційна, творча, вербальна, художня, ритмічна насиченість кожної вправи така, що воно замінює 10-15 стандартних 40-хвилинних занять.

Специфічною особливістю наших динамічних пауз є те, що ми використовуємо тільки вірші дитячих поетів, усну народну творчість, враховуючи генетично запрограмовану направленість дітей до краси рідного слова.

Грамотно підібрана динамічна ілюстрація навчального матеріалу сприяє підвищенню ефективності його засвоєння. Пізнання себе, своїх можливостей, навколишнього світу у молодших школярів в значній мірі відбувається дякуючи моторній діяльності.

Звернемося ще до одного позитивного аспекту «**Театру цілювальних дотиків**». Дотепні,веселі, вдало підібрані маленькі вірші - творіння дитячого поета чи твір усної народної творчості, прочитані і динамічно зіграні разом, сприяє зниженню нервово-психічної напруги на уроці, підвищення емоційно-позитивного фону навчальної діяльності і удосконаленню комунікативних навичок. Подібна «техніка тілесного дотику» широко використовується в практиці з креативної терапії для стабілізації психічних процесів і емоційного стану, зниження напруження, зарядження енергією, активізації потенціалу, розвитку особистості дитини з особливими потребами.

Мета технології *«Театр зілювальних дотиків»* – впровадження ігрових комплексних вправ-образів в навчальну, побутову, трудову, ігрову та оздоровчу роботу з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Наші спостереження дозволяють зробити наступні висновки:

– успішність застосування масажу і самомасажу на заняттях та уроках залежить від їх різновиду і якісних характеристик;

– грамотно підібраний масаж, смисловий зміст якого відповідає темі заняття або уроку, становляться його органічною частиною і сприяють підвищенню ефективності засвоєння підручного матеріалу;

– креативність і педагогічна майстерність вчителів початкових класів, умілий підбір і неодноразове (під час уроку або заняття) включення в структуру навчальної діяльності відповідних ігрових рухів, під супровід віршів, сприяє підвищенню інтересу дітей до навчального матеріалу, позитивному комплексному впливу на різні сфери дітей, збереженню та зміцненню їх фізичного і психічного здоров'я.

«Театр зілювальних дотиків» - це рекомендації фахівцям і батькам використання прийомів ігрового масажу, самомасажу, логопедичного масажу і самомасажу, як лікувальної, оздоровчої процедури і тактильної гімнастики, спрямованої на корекцію сенсорної депривації у проблемних дітей. Ігровий самомасаж – це унікальний засіб вдосконалення функціональних можливостей кистей рук, розвитку дрібної моторики у дітей, важливий аспект підготовки руки до навчання письму. В процесі його виконання відбувається формування, розвиток і вдосконалення базових сенсомоторних взаємодій.

Вербально-динамічна і емоційно-творча ілюстрація занять і уроків – прийоми, які оживляють абстрактну сигнальну інформацію, що передається дітям на заняттях і уроках. Знижуються пізньотонічні і нервово-психічні напруження, збагачується словниковий запас і уява дітей, удосконалюються нейродинамічні процеси, підвищується ефективність засвоєння навчального матеріалу, гармонізується психіка дітей, оптимізуються психічні функції. Об'єднані ігрові вправи-образи забезпечують здійснення освітнього процесу в рамках дотримання природних біологічних законів розвитку дитячого організму та дитячої психіки, насичують життя дитини теплими позитивними емоціями, зберігаючи і зміцнюючи його здоров'я.

Серед багатьох проблем, що стоять перед нашим суспільством, в даний час з'явилася гостра необхідність в навчанні батьків правильним способам взаємодії з дітьми, вмінню розпізнавати власні потреби та потреби дитини, враховувати вікові особливості дитини, розуміти причини і наслідки його вчинків, навчитися надавати психологічну підтримку та оволодіти прийомами ефективного взаємодії. Батьки, які прагнуть брати участь у розвитку та навчанні своїх дітей можуть домогтися результатів тільки в тому випадку, якщо їм вдається встановити хороші стосунки зі своєю дитиною.

Як зацікавити батьків у спільній роботі? Як зробити їх учасниками освітніх відносин? Ми вважаємо, що знайти відповіді на ці питання допоможе впровадження нових нетрадиційних форм співробітництва, спрямованих на організацію індивідуальної роботи з родиною, диференційований підхід до сімей різного типу. В даний час особливою популярністю як у педагогів, так і батьків користуються нетрадиційні форми спілкування. Вони спрямовані на встановлення неформальних контактів, привернення уваги батьків до освітнього закладу. Батьки краще пізнають свою дитину, оскільки бачать його в іншій, новій для себе обстановці, зближуються з педагогами.

У закладі проводяться різні види анкетування. Наприклад, «Співпраця школи і сім'ї», «Здоров'я дитини в умовах навчального закладу і сім'ї», «Що ви знаєте про масаж» і т. д. На основі зібраних даних аналізуємо особливості структури родинних зв'язків кожної дитини, специфіку сім'ї та сімейного виховання школяра, виробляємо тактику спілкування з кожними батьками, визначаємо протипоказання масажу. Наступна форма - «Батьківська пошта». Батьківська пошта - це зроблена поштова скринька, куди батьки кладуть записки зі своїми проблемами, ідеями, пропозиціями, питаннями на будь-яку тему. Ці питання

висвітлюються на батьківських зборах або засіданнях батьківського клубу, або у вигляді консультацій як в письмовій, так і в усній індивідуальній формі. Така форма роботи дозволяє батькам ділитися своїми думками і ефективна, коли брак часу заважає зустрітися особисто. Використання інформаційно-аналітичних форм допомагає краще орієнтуватися в педагогічних потребах кожної сім'ї, враховувати її індивідуальні особливості, вчасно надати допомогу у вирішенні конкретної проблеми.

Діти з особливими потребами відчують труднощі в зосередженні уваги, розумінні і виконанні найпростіших інструкцій. Часто не вдається, особливо на перших уроках, домогтися довільної цілеспрямованої діяльності учнів. Увага носить переважно мимовільний характер. Дітей можуть зацікавити яскраві іграшки, знайомі або незвичайні предмети, мелодії, шуми і т. п. У деяких із них зазначається імпульсивність, хаотичність поведінки. Для більшості дітей з особливими потребами характерна висока виснаженість, втома. У частини з них стомлення проявляється в розгальмуванні, непосидючості, крикливості, неспокої, в інших – в наростаючій млявості, байдужості, малорухомості.

Для підвищення розумової працездатності дітей з особливими потребами, попередження передчасного настання стомлення на уроках у них статичної м'язової напруги, вводяться вправи «Театру зцілювального дотику», крім того, визначається і фіксується психологічний клімат на уроці, проводиться емоційна розрядка, дотримується режим провітрювання, забезпечується дотримання учнями правильної постави. Обов'язкова умова ефективного проведення – позитивний емоційний фон. Саме такий підхід в роботі з дітьми став підґрунтям такого виду асоціативного мислення, як тактильні асоціації.

На уроках навчання грамоти, при вивченні нової літери ,ми з дітьми, спочатку дивимося на букву, а потім фантазуємо, придумуємо асоціації на що ця буква може бути схожа? Може на якийсь предмет або тварину, або ми можемо зустріти силует цієї букви десь в природі. Якщо дітям важко, то спочатку кажемо свою асоціацію і показуємо картинку. Прописуємо на спині, на долоньці, на щічках.

Учитель має враховувати специфіку самого процесу письма, як складного комплексу дій для того, хто буде ним оволодівати, особливостей системи знаків, які має дитина засвоїти і набути навичок самостійного їх використання.

В оволодінні навичкою письма, як і будь-якою іншою руховою навичкою, важливого значення набувають підготовчі вправи. Основна мета таких вправ — підготувати руку дитини до письма, сформувані руховий стереотип, допомогти дитині позбутися тих труднощів, які виникають на початкових етапах оволодіння навичками письма.

Ось чому перед виконанням графічних вправ ми пропонуємо проводити пальчиковий масаж, який також пов'язаний з мовленнєвим розвитком дітей. Зображення руками мишок, зайчиків, пташок та іншого супроводжується розучуванням і хоромим декламуванням невеличких віршиків про них.

Коли учні навчаються зображувати достатню кількість фігур, можна запропонувати дітям розігрування за допомогою пальців невеликих сценок і казок.

Кожну вправу радимо виконувати декілька разів по черзі обома руками. Бажано поєднувати у невеликий комплекс дві-три вправи (пригадувати попередні, або ті, які найбільше сподобалися). Виконувати їх можна як перед початком, так і посередині, або наприкінці уроку.

Вправи, художньо-зорові образи літер віршованій дидактичний матеріал зроблять уроки цікавими та ефективними.

При навчанні школярів математики спостереження, бесіди, діагностика дозволили зробити висновок, що багато учнів і дітей з особливими потребами швидко стомлюються, не можуть переключитися з одного уроку на іншій. У багатьох погана пам'ять, увага, незадовільний настрій, відсутність бажання працювати.

Як вчителів нас змусило на цю проблему подивитися інакше. Виявилися недостатніми ті засоби, що використовуються для активізації розумової діяльності учнів. Як зробити так, щоб вони з радістю йшли на урок, з хорошим настроєм, з «апетитом» поглинали знання, а на виході був високий результат?

Не потрібно забувати і про те, що відпочинок – це зміна видів діяльності. Тому при плануванні уроку потрібно не допускати одноманітності роботи. У нормі повинно бути 4-7 змін видів діяльності на уроці. Деяким учням важко запам'ятати навіть добре зрозумілий матеріал.

Дуже добре, якщо запропоновані вправи органічно вплітаються в канву уроку. Наприклад, вивчаючи таблицю множення у 2 класі, ми використовуємо розроблені мультимедійні вправи при розучуванні і закріпленні таблиці множення, де під час співу, діти пишуть відповіді на тілі. Використання таких вправ дало можливість дітям легко засвоювати матеріал і водночас зберегти здоров'я, покращити працездатність, зекономити час для додаткових розвиваючих вправ. Ці вправи дозволяють використовувати всі органи чуттів у процесі пізнання (а традиційна - тільки два слух і зір). Навчання за цим проектом є оригінальним цікавим, зрозумілим для кожної дитини, з використанням засобів мистецтва без механічного зубріння, психоемоційної напруженості. Пісні і вправи сприяють невидному і комфортному засвоєнню базових знань з математики. Такі вправи сприяють не тільки швидкому і комфортному засвоєнню математичних знань, а також нормалізують психоемоційний стан.

Пальчикове малювання — цікавий, захоплюючий і веселий вигляд творчих занять з дітьми з особливими потребами. Це відмінний помічник у розвитку дрібної моторики рук. Пальчикове малювання розвиває тактильну чутливість. З допомогою пальчикових фарб дитина виражає свої емоції. Це розвиває фантазію та творчі здібності. Малювання, а в особливості пальчикове, розвиває вправність пальчиків і всієї кисті руки малюка. Малювання за допомогою пальчиків вчить дитину відчувати межі малюнка.

Особливо хотілося б звернути увагу на те, що пальчиковий живопис як один з видів занять дітей з особливими потребами є прекрасною основою для розвитку розуму дитини. Загальновідомо, що мозок сучасної людини задіяний вкрай мало, він як би «дрімає». Малювання двома руками добре сприяє мозкової діяльності. Крім користі малювання двома руками і безлічі дотикових відчуттів, для розвитку взаємозв'язків двох півкуль мозку вкрай важлива дуже складна діяльність обох очей дитини. Малюючи руками, а іноді і всім тілом, маленький «майстер» тренує свою фантазію, навчається абстрактно мислити, освоює різницю кольорів і форм. Найлегший спосіб надихнути дитину на ручне мистецтво – перетворити цей процес на цікаву гру.

Східні медики встановили, що масаж великого пальця підвищує функціональну активність головного мозку, масаж вказівного пальця позитивно впливає на стан шлунку; середнього – на кишечник; безіменного – на печінку і нирки; мізинця – на серце. Прості рухи рук допомагають прибрати напругу не лише із самих рук, але й з губ, знімають розумову втому. Кожен палець руки має досить велике значення в корі півкуль головного мозку.

Роботу з розвитку рухів пальців і кистей рук слід проводити систематично, щодня, не менше 20 хвилин. Тому на уроках трудового навчання для таких вправ приділяється особлива увага. Робота на уроках проводиться постійно і систематично, часто ігрової формі. Спочатку всі вправи виконуються в повільному темпі 5-6 разів кожною рукою окремо, а в завершенні – двома руками разом. Учні зі складними вадами розвитку не завжди можуть виконати ці вправи, але тривалі тренування поступово дають позитивний результат. Під час занять учитель стежить за правильною постановкою кистей рук і точністю переходу на інший рух. Постійно даються інструкції спокійним, доброзичливим тоном, використовуючи ігрові прийоми.

Сприятливий вплив на розвиток рухів пальців і кисті руки надає самомасаж. Дані прийоми розвитку дрібної моторики необхідні для занять ручною працею і подальшої

соціалізації дитини. Розроблена система вправ і програма виконання виробів: аплікацій, колажів, роботи з ножицями, плетіння із різних матеріалів, виготовлення оригамі і т. д. Зміна видів вправ знімає у дітей емоційне напруження, сприяє розвитку інтересу до виконуваної роботи, що розвиває дрібну моторику, координацію рухів, допомагає поліпшити просторові уявлення, розрізнявання кольорів та їх відтінків. Для стимулювання діяльності проводяться виставки робіт учнів, з роботами учнів учитель знайомить батьків і пропонує продовжити розвивати діяльність в домашніх умовах.

Таким чином, очевидна необхідність навчати їх технологіями спілкування, формувати комунікативні вміння та навички в процесі навчання трудових дій. Система вправ допомагає учням не тільки в розвитку дрібної моторики і мови, але і в майбутньому їх соціалізації. Дуже ефективним виявилось використання *технології «Театру зцілювальних дотиків»* на уроках англійської мови в початковій школі. На тілі розташовано безліч рефлекторних точок, від яких йдуть імпульси в центральну нервову систему. Масажуючи певні точки, можна впливати на внутрішні органи, які з цими точками пов'язані. Розвиток дрібної моторики корисно не тільки саме по собі, в даний час багато говорять про залежності між точним рухом пальців рук і формуванням мовлення дитини. Злагоджена і вміла робота пальчиків допомагає розвиватися мовленню та інтелекту, робить позитивний вплив на весь організм в цілому. Пісня на уроці англійської мови в молодших класах може використовуватися не тільки як пауза, відпочинок вона може служити своєрідною опорою для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок. Зміст пісні може стати основою для навчання спілкування на мові, що вивчається, для знайомства з культурою країни досліджуваної мови.

Про лікувальні властивості музики китайські мудреці писали ще до нашої ери. Технологія «Театр зцілювальних дотиків» – спосіб організації послідовних дій у ході навчально-виховного процесу, реалізації освітніх програм на основі всебічного врахування індивідуального здоров'я дітей з особливими потребами, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно – морального стану й розвитку, збереження і зміцнення здоров'я.

Організація введення технології «Театру зцілювальних дотиків» на уроках музики носить комплексний характер. Він допомагає вирішити найважливіші завдання – зберегти здоров'я дитини, привчити його до активного і здорового життя. Мета – забезпечити школяреві з особливими потребами можливість збереження здоров'я за період навчання у школі, сформувані в нього необхідні знання, вміння і навички щодо здорового способу життя, навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті.

Музично – ритмічні вправи масажу і самомасажу виконують релаксаційну функцію, допомагають досягти емоційної розрядки, зняти розумове перевантаження і втоми. Дотик, крім того, що знімає нервово-психічну напругу, допомагає учню з особливими потребами швидко і легко подружитися з іншими дітьми, а це також дає певний психотерапевтичний ефект.

Вправи «Театру зцілювальних дотиків» дозволяє в ігровій формі розминати, масажувати пальчики і долоньки, спинку, животик, обличчя сприятливо впливаючи на всі внутрішні органи. На уроках музичного мистецтва масаж проводяться під музику (поспівки і пісні супроводжуються показом яскравих ілюстрацій, іграшок, героїв театру). Мелодія підбирається з урахуванням віку дітей. Акомпанувати можна на фортепіано, на металофоні, ксилофоні, або використовувати звучання шумових інструментів.

Український пісенний фольклор – це природна система арттерапії, що включає в себе лікування звуком, музикою, рухом, драмою, малюнком, кольором і дотиком. У фольклорі дійсно є лікуючий початок. Традиційні дитячі пісні розвивають у дітей не тільки музичний слух і пам'ять, але і легені, дихання, голосовий апарат. При нетрадиційних формах уроку (урок - обряд, урок-концерт, урок-свято, урок-подорож) значну роль відіграє терапія українським костюмом і його колірними поєднаннями, характером візерунком.

У нашій школі є інклюзивні класи. Там багато дітей з особливими потребами. Погано говорять, не проговорюють багато букв, тому в таких класах на уроках доводиться застосовувати музичний матеріал : артикулярна гімнастика, наприклад казка «Пригода язичка», голосові ігри «Подорож», «Ввічливі слова», «Будильник» .

Використання здоров'язберігаючої *технології «Театр зцілювальних дотиків»* дозволило збільшити щільність рухової активності, покращити фізичне, психічне, моральне здоров'я дітей з особливими потребами. Розвивати функціональну зрілість всіх тих систем, на які припадає в школі основна важкість всіх шкільних навантажень. Навчити дітей мистецтву збереження і зміцнення здоров'я. Підвищити працездатність, уважність, активність. Надавати стимулюючий вплив на психомоторну і розумову діяльність.

Перед проведенням заняття педагогу слід спробувати виконати всі вправи самому. У цьому випадку на занятті діти легко їх виконають по показу. Дуже велике значення для збереження уваги і інтересу дітей має підбір музичного супроводу, а також інтонаційна різноманітність мовлення педагога. Потрібно зуміти і музикою, і мовою, і мімікою створити казкову, чарівну атмосферу. І ви самі переконаєтеся, побачите, яким захопленням загоряться очі ваших учнів.

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИКО – МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ.

Домінська Ірина Олександрівна, вчитель фізики Житомирської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19 Житомирської області;

Якимчук Олександра Олександрівна, вчитель математики Житомирської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19 Житомирської області.

Мета роботи: розробити та систематизувати прийоми та методи здоров'язберігаючого характеру , для використання на уроках математики та фізики; підбір даних та складання задач, які дозволяють розширити поняття учнів про шкідливі звички та порахувати матеріальні збитки від них, а також збагнути необхідність ведення здорового способу життя.

Завдання роботи: пошук і цілеспрямований відбір математичних та фізичних задач здоров'язберігаючого характеру, створення банку задач; розробка ефективних методик та технологій виховання здорового способу життя учнів на уроках математики та фізики.

Новизна роботи: полягає у створенні банку задач, про шкідливий вплив на здоров'я тютюнопаління, шкідливих звичок, необхідність раціонального харчування, дотримання режиму дня тощо; створенні циклу уроків здоров'язбережувального характеру.

Актуальність теми: незважаючи на значну санітарно-освітню роботу відбувається поширення шкідливих звичок серед підлітків. Необхідно прищеплювати, виховувати культуру здоров'я і на уроках фізико-математичного циклу.

Результативність впровадження. Працюючи над темою, отримали такі результати:

- Підвищення ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я;
- Підвищення рівня обізнаності учнів про негативні впливи шкідливих звичок;
- Підвищення мотивації до рухової активності учнів;
- Підвищення мотивації до здорового способу життя;
- Підвищення негативного ставлення до шкідливих звичок;
- Зниження тривожності та дискомфорту учнів на уроках;

- Підвищення рівня самостійності та активності учнів.

Здоров'я дітей – це здоров'я нації. В ньому закладене наше майбутнє, отже перед вчителями, батьками громадськістю постала задача виховання здорового покоління. Але останні статистичні дані показують, що за період навчання дітей в школі стан здоров'я школярів погіршується в кілька разів.

Першим і найголовнішим завданням у роботі педагога є захист, збереження і розвиток здоров'я учнів. Проте з кожним роком стає все більше факторів, що негативно впливають на життєдіяльність дітей. Незважаючи на значну санітарно-освітню роботу, частина дітей не використовує навички здорового способу життя на практиці. Відбувається поширення шкідливих звичок серед підлітків. Шкідливими звичками є неорганізованість, брехливість, переїдання, куріння, вживання алкоголю, наркотиків і токсичних речовин.

Навіть міцна від народження дитина під впливом шкідливих звичок поступово втрачає здоров'я. Шкідливі звички поволі знищують захисні сили організму й навіть можуть призвести до серйозних захворювань.

Здавалося б, дрібниця - викинута порожня пляшка, вчасно не повернута книжка до бібліотеки, маленька брехня батькам, зайва година в Інтернеті. Ось так непомітно ці вчинки стають звичками. На жаль, шкідливими. Адже неохайність, безвідповідальність, нечесність характеризують людину, на яку не можна покласти в житті. Ніхто не хоче мати безвідповідального, нечесного, неохайного друга.

За даними Інституту гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України, частка шкільної молоді, яка у 2015 р. визнавалася лікарями здоровою (тобто такою, у якій відсутні хронічні захворювання і вади розвитку), коливається у межах від 9 % до 45 %. Тобто здоровими можна визнати менше половини загальної кількості школярів. У свою чергу, серед цих школярів високий та середній рівень здоров'я мають приблизно 30 % осіб. Саме вони визнаються медиками здатними до виконання встановлених нормативів на уроках фізкультури та фізичного виховання. Ще дві третини практично здорових школярів мають недостатній резерв здоров'я (іншими словами – низький рівень адаптаційних можливостей за станом здоров'я) і потребують негайного втручання лікарів профілактичного напрямку з метою розробки індивідуальних програм збереження здоров'я.

Найбільш поширеними хворобами серед шкільної молоді є: захворювання органів дихання (98,71 ‰); захворювання органів травлення (133,63 ‰); захворювання ока та придаткового апарату (придаткового апарату 104,35 ‰); захворювання шкіри та підшкірної клітковини (86,22 ‰); захворювання кістково-м'язової системи (84,57 ‰); захворювання ендокринної системи (83,42 ‰); захворювання інфекційні та паразитарні (65,48 ‰); захворювання нервової системи (59,94 ‰); захворювання травми та отруєння (57,05 ‰); захворювання сечостатевої системи (53,18 ‰). Фахівці Національної академії медичних наук України визначають певні схожості та відмінності в структурі поширеності хвороб різних класів серед дітей та молоді відповідних вікових груп. Так, хвороби органів дихання і травлення властиві всім віковим групам, але, на відміну від дітей, молодь частіше має захворювання ока/придаткового апарату і кістково-м'язової системи/сполучної тканини

За оцінками фахівців, близько 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки.

Змусити учнів вести здоровий спосіб життя неможливо, однак прищеплювати, виховувати культуру здоров'я потрібно. І робити це потрібно на уроках різних циклів, зокрема і на уроках фізико – математичного циклу.

Пропонуємо деякі прийоми, які дають можливість вчителю сприяти формуванню здорового способу життя засобами уроків математики та фізики, а також сприяє розвитку інтересу до цих предметів у дітей.

Математичні та фізичні задачі можуть стати джерелом знань учнів про власне здоров'я. В умові задачі можна подати інформацію про раціональне харчування, правила безпеки, шкідливі звички, тощо. Розрахункові задачі здоров'язберігаючого характеру, у змісті яких присутні факти з реального життя, інколи чинять більший вплив, аніж довжелезна лекція про збереження та зміцнення здоров'я.

При вивченні будь-якої теми можна показати значення вітамінів, шкідливість паління, важливість раціонального харчування, тощо. Ця робота сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів, розширює їх кругозір, залучає до творчості, навчає застосовувати знання на практиці, пропагує здоровий спосіб життя. З метою формування у школярів компетентного ставлення до власного здоров'я на уроках можна використовувати інформацію, здоров'язбережувального характеру з різноманітною подачею обчислювальних вправ.

Наприклад, учням надаються картки із зашифрованими лікарськими рослинами або іншою інформацією. Виконавши дії в прикладі, розв'язавши рівняння або задачу вони визначають букви, з яких складають слово – відповідь на поставлене в завданні питання. Структура картки така: фабула – цікава історія, що закінчується питанням, і вправа, послідовно вирішуючи яку, учень одержує набір чисел. Кожному такому числу відповідає певна буква з даного нижче набору. На завершення роботи по картці, необхідно з набору букв скласти слово, що і є відповіддю на питання. Як правило, клас ділиться на групи і кожна група одержує завдання, в якому в числових відповідях зашифровані слова. Необхідною умовою успішного виконання завдання є злагоджена, дружна робота в групах, взаємоперевірка, взаємодопомога.

Уроки математики здоров'язбережувального характеру обов'язково проводимо наприкінці кожного семестру. В кінці таких уроків, як підсумок, бажано роздати пам'ятки для батьків або учнів. На жаль повністю весь урок фізики присвятити здоров'язбережуванню не можливо, через малу кількість уроків та значний обсяг навчального матеріалу. Нами зібрані та складені задачі й завдання, здоров'язберігаючого характеру. Вони змушують учнів задуматися над власним способом життя, показують, як впливають на здоров'я шкідливі звички, нераціональне харчування й режим дня, тощо. Задачі подібного змісту розв'язуємо під час вивчення тем: «Знаходження дробу від числа», «Відсотки», «Побудова та читання діаграм», «Розв'язування рівнянь», «Розв'язування задач на відсотки», «Будова речовини», «Теплові явища», «Електрика та магнетизм», «Робота, потужність, енергія».

Не слід забувати і про важливість фізкультхвилинок, динамічних пауз, хвилинок релаксації на уроках фізико-математичного циклу. На цих уроках мозок учнів зазнає значних навантажень, що може спричинити психологічний дискомфорт, невпевненість, тривожність учнів. А це в свою чергу може призвести до зниження якості їх здоров'я. На своїх уроках проводимо їх предметно.

Фізкультхвилинки, динамічні паузи, хвилинки релаксації – це невід'ємна частина здоров'язбереження. Їх проведення – це ефективний спосіб підтримки працездатності учнів, оскільки в цей час забезпечується відпочинок центральної нервової системи, кісткових м'язів, що відчувають статичну напругу через тривале сидіння за партою. Для того щоб фізкультхвилинка мала універсальний профілактичний ефект, необхідно включити до неї вправи для різних груп м'язів та для поліпшення мозкового кровообігу. Тривалість такої паузи становить 2-3 хвилини. Комплекси вправ, що входять до складу фізкультхвилинок, динамічних пауз, хвилинок релаксації повинні змінюватися.

Під час вивчення тем «Координатна пряма» та «Координатна площа» пропонуємо динамічну паузу «Знайди учня»: вчитель просить встати учня, що, наприклад, сидить на першій парті, або за другою партою першого ряду.

Під час вивчення тем «Додатні та від'ємні числа» виконуємо вправу «Покажи число», або «Покажи результат»: позиція – учні стоять біля своїх парт, руки вниз – відповідає числу 0, якщо вчитель називає число, або дію, результат якої, менше 0 – учні

присідають (або нахиляються), а якщо вчитель називає число або дію, результат якої, більше 0 – учні піднімають руки вгору (або встають навшпиньки).

На перших уроках в 5 класі пропонуємо вправу «Цифри». Стоячи, за інструкціями вчителя, виконуємо вправу: «Зараз ми будемо писати цифри у незвичний спосіб.

- Цифру 1 «пишемо» вказівним пальцем правої руки (кажемо і виконуємо),
- цифру 2 – вказівним пальцем лівої руки,
- цифру 3 – носом,
- цифру 4 – підборіддям,
- цифру 5 – «пишемо» правим ліктем,
- цифру 6 – лівим ліктем,
- цифру 7 – правим коліном,
- цифру 8 – лівим коліном,
- цифру 9 – правою ногою,
- цифру 0 – лівою ногою».

Вивчаючи геометричний матеріал, можна провести гру «Вгадай фігуру» або «Покажи фігуру». Учень біля дошки, або учні біля своїх парт вказівними пальцями обох рук одночасно показують різні фігури. Під час вивчення теми «Фізичні явища» пропонуємо показати учням різні явища, наприклад: рух планет, хитання гілок дерева, рух морської хвилі, підстрибування м'яча, горіння вогнища, тощо.

Вивчаючи «Агрегатні стани речовини» вчитель просить уявити, ніби учні це атоми. Завдання - показати рух атомів в газоподібному, рідкому та твердому станах.

Вправа «Осінній дощ». Учні стоять. Учитель показує рух, усі повторюють його, поступово приєднуючись один до одного. Чи знаєте ви, який осінній дощ?

- Піднімається вітер (потираємо руки).
- Падають перші краплини дощу (клацаємо пальцями).
- Почалася злива (плескаємо долонями по стегнам).
- Злива перетворилася на бурю (тупаємо).
- Стихає злива (плескаємо долонями по стегнам).
- Закінчується дощ, падають останні краплі (клацаємо пальцями).
- Шумить тільки вітер (потираємо долоні).
- Осінній дощ скінчився. Сонце! (Діти піднімають руки вгору)

Для закріплення формул, використовуємо вправи «Вгадай формулу» та «Покажи формулу». Учні біля дошки, або учні біля своїх парт показують формули за допомогою власних кінцівок. При вивченні повздовжніх та поперечних хвиль, їх можна показати наочно. Прохання до учнів взятись за руки. Піднімати та опускати руки (поперечна хвиля), присідати та підніматися навшпиньки (повздовжня хвиля). На будь – якому уроці, підготувавши заздалегідь картки, пропонуємо вправу «Роби – що кажу». Наприклад, домовитися з учнями, якщо на картці написано назва речовини(правильний дріб, тощо) – вони, наприклад, піднімають руки вгору; якщо на картці написано назва тіла(неправильний дріб, тощо) – вони, наприклад, нахиляють тулуб в правий бік і т.д. Або роздавши учням картки, називати дію, яку необхідно виконати. Наприклад, ті учні, на картках яких написані цілі числа – роблять крок назад, учні, на картках яких написані не додатні числа – піднімають руки вгору і т.д.

Подобається учням 5-6 класів вправа «Калькулятор». Домовляємось:

- Дія додавання – присісти,
- Дія віднімання – нахилитися вперед,
- Дія множення – підстрибнути,
- Дія ділення – похитати головою. Вчитель каже, наприклад: «6 дія 2 дорівнює 3», а учні рухами показують назву дії.

Для зняття зорового навантаження під час роботи в зошиті рекомендуємо учням, при перших симптомах втоми очей, відводити погляд у далину на кілька секунд, або

кілька разів сильно замружитись. Після декількох уроків у них формується стійка звичка, що допоможе зберегти гостроту зору надалі.

Вдало проходять фізкультхвилинки спрямовані на координацію рухів:

- Ліву руку потрібно відвести вбік, а праву опустити вздовж тулуба. Далі, піднявши великий палець правої руки сказати «Клас!». Потім плеснути в долоні та виконати те ж саме іншими руками.

- Сидячи, доторкнутися правою рукою до лівого вуха, а лівою рукою – до носа. Потім плеснути в долоні та змінити руки.

Перед контрольною, самостійною роботою, для подолання тривожності або для релаксації промовляємо разом з класом:

«Я не хвилююсь, не боюсь!

Я хочу вчитись, я навчусь!

Я не боюсь задач і вправ,

Подумав – й відповідь дістав!

Терпляче буду я навчатись,

Знання в житті всі знадобляться.»

Задачі фізико-математичного циклу.

1. На Землі щорічно помирає три з половиною мільйони людей від захворювань викликаних палінням. Запишіть це число за допомогою цифр.

2. Серед причин смертності, що можна попередити, тютюнопаління посідає перше місце у світі. Однак від 3,5 до 5 мільйонів людей щорічно вмирають у результаті проблем зі здоров'ям, викликаних палінням. Якщо ця кількість не зміниться, то скільки людей помре за 2, 3, 5 років?

3. Людина, що викурює одну пачку(20 шт.) цигарок на день, отримує таку саму дозу радіації, як від 200 рентгенівських знімків. Скільком знімкам відповідає 4, 5, 10 цигарок?

4. З вини 1 курця страждають не менше 3-х людей. Скільки людей постраждає, якщо палитимуть 3, 4, 7 курців?

5. Хіміками доведено, що при палінні утворюється більше 6000 речовин. 30 з них - смертельні отрути, 4200 - шкідливі для живих організмів, крім цього, під час паління виділяються до 50 видів речовин, які викликають рак. Скільки речовин, при палінні згубно впливають на організм людини, а скільки не чинять негативного впливу?

6. Найдешевші й самі шкідливі цигарки коштують 14 гривень пачка. Робітник, що викурює в день пачку таких цигарок, заробляє 2800 гривень на місяць. Який відсоток свого заробітку він витрачає на куриво?

7. 2013 року від хвороб, викликаних палінням, померло чотири мільйони чоловік, а від СНІДу, туберкульозу, вбивства й самогубства, ДТП - 200 тисяч. У скільки разів смертність від паління перевищила смертність від інших захворювань?

8. Вчені провели такий експеримент. У гаражі на півгодини закрили автомобіль із працюючим дизельним двигуном, замірили шкідливі викиди. Вони перевищували норму в 2 рази. Потім, провітривши гараж, у нього помістили 3 тліючі цигарки й через півгодини зробили заміри. Концентрація шкідливих речовин стала вище норми в 15 разів. Що й у скільки разів приносить більше шкоди, працюючий автомобіль або 1 цигарка?

9. Один курець, що викурює в день 1 пачку цигарок, спалює за рік папір, якого вистачило б на видання книги в 300 сторінок. Скільки книг по 150 сторінок, можна виготовити з паперу, що спалить 3 таких курця за рік?

10. Статистика показує, що більше половини місцевих пожеж виникає через непогашені недопалки. За рік у місті відбулося 360 пожеж. Скільки пожеж відбулося через недопалки?

11. Найдешевші й самі шкідливі цигарки коштують 14 гривень пачка. Скільки грошей буде потрібно курцеві, якщо він викурює в день пачку цигарок на тиждень, на місяць, на рік?

12. Хіміками доведено, що при палінні утворюється більше 6000 речовин. 30 з них - смертельні отрути, 4200 - шкідливі для живих організмів, крім цього, під час паління виділяються до 50 видів речовин, які викликають рак. Складіть відповідну стовпчасту діаграму.

13. 2013 року від хвороб, викликаних палінням, померло чотири мільйони чоловік, а від СНІДу, туберкульозу, вбивства й самогубства, ДТП - 200 тисяч. Складіть відповідну кругову та стовпчасту діаграми.

14. Якщо підліток викував хоча б дві цигарки, то у 70 випадках зі 100 він буде палити все життя. Виразити ці дані у відсотках.

15. Статистика твердить, що щорічно передчасна смерть забирає 25 тисяч канадців, 50 тисяч англійців, 250 тисяч американців. Першопричиною в 25% смертей є паління тютюну. Скільки людей помирають у кожній країні від цієї згубної звички?

16. Статистика стверджує, що одна третина місць у лікарнях зайнята людьми, хвороби яких викликані тютюнопалінням. Скільки людей у лікарні №2 за рік перебувають через паління тютюну, якщо за рік там перебуває на лікуванні близько 9800 людей?

17. Визначити ціну поділки термометра, межі його вимірювання.

18. Нормальна температура людини 36,6 °C, при ГРВІ температура збільшується до 39 °C, яким чином можна знизити температуру тіла?

19. Підрахуйте кількість теплоти, яка виділяється при зниженні температури від 39 до нормальної, якщо дитина на 80% складається з води.

20. Скільки енергії потрібно затратити організму людини, щоб нагріти стакан води (200 г.) від 22 до 36,6 °C?

21. Скільки води повинен випивати хворий, для того, щоб з поверхні його тіла випарувалась вода, що призведе до зниження температури тіла від 39 до 36,6 °C, якщо кількість теплоти, яка виділяється при зниженні температури, йде на випаровування рідини з поверхні тіла?

22. При кашлі лікарі радять змащувати грудну клітку хворої дитини бальзамом з ефірними маслами. Які фізичні процеси лежать в основі цього лікування?

23. Чому людину трусить, якщо холодно?

24. Чому влітку при великій спеці, напої зберігають в посудинах з пористими стінками (глиняних глечиках)?

25. Кров гущіша, ніж вода. При русі по судинній системі вона долає опір, обумовлений внутрішнім тертям. Чим судини тонші, тим більше тертя і тим більше падає тиск крові. Протягом хвилини серце викидає в аорту близько 4л крові. Швидкість руху крові в аорті 0,5 м/с, а по капілярах – 0,5 мм/с. У скільки разів сила опору при русі крові по аорті більше сили опору крові, що рухається по капілярах, якщо коефіцієнт опору руху крові у аорті 0,5 м/с, а по капілярах – 0,5 мм/с. У скільки разів сила опору при русі крові по аорті більше сили опору крові, рухомій по капілярах, якщо коефіцієнт опору руху крові вважати однаковим для обох випадків?

26. Яку роботу здійснює серце людини за один день? Причому серце дорослої людини за одне скорочення проганяє 160 см³ крові. Скорочуючись 70 разів за хвилину, воно здійснює роботу в 1 Дж за кожне скорочення.

27. Як зберегти серце здоровим?

28. Які природні явища впливають на роботу цього природного насоса?

29. Чи впливає сонячна активність на серцеві ритми?

30. Протягом тренувань, для нормального функціонування організму, необхідно випивати невеликими порціями приблизно 1 літр води за годину. Зневоднення організму на 10% призводить до фізичної та психічної недієздатності. Втрата 20% води призводить до смерті. Знайдіть вагу води, необхідної людині протягом доби.

31. Під час тренувань для нормального функціонування організму необхідно випивати невеликими порціями приблизно 1 л. води. Навіщо?

32. Втрата 20% води призводить до смерті. Навіщо в спекотні дні необхідно випивати 2,5 л. води?

33. Один з дослідників провів з друзями 45 хвилин в сухій камері при температурі 126 не завдавши шкоди організму, в той час, як кусок м'яса, взятий в камеру, зварився. Поясніть результат цього експерименту?

34. Курці щорік “викурюють”, тобто викидають в атмосферу 720 тонн синильної кислоти, 384000 тонн аміаку, 108000 тонн нікотину, 600000 тонн дьогтю і більше 550000 тонн чадного газу. Загальна маса недопалків на Землі за рік складає 2520000 тонн. Тютюновий дим, потрапляючи в атмосферу, затримує ультрафіолетові промені. В середньому 25% всіх речовин, що містяться в цигарці, згорають і руйнуються в процесі куріння; 50% вирушає в довілля; 20% потрапляє в організм курця і лише 5% залишається в фільтрі цигарки. Як батьки та вчителі можуть дізнатися, що їх діти палять?

35. В стані спокою середній серцевий ритм дорослої людини становить на 5 ударів менше, ніж у курця такого ж віку. На скільки ударів більше вимушене робити серце курця за 1 годину? Уповільнений пульс є хорошою ознакою, що свідчить про здібності головного органу перекачувати потрібну кількість крові за менше число скорочень.

36. В стані спокою середній серцевий ритм курця на 5 ударів більше, ніж у людини того ж віку, що не має цієї звички. Серце курця зробило 4500 ударів за годину. Яким має бути серцевий ритм здорової людини?

37. В стані спокою середній серцевий ритм дорослої людини становить на 5 ударів менше, ніж у курця такого ж віку. Яким має бути серцевий ритм здорової людини, якщо за 3 години серце курця скорочується стільки ж разів, скільки серце здорової людини за 2 години?

38. Середня вага новонародженої дитини 3,4 кг. Якщо мати маляти під час вагітності палила, то вага малюка буде меншою на 7,5%. Скільки грам втрачає у вазі малюк, через шкідливу звичку матері?

39. Всього в Україні нараховується близько 9 мільйонів активних курців, що складають третину всього працездатного населення. Знайдіть кількість працездатного населення України.

40. Знайдіть два числа, якщо одне з них на 5 більше другого та 60% більшого числа на 2,7 більше, ніж 70% меншого. Відповідь підкаже вам добову необхідну дозу заліза та міді для організму людини. Дефіцит заліза впливає на зростання й стійкість до інфекцій. Від міді залежить міцність зв'язок та сухожиль.

41. Щоденно в Україні реєструється 39 нових випадків ВІЛ-позитивних осіб і 8 помирає від СНІДу. Скільки нових випадків ВІЛ-позитивних осіб та смертей від СНІДу зареєструють протягом 2 тижнів, 1 місяця, року.

42. Американець Морган Сперлок вирішив поставити експеримент на собі й протягом місяця харчувався винятково у Макдональдсі. В результаті експериментатор отримав 12 кг зайвої ваги, що становить 16% його маси, нашкодив печінці й перевищив допустимий рівень холестерину в крові. Якою була попередня вага Моргана?

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ

Пуґач Олена Дмитрівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту Ізяславської райдержадміністрації Хмельницької області

Головною метою модернізації дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку держави є цілісний розвиток дитини, як особистості. Очікування суспільства пов'язані сьогодні передусім із формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини.

Опікуватись цією проблемою слід починати з дошкільного дитинства, оскільки в цей віковий період закладається первинний образ світу і самого себе, базис особистісної культури.

Здійснення переходу загальної середньої освіти на новий зміст, структуру і термін навчання вимагає перегляду підходів до організації роботи з підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Особливо це стосується дітей, які не відвідують дошкільний заклад.

З прийняттям Закону України «Про дошкільну освіту» вперше законодавчо закріплено обов'язковість дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку як складової системи безперервної освіти в Україні. Тому увага до цієї проблеми посилилася. Виникла необхідність застосування нових форм, моделей здобуття дітьми дошкільної освіти.

Практичний досвід визначає найбільш ефективні нові форми організації дошкільної освіти: групи короткотривалого перебування; центри розвитку дітей; навчально-реабілітаційні центри; будинок сімейного типу; родинні групи; група притулку; групи соціального педагогічного патронату; реабілітаційні групи; група вихідного дня; інтегровані групи.

Слабка матеріальна база і брак висококваліфікованих кадрів, малокомплектні дошкільні заклади, які не забезпечували належного рівня освітньо-виховного процесу - стало основною причиною пошуку оптимальних шляхів організації навчання та виховання як у сільській так і у міській місцевості, що привели до створення нового типу навчального закладу – об'єднання (комплексу) «школа-дошкільний заклад». Виникнення таких об'єднань дозволяє розглядати НВК як новий етап розвитку системи дошкільної освіти.

Аналіз передового досвіду засвідчив, що об'єднання дошкільного закладу зі школою дає можливість успішно розв'язати ряд питань соціально-економічного та організаційно-педагогічного значення. Об'єднання такого типу, де функціонують дошкільні групи короткотривалого перебування, дають змогу охопити дітей суспільним дошкільними вихованням, забезпечити повноцінну підготовку до школи, раціонально використовувати кадри, приміщення. **Мета таких груп - полегшення адаптаційного періоду майбутніх першокласників, які не відвідували дошкільний навчальний заклад.**

Сучасна школа вимагає від майбутніх першокласників міцного здоров'я, володіння складними формами розумової аналітико-синтетичної діяльності, пізнавальної активності, високого рівня морально-вольових якостей, працездатності, а також великого обсягу конкретних знань, умінь і навичок. Це потребує серйозної підготовки малюків. Створення груп короткотривалого перебування дітей – форма роботи порівняно нова, ще недостатньо вивчена і розроблена. Тому організація навчально-виховної роботи в таких групах потребує особливого підходу, так як діти до 4-5тирічного віку виховувались у сім'ї і ніколи не відвідували дошкільний заклад.

Педагоги, які працюватимуть в таких групах і мають недостатній соціально-емоційний та пізнавальний досвід, повинні усвідомити специфіку організації освітньо-виховної роботи і творчо підійти до організації життєдіяльності дітей.

Особливості організації навчальної діяльності дошкільників

Навчання в дошкільних групах короткотривалого перебування так як і у дитячому садку являє собою цілеспрямований процес повідомлень, передання педагогом дітям нових знань та вмінь, виховання правильного ставлення до навколишньої дійсності, формування пізнавальної діяльності дошкільників, розвитку в них вміння вчитися.

Вихователь – це центральна фігура в навчанні: він організовує та спрямовує діяльність дітей. Навчання – процес двосторонній і містить у собі активну діяльність на заняттях кожної дитини в групі.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні не заперечує заняття як одну з можливих форм організації життєдіяльності дошкільника, проте не визнає його як основну і, головне, - найпродуктивнішу для цього вікового періоду життя малюка форму, бо чим менша дитина, тим більше значення в її житті має гра, спілкування та продуктивна діяльність.

Ця позиція потребує істотних змін у тактиці та стратегії педагогічного процесу. Визнаючи дитину центром педагогічної діяльності, необхідно розширити рамки заняття, подивитися на нього очима вихованця, віддати перевагу **спілкуванню та грі**, якими він дорожить найбільше.

Вимоги до рівня розвиненості, виховання, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти України та реалізується Державною базовою програмою та додатковими, серед яких й програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Впровадження даної програми сприяло виникненню перед педагогами проблеми щодо особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності саме з дітьми 5-річного віку. Навчально-пізнавальна робота з дітьми 6-го року життя будується на основі особистісно орієнтованого підходу до дітей. Тому й розглядаємо навчання як особистісно орієнтоване, що повинно забезпечувати розвиток та саморозвиток дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтирів та суб'єктивного досвіду, можливості реалізувати своє "Я".

Діяльність старшого дошкільника має бути організована таким чином, щоб у ній дійсно розвивалися ті психічні функції, які необхідні для навчальної діяльності, щоб ця діяльність була логічним переходом від ігрової до навчальної. Спеціально організована діяльність старшого дошкільника, мета якої - формування психологічної готовності до оволодіння навчальною діяльністю, повинна базуватися на провідній діяльності цього віку - грі, з залученням основних елементів навчальної: довільність; вміння сприймати навчальне завдання; керованість психічними процесами; вміння планувати свої дії; організованість; самостійність; уміння контролювати себе (самоконтроль). Новий вид діяльності, у даному випадку - навчальна, не надбудовується механічно на попередню - ігрову, оскільки наявність психологічних передумов, що зароджуються у грі, ще не визначає психологічної готовності до оволодіння навчальною діяльністю, вона з'являється як наслідок цілеспрямованого формування.

Форми організації педагогічної роботи

Дошкільні групи короткотривалого перебування нашого району формуються здебільшого з дітей 4-5-6-тирічного віку. Правильна організація діяльності в різновіковій групі – важлива умова досягнень поставленої мети. Пропонуємо кілька форм та прийомів організації педагогічної діяльності: послідовна, одночасна, паралельна, послідовно-одночасна, одночасно – послідовна, тематично – об'єднана, за Белл-Ланкастерською системою. Перелік запропонованих форм організації педагогічної роботи не виключає їх комбінування, доповнення на розсуд вихователя.

Під час організації навчально-пізнавальної діяльності дітей у різновікових групах проводяться як спільні заняття для дітей всіх вікових підгруп, так і окремі заняття з кожною віковою підгрупою, що дасть можливість вихователю звернути увагу на дітей старшого дошкільного віку. Використовуються наступні способи організації навчально-пізнавальної діяльності дітей:

1. Спільні заняття для кожної вікової підгрупи: єдині сфери життєдіяльності та лінії розвитку, але різні програмові завдання

2. Спільні заняття для кожної вікової підгрупи: різні сфери життєдіяльності та лінії розвитку, різні програмові завдання

3. Окремі заняття з кожною віковою підгрупою: вибір сфер життєдіяльності та ліній розвитку здійснюється педагогом відповідно до перспективного плану роботи.

Заняття першого типу є досить розповсюдженими серед практиків, але педагоги не завжди дотримуються дидактичних вимог щодо організації таких занять. Спостерігається невміння вихователів передбачити і забезпечувати протягом заняття активність всіх дітей. Головною умовою подолання цих недоліків є продумування не лише спільної сфери життєдіяльності та лінії розвитку, але і його дидактичного змісту. На таких заняттях можуть бути різними теми, навіть різні види діяльності (малювання, ліплення, аплікація) але основне навчальне завдання має бути спільним.

Плануючи спільні заняття за однаковими сферами життєдіяльності та змістовими лініями, слід дотримуватися певних вимог і рекомендацій:

- одночасно з усіма підгрупами проводять лише такі заняття, на яких можна забезпечити дотримання організаційних та методичних вимог до педагогічного процесу;

- бажано уникати ситуацій, коли складний для сприймання матеріал подається для всіх вікових підгруп. Важливо правильно визначити програмовий матеріал з погляду його сумісності, максимально наблизити вид діяльності (малювання, ліплення);

- матеріал, підготовлений до заняття, має містити спільні елементи для дітей усіх підгруп, що дає змогу об'єднати вихованців у проведенні ігор, відгадуванні загадок, виконанні певних завдань;

- одна з головних умов проведення спільного заняття – його чітке планування, регламентація кожного етапу;

- поетапна робота з дітьми різних вікових підгруп неможлива без організації їхньої самостійної діяльності на кожному занятті. Коли в одній групі

- подаються і закріплюються нові знання, вихованці інших груп можуть працювати самостійно;

- самостійні завдання продумуються та готуються педагогом заздалегідь і мають відповідати таким вимогам: активізувати розумову діяльність дітей; розвивати ініціативу; бути посильними для дітей і спиратися на раніше набуті знання; забезпечувати реалізацію принципу поступового ускладнення; враховувати особливості групи в цілому й окремих вихованців; бути різноманітними за формою і змістом; містити елементи новизни; мати відповідний ступінь труднощів для дітей кожного віку; достатня кількість роздаткового матеріалу з кожного розділу програми.

Багато залежить від того, як розпочинається заняття: одночасно з усіма дітьми або поетапно з підгрупами. Відразу з усіма дітьми доречно розпочинати заняття на спільну тему (розгляд картин, читання художніх творів, ліплення за сюжетом казки тощо), тоді закінчення заняття буде поетапним.

На відміну від спільних занять з однієї життєвої сфери та змістової лінії, де можна об'єднувати і три підгрупи, спільні заняття за різними сферами життєдіяльності та змістовими лініями проводяться лише з двома підгрупами, навіть якщо вікових підгруп більше. У такому випадку дітей ділять за суміжністю на дві підгрупи. Продумуючи поєднання роботи двох підгруп, потрібно враховувати характер діяльності дітей, щоб виконання завдань дітьми однієї підгрупи не відволікало дітей другої. Плануючи заняття цього типу, слід враховувати і характер діяльності вихователя. Адже він не може

одночасно проводити два заняття за його безпосередньою участю: бесіда з однією підгрупою і фізкультура – з іншою. Хоча може бути так: молодші – вивчають вірш, а старші – ліплять. Старші діти знають вірш і відволікатися не будуть, крім цього в них вже є навички ліплення, тому діти будуть працювати самостійно.

Позитивним у таких заняттях є те, що вихователю вдається вкластися в передбачений час, серйозно позайматися з малюками. Але зловживати, розраховуючи на самостійність старших дітей, не потрібно.

У перший місяць перебування дітей в дошкільній групі відбувається адаптація їх до приміщення групи, до особи вихователя, до колективу дітей, до режиму, за яким організовується їх життєдіяльність в групі, школі тощо. Тому вихователю слід продумати не тільки цікаві, а й доступні форми організації діяльності дітей. **Це можуть бути :**

- рухливі ігри, які не потребують особливого вивчення правил;
- прогулянки, із організацією спостережень за різними об'єктами;
- читання та показ за допомогою різних видів театру улюблених казок;
- організація самостійної ігрової діяльності дітей;
- спілкування з дітьми.

Це дасть можливість педагогу організувати дітей підгрупами, а пізніше і цілою групою та підвести до спільної навчальної діяльності.

Сучасні підходи до організації навчальної діяльності

Організуючи навчальну діяльність в умовах різновікового колективу доцільно використовувати міні-заняття, що дадуть можливість вихователю проводити роботу з дітьми п'ятирічного віку окремо від інших дітей. Систематично використовувати завдання з ТРВЗ, експериментально - дослідницької діяльності, проблемно-пошукові ситуації та інші методи і прийоми, що позитивно зарекомендували себе в сучасній дидактиці. Слід поєднувати вербальні, наочні та практичні методи, відводити належне місце продуктивним видам діяльності, у яких дошкільник здатен до самовираження й самореалізації(малювання, ліплення, конструювання, художня праця), а також мовленнєвій, руховій, музичній діяльності. З урахування різного рівня інтелектуального розвитку, відмінностей у спрямованості пізнавальних інтересів окремих дітей доцільно диференціювати роботу з ними на заняттях та в повсякденному житті, об'єднуючи дітей у підгрупи та добираючи для кожної з них навчальний матеріал різного змісту, складності та відповідні методи та прийоми. Сучасній освітній системі притаманна інтеграція, прогресивність якої полягає в тому, що вона дає змогу узгодити різноманітні форми та системи навчання, досягнути наступності, цілісності та найефективнішого комплексного розв'язання методичного забезпечення освітнього процесу, тобто увага акцентується на взаємопроникненні одного об'єкта в структуру іншого.

На допомогу педагогам у методичному посібнику «Плануємо по-новому: тематичні дні» запропоновано перспективне планування навчальної діяльності за тематичними днями в короткотривалій групі відповідно Базового компоненту дошкільної освіти та програм „Українське дошкілля” і «Впевнений старт». Надано методичні рекомендації щодо перспективного розподілу занять математичного та мовленнєвого циклів для дітей старшого віку на протязі року, які не відвідували дошкільні навчальні заклади, зразок оформлення календарного плану за видами діяльності, перспективне планування на рік.

Для керівників НВК «ЗОШ – дитячий садок», а також для вихователів дошкільних груп у посібнику «Організація дошкільної освіти в закладах нового типу» визначено нормативно – правове забезпечення в організації освітнього процесу в дошкільних групах короткотривалого перебування, які входять до складу НВК «ЗОШ - дитячий садок». Розкривається специфіка та особливості організації навчальної діяльності дошкільників в різновікових групах, умови, форми та сучасні підходи для реалізації завдань Базового компоненту дошкільної освіти та чинних програм. Розкриваються основні критерії аналізу освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах. Надаються поради з організації внутрішнього контролю.

Висновки. Демографічна ситуація 1990-2000 років, коли приріст населення пішов на спад, призвела до суттєвого зменшення кількості учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, до скорочення дошкільних груп, а далі і закриття дитячих садків. Діти дошкільного віку, особливо у сільській місцевості, опинилися дома. Приміщення великих шкіл та окремих міських садків стали напівпустими. Утримування їх ставало дедалі важчим. Вирішення цієї проблеми наш район побачив у створенні закладів нового типу, об'єднавши школу і дитячий садок. Так, у 1998 році пройшла перша реорганізація. У великому приміщенні міського дитячого садка №7 відбулося об'єднання початкової та дошкільної ланок у єдине навчально-виховне об'єднання: «ЗОШ I ступеня – ясла-садок». Новація дала позитивні результати. І з 2000 року далі в місті створено було ще два комплекси такого типу.

З прийняттям Закону України Про дошкільну освіту у 2001 році, де визначалось обов'язковість здобуття дошкільної освіти дітьми старшого дошкільного віку, при школах у сільській місцевості почали функціонувати дошкільні групи короткотривалого передудання(3-4 години), які готували 5-ти річок до навчання у школі. У 2006-2009 роках демографічна ситуація у районі стала позитивно змінюватись. Збільшувалось кількість батьків, які бажали б водити до дитячого садка дітей з 3-х річного віку. Тому у районі з 2011 року юридично зареєстровано 16 сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітня школа – дитячий садок», що розширило мережу дошкільних навчальних закладів та дало змогу охопити дошкільною освітою у 2015-2016 навчальному році 190 вихованців, з них 65 - 5ти річок (в порівнянні з 2011роком у НВК виховувалось 119 дошкільнят). Збільшення кількості дошкільнят від 3 до 5-6 років зобов'язало керівників комплексів передивитись режим роботи дошкільних груп. Так, у 4 комплексах функціонування дошкільних груп з 3-годинного перейшло на 9-ти годинний режим, що дало можливість охопити на селі дитячими садками та НВК 83% від проживаючих на території сільських рад дошкільнят.

Нова структура закладу сприяє успішному проведенню роботи по наступності у дошкільній та початковій ланках. Показником є: якісна підготовка дітей до навчання у школі, про що свідчить моніторингове психолого-педагогічне обстеження дітей на кінець року; суттєво менший час адаптаційного періоду учнів до умов та навчання у 1-му класі; негативні прояви емоційного стану, стреси першокласників в цей період майже не проявляються, спостерігається безперервність дошкільної та початкової освіти. Обов'язкова організація в ЗОШ комп'ютерних класів створила умови для ознайомлення дошкільнят з комп'ютером. Перевага дошкільної різновікової групи є в тому, що вона об'єднує дітей з родинними стосунками, і дає змогу безболісно адаптуватися дитині до дитячого садка. Розширення мережі дошкільних закладів шляхом створення навчально-виховних комплексів у районі триває і на даний час.

Література

1. Грицюк Л. А. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Грицюк Л. А. , Каратаєва М.І. – Т.: Мандрівець, 2005. – 265с.
2. Дошкільні заклади з групами короткотривалого перебування дітей//Дошкільне виховання. – 2001. – №7. – С.12-16.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». – Київ, 2001. – 55с.
4. Збірка матеріалів обласної науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: новації, проблеми, перспективи». – Хмельницький, 2011.
5. Методичні аспекти впровадження Базової програми «Я у Світі»/ [Упор. Грицюк.Л.А., Каратаєва М.І.]. – Хмельницький, 2010 – 210 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля». – 2011– 264с.
7. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – 2011 – 94 с.
8. Пугач О.Д. Організація дошкільної освіти в закладах нового типу: Методичний посібник/ О.Д. Пугач, 2014- 63 с.

АВТЕНТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

*Полишвайко Наталія Володимирівна, вихователь Комунального дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №3 «Колосочок» Марківської селищної ради
Луганської області*

Сьогодні серед виховних напрямків у формуванні свідомості молодого покоління найбільш актуальними виступають патріотичне та громадянське виховання, які відповідають викликам сучасності і являються запорукою власного особистісного розвитку.

Потужним джерелом, міцним підґрунтям виховання молоді є древня і велична культура України, її історія. Вони вже увійшли до освітнього простору навчальних закладів, але вимагають від педагогічних колективів переосмислення, що відкриє нові можливості вдосконалення навчально-виховного процесу, системи національно-патріотичного виховання.

Саме дошкільний вік як період становлення особистості має потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів. Тут педагоги дитячих садочків мають внести свій вагомий вклад в патріотичне виховання малят і почати із найпростішого для дітей – народної гри, яка має багато віковичну історію і є естафетою традицій поколінь.

Одним із головних принципів патріотичного виховання, на який спирається Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді є принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури. Виходячи з цього наш педагогічний колектив поставив собі за мету віднайти варіанти автентичних ігор і удосконаливши їх випробувати в роботі із своїми дітьми. Процес роботи виявився довготривалим, цікавим і той же час складним.

Творча група вихователів розділилася на **дослідницькі лабораторії**:

- лабораторія «Квест» - пошук матеріалів через інтернет ресурси;
- лабораторія «Джерело» - робота з бібліотечними фондами;
- лабораторія «Перлина» - збір інформації через опитування старожилів та мешканців району;
- лабораторія «Світоч» - узагальнення досліджених матеріалів, формування збірки автентичних ігор.

В процесі роботи педагоги встановили, що народні ігри і забави становлять чималий розділ народної дидактики й охоплюють народознавчий, мовленнєвий, математичний, пізнавальний, розвивальний, оздоровчий аспекти хоча і були вигадані в часи прадавнього суспільства. Народні ігри створювалися народом так само, як і казки, приказки, загадки і передавалися з покоління в покоління.

Народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали К. Д. Ушинський, Є. М. Водовозова, Є. І. Тихеева, С. Ф. Русова, О. П. Усова, В. О. Сухомлинський.

К. Д. Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання. Вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими.

О. П. Усова писала: «У народних іграх немає навіть тіні педагогічної настирливості, й разом з тим усі вони цілком педагогічні».

Високу оцінку іграм дав В. О. Сухомлинський: «Гра це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості».

У вступі до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» український письменник Василь Довжик називає ігри народним мистецтвом: «Та й хитра ж штука, оця народна гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити

час, а вона, ота забавка, - мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про тебе і світ. Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу, а гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас із вами, наш національний характер».

В. Скуратівський зазначає, що переважна більшість «абеткових істин дитинства» народжувалась у середовищі простого народу й виконувала певні функції людського співжиття. Ігри відкривали дітям живу історію свого народу, вчили любити народних героїв і ненавидіти кривдників. Вуличні ігри були своєрідним «дитячим садком». Батьки багатодітних родин постійно були в полі, і діти об'єднувалися для ігор у самостійні осередки. «Для багатьох дітлахів, - пише В. Скуратівський, - такі забави були не тільки формою дозвілля, але й своєрідною школою, де засвоювалися перші абетки науки. Адже далеко не всім щастило відвідувати парафіяльні чотирикласки».

На жаль, за роки існування СРСР багато народних ігор було розгублено й забуто, та й особливого занепокоєння про втрачене у тодішніх педагогів це не викликало.

Перші записувачі та збирачі українських народних ігор з'явилися в ХІХ ст. Із змістом автентичних ігор можна познайомитися в етнографічних працях Н. Макаревича, П.П. Чубинського, О.В. Богдановича. У наш час у Києві було започатковано Клуб друзів гри, учасники якого впродовж 10 років (1973-1983) вирушили в етнографічні експедиції для збирання й записування українських народних ігор. Вони зібрали і опублікували понад 400 українських народних ігор. На жаль в інтернет ресурсах нам не вдалося віднайти жодну із етнографічних праць, але познайомитися з народними іграми на різних сайтах, порівняти їх за змістом а потім з багатьох версій створити одну нам вдалося. Наприклад, є відомий варіант народної гри «Жмурки». В роки нашого дитинства (80-і) ведучий закривав очі долонями і говорив: «Раз, два, три, чотири, п'ять – я іду шукать, хто не заховався я не винуватий!». Гурт дітей ховався хто куди, кого ведучий знайде першим той і жмуриться. Друга версія – в приміщенні дитина з зав'язаними очима намагається спіямати когось із дітей, які бігають навколо «жмурилки» і дражнять його, плескаючи в долоні.

В давнину гра «Жмурки» носила назву «Киці – баба». «Киці – баба» - це не що інше, як уривок із ритуалу, присвяченого календарному святу Рожаниці. Виконувався цей ритуал молодими жінками, які чекали дітей. Смісл гри пов'язаний з ловінням дітей, а конкретніше – із визначенням статі майбутньої дитини. І навіть сама поза готовності «киці – баби» - простягнені вперед руки – відповідає зображенню на давніх вишивках жінок – рожаниць.

До вашої уваги – осучаснена версія гри, яка і увійшла в нашу збілочку: діти стають у коло, один із дітей, починаючи з себе, вказує пальцем на кожного і по складах промовляє лічилку:

Вийшов кріт на гору

Й починає рити.

А на кого впаде слово,

Той має жмурити!

На кого припаде останній склад, той стає «жмурилкою». «Жмурилка» закриває собі очі й рахує до десяти. Наостанок виголошує:

Хто не заховався,

Я не винуватий.

Іду всіх шукати!

Кого першим віднайде, той стає на його місце, і гра продовжується.

Під час досліджень ми з'ясували, що все-таки час вносить значні зміни у зміст ігор, створює багато варіантів, але їх рухлива основа залишається незмінною. Гра не тільки включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи з предметами а й дає дитині основи знань з валеології, народознавства, історії рідного краю, виховує моральні та вольові якості майбутніх громадян України.

Збірник українських автентичних ігор, який ми назвали «Віночок», сформовано за розділами:

- дидактичні ігри;
- ігри історичної спрямованості;
- рухливі хороводні ігри;
- ігри з відображенням побуту народу та трудових процесів;
- ігри спортивного характеру.

Усі народні ігри проводимо відповідно до вікових можливостей дітей. З малятами раннього віку граємо в ігри-забавлянки: «Кую, кую чобіток», «Печу, печу хлібчик», «Дибки – дибки» та інші. Дітям середнього віку пропонуємо рухливі хороводні («Подоляночка», «Курочка – чубарочка»), ігри парами («Моталки», «Дрібу - дрібу – дрібушечки»). Для старших дошкільнят підбрали складніші, але доступні ігри: «Панас», «Горю – дуб», «Скраклі», «Хрещик», «А ми просо сіяли, сіяли», «Веребей», «Яшур», «Нещасний ополоник», «Цурка», «Довга лоза», «Дід Макар» та інші.

Перш ніж запропонувати дітям певну народну гру, ми знайомимо їх з її походженням, атрибутами, дійовими особами. Таку інформацію добираємо до кожної гри, підшуковуємо подібні до змісту казки, оповідання, вірші, пісні, легенди, загадки та прислів'я. Потім разом виготовляємо атрибутику з підручного матеріалу.

Ось, наприклад, що ми розказуємо дітям про народну гру «Кривий танок»: «Колись давно, у кожній окремій місцевості були свої весняні хороводи. Оскільки на весну припадає Великий піст, то не всюди зважувалися масово організовувати танці та співи. Робити це можна було на перший день Великодня. Практично в усіх селах після святкової відправи діти та молодь починали водити веснянки й гаївки. Це здебільшого робили біля церкви, в центрі села, або ж на сільському вигоні. На такі заходи збиралися всі селяни. Танці, як правило, були повільними й супроводжувалися пісненими наспівами. Розпочинали та закінчували хороводи найпопулярнішим «Кривим танцем». Старовинний український танок, мав накликати весну. На галявині, в трьох її кінцях, забивали кілки, поміж якими юнаки та дівчата водили хоровод, що символізував нелегкий шлях богині весни Лади з Вирію до рідних земель. За старовинними легендами Вирій – це острів богів у всесвіті, на якому росли дерева з молодильними яблуками безсмертя, до яких злітали птахи на зиму. Гурт дівчат і хлопців, взявшись за руки, повільно ходив ламаним колом з відповідними рухами. Танець супроводжувався піснею: «А в кривого танцю та не виведемо кінця! Треба його та виводити, Лад йому та знаходити».

А ось ще одна із версій. Гра «Кривий танок» виникла у ті часи, коли на Україну нападали татари. Мудрі батьки ще змалку вчили своїх дітей вистежувати ворога на околицях поселення і у разі небезпеки заплутувати свої сліди, щоб чужинці по них не потрапили в село. У танку імітується саме такий рух – по кривій. В деяких регіонах «кривий» хоровод діти водили біля церкви на Благовіщення.

Доцільно також знайомити дошкільнят з малими формами фольклору як перед грою так і під час її проведення. Деякі прислів'я і приказки можна використовувати як підсумок гри: «Будемо в дружбі жити – нас нікому не зломити», «Собором і чорта поборемо», «В гурті робити, як із гори бігти», «Зробили спішно, коли б не було смішно» та інші.

Ми, педагоги-дошкільники, з особливою увагою відносимося до того, які саме ігри цікавлять дітей, прислуховуємося до їхніх зауважень і пропозицій. Чимало автентичних ігор ми переробили і удосконалили, чимала їх кількість не пройшла апробації в дитячому колективі. Але більшу частину народних ігор ми залишили в первісному вигляді, бо саме першоджерела сприяють залученню дошкільнят до витоків національної культури та духовності, вихованню громадянсько-патріотичних почуттів.

Результатом роботи педагогічного колективу є проведений Луганським ОППО на базі нашого дошкільного навчального закладу обласний науково-методичний семінар для

завідувачів, методистів та вихователів ДНЗ «Виховання патріотизму в дітей дошкільного віку засобами автентичних ігор».

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО ЗАНЯТЬ ЗИМОВИМИ ВИДАМИ СПОРТУ

Шимко Маргарита Юріївна, завідувач Лебединського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) „Калинка” Лебединської міської ради Сумської області

Здоров'я дітей – найцінніше надбання цивілізованого суспільства. Воно створює фізичний, духовний, соціальний, інтелектуальний та фізичний базиси країни.

Базовий компонент дошкільної освіти приділяє особливу увагу впровадженню в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних технологій, що дають змогу проводити оздоровлення в цікавих різнома-нітних формах, забезпечують фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя дошкільнят.

На сьогодні спостерігається погіршення фізичного стану дітей, починаючи з дошкільного віку, тому вирішення питання фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я дітей на сьогодні є досить актуальним.

Проблемі раціональної організації навчально-виховного процесу з використанням здоров'яформуючих технологій значну увагу приділяли науковці Антонова Л. М., Борисова І. П., Науменко Ю. В., Севрук А. І., Вайнер Е. М., Смірнов Н. К., Сонькін В. Д., Серіков В. В., Вашлаєва Л. П., Петров О. В., Паніна Т. С., вплив спортивних вправ, зокрема зимових видів спорту, на стан здоров'я дитини досліджували Аграновський М. А., Ахиппо О. Ю., Власенко С. О., Голощокіна М. П., Дудін Н. П., Єрьомін І. В., Кузнецов В. К., Огольцов І. Т., Шарпова І. Р. та інші.

Дана проблема стала актуальною для Лебединського дошкільного навчального закладу «Калинка», адже аналіз стану здоров'я вихованців за деякими показниками (коефіцієнт захворюваності дітей та кількість дітей, які перебувають на «Д» обліку) свідчить, що в період із 2010 по 2012 рік захворюваність дітей на ГРЗ та ОРВІ була досить високою – від 55% до 63%, близько 25% дітей не відвідували дошкільний заклад через хвороби соматичного характеру (порушення в роботі серцево-судинної, дихальної, нервової системи, захворювання шлунково-кишкового тракту тощо).

Крім того, виявлялася тенденція до поступового збільшення випадків захворюваності в цілому на 5%. Кількість дітей, які перебували на «Д» обліку в Лебединській центральній районній лікарні ім. лікаря К. О. Зільберника становила близько 25 із 254 дітей (10%).

Дошкільний навчальний заклад має створити такі умови, які б сприяли збереженню здоров'я дитини, передбачали б диференціацію освітньо-виховного процесу відповідно до індивідуальних задатків, нахилів, стану здоров'я та потреб кожного вихованця, забезпечували б зміцнення імунітету та зниження захворюваності дітей, розкриття і розвиток їхніх фізичних здібностей, виховання в дітей інтересу до занять фізичною культурою.

На думку колективу, використання в фізкультурно-оздоровчій роботі ДНЗ елементів зимових видів спорту допомагає закласти основи фізичної досконалості вихованців, зберегти й зміцнити їхнє здоров'я та підвищити інтерес до рухової активності (додаток 1).

У зв'язку з цим та відповідно до наказу відділу освіти виконкому Лебединської міської ради Сумської області №27 від 08.02.2012 р. «Про організацію експериментально-дослідницької роботи у Лебединському навчальному закладі «Калинка» на базі

дошкільного навчального закладу було розпочато впровадження дослідницько-експериментальної роботи з проблеми «Формування позитивного ставлення дошкільників до зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх до занять зимовими видами спорту», в основу якої покладена методика збереження здоров'я дошкільнят.

Мета експерименту – перевірити, наскільки заняття зимовими видами спорту сприяють збереженню й зміцненню здоров'я дітей та формуванню у них позитивного ставлення до занять фізичною культурою.

Основні завдання експерименту:

1. Активізувати діяльність закладу в напрямку залучення дітей до занять зимовими видами спорту.
2. Формувати позитивне ставлення дошкільників до збереження й зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх до занять зимовими видами спорту.
3. Знижувати рівень захворюваності дітей та зміцнювати їхній імунітет.
4. Розробити та презентувати на рівні міста методичну збірку «Зимові види спорту в ДНЗ».

Очікувані результати експерименту: зниження рівня захворюваності дітей та зміцнення їхнього імунітету, залучення дошкільників до занять зимовими видами спорту з метою формування у них позитивного ставлення до збереження й зміцнення власного здоров'я; активізація діяльності закладу у напрямку залучення дітей до занять з фізичної культури з використанням елементів зимових видів спорту; розробка та презентація на рівні міста методичної збірки «Зимові види спорту в ДНЗ»; створення партнерської мережі «Дошкільний навчальний заклад – Школа» щодо формування здорового способу життя; висвітлення результатів експерименту в інформаційному просторі закладів освіти міста та області.

На сьогодні у Лебединському ДНЗ «Калинка» функціонує 4 групи середнього та старшого дошкільного віку, в яких виховується в середньому 100-110 вихованців. В експериментальній діяльності беруть участь 2 групи: 1 група середнього та 1 група старшого дошкільного віку загальною кількістю 50 вихованців.

Для забезпечення проведення експерименту в ДНЗ створено **здоров'язбережувальне середовище:**

- спортивна зала, облаштована лавами, шведськими стінками, тренажерами, кільцями тощо;
- спортивне обладнання та інвентар (25 пар лиж, малі та великі м'ячі, м'ячі для гімнастики, платформи для степ-аеробіки тощо);
- спортивний майданчик із фізкультурним обладнанням.

До роботи зі збереження та зміцнення здоров'я та формування установки на здоровий спосіб життя залучені усі вихованці навчального закладу. Педагоги закладу щоденно проводять із дітьми ранкову гімнастику, зокрема з використанням дихальних вправ, хороводні ігри, ігри малої та середньої рухливості, «рухові оповідання», танцювальні рухи, психогімнастику, оздоровчий біг, гімнастику після сну з використанням дихальних вправ, загально розвивальних вправ для напруження та розслаблення м'язів, доріжки здоров'я, масаж щіточкою, самомасаж стоп ніг.

На заняттях з фізичної культури використовують дихальну (додаток 4) та пальчикову гімнастику, елементи релаксації, виконання дітьми вправ фітбол-гімнастики та степ-аеробіки, які поліпшують настрій, сприяють загальному оздоровленню дитячого організму і позитивно впливають на роботу всіх внутрішніх органів.

Позитивний ефект мають вправи та комплекси з маленькими й великими м'ячами, з обручами, з палицями, з гантелями різної ваги – так званими «кегельками» (пляшечками, заповненими різнокольоровими водяними кульками), вправи на шведській стінці, лавках, тренажерах, перетягування канату дають додаткове навантаження на певні групи м'язів. Такі вправи сприяють тренуванню систем органів дихання, кровообігу та опорно-рухової системи, у вихованців розвивається почуття ритму та витривалість.

Програмою виховання і навчання дітей віком від 2 до 7 років «Дитина», за якою працює педагогічний колектив дошкільного закладу, передбачено катання на санках та ходьба на лижах для дітей дошкільного віку.

Підготовка дітей до виконання досить складних вправ із зимових видів спорту починається ще з молодшого дошкільного віку. Вихованці четвертого року життя катаються на санках з невисокої гори, надівають та знімають лижі, ставлять їх на місце, ходять на лижах ковзним кроком (без палиць) [4, с. 112].

Катання на санках викликає в дітей радість і задоволення. Діти п'ятого року життя спускаються на санках із невисокої гірки по одному, гальмуючи під час спуску п'ятами, катають на рівному місці вдвох одного, грають в ігри та виконують ігрові вправи «Санна плутанина», «Санний потяг», «Парне катання», «Веселі трійки», «Санне коло».

Діти шостого року життя навчаються кататися з гірки по одному та по двоє. Вихователь з фізичної культури залучає вихованців до ігор та ігрових вправ «Встигни першим», «Гонки санок», «Два на два», «Хоровод із санками», «На санки!», «Швидкі запряжки».

Діти сьомого року життя навчаються піднімати предмет (сніжку, прапорець, гілочку тощо), спускаючись з гірки, виконувати ігрові завдання (проїжджати у ворітця, влучати сніжкою в ціль то далі проїде). Цікавими для дошкільнят є ігри та ігрові вправи «Естафета на санках», «Хто перший до прапорця?», «Арка», «Хто далі проїде?», «Хто швидше?», «Підними предмет» [4, с. 266-267].

Систематична підготовча фізкультурно-оздоровча робота в різних видах діяльності дає можливість дітям успішно розпочати навчання з лижної підготовки. Діти п'ятого року життя ходять на лижах попереми́нним ковзним кроком один за одним, виконують поворот переступанням на місці, вправо і вліво, кругом в обидві сторони, піднімають на гірку ступаючим кроком, напів'ялинкою, спускаються з гірки. Самостійно беруть і ставлять лижі на місце, знімають і надягають їх, переносять, тримаючи під рукою. Проходять на лижах 800- 1200 м. Грають в ігри «Ширше крок», «Ворітця», «Хто далі пройде», «Пройди і не зачепи», «Карусель у лісі» [4, с. 179].

Програмовим змістом передбачено навчання дітей шостого року життя самостійно брати та ставити на лижі на місце, знімати й надівати їх, просити під рукою. Вихованці навчаються ходити на лижах в повільному темпі на відстань 1,2-1,5 км, ходити з палицями попереми́нним ковзним кроком, виконувати повороти на місці переставлянням лиж навколо п'яток вліво і вправо, а також у русі, підніматись на гірку ступаючим кроком драбинкою, спускатися без палиць зі схилу в середній стійці (тримаючи зігнутими ноги в колінах). Грають в ігри «Дожени», «Гонки на одній лижі», «Швидко вгору», «На лижах з гірки», «Підними», «Естафети на лижах».

Діти сьомого року життя проходять на лижах 600-800 м у середньому темпі, 2-2,5 км – у повільному. Ходять попереми́нним кроком по лижні один за одним, ходять на лижах по пересічній місцевості, яка має невеликий схил і рівні ділянки, роблять повороти переступанням на місці кругом (праворуч, ліворуч). Діти піднімаються на гірку різними способами: ступаючим кроком, «напів'ялинкою», «ялинкою», «драбинкою». Спускаються (без палиць) з гірки (кут підйому 20°) «напівплугом», «плугом», гальмуючи під час спуску. Такі вправи використовуються під час ігор «Зустрічна естафета», «Пройди і не зачепи», «Естафета з перенесенням лижних палиць», «Квач на лижах», «Поміняй прапорець» [4, с. 267]. Найскладніша вправа для дітей – спуск із гірки без палиць, яке потребує належної підготовки та щоденних занять лижним спортом.

Навчання вихованців виконанню елементів зимових видів спорту відбувається згідно орієнтовного тижневого розподілу занять, методичних рекомендацій та програмових вимог – двічі на тиждень – на заняттях з фізичної культури. Діти експериментальних груп поряд із традиційними для дошкільного закладу оздоровчими технологіями, зазначеними вище, протягом двох навчальних років виконують вправи з підготовки до занять зимовими видами спорту щоденно в різних видах діяльності:

- на заняттях з фізкультури;
- під час організованої життєдіяльності дітей (комплексних, бінарних занять тощо);
- ранкової прогулянки;
- ранкової гімнастики.

Крім того, дитячі ігрові майданчики на території дошкільного закладу обладнані відповідним інвентарем, що дає змогу педагогам організувати рухову активність вихованців на свіжому повітрі.

Інструктором з фізичної культури розроблено комплекс вправ для дітей із йоги та комплекс вправ для профілактики плоскостопості, лікувальну звукову гімнастику. Комплекс ігор на снігу розрахований на більш високий рівень оволодіння вихованцями елементами зимових видів спорту. Дієвим засобом оздоровлення дітей є комплекс коригувальних вправ з системи Миколи Амосова.

Крім традиційних видів спорту (катання на санчатах чи ходьба на лижах), діти полюбляють ковзання по крижаних доріжках. Організація веселих занять з ковзання потребує ретельної підготовки, адже крижані доріжки мають бути облаштовані на оптимально зручних і безпечних ділянках території дошкільного закладу (наприклад, обабіч спортивного майданчика), де вони не заважатимуть підходам від воріт до центрального і запасного входів/виходів, господарського двору тощо.

Цю розвагу умовно відносимо до зимових вправ спортивного характеру. Ковзання по крижаних доріжках дає можливість досягти такого рівня фізичної підготовки, який згодом може стати основою для оволодіння катанням на ковзанах [6].

Ефективній підготовці до катання на лижах чи ковзанах є катання дітей на роликах по асфальтованих доріжках навколо спортивного стадіону в теплі пори року. Слід зауважити, що виконання зазначених видів діяльності можливе лише за умови чітких методичних вказівок дорослого та якісної попередньої фізичної підготовки дитини.

Ковзання по крижаних доріжках чи катання на роликах значно зміцнюють м'язи нижніх кінцівок і спини, розвивають спритність, рівновагу, окомір та інші фізичні якості, мають значний виховний потенціал, оскільки потребують від дитини рішучості, сміливості, самостійності, наполегливості – тих рис і якостей, які є базовими для зростаючої особистості [6].

Організація фізкультурно-оздоровчої роботи на належному рівні значно залежить від професійної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу. Вихователі груп, інструктор з фізичної культури мають орієнтуватися в сучасних досягненнях науки і практики, бути обізнаними у новітніх технологіях, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я дітей, використовувати у своїй роботі кращі здобутки перспективного педагогічного досвіду.

У дошкільному закладі створена динамічна група, яка працює над розробкою та презентацією на рівні міста методичної збірки «Зимові види спорту в ДНЗ»; створенням партнерської мережі «Дошкільний навчальний заклад – Школа» щодо формування здорового способу життя; висвітленням результатів експерименту в інформаційному просторі закладів освіти міста.

Досвід роботи педагогів закладу з експериментально-дослідницької діяльності був презентований під час міського семінару для вихователів ДНЗ (15.01.2013 року) та обласного семінару для методистів біології, основ здоров'я, здоров'язбережувальної діяльності управлінсь, відділів освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів, керівників МО учителів основ здоров'я з теми «Здоров'язбережувальний простір навчального закладу» (11.05.2016 року). Питання реалізації експериментально-дослідницької роботи щороку розглядається на засіданні педагогічної ради.

Висновки. Система фізкультурно-оздоровчої роботи, створена в дошкільному закладі в рамках дослідницько-експериментальної роботи з проблеми «Формування позитивного ставлення дошкільників до зміцнення власного здоров'я шляхом залучення їх

до занять зимовими видами спорту», дає можливість ефективно впроваджувати здоров'язбережувальні заходи.

Ходьба дітей на лижах та катання на санчатах сприяє енергійному обміну речовин в їхньому організмі, розвитку просторових орієнтувань і координацій рухів, посилює функціональну діяльність внутрішніх органів, активізує дію великих м'язових груп.

Лижні заняття і прогулянки виховують морально-вольові якості дитини: сміливість, наполегливість, рішучість, витримку і дисциплінованість, викликають інтерес до систематичних занять спортом, привчають долати труднощі й перешкоди, виховують почуття дружби, колективізму і взаємодопомоги.

Аналіз показників захворюваності дітей експериментальної та контрольної груп свідчить про ефективність впроваджуваних здоров'язбережувальних заходів, зокрема позитивний вплив зимових видів спорту на стан здоров'я дітей. У період із 2013 по 2015 рік захворюваність на ГРЗ та ГРВІ зменшилася порівняно з попереднім періодом на 2%, захворюваність соматичного характеру – на 1%, загальна захворюваність вихованців – на 3%.

Згідно з медичними висновками, проведеними спеціалістами Лебединської ЦРЛ, у на початок 2016 року 20 дітей дошкільного навчального закладу перебувають на «Д» обліку в Лебединській ЦРЛ, що становить 8% від загальної кількості дітей. Це на 2% менше порівняно з 2015 роком та на 3% менше, ніж у 2014 році.

Використання на заняттях з фізичної культури елементів зимових видів спорту допомагає знизити загальну захворюваність вихованців (зокрема на ГРЗ та ГРВІ, а також захворювання соматичного характеру), закласти основи фізичної досконалості вихованців, зміцнювати їхній імунітет, формувати у них позитивне ставлення до збереження й зміцнення власного здоров'я та підвищувати інтерес до занять зимовими видами спорту.

Література

1. Базилевич Н. О. Лижний спорт: навчально-методичний посібник / Н. О. Базилевич. — Переяслав-Хмельницький, 2010. – 161с.
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е. С. Вільчковський – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008.
3. Голощокіна М. П. Лижі дитячого садка / М. П. Голощокіна – М.: Просвітництво, 1990.
4. Дитина: Програма виховання і навчання дітей віком від 2 до 7 років (нова редакція) / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 492 с.
5. Майданюк А. Зимові ігри на свіжому повітрі // Дошкільне виховання. – К.: Світич, 2015. – №12.
6. Низковська О. Чи варто крижані доріжки в дошкільному закладі посипати піском?// Вихователь-методист дошкільного закладу. – К.: МЦФЕР Освіта, 2014. – №12.
7. Рунова М. А. Навчання дітей ходьбі на лижах // Дошкільне виховання. – К.: Видавництво «Світич», 2003. – №2.
8. Савчук О. Навчаємо дошкільників вправ спортивного характеру взимку // Методична скарбничка вихователя. - К.: МЦФЕР Освіта, 2014. – №12.

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ІГРАШКИ ТА ГРИ

Коченгіна Маріанна Вікторівна, завідувач секції розвивального навчання кафедри дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» Харківської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання створення умов, сприятливих для розвитку дитини дошкільного віку, завжди були в центрі уваги педагогів і психологів, чия професійна діяльність пов'язана з розвитком, вихованням і навчанням дошкільників. І хоча в багатьох публікаціях останніх років йдеться про те, що інтенсивним пошуком нових ідей та підходів до розвитку дитини характеризується тільки початок XXI ст., на нашу думку, розроблення наукового змісту, форм і методів організації розвивально-виховної зайнятості та ігрової діяльності дітей 3–6 років було розпочато ще у XVIII–IX ст. (І. Песталоцці, Ф. Фребель та ін.), набуло своєї актуальності наприкінці XIX–середини XX ст. (О. Декролі, М. Монтесорі, Р. Штайнер, С. Русова, Е. Кей, Ю. Фаусек та ін.) і не втрачає своєї важливості й сьогодні (К. Крутії, Л. Вовчик-Блакитна та ін.).

Останні п'ять років розбудови українського суспільства характеризуються надзвичайно швидкими темпами його інформатизації, потужним впливом на свідомість людей великого потоку різноманітної інформації, інтеграцією у сферу дозвіллевих інтересів українських дітей світових тенденцій (не завжди позитивних!), негативним впливом на формування особистості низки соціальних факторів. Навколо дитини створюється інформаційний простір, який містить у собі конкретні ризики.

Найважливішими складниками інформаційного середовища сучасного дошкільника є дитячі іграшки, якість і зміст яких впливає на характер ігор, соціалізацію, пізнавальний, комунікативний, інтелектуальний і творчий розвиток дитини.

Цінність гри для становлення особистості дитини визнається фахівцями в усьому світі. Реалізація права дитини на гру є одним із провідних напрямів діяльності урядів багатьох країн світу – Німеччини, США, Канади, Швеції, Японії, Бразилії, Іспанії та ін. У цих країнах багато чого робиться для підтримки дитячої гри – створюються природні ігрові майданчики, уживаються заходи щодо залучення цілих сімей до участі в різноманітних іграх, гра активно використовується для розвитку дітей дошкільного віку.

В Україні питання дитячої іграшки та гри хоча й привертають увагу педагогів-практиків і науковців, але, за нашими даними, не на належному рівні. У нашій країні загрозу формуванню ігрової діяльності дошкільників (тобто становленню особистості дитини) сьогодні становлять **такі фактори:**

- нерозвинений вітчизняний ринок якісних дитячих іграшок; наявність на ньому іграшок, небезпечних для фізичного, психоемоційного та духовного здоров'я дитини, й іграшок, що не сприяють пізнавальному, комунікативному, творчому та моральному розвитку дітей;
- недостатній рівень педагогічної освіченості батьків дітей, наслідком чого є невміння дорослих відрізнити розвивальну іграшку від іграшки регресивного характеру, нерозуміння важливості рухливих ігор у житті дитини;
- зменшення кількості різновікових дитячих товариств (у родинах, у подвір'ях) унеможливує передачу традицій організації ігор, ігрових задумів та ігрових дій, досвід спілкування дітей у процесі гри;
- заміна гри ігровими формами навчання;
- вплив продукції засобів масової інформації на зміст дитячих ігор і спосіб взаємин дітей під час гри;
- недостатня ігрова компетентність вихователів дошкільних навчальних закладів;

- відсутність належного предметно-просторового середовища в дошкільних навчальних закладах.

Названі фактори спричиняють трансформацію ігрової діяльності сучасних дітей, що в свою чергу актуалізує важливість чітких і цілеспрямованих дій у напрямку відновлення розвивального потенціалу дитячої іграшки та гри для гармонійного розвитку дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти існує декілька понять, що визначають зміст середовища/життєвого простору, у якому перебуває дитина – «середовище», «мікросередовище», «макросередовище», «розвивальне середовище», «розвивальне освітнє середовище», «освітній простір», «інформаційне середовище», «ігрове середовище», «предметно-ігрове середовище», «підготовлене середовище», «розвивальне предметно-ігрове середовище», «життєвий простір», «творче освітньо-розвивальне середовище», «інформаційне середовище», «медіа-середовище», «інформаційна безпека особистості», «медіа-простір».

У дошкільній педагогіці тривалий час уживалися терміни «ігрове середовище» та «предметно-ігрове середовище». «Ігрове середовище – сукупність ігрових умов, правил, ігрових ситуацій, які сприяють проживанню особливого періоду в житті дитини, розвитку новоутворень (з'являються перші схематичні обриси дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті); супідрядність мотивів; довільна поведінка; творча уява; особиста свідомість» [27].

У дошкільній педагогіці також використовується термін «розвивальне середовище». Питання визначення та шляхи створення розвивального середовища в сучасних дошкільних навчальних закладах (надалі – ДНЗ) було предметом багатьох досліджень психологів і педагогів (Л. Артемова, О. Коваленко, О. Кононко, С. Новосолова, В. Петровський, М. Полякова, Р. Стеркіна та ін.). За визначенням В. Петровського, «розвивальне середовище» – це спеціально організований оточуючий простір дитини, здатний здійснювати позитивний вплив на самонавчання та саморозвиток дитини. На думку фахівця, в основі створення розвивального середовища має бути комплексний підхід і вільне центрування іграшок, матеріалів, атрибутів тощо [28]. М. Полякова зазначає, що «розвивальне середовище» – природна, комфортабельна, затишна обстановка, раціонально організована, насичена різноманітними сенсорними подразниками та ігровим матеріалом [26].

В Україні вперше зміст цього поняття широко було розкрито в «Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти» (2003): «Розвивальне середовище – це оточення, сукупність природних, предметних та соціальних умов, в яких малюк зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй індивідуальними особливостями. Розвивальним є предметне, природне та соціальне середовище, яке не гальмує природних життєвих проявів дитини, сприяє їх реалізації, становленню, вдосконаленню» [14].

За О. Кононко, «...розвивальне середовище можна представити у вигляді круга, у центрі якого знаходиться «Я» (мій простір, середовище мого внутрішнього життя) і який поділено на сегменти – предметно-ігрове, природне та соціальне середовище» [14, с. 118].

З появою розгалуженої мережі телевізійних різноманітних каналів і телевізійних передач, Інтернету, з поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, виникненням небезпеки для маленької дитини й дорослої людини від регресивного медіаконтенту стає актуальною необхідність інформаційної безпеки держави, організацій та особистості. Відповідно, з'являються нові поняття – «інформаційне середовище», «медіасередовище», «інформаційна безпека особистості». В останнє десятиріччя набув активного вжитку термін «інформаційне середовище дошкільного навчального закладу». «Що таке інформаційне середовище дошкільного навчального закладу? Це світ, створений

навколо дитини дорослими – світ ігор, іграшок, книг – світ, що відповідає особливостям сприйняття, мислення, розвитку дитини-дошкільника» [7].

Українські вчені Н. Гавриш, Г. Беленька, Л. Вовчик-Блакитна у своїх публікаціях діляться результатами досліджень щодо характеру та змісту ігор сучасних дошкільників [1], [2]. Дані, отримані науковцями, близькі до результатів творчих пошуків зарубіжних педагогів і психологів В. Абраменкової, О. Смирнової, С. Соколової та ін. Загальний висновок фахівців – дитяча гра зазнає певної негативної трансформації, що позначається на психічному розвитку дітей. На жаль, регресивні наслідки того, що діти «не догралися», грали в жорстокі й агресивні ігри, грали в ігрові форми, грали антиіграшками, не зникнуть з дорослішанням дитини, а обов'язково матимуть прояв у житті вже дорослої людини.

Отже, з появою неякісної промислової, медійної та друкованої продукції для дітей, трансформацією дитячої гри, неготовністю вихователів ДНЗ і батьків дітей підтримувати дитячу гру постає необхідність у розробленні змісту й механізмів створення безпечного інформаційного середовища для дитини дошкільного віку засобами дитячої гри та іграшки.

Метою нашого творчого пошуку є створення й апробації моделі підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до створення розвивального інформаційного середовища для дітей дошкільного віку засобами дитячої іграшки та гри (надалі – РІСДДВ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка моделі підготовки вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ засобами дитячої іграшки та гри відбувалася упродовж останніх шести років. На першому етапі визначалися елементи моделі, на другому – відбувалося їх обґрунтування, безпосереднє створення моделі, на третьому – її апробація та доопрацювання.

У чому ж полягає специфіка моделі підготовки вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ засобами дитячої іграшки та гри? Які компетентності мають бути сформовані в педагогів у результаті навчання?

На нашу думку, вихователь ДНЗ, підготовлений до створення РІСДДВ, демонструє високий рівень сформованості нормативно-правової, методологічної, інформаційної, дослідницької компетентностей (додаток 2). Окрім того, у нього розвивається активна громадянська позиція, удосконалюються аналітичні й конструктивні вміння, виявляється дійсна небайдужість до проблем морального виховання дітей, їх інтелектуального, пізнавального й творчого розвитку.

Відповідно, визначено завдання підготовки вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ засобами дитячої іграшки та гри: розвивати нормативно-правову, методологічну, інформаційну та дослідницьку компетентності, особистісні якості, аналітичні й конструктивні вміння.

Суб'єктами процесу створення РІСДДВ виступали вихователі ДНЗ, викладачі Академії, діти дошкільного віку (вихованці ДНЗ), батьки дошкільників. Оскільки реалізація моделі створення РІСДДВ передбачає певну організацію навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації вихователів ДНЗ, використання можливостей методичної роботи та самоосвіти в міжкурсовий період (а все це – освіта дорослих людей), то було визначено принципи професійної взаємодії викладачів Академії й слухачів курсів: загально прийняті андрагогічні принципи [9], принцип партнерської взаємодії учасників навчально-виховного процесу (і викладачі Академії, і слухачі курсів були не байдужі до проблеми творчого пошуку, тому разом досліджували проблему, разом аналізували й інтерпретували отримані дані, разом створювали освітні продукти, ділилися інформацією тощо).

Розробка моделі підготовки вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ відбувалася в три етапи. Для всіх учасників творчого процесу визначалися провідні напрями діяльності/участі. На кожному етапі для викладачів та вихователів ДНЗ був постійний

компонент (спільний для вихователів ДНЗ і викладачів Академії) – систематичні моніторингові дослідження, що активно проводилися протягом шести років. Успішність упровадження моделі підготовки вихователів ДНЗ до створення БІСДДВ забезпечують певні педагогічні умови співробітництва:

1. Створення розвивального освітнього простору на курсах підвищення кваліфікації. До складу освітнього простору входять опорні навчально-методичні матеріали для індивідуальної роботи, парного та групового навчання (схеми, таблиці, текстова інформація; справжні анкети, записи спостережень, дитячі малюнки; книжки й іграшки тощо). У створенні освітнього простору для слухачів курсів підвищення кваліфікації вихователів ДНЗ беруть безпосередньо участь самі слухачі курсів, майже всі слухачі курсів підвищення кваліфікації вихователів ДНЗ залучені до пошуково-дослідної діяльності, яка проводиться під час заочного навчання. І тому процес створення (добору) нових навчальних інформаційних продуктів також став складовою освітнього середовища. Сьогодні завдяки спільним зусиллям вихователів ДНЗ і викладачів Академії зібрано й оброблено близько 3000 різноманітних анкет, 4000 дитячих малюнків.

Унікальною є колекція дитячих якісних розвивальних і небезпечних для розвитку іграшок (близько 200 екз.). Серед іграшок, що негативно впливають на розвиток дошкільника, – іграшки, зовнішній вигляд яких не дозволяє визначити, хто це, віднести їх до тієї або іншої групи; іграшки, що провокують прояви дитячої агресії та жорстокості; іграшки, що є загрозою для фізичного, психічного та духовного здоров'я дитини; іграшки, що перекручують образ людини (чоловіка, жінки) тощо. Зазначимо, що нами створено класифікацію антиіграшок, яка, на жаль, постійно поповнюється. Також зібрано колекцію якісних дитячих іграшок з різних країн світу, колекцію авторських іграшок. Усі зібрані іграшки використовуються під час проведення навчальних занять. В Академії функціонує виставка «Дитяча іграшка: розвивальна та небезпечна».

2. Залучення слухачів курсів до пошукової або навчально-дослідної діяльності. Завдяки активності слухачів отримано об'єктивні дані щодо особливостей розвитку ігрової діяльності сучасних дітей дошкільного віку. Безперервність навчально-дослідної діяльності дозволяє спостерігати динаміку трансформації ігрової діяльності дітей, корегувати й усувати певні ризики. Усі аналітичні матеріали використовуються в навчальному процесі на курсах підвищення кваліфікації, мотивують педагогів до самоосвіти в міжкурсовий період. Одним із прийомів, який активно використовується в навчальному процесі, – це проведення навчальної психолого-педагогічної експертизи дитячих іграшок.

3. Створення інформаційних ресурсів для слухачів курсів. Для того, щоб процес навчання був цікавим, активним, творчим, актуальним, для вихователів ДНЗ підготовлено такі інформаційні ресурси: архів електронних презентацій; відеотека; блог секції розвивального навчання; архів Інтернет-ресурсів; електронні інтерактивні газети «Scoop.it: Preschool Education», «RebelMoysе», інтерактивний агрегатор «Pinterest», блог «На захисті Дитинства», програму та навчально-методичне забезпечення тематичного дистанційного спецкурсу «Створення безпечного інформаційного середовища для дитини дошкільного віку», навчально-методичний посібник «Підготовка вихователів ДНЗ до створення для дитини безпечного інформаційного середовища».

4. Використання активних й інтерактивних форм проведення навчальних занять, методів і прийомів взаємодії зі слухачами курсів. Викладачі Академії окрім традиційних форм проведення занять (лекцій, практичних і семінарських), використовують лекцію (семінарське або практичне заняття) удвох або втрьох, лекцію-провокацію (лекцію з помилками), елементи лекції-консультації та лекції-прес-конференції, майстер-класи. Зміст навчальних занять, у проведенні яких беруть участь два або три викладачі, визначається самими слухачами курсів. Як правило, на таких заняттях обговорюється або одне загальне проблемне питання, або кілька актуальних питань, робота проводиться в малих групах. Різні форми занять і кожна конкретна навчальна мета заняття передбачають

різні методи та прийоми співпраці, повідомлення теоретичної інформації. Серед дидактичних методів переважають активні та інтерактивні методи: метод «фокус групи», різноманітні ділові й імітаційні ігри. Використання таких методів передбачає ретельну підготовку з боку викладачів, розроблення дидактичних матеріалів для парної або групової роботи, виготовлення відповідної наочності.

Результати:

1. Підготовка вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ за розробленою моделлю характеризувалася позитивними змінами в розвитку нормативно-правової, методологічної, інформаційної та дослідницької компетентностей, особистісних якостей, аналітичних і конструктивних умінь. У табл. 1 наведено результати моніторингового дослідження, у якому брало участь 102 респонденти.

2. Повернувшись на робочі місця, вихователі переоформлюють ігрові осередки в групах, не допускають потрапляння для дітей антиіграшок, проводять батьківські збори, активізують діяльність консультаційних пунктів тощо.

Таблиця 1

Результати навчання за моделлю підготовка вихователів до створення РІСДДВ

з/п	Компетентність	До навчання			По завершенню навчання		
		Рівні			Рівні		
		Низьк.%	Достат.%	Висок.%	Низьк.%	Достат.%	Висок.%
	Нормативно-правова компетентність	28	72	-	-	12	88
	Методологічна компетентність	38	62	-	-	19	81
	Інформаційна компетентність	34	66	-	-	26	74
	Дослідницька компетентність	42	50	8	-	10	90

3. Педагоги відчують себе причетними до корисної суспільної справи, є справжніми активними суб'єктами освітнього процесу, мотивовані до подальшої самоосвіти в цікавому для них і важливому для підростаючого покоління напрямі.

4. Для навчально-методичного забезпечення реалізації моделі підготовки вихователів ДНЗ до створення РІСДДВ розроблено достатньо велику кількість дидактичного й методичного матеріалу.

5. Співробітники Харківської академії неперервної освіти також підвищують власний рівень професійної компетентності, активно пропагують розвивальну дитячу іграшку та гру.

Висновки. Модель підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до створення розвивального інформаційного середовища для дитини дошкільного віку, за нашими дослідженнями, є актуальною і своєчасною в умовах демократичних перетворень в нашій країні, модернізації системи освіти (і дошкільної, і післядипломної педагогічної). Реалізація моделі є доступною для закладу післядипломної педагогічної освіти, відповідає принципам науковості, системності, принципам навчання дорослих, наступності й перспективності. Наслідком підготовки вихователів ДНЗ на курсах підвищення кваліфікації до створення розвивального інформаційного середовища для дитини стало створення програми діяльності творчого тимчасового колективу за темою «Організаційно-методичний супровід відновлення розвивального потенціалу дитячої гри та іграшки для гармонійного розвитку дитини дошкільного віку».

Література

1. Артемова Л. В. Колір, форма, величина, число / Любов Артемова. – К. : Томіріс, 1997. – 146 с.
2. Абраменкова В. Батькам про ігри й іграшки [Електронний ресурс] / В. Абраменкова // Берегиня роду. – Режим доступу: <http://www.bereginia-rodu.org/statti/igrahka.php> – Назва з екрана.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упор. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
4. Брежнева О.Г. Формування готовності вихователів до створення предметно-просторового середовища як засобу стимулювання пізнавальної активності дітей [Електронний ресурс] / О.Г. Брежнева // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 5 (264). – Ч. І. Режим доступу до журн.: <http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/1081/1/1.pdf> – Назва з екрана.
5. Вовчик-Блакитна О.О. Дитяча іграшка та гра – справа серйозна [Електронний ресурс] / О.О. Вовчик-Блакитна // Обдарована дитина. – 2009. – № 1. – С. 54–59. – Режим доступу: <http://psyjournals.org.ua/images>
6. Грицай С.В. Визначення поняття «медіа-простір» з позицій міждисциплінарного підходу [Електронний ресурс] / С.В. Грицай // Вісник. – 2012. – Випуск 36 – Режим доступу до журн.: <archive.nbuv.gov.ua/portal/.../36-2-18.pdf> – Назва з екрана.
- дошкільного віку / М.Н. Полякова // Дошкільна педагогіка. – 2004. – №1. – С. 6–10.
7. Ермолова Н.В. Влияние информационной среды ДОУ на формирование первичных ценностных представлений дошкольников / Н.В. Ермолова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravsarov.su/content/14/2851/2854/2910.html> – Назва з екрана.
8. Загородня Л.П. Підготовка вихователів до створення середовищного іміджу дошкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / Л.П. Загородня // Педагогічні науки – Випуск 1.45 (106) – С. 24–28 – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/8_7.pdf – Назва з екрана.
9. Змеев С. Андрагогика: теоретические основы обучения взрослых / С. Змеев. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 207 с.
10. Кіндрат І.Р. Вплив сучасного медіа-простору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку [Електронний ресурс] / І. Р. Кіндрат // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(3). – С. 94–101. – Режим доступу до журн.: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13\(3\)_15.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13(3)_15.pdf) – Назва з екрана.
11. Кіяшко О.О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах І-ІІ рівнів акредитації [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.О.Кіяшко. – Луганськ., 2001. – 20 с.
12. Ковалев Г. А. Психическое развитие ребенка и жизненная среда. / Ковалев Г. А. // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С. 14–23.
13. Коваленко О.В. Предметно-просторове середовище як засіб розвитку компетенцій дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / О. Коваленко // Нові інформаційні технології в освіті для всіх: навчальні середовища: збірн. праць Шостої міжнар. конф. на базі Міжнар. наук.-навч. центру інформ. технологій та систем (22-23 листопада 2011р.). – 2011. – С. 463–467. – Режим доступу до зб.: <itea-conf.org.ua/2011/papers/Kovalenko.pdf> – Назва з екрана.
14. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : [наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко]. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
15. Косенко Д.Ю. Предметно-просторова складова освітнього середовища: досвід вальдорфської школи [Електронний ресурс] / Д. Ю. Косенко., О.І. Мезенцева // Вісник

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць (20). – С. 172–176. – ISSN 966-7763-85-4 – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer29/834.pdf> – Назва з екрана.

16. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу [Текст] : [монографія] : [у 2-х ч.] : концепція, програма розвитку та освітні програми ДНЗ. – Ч.2 / Катерина Леонідівна Крутій. – Запоріжжя : ЛПКС, 2010. – 282 с.

17. Крутій К. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини [Електронний ресурс] / К.Л. Крутій // Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com/nauka.php?ar=1>. – Назва з екрана.

18. Лаврентьева Г. Розвивальне предметно-ігрове середовище [Текст] : Європейський досвід та новітні підходи / Г. Лаврентьева // Палітра педагога. – 2001. – № 4. – С.11–13.

19. Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї С. Русової та М. Монтессорі: порівняльний аналіз [Електронний ресурс] / Г.С. Міленіна // Режим доступу: mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_5.pdf – Назва з екрана.

20. Новик І.М. Проблема підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ у ДНЗ [Електронний ресурс] / І.М. Новик / Педагогічні науки. Випуск 20. – С. 172–176 – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2642/1/I_Novik_VGNPUiOD_20_GNPUiOD_2012.pdf

21. Новоселова С.Л. Развивающая предметная среда / С.Л. Новоселова. – М.: Центр инноваций в педагогике, 1995. – 64 с.

22. Опольська А. Андрагогічні принципи навчання в системі післядипломної освіти / А. Опольська // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2013. – Вип. 28(2). – С. 239–244. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpru_2013_28_2_47. – Назва з екрана.

23. Пинзеник О.М. Розвиток професійної майстерності викладача вищого педагогічного навчального закладу І—ІІ рівнів акредитації: [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.М. Пинзеник. – К., 2001. – 20 с.

24. Писарчук О.Т. Особливості формування освітньо-розвивального середовища дошкільних освітніх закладів / О. Т. Писарчук // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 44–51.

25. Пісоцька Л.С. Ретроспектива організації розвивального простору для дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Пісоцька Л.С., Фурман О.В. – Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/p43.html> – Назва з екрана.

26. Полякова М.Н. Построение развивающей среды в группах для детей старшего

27. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки: [навч. посібн.] / Тамара Іллівна Поніманська. – К.: Абрис, 1998. – 448 с.

28. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении / В.А. Петровский, Л.М. Кларина, Л.А. Смывина, Л.П. Стрелкова // Дошкольное образование в России; под ред. Р.Б. Стеркиной. – М. : Изд-во АСТ, 1996. – С. 57–90.

29. Хилько Є.Є. Застосування технологій розвивального навчання у процесі фахової підготовки майбутніх бакалаврів з соціальної педагогіки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання / Є.Є. Хилько. – Київ, 2011. – 20 с.

30. Чен Н.В. Дидактичні умови організації інноваційного навчання у вищих педагогічних навчальних закладах [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання / Н. В. Чен. – Х. : [б. в.], 2011. – 20 с.

31. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 366 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Климчук Ірина Петрівна, завідувач Комунального закладу
«Чугуївський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №12 комбінованого
типу» Чугуївської міської ради Харківської області*

*Третьякова Світлана Олексіївна, інструктор з фізкультури Комунального
закладу «Чугуївський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №12 комбінованого
типу» Чугуївської міської ради Харківської області*

Одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти є забезпечення фізичного, психічного та соціального здоров'я дошкільника, його гармонійного розвитку. Проблема зміни підходів до фізичного виховання останнім часом отримала особливу актуальність. Скорочення рухової активності, збільшення навантаження і комп'ютеризація сучасних дітей та підлітків, наявність в них мобільних телефонів, планшетів із масою ігрових функцій – ось причини, що ведуть до погіршення стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості та зниження інтересу до занять з фізичного розвитку та спорту. Тому й постає потреба заохочення дошкільників та їх батьків до активного фізичного розвитку, щоб допомогти сформуванню основних можливостей організму, вдосконалити рухові вміння і навички, закласти основи здоров'я та гармонійного фізичного розвитку.

Слабкий фізичний розвиток сучасних дошкільнят потребує особливих технологій фізичного розвитку, в яких повинен бути врахований весь комплекс соматичних, фізичних та інтелектуальних проблем. Ці технології повинні, в першу чергу, сприяти корекції не тільки психомоторного, але й мовного, емоційного і загального психічного розвитку.

В умовах дошкільного закладу це можливо завдяки інтеграції інноваційних оздоровчих технологій в освітній процес, та раціональній організації рухового режиму.

Мета досвіду – формування здоров'ябережувальної компетенції дитини: уміння виконувати основні рухи та гімнастичні вправи; застосовувати здобуті знання, вміння та навички щодо збереження здоров'я на основі її природних задатків та здібностей.

Основні завдання:

Виховні: виховання стійкого інтересу до системи занять фізичними вправами

Освітні: розвиток основних фізичних якостей; придбання життєво важливих рухових навичок та умінь, розвиток психоемоційної сфери.

Оздоровчі: сприяння гармонійному розвитку дитини, стійкого до захворювань та несприятливим факторам навколишнього середовища.

Проблема фізичного розвитку дітей дошкільного віку в педагогічній теорії і практиці є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема (Е. Вільчковського, Н. Денисенко, Г. Беленької, Д. Хухлаєвої, Т. Осокіної, А. Фоміна). Актуальність проблеми підкріплена Законами України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про фізичну культуру і спорт». «Здоров'я та фізичний розвиток дитини» є першою освітньою лінією Базового компонента дошкільної освіти як Державного стандарту дошкільної освіти України.

В основі розробленої нами моделі фізкультурно-оздоровчої роботи закладена ідея поєднання традиційних фізичних вправ, відомих фізкультурно-оздоровчих методик з інноваційними технологіями, адаптованими до вікових особливостей дітей, які спрямовані на розвиток основних фізичних якостей дитини відповідно до державних вимог.

Модель фізкультурно-оздоровчої роботи в ДНЗ №12

Здоров'язбережувальні технології

Традиційні форми роботи:

- ранкова гімнастика;
- фізкультурні заняття;
  - гімнастика пробудження

Нетрадиційні форми роботи:

- елементи худ. гімнастики;
- фітбол-гімнастика;
- степ-аеробіка;
- дихальна гімнастика;
- пальчикова гімнастика

Оздоровчі роботи:

- масаж;
- загартувальні процедури

Розроблена система занять використовується в усіх вікових групах і в тому числі у групі компенсуючого типу для дітей з порушенням опорно-рухового апарату.

Кожен день у ДНЗ починається з ранкової гімнастики. В теплу пору року проводиться на свіжому повітрі, в холодну – в приміщенні під музичний супровід. Музично-ритмічні рухи є одним з кращих засобів профілактики і усунення психоемоційного напруження, підвищення працездатності організму. Фізкультурні вправи ранкової гімнастики направлені на формування узгодженості та координації рухів, швидкості, тривалості, виховання почуття ритму, сприяння врівноважування нервових процесів. Наприкінці ранкової гімнастики діти разом промовляють коротенькі речівки про спорт, здоров'я, стимулюючи у дитини бажання займатися фізичними вправами.

На навчальних заняттях з фізичної культури традиційні вправи поєднуються з нетрадиційними. Одне з трьох навчальних занять на тиждень становлять оздоровчі технології. Заняття з фізичної підготовки складається з підготовчої, основної і заключної частини. В основі підготовчої частини – організація групи для майбутнього заняття і розминка, основної частини – забезпечення загального фізичного розвитку, формування життєво необхідних і спеціальних навичок, умінь, вдосконалення рухових, моральних і вольових якостей та заключної частини – завершення навчально-тренувальної роботи дітей з використанням самомасажу, ходіння по доріжках «Здоров'я», що сприяє зниженню навантаження, відновленню організму.

В молодших групах разом з традиційними вправами використовую елементи методики Єфименко М. М. «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» та оздоровчої методики Жанни та Валентина Козіних «Маленькі чарівники», які розраховані на здорових дітей і дітей з відхиленнями в розвитку дошкільного та молодшого шкільного віку, які направлені на зміцнення здоров'я, розкриття фізичних, інтелектуальних, емоційних творчих здібностей маленької дитини.

На заняттях в середніх групах вводиться фітбол-гімнастика – виконання гімнастичних вправ на великих надувних м'ячах різного розміру і конфігурації. Ці заняття сприяють корекції психомоторного, мовного, емоційного, загального психічного розвитку дітей дошкільного віку. Вправи на м'ячах доцільно використовувати також на фізкультпаузах, валеохвилинках, святах, прогулянках.

В старших групах використовується елементи художньої гімнастики, які спрямовані на формування у вихованців танцювальних рухів та степ-аеробіка – ритмічні рухи вгору-вниз на спеціальній платформі. Такі вправи розвивають рухливість у суглобах, формують склепіння стопи, тренують рівновагу, серцево-судинну, дихальну систему.

З метою розвитку інтересу до спорту, поширення кругозору планується ознайомлення дітей віком 4-6 років з літніми та зимовими видами спорту, спортивними снарядами і інвентарем.

Для дітей всіх вікових груп доцільно використовувати дихальну гімнастику, яка покращує функцію зовнішнього дихання, збільшує силу дихальних м'язів; пальчикову

гімнастику для розвитку ручної вмілості дрібної моторики та координації рухів рук, музично-рухливі ігри, психогімнастику, що дозволяє дитині коректувати свою поведінку і знімати тривожність, агресію, емоційну напругу.

В усіх вікових групах використовують прийом «Парашут здоров'я». Парашут здоров'я – це полотно з різнокольорової тканини. Ігри з парашутом цікаві командні ігри, які виховують вміння діяти в колективі узгоджено, розвиває спритність, окомір, координацію рухів, увагу, пам'ять. Вправи, перетворюючи навчальний процес в захоплюючу гру, не тільки збагачують внутрішній світ дитини, але і роблять позитивний вплив на покращення пам'яті, мислення, розвиває фантазію. Основою для загартовування і оздоровлення дитячого організму, зміцнення імунної системи дітей є ігровий самомасаж: масаж стопи (у положенні стоячи або сидячи катати ступнею маленькі м'ячі з нерівною поверхнею, кульки); крапковий, пляшковий, щіточковий масаж, масаж за допомогою махрової рукавички, горіховий масаж тощо. Виконуючи вправи самомасажу в ігровій формі, підвищується опірність організму, зняття втом, гарний настрій.

Моніторинг фізичних якостей і навичок дітей на початку та наприкінці навчального року свідчить про ефективність даної методики. Облік виконання дітьми старшого дошкільного віку основних фізичних рухів вказує на позитивну динаміку у сформованості загальної і силової витривалості, спритності. Дані діагностики доцільно використовувати в ході подальшої роботи з фізичної культури індивідуальної роботи з дітьми і батьками.

Паспорт показників здоров'я за медичними групами відображує поліпшення здоров'я дітей щодо діагнозів та зменшення гострої простудної захворюваності за групами. За період з 2014-2015 н.р та 2015-2016 н.р зросла кількість дітей II групи здоров'я на 6,9% та відповідно зменшилась кількість дітей III групи здоров'я на 3,1% та IV групи здоров'я на 1,0% (Таблиця 6)

Таблиця 6

Аналіз показників здоров'я вихованців за групами здоров'я						
Групи	2014-2015 н.р			2015-2016 н.р.		
	Загальна кількість дітей	Дітей групою здоров'я	з %	Загальна кількість дітей	Дітей з групою здоров'я	%
I	262	122	46,6	258	113	43,8
II		122	46,6		138	53,5
III		12	4,6		4	1,5
IV		4	2,2		3	1,2

Дані таблиці 7 свідчать, що протягом навчального року фізичний розвиток дітей компенсуючої групи з порушенням опорно-рухового апарату поліпшився, а саме: на 12% збільшилась група дітей, які мають середній гармонічний розвиток і на 11,8% зменшилась група з рівнім розвитку нижче середнього. Кількість дітей, що мають рівень фізичного розвитку вище середнього, не змінилась .

Таблиця № 7

Оцінка фізичного розвитку дітей компенсуючої групи				
Рівень фізичного розвитку	Вересень 2015 року		Травень 2016 року	
	Абс. кількість	%	Абс. кількість	%
Середній гармонічний	10	58,8	12	70,6
Нижче середнього	4	23,5	2	11,8
Вище середнього	3	17,6	3	17,6
Всього	17	100	17	100

Отже, застосування комплексного підходу щодо формування здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників дає змогу сформувати і розвинути фізичне і духовне здоров'я дитини. Результати впровадження традиційних і нетрадиційних технологій на заняттях фізичного виховання свідчать про ефективність, актуальність, доступність їх використання у будь-якому дитячому колективі.

Послідовність та комплексність обраної фізичної діяльності є ефективним засобом підвищення опірності й захисних сил дитячого організму, оздоровлення, підвищення рухової активності, загартовування й профілактики захворювань, забезпечення належного рівня фізичної підготовленості та фізичної культури взагалі.

Література

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології/І. Дичківська. –Київ: Академічне видавництво, 2004. –325 с. –246с.
2. Єфименко М.М. Казкова гімнастика/ М.М. Єфименко. – Київ: Ранок, 2005. –2007.
3. Жук О.Фізкультурні заняття на свіжому повітрі» / Оксана Жук. –Тернопіль, 2014. –56с.
4. Калуська Л. Інновації в дошкільлі / Любомира Калуська, Марія Отрощенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 67с.
5. Театр фізичного виховання та оздоровлення дітей дошкільного віку» авторський стиль роботи: методичні рекомендації/ Автор-уклад. М.М.Єфименко. – Одеса, 1997.
6. Шебенко В.Н. Варіативні фізкультурні заняття в дитячому садку/ В.Н. Шебенко. – Москва, 2003. – 67с.

НОВІ ПІДХОДИ В РОБОТІ ЛОГОПЕДА З РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Візьма Тетяна Миколаївна, учитель-логопед Комунального дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №3 «Берізка» Білокуракинської районної ради Луганської області

Мета роботи – формування та розвиток у дітей фонетико –фонематичної компетентності та висвітлення нового підходу з корекції фонематичних процесів та звуковимови. Проблема порушення фонематичних процесів у дошкільників спонукала мене **насамперед:**

- до придбання логопедичної літератури, оформлення щорічної передплати на журнал « Логопед»;
- до пошуку нових форм і методів роботи з дітьми;
- до розробки та виготовлення дидактичних ігор;
- до обладнання логопедичного кабінету спеціальними зонами: « Веселий ротик», « Умілі ручки», «Розумники».

У роботі з розвитку фонематичних процесів передбачено ряд заходів, спрямованих на розвиток фонематичного слуху, сприймання, аналізу та синтезу слів, виправлення недоліків мовлення, розвиток мови в цілому:

1. Підготовка артикуляційного апарату до формування **артикуляційних укладів:**
  - корекція мовленнєвого дихання і голосу;
  - розвиток артикуляційних рухів та певних особливостей в якості цих рухів – їх сили, точності, координованості, синхронності;
  - розвиток кінестетичних відчуттів.
2. **Корекція дефектів звуковимови:**
  - постановка звуків та їх автоматизація;
  - диференціація звуків;

- розвиток самоконтролю;
- формування активного самостійного спілкування.

3. Корекція фонематичних процесів:

- формування сенсорного та перцептивного рівнів сприймання (якщо вони порушені);
- формування звукових образів слів;
- розвиток фонематичного аналізу.

4. Удосконалення навичок граматично правильного мовлення.

5. Розвиток активної пізнавальної діяльності, невербального мислення, пам'яті, уваги, зорового гнозису.

Процес корекційної роботи має корегуючий і розвивальний характер. Адже використання системи фонетичних та мовленнєвих вправ для удосконалення усного мовлення дітей, забезпечує їхній інтелектуальний розвиток . Діти, виконуючи вправи, практично засвоюють чітку звуковимову, лексику та граматику.

Усю корекційно-розвивальну роботу прагну будувати в ігровій формі за принципом «від простого до складного», спрямовуючи її на позитивний результат. Виправлення мовлення – діяльність надзвичайно специфічна, вона потребує від дитини свідомої активності, наполегливої систематичної роботи на результат. Під час логопедичних занять дитина має відразу виконувати роботу чітко, правильно: піднімати язик, тягнути під'язикову вуздечку, безліч разів повторювати одні й ті самі вправи. Їй треба слухати, аналізувати, виконувати завдання і закріплювати позитивний результат. Усвідомлюючи всю складність даних занять для дітей, творчо використовую різноманітні нетрадиційні підходи, зокрема використання ейдетики.

У логопедичній роботі з дітьми допомагає символізація звуків і понять: символ – звук, символ – артикуляційна вправа, символ – артикуляційний орган. Вважаю, що орієнтуючись на запропоновані символи, діти запам'ятовують не лише сам звук, а й образ, що виникає в їхній уяві, коли вони вимовляють цей звук. Щоразу на заняття приходять різні казкові герої або «Слухняний язичок», з якими діти виконують артикуляційні вправи, разом шукають місце його у роті під час вимови певного звука. Далі вони знайомляться із самим звуком, оперуючи позначками – символами. Пізніше даю дітям можливість проявити власну винахідливість і творчі здібності у створенні власних символів(додаток 2).

Корекційний процес вимагає від дитини зосередженості й повної віддачі. Щоб досягти успіху, логопед повинен викликати в дитини щире бажання співпраці, надихати своїм позитивно емоційним настроєм на зацікавлену, творчу роботу. Мій багаторічний досвід показує, що неприпустимо психологічно тиснути на дитину. Найкращі результати досягаються за доброзичливої зацікавленої уваги до дитини, захопленого заохочення навіть незначних успіхів у формуванні фонематичних процесів.

Особливу увагу приділяю підбиранню мовленнєвого матеріалу, методам подачі інструкцій та завдань. Тому завжди знаходжусь у творчому пошуку. Так, аби полегшити інтелектуальну напругу, зробити навчання більш доступним і цікавим, використовую такі мовні ігри та вправи на розвиток фонематичних процесів: «Відгадай по звуку», «Хто який голос подає?», «Тихо – голосно», «Хто уважний?», «Впіймай звук» та інші. Власноруч виготовила ігри на розвиток фонематичного слуху: «Знайди свій будинок», «Знайди своє місце», «Забудькуваті клоуни», «Збери врожай», «Магазин», «Ланцюжок слів» (додаток 3), ігри й вправи на розвиток мовленнєвого дихання «Гарячий чай», «Веселий вітерець», «Футбол», «Різнокольорові метелики», «Пташки», «Білий пароплав пливе по морю», «Півень – співунець», «Чарівний будиночок» (додаток 4). З цими іграми також познайомила вихователів і батьків.

Для дітей, які відчувають труднощі у розрізненні шиплячих і свистячих звуків, підбрала ігри та вправи на розвиток фонематичного слуху, а саме «Чи уважний ти?», «Кому який подарунок?», «Ланцюжок слів», «Що звучить довкола?». Відповідні вправи

проводились як на фронтальних, так і на індивідуальних заняттях. З часом діти стали краще диференціювати звуки С – Ш, З – Ж, Ц – Ч, Щ – Ч, визначати відповідний звук у словах, знаходити його місцезнаходження, називати слова з певним звуком. Для дітей, які відчувають труднощі у звуковому аналізі слів, проводяться такі ігри та вправи: «Впіймай звук», «Скільки пальчиків – стільки й звуків», «Як полагодити телевізор?», «Який звук сховався у віршику?», «Звукові квадрати», «Утвори нове слово».

Багатовікова практика і пошуки шляхів підвищення результативності роботи з грамоти та формування правильної звуковимови показали, що добитися позитивного результату можна тоді, якщо використовувати картки-схеми(сигнальні картки) для характеристики звука, які ми самі створили. Ці сигнальні картки об'єднали в собі звуконаслідування, місце звука в назві малюнка, позначка звука на схемі, характеристика звука (голосний чи приголосний, для приголосних – твердий чи м'який, глухий чи дзвінкий), позначення звука буквою. (додаток 5).Такий підхід сприяє швидкому розвитку фонематичних процесів, ефективному сприйняттю навчального матеріалу, наочному формуванню поняття «звук», правильному звуковому аналізу, активній співпраці з батьками у виконанні домашніх завдань з дітьми.

Як метод розвитку мовленнєвих пізнавальних здібностей дошкільників та вміння творчо мислити, в роботі часто використовуємо наочне моделювання. На фронтальних заняттях систематично використовуємо різні вправи на формування навичок складання різних зв'язних розповідей, переказування, швидкого запам'ятовування віршів, використовуючи **схеми-пиктограми та опорні картинки:**

- складання казки за схемами-малюнками;
- вивчення віршів за допомогою схем-моделей, картинок-схем (додаток 6).

Спочатку педагог читає вірш і по черзі показує на кожну картинку-схему, а потім просить пригадати і розповісти вірш або розповідь.

Після того, як діти добре знають вірш, проводиться логоритмічна вправа: розповідання вірша супроводжується рухами, які передають зміст тексту. Цей вид роботи, по-перше, піднімає настрій дітям, по-друге, допомагає активізувати подих, по-третє, сприяє розвитку мовлення, творчої діяльності й уваги. А якщо ще підключаються рухи, то активізується і загальна моторика, і дрібна моторика рук, а також виробляється спритність. І, нарешті, робота заучування та переказування текстів перетворюється на гру.

Для роботи з дітьми придбала посібники: «Артикуляційна гімнастика в малюнках», логопедичні картки для обстеження звуковимови, лексико – граматичної будови, логопедичні таблиці «Органи мовлення. Артикуляція звуків», «Чарівні кубики з літерами», пазли «Весела абетка», «Логопедичне лото».

Усвідомлюючи, що роботу з формування фонематичного слуху у дітей-логопатів потрібно проводити постійно, систематично організовую під час канікул різноманітні розваги та змагання. Їх мета - постійно активізувати набуті знання, розвивати пальцеву моторику, вчити чітко вимовляти слова, що супроводжують рухи пальців, а також розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення. Найбільш вдало пройшли розвага «Наші слухняні пальчики», змагання на найкраще знання віршів, скоромовок, а також діти інсценівки пальчиками римованих творів: «Дві ворони», «Дружна сім'я», « Білка», «Замок», «Зимонька – зима».

Особливої уваги потребують діти переселенців, які відвідують наші дитсадки. Складні життєві обставини негативно позначились на їх психологічному стані, мовленнєвому розвитку. Після обстеження дітей переселенців, з ними була проведена робота: вправи на релаксацію, психогімнастика, ігровий масаж, логоритміка, різні види малювання, використання конструктора «LEGO». (додаток 6).

Широко використовуючи різноманітні ігрові прийоми в роботі з дітьми-переселенцями, намагаюсь зробити процес не тільки корисним, а й цікавим – приємним, щоб логопедичні заняття залишалися для таких дітей яскравими враженнями дитинства. Особливо стають у пригоді різні форми казкотерапії: аналіз відомих казок, створення

казки по черзі, інсценування казки, вигадування початку чи кінця казки, творчі казки. (« Я почну, а ти закінчи», «Нові пригоди колобка», «Як колобок зустрів свою сестричку», «Винахідливість зайчика», «Зайчик і сніговик», «Жадібна жаба») (додаток 7).

Дітям дуже подобаються ці казки, вони викликають позитивні емоції, сприяють зародженню креативних мовленнєвих здібностей, активізують та прискорюють корекцію різних порушень. Після проведених логопедичних занять не забарилися перші результати: діти перестали боятися, комплексувати, стали більш відкритими, упевненими та активними у спілкуванні, як з дорослими, так і з однолітками. Батькам цих дітей були надані консультації: «Мовленнєвий розвиток дитини в умовах дитсадка та родини», «Граючись – навчаємось», «Родинне спілкування».

Таким чином, розвиток мовлення здійснюється різними шляхами, але має єдину мету – ліквідувати в процесі навчання і виховання недоліки мовленнєвого розвитку дитини, створити у неї готовність до навчання в школі.

Створення умов для єдиного корекційно-освітнього простору.

Для того щоб забезпечити ефективний процес корекційно – розвивальної роботи потрібно створити належні умови і найперше – забезпечити тісний взаємозв'язок вчителя–логопеда з вихователями та батьками вихованців. З цією метою проводяться консультації з батьками та вихователями, де вони знайомляться з розробками кожної лексичної теми, аби досягти правильного і послідовного виконання завдань, запропонованих вчителем – логопедом.

Після детального обстеження дитини, працюю за такими етапами. Спочатку ознайомлюю вихователя з особливостями мовлення дитини-логопата і пропоную перспективний план корекційної роботи. Керуючись цим планом, вихователь будує свою роботу на місяць за всіма видами діяльності і обговорює його зі мною. Для ефективнішої роботи дітей поділяю на підгрупи відповідно до рівня їхнього мовленнєвого розвитку. У загальну систему роботи на заняттях та у повсякденному житті вихователь включає багато різних цікавих ігор та завдань, спрямованих на формування чіткої звуковимови та правильного граматичного мовлення.

Враховуючи те, що вихователь спілкується з дітьми протягом більшої частини дня, саме на нього покладено функцію автоматизації поставлених звуків у мовленні дітей. Вихователь продовжує формувати у дітей здатність і бажання контролювати себе, спілкуватись, спираючись на зразок чистого мовлення.

Дуже важливим у співпраці вчителя – логопеда й вихователя є використання міжпредметних зв'язків – збагачення словника та розв'язання інших мовленнєвих завдань на заняттях з конструювання, математики, ознайомлення з природою, фізкультури, образотворчої діяльності тощо. Скажімо, на занятті з математики діти поповнюють словник кількісними та порядковими числівниками, дієсловами і супроводжують мовленням практичні дії. А на малюванні – вчать скласти описові розповіді, широко використовуючи прикметники, будуючи поширені та складні речення.

Досвід роботи показує, що стійкість результатів роботи з дітьми, які мають порушення мови, досягаються лише в разі впровадження особистісно зорієнтованого підходу до особистості, спрямування зусиль всіх учасників виховного процесу на пошук сучасних форм і методів роботи. Саме тому в нашій роботі широко використовуються взаємовідвідування занять. На базі ДНЗ «Сонечко» для вихователів було проведено відкрите логопедичне заняття «Загадковий звук З», а у дитячому садочку «Берізка» - заняття з розвитку фонематичного слуху «На гостини до ведмедика», семінари – практикуми «Інноваційні підходи до корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають вади мовлення», «Використання ігор як засобу фонетико-фонематичного розвитку мовлення дітей», «Вплив музики на психологічний та мовленнєвий розвиток дітей».

Досить часто, розпочавши роботу зі старшими дошкільниками з підготовки руки до письма, педагоги помічають, що окремим дітям складно співставити звук, який вони чують, із графічним його зображенням, розрізнити на слух схожі фонемі. Ці проблеми

можуть свідчити про потенційну загрозу дисграфії, яка проявиться тільки-но дітей почнуть навчати письма в початковій школі. Тож вчасно попередити дисграфію у дошкільників – важливе завдання педагогів, зокрема вчителя-логопеда. Акцентуючи увагу на цьому, було організовано та проведено тренінгове заняття для вихователів «Попередження дисграфії у дітей дошкільного віку», яке почалося з перегляду фрагментів фільму «Зірочки на землі». Вихователі простежили проблеми дисграфії і дислексії у хлопчика Ішана Авасті, з якими він зіткнувся ще в початковій школі. Після перегляду фільму були прослухані різні судження педагогів. Під час обговорення логопед з вихователями провела ряд вправ з використанням різних ігрових прийомів з попередження **дисграфії у дітей:**

- називання контурних зображень предметів, літер;
- знаходження літери серед ряду інших літер;
- обведення контурів літер;
- дописування відсутніх елементів літер і слів;
- конструювання літер із запропонованих її елементів;
- зіставлення літер зі схожим предметом чи зображенням;
- викладання літер з паличок, шнурків, каштанів;
- написання літер на піску, крупі, руці, спині;
- називання літер, розміщених неправильно.

Всі присутні прийшли до єдиної думки, що тільки використовуючи різноманітні методи і прийоми з попередження дисграфії в роботі з дітьми старшого дошкільного віку, можна досягти певних результатів для повноцінного розвитку мовленнєвої компетентності (додаток 12).

Велику увагу разом з вихователями логопедичної групи приділяю підготовці до святкових ранків та музичних розваг, оскільки це розглядається як результат проведеної роботи. Діти-логопати деколи самі перетворюються в героїв казок. Одягаючи відповідні костюми й наголівники, розігрують інсценівки «Лисиця та заєць», «Котик і мишка», «Про бабусю» для своїх батьків і малят першої молодшої групи, а також демонструють свої вміння в різних розвагах: «Святий Миколай до нас прийшов», «Свято правильної мови», «На гостини до малят».

Таким чином, найвищої ефективності освітньої та корекційної роботи можна досягти лише за умови тісної співпраці вихователя і вчителя – логопеда.

Важливу роль у формуванні особистості дитини, зокрема розвитку її мовлення, належить сім'ї. Адже перші слова, перші речення малюк вимовляє в колі близьких людей – батька, матері, бабусі, дідуся. Останнім часом батьки стали менше звертати увагу на якість мови, на правильність звуковимови, на достатній словниковий запас. А є і батьки, які самі не розрізняють правильну від порушеної вимови звуків і не вмюють вимовляти деякі групи звуків.

Багато батьків не уявляють, яку роботу проводять з дітьми у сучасному дитячому садку, і, відповідно, не можуть бути адекватними учасниками освітнього процесу, а особливо ті батьки, діти яких не відвідують дитячий садок через різні обставини. Сім'ю треба готувати і навчати. Не тільки діти, а і батьки потребують в отриманні необхідних знань, умінь, навичок з мовленнєвого розвитку дитини .

Аби не стояти осторонь від цих проблем, необхідно шукати нові форми роботи, розробляти і впроваджувати програми взаємодії дошкільного закладу і родини, педагога і родини в питаннях навчання та виховання дітей з дефектами мовлення.

Робота з батьками побудована за принципом: «Активізуємо родину заради покращення мовлення дитини». У логопедичній групі планую роботу з батьками таким чином, щоб вони опанували не тільки теоретичну, а і практичну діяльність щодо особливостей розвитку мовленнєвої сфери дітей.

Час від часу проводжу такі консультації: «Особливості виховання дітей з порушенням мовлення в сім'ї», «Значення мовленнєвого розвитку у формуванні особистості дитини», «Розвиваємо фонематичний слух у дітей».

Було проведено батьківські збори на теми: «Зміст і організація роботи в логопедичній групі і роль батьків у розширенні мовного потенціалу дітей – логопатів», «Вади звуковимови у дітей і їх усунення», «Підсумки корекційно – розвивальної роботи в логопедичній групі» (додаток 13).

У найскладніших випадках запрошуємо батьків на індивідуальні заняття і консультації. Після проведених заходів батьки отримують пам'ятки, буклети з коротким оглядом необхідної інформації, правилами, рекомендаціями.

В кожній групі створений інформаційний куточок для батьків «Логопедичний порадижник», оформлені папки-пересувки «Свистячі звуки», «Шиплячі звуки», «Сонорні звуки», «Артикуляційні вправи для язичка». Створено логопедичний клуб для батьків «Допоможемо своїй дитині». Щоквартально в ньому проводяться різні засідання, а саме: «Наш слухняний язичок», «Розмовляємо правильно», «Вправні пальчики». З батьками провела тренінгове заняття «Розвиваємо мовлення дитини з використанням ейдетики».

Також запрошуємо батьків на відвідування фронтальних логопедичних занять, щоб батьки бачили, чим ми займаємося на занятті, які використовуються методи і прийоми, як діти засвоїли ту чи іншу тему. (Відкрите заняття «Подорож до феї»). Був проведений відкритий захід за участю батьків з показом підсумкового заняття на тему: «Цікавинки від сніговичка». На ньому батьки мали змогу наглядно побачити специфіку проведення логопедичного заняття з їхніми дітьми та отримали консультацію вчителя-логопеда з корекційної роботи по усуненню недоліків звуковимови, формування фонематичних процесів та якісної підготовки дітей до школи (додаток 16).

Дуже цікаво пройшло у дитячому садочку родинне свято «Тепло дитячих долоньок», де були проведені різні вправи: «Привітання», «Доберіть риму», «Чарівна кулька», «Відгадування загадок», «Моя дитина така». Діти разом з батьками промовляли з різною інтонацією чистомовки, скоромовки, розігрували інсценівки за допомогою пальців рук. Наприкінці свята було переглянуто відеоролик «Наші діти», а також проведено «Малювання долоньок родин синочків і доньок» за допомогою фарб і долонь. Після проведеного свята батьки разом з дітьми одержали позитивні емоції. І це ще раз підтвердило велику роль сім'ї у формуванні особистості дитини.

Звернути увагу на необхідність формування правильної вимови з самого раннього віку було основною метою лекції для батьків дітей з ясельної групи «Формування активного мовлення у дітей раннього віку», де зупинилися на спілкуванні дорослих з малюками на ранніх етапах розвитку дитини, на можливих проблемах у формуванні активного мовлення. Бачимо, що поряд з проведенням семінару – практикуму «Формування правильної звуковимови у дітей», (додаток 17) родинного свята «Ми родом з дитинства», індивідуальних консультацій, присвячених питанням розвитку дитячого мовлення і фонематичних процесів, активізувалась і поширилась взаємодія з батьками. Батьки стали більше звертати увагу на недоліки мовлення, виправляти їх, приймати активну участь в різних заходах дитячого садка.

Вчитель-логопед повинен ставитися до батьків не як до об'єктів впливу, а як до рівноправних партнерів у корекційній роботі. Такий підхід допомагає підтримати віру батьків у розвиток малюка, спонукає їх брати активну участь у корекційному процесі, формувати адекватні стосунки з дитиною.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити такі висновки:

1. Тільки рання діагностика порушень фонематичних процесів у дітей та надання своєчасної корекційно-педагогічної допомоги сприяє зростанню ефективності подолання мовленнєвих вад у таких дітей.

2. Тільки достатньо розвинені фонематичні процеси є найважливішою передумовою успішного формування орфографічних навичок у дітей, оволодіння основами грамоти в дошкільному віці й подальшого навчання в школі
3. Використання сучасної системи методів допомагає розвивати фонематичні процеси ефективніше, швидше за все, легше, а також активно співпрацювати з батьками, давати завдання в зрозумілій формі.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Богуш А.М., Біленька Г.В., Богініч О.Л. та ін.]; наук.керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д. пед. н. – Київ: ТОВ «МЦФЕР –Україна», 2012.
2. Бельтюков В.И. Взаимодействие анализаторов в процессе восприятия и усвоения устной речи. – М.: Педагогика, 1977.
3. Блінова Г.Й. Дидактичний матеріал для логопедичних занять. – К.: Рад. школа, 1985.
4. Богуш А., Луцан.Н. Мовленнєво – ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. – К., 2008.
5. Використання символів у роботі з дошкільниками середня група / О.П. Копилова , В.М.Ткаченко . – Х.: Видавництво «Ранок», 2009.
6. Гайван Т.Я., Макарова С.М. Логопедична робота з дітьми: методичний посібник. – Х., 2008.
7. Дьоміна І.Й. Розвиток мовлення дитини. – К.: Главник, 2004.
8. Жильцова О.Л. Виховання правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. – К.: Рад. Школа, 1971.
9. Макарова С.М. Щоб ротик був слухняний. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.
10. Малярчук А.Я. Виправлення вад мовлення: навч. Посіб./ А.Я. Малярчук. – К.: Літера ЛТД, 2009.
11. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико – фонематичним недорозвитком мовлення: програмно – методичний комплекс / Ю.В. Рібцун. – К.: Кафедра, 2013.
12. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку / Є.Ф. Соботович // Дефектологія. – 2002.- № 3.
13. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п'яти років / В.В. Тищенко, Ю.В. Рібцун. – К.: Літера ЛТД, 2006.
14. Хребтова Н.П. Вчись говорити правильно! Цікаві завдання на виправлення вад мовлення дітей 4 – 8 років / іл. Є.А. Мартиненко. – Х.: Вид. група «Основа», 2010.

РОЗДІЛ 4. ДОСВІД ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНО-СПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Першакова Світлана Миколаївна, учитель англійської мови, класний керівник
Бобровицької гімназії Бобровицької районної ради Чернігівської області*

Постановка проблеми. Основними орієнтирами виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів визначено, що мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота, інтелектуально розвинену, духовно й морально зрілу

особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ.

Нова школа XXI століття стоїть перед необхідністю формування нового типу особистості: зміни її мислення, життєвої стратегії, розуміння свого місця в житті суспільства. У переломні моменти історії суспільства поряд із іншими проблемами на передній план висувається проблема цінності людської особистості.

Особливої актуальності набуває проблема виховання успішної особистості, яка здатна генералізувати творчі ідеї, самореалізуватися в майбутньому професійному житті. Перед загальноосвітньою школою постає завдання навчання й виховання учнів, підготовки дитини до успішної соціалізації, свідомого вибору професії.

Проблема професійного зросту людини, її успішність є центральною для акмеології, що почала формуватися як самостійна наукова дисципліна в 90-і роки XX століття. Ця проблема була досліджена вченими-акмеологами А.А. Деркачем, В.Г. Зазикіним, Н.В. Кузьміною, В.Н. Максимовою та іншими.

Одним із прогресивних та перспективних для сучасної школи є акмеологічний підхід. Він дозволяє вирішити проблеми виховного процесу не тільки ефективно, а й досить оперативно. На думку А.А.Деркача [7], суть акмеологічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновленні цілісності суб'єкта, що проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, для того, щоби сприяти досягненню його вищих рівнів, на які може піднятися кожний.

Акмеологічний підхід до виховання учнів дозволяє перевести школу з режиму функціонування до режиму розвитку. При цьому значно підвищується якість освіти та виховання, в усіх суб'єктів навчально-виховного процесу систематизуючими стають пізнавальні мотиви, а творче переосмислення дійсності стає провідним.

На нашу думку, ефективність діяльності класного керівника залежить від уміння визначити мету виховної діяльності, головні напрями та шляхи їх досягнення, узгодити їх з потребами кожного вихованця.

Метою статті є розгляд шляхів створення інноваційної педагогічної системи в класному колективі, спрямованої на розвиток і саморозвиток творчої, відповідальної особистості; формування у вихованців загальнокультурної, допрофесійної, життєвої й соціальної компетентностей.

Для реалізації мети підібрана система завдань:

- упровадження перспективних виховних, соціальних технологій розвитку особистості як суб'єкта життя;
- дослідження залежності між рівнями досягнутих результатів діяльності та способами їх розв'язання;
- побудова навчально-виховного процесу на засадах діалогу, діалогічного спілкування;
- створення розвиваючого, комфортного середовища, системи психолого-педагогічної підтримки й захисту учнів, що сприяють їх особистісному зростанню, розвитку соціальних навичок поведінки й установок на самостійне розв'язання проблемних ситуацій;
- дослідження розвитку підростаючої людини на ступенях, що передують досягненню високого професіоналізму (мотиви вибору професії, успіх допрофесійної підготовки);
- збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я школярів у всіх сферах їх життєдіяльності.

Виходячи з поставлених завдань, визначаються **пріоритетні напрями діяльності:**

- навчально-виховна діяльність;
- позаурочна та позакласна діяльність;
- позашкільна освіта;

- організація роботи органів учнівського самоврядування;
- взаємодія з батьками, громадськими організаціями, державними установами.

Виклад основного матеріалу. Ще у 5 класі відбувається зародження майбутніх досягнень нашого класного колективу. Разом зі шкільним психологом проводиться анкетування по виявленню рівня вихованості учнів (за П.Третяковим), їх стосунків з однокласниками. Існують потреби в пошуку шляхів покращення виховання культури поведінки та стосунків між учнями класу, що сприяли б їх самопізнанню, самовдосконаленню.

Оптимальним шляхом вирішення проблем є акмеологічний принцип розвитку класного колективу. Керуючись даним принципом, ми визначаємо три ступені виховного маршруту:

I – орієнтаційний освітній маршрут «Пошук себе» (5-7класи);

II – профільний – Програма підвищення рівня «Проба себе» (8-9 класи);

III – професійний – професійна орієнтація «Я і професія» (10-11 класи).

Вони лежать в основі впровадження Цільової програми розвитку дитячого колективу «Крок за кроком виховуємо дитину – особистість, людину, громадянина» для учнів 7-11 класів, розробленої у відповідності до Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Кожний ступінь виховного маршруту має забезпечити свою вершину («акме») у розвитку гімназиста, його визначену зрілість.

Даний підхід сприяє вихованню творчої, здатної самостійно, критично, неординарно мислити особистості, яка передбачає рух до нових задумів, здатності свідомо приймати рішення.

На I сходинці «Пізнай себе» формуються вміння долати труднощі, прогнозувати наслідки своїх вчинків, засвоюються морально-духовні цінності.

Кожен гімназист класу знаходиться у пошуку свого місця в соціумі, яке принесло б йому найбільше задоволення й відчуття необхідності подальшого самовдосконалення. Усі учні класу успішно проходять перший ступінь, про що свідчать результати моніторингу. Таким чином, у порівнянні з попереднім моніторингом виявляється позитивна тенденція в формуванні у гімназистів таких якостей як свідомість, активна життєва позиція, свідомо саморегуляція поведінки, здатність критично оцінювати свої вчинки. Змінюється ставлення учнів до гімназії та класного колективу.

На II профільному ступені «Проба себе» кожен учень ставить собі мету (вершину), якої він прагне досягти на даному етапі.

Основні завдання цього ступеню:

- розвивати риси характеру, що визначають програму поведінки особистості та її діяльності;
- розвивати самосвідомість, що виявляється у самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, самореалізації й самовдосконаленні;
- працювати далі над формуванням розуміння й прийняття духовно-моральних цінностей.

III ступінь виховного маршруту «Я і професія» вирішує **такі завдання:**

- формувати вміння в учнів ідентифікувати себе як члена суспільства, громади;
- розвивати навички самоаналізу й саморозуміння, розуміння почуттів і мотивів поведінки оточуючих;
- сприяти підготовці до вибору майбутньої діяльності;
- навчити їх розробляти власний життєвий проект.

Даний етап виховного маршруту має на увазі не лише звичне «ким бути» і «яким бути», а передусім «як жити», тобто як побудувати свій індивідуальний спосіб життя, обрати оптимальний режим інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень, спосіб реакції на невдачі й успіхи, відповідний тип трудової діяльності.

Акмеологічні технології спрямовані на розвиток внутрішнього потенціалу учнів. Вони включають комплекс природничих і гуманітарних знань, набувають акмеологічної основи. Особливості акмеологічних технологій обумовлені внутрішньою установкою суб'єкта на їх розробку й впровадження. Об'єктом технологізації стають особистісні зони розвитку людини, способи й засоби життєдіяльності.

Вважаємо, що основним завданням акмеологічних технологій є формування й закріплення в самосвідомості учня необхідності саморозвитку й самореалізації, які дозволяють спеціальним прийомам і технологіям самоактивізувати особистісне й професійне «Я».

У своїй роботі класному керівнику доречно використати наступні акмеологічні технології:

- ігрові (дидактичні та особистісно-рольові ігри);
- технології психоконсультації;
- метод емпатичного слухання;
- метод проектів;
- тренінгові технології.

Професійне становлення й розвиток класного керівника неможливі без сформованих проектних умінь, його професіоналізм визначається здатністю до діагностики, прогнозування й моделювання педагогічного процесу, інакше кажучи рівнем володіння проектних умінь. В основі цього методу лежить розвиток пізнавальних навичок самостійно конструювати свою діяльність. Дуже важливими є вміння визначати мету й завдання своєї роботи, формулювати результати, що прогножуються, та коректувати свою діяльність, тобто проектувальні вміння для побудови свого професійного зросту.

Першою й однією з найважливіших складових проектної культури класного керівника є цілепокладання. Для того, щоб поставити деякі життєві цілі, необхідний елемент творчості. Але реалізувати цей потенціал можуть далеко не всі. З цієї точки зору класних керівників можна поділити на три категорії. Перші – це ті, хто схильний до пасивного чекання, що цілі будуть придумані й нав'язані ким-небудь. Протилежність цій групі складають ті, хто надає перевагу особистісно значущим цілям самостійно знаходити й вільно обирати види діяльності. Природно, що між цими категоріями існує досить велика проміжна група, яка володіє якостями й першої, й другої, але вона переважно обирає цілі зі стандартного переліку.

Наступними за ступенем важливості слід назвати аналітичні й рефлексивні вміння класного керівника. Тут маються на увазі як вміння аналізувати ситуацію, коректувати свою діяльність в залежності від ситуації, так і сприяти становленню особистості як проектувальника власного життя.

Сформовані у класного керівника проектні вміння є необхідною умовою для ефективного розвитку їх в учнів.

Висновки. У шкільній виховній акмеології об'єкт дослідження – підростаюча людина. Найінтенсивніший ріст людини проходить у шкільні роки, що супроводжується розвитком, якісним перетворенням всіх сторін її життєдіяльності й індивідуальності. Школяра характеризують взаємозв'язок факторів росту й розвитку його як індивіда, особистості, індивідуальності, як суб'єкта життєдіяльності.

Керуючись акмеологічним принципом, класний керівник досліджує закономірності досягнення вершин розвитку школяра як суб'єкта виховної діяльності, вершин, що створюють фундамент зрілої особистості й подальшого професіоналізму. Дослідження дають підставу для висновку, що використання акметехнологій, творча співпраця з батьками як суб'єктами виховного процесу, сприяють самоактуалізації й розкриттю творчого потенціалу учня, саморозвитку, самовдосконаленню, самовизначенню в різних життєвих сферах.

Класний керівник вирішує наступні завдання: дослідження розвитку підростаючого покоління на ступенях, що передують досягненню високого професіоналізму; збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я школярів у всіх сферах їх діяльності; розвиток соціального партнерства з батьками; працює над створенням умов для оволодіння учнями культурних цінностей; розширює сфери загальних соціально-економічних інтересів учнів.

Досягнення учнями «акме» полягає в наступному:

1. Забезпечується саморозвиток підростаючої людини, просування її від однієї вершини до іншої, досягнення «акме» (вершини) у різних видах зрілості школяра.
2. Діти знаходять відповіді на питання: як навчитися контролювати себе, розвивати свої здібності й нахили, як покращити свої успіхи в навчанні, як налагодити свої стосунки з товаришами, як зберегти своє здоров'я.
3. Створюються умови захищеності та комфортності перебування кожного вихованця в класі, гімназії.
4. Відсутні учні, які пропускають уроки без поважних причин.
5. Підвищується рівень організованості класного колективу (у порівнянні з попереднім класом): зростає дисциплінованість учнів, їх активність у роботі учнівського самоврядування школи. Учні класу є активними учасниками Гімназійного містечка. Усі мають доручення в класі й відповідально виконують свої обов'язки.
6. Налагоджуються доброзичливі стосунки між класним керівником і батьками, які дійсно є його першими помічниками у вихованні дітей. Проводяться спільні заходи, свята, акції сприяють нормалізації сімейних відносин дітей і батьків за рахунок позитивного співпереживання.
7. Організація систематичної роботи з питань професійної орієнтації школярів має свої позитивні наслідки. Аналіз влаштування випускників минулого року засвідчує: 100% учнів здобувають вищу освіту в найпрестижніших вищих навчальних закладах країни.

Отже, головний результат у роботі класного керівника полягає в досягненні максимального розвитку кожної дитини, збереженні її неповторності, розкритті потенційних талантів та створенні умов для нормального духовного, розумового та фізичного вдосконалення.

Література

1. Акмеология: ученик / под ред. А.А. Деркача. – М.: Издательство РАГС, 2006.
2. Антропова Л.В. Акме-технологии в профессиональной подготовке учителя адаптивной школы / Л.В. Антропова // Школьные технологии. – 2003. – №6.
3. Бех І.Д. Виховання особистості : У 2-х кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.
4. Данилова Г.С. Соціально терапевтична функція освіти як чинник забезпечення здоров'я суспільства / Г.С. Данилова // Рідна шк., 2004. –№1.
5. Дем'янюк Т.Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. – Суми: Антей, 2006.
6. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – М. Воронеж, 2004.
7. Єрмаков І.Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. – Харків: Основа, 2006.
8. Зашихин В.А. инновационный проект развития акмеологической полипрофильной школы/ В.А. Зашихин// Профильная школа. –2005. – №6.
9. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии образования. Акмеологические проблемы подготовки преподавателей: Сбор. науч. Трудов / І.Г. Кузьмина. – М.: Шуя. 1998.
10. Максимова В.М. Акмеология: нова якість освіти / В.М. Максимова// Завуч. – 2004. – №3, 6.
11. Петрухін В.В. Акмеология та підвищення якості освіти / В.В.Петрухін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/5405/>

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Давидова Ольга Олексіївна, методист науково-методичного відділу Державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» Одеської області

Козак Юлія Вікторівна, методист науково-методичного відділу Державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» Одеської області

Вольчева Галина Анатоліївна, методист науково-методичного відділу Державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» Одеської області

Розвиток сучасного суспільства характеризується глобальними трансформаціями усіх сфер соціального життя, що безпосередньо відбивається на системі духовних цінностей підростаючого покоління. Подальший розвиток держави і суспільства в цілому сьогодні неможливий без розвитку національної свідомості та формування патріотичних якостей у підростаючого покоління, адже саме ці громадянські якості свідчать про зрілість нації та є показником морального здоров'я, духовного та інтелектуального потенціалу особистості.

Формування національної свідомості та світоглядних засад патріотизму підростаючого покоління є стратегічними пріоритетами сучасної системи освіти, як значиться у стратегії «Національно-патріотичного виховання». Практична реалізація даної мети передбачає пошук та впровадження в освітню практику найбільш дієвих прийомів, методів, технологій та форм роботи. Однією з ефективних технологій в даному контексті є проектна технологія, адже має соціально-економічну ефективність, сприяє соціальній інтеграції та суспільній активності, що визначаються першочерговими показниками соціальних компетенцій, які є основою громадянського становлення особистості.

Мета дослідження: розкрити особливості впровадження проектної діяльності як ефективного засобу реалізації завдань національно-патріотичного виховання та визначити оптимальні види і форми проектної діяльності в умовах дитячої рекреації.

Виклад основного матеріалу. В сучасній педагогічній теорії проектна технологія розглядається як сукупність навчально-пізнавальних прийомів, застосування яких дає змогу дітям застосовувати набуті знання, уміння і навички на практиці. В основі проектної технології лежить самостійна дослідницька, пізнавальна та продуктивна діяльність дітей, що визнається пріоритетним в умовах переформатування освіти відповідно до компетентнісного підходу.

Слід зауважити, що впровадження проектної технології в освітньо-виховний процес позашкільного типу закладу має **ряд характерних ознак:**

- є інтерактивним способом організації процесу пізнання;
- передбачає співпрацю багатьох суб'єктів педагогічного процесу;
- може бути використаний у різноманітних видах діяльності;
- орієнтований виключно на цільову аудиторію та інтереси дітей.

Як відомо, проекти мають досить розгалужену класифікацію. За домінуючим видом проектної діяльності проекти **поділяються на:**

- дослідницькі - мають спрямування на пошук шляхів вирішення кола проблемних питань, передбачити результат діяльності в межах вказаного проекту неможливо;
- творчі проекти - орієнтовані на заздалегідь визначений кінцевий результат не має обмежень у виборі презентаційної форми, а процес підготовки не має чітко визначеної структури;
- ігрові проекти – передбачають створення рольової ситуації, зміст якої відтворюють розробники проекту, залучаючи інших дітей у ролі учасників;
- інформаційні проекти - спрямовані на роботу з інформацією, її збір, аналіз та інтерпретацію. Дані проекти мають визначену схему процесу підготовки та структуру оформлення;

- практико-орієнтовані проекти – являють собою опис багатоетапного процесу втілення ідей в практику. Такими проектами можуть бути бізнес-план, програма, дизайн інтер'єру тощо.

В освітньо-виховному процесі позашкільних закладів оздоровлення та відпочинку дітей при реалізації патріотичного напрямку більш доцільним буде використання саме творчих проектів. Як вже зазначалося, даний вид не має конкретної структури підготовки та не передбачає визначених термінів реалізації. Дані характеристики є сприятливими в умовах короткочасності відпочинкової тематичної зміни та тимчасовості дитячого колективу.

Використання в освітньо-виховній роботі саме творчих проектів дозволяє залучити більшу кількість дітей. Адже крім авторів і розробників проекту виховний діапазон поширюється і на тих дітей, які будуть ознайомлені з результатами проектної діяльності. Серед можливих форм демонстрації проектів пропонуємо виставки, презентації, показові програми та флеш-моби.

Якщо обирати максимально ефективний в умовах оздоровлення та відпочинку вид проекту за кількістю учасників, то в даному ракурсі проектна діяльність може здійснюватися як в індивідуальній формі, так і через роботу в групах або парах.

Робота дітей над проектом в парах дозволить їм охопити одразу декілька функцій: вибір ідеї, планування роботи, вибір форми презентації, розробка ідей щодо назви проекту тощо і відповідно відчувати свою значущість, що дасть можливість для самореалізації, самоствердження та підняття рівня самооцінки таких дітей.

Подібна ситуація буде створена і у випадках, коли дитина, відчуваючи у собі сили, виявить бажання підготувати індивідуальний творчий проект. В такому разі педагог має виступити у ролі пасивного партнера та помічника.

Робота над проектом в групах, як і будь-яка колективна діяльність, має свої переваги в аспекті соціалізації. З метою посилення виховного впливу групової форми розробки творчого проекту слід об'єднувати дітей у групи за наступними критеріями: інтереси, нахили, особисті симпатії і бажання учасників. Такий формат утворення груп дозволяє учасникам отримати досвід у вирішенні ситуативних задач, навички групового спілкування, розвивати вміння конструктивного діалогу та вміння колективного пошуку і рішення проблемних питань.

Нагадаємо, що право обирати презентаційну форму проекту залишається за самими розробниками проекту. Педагог-координатор проекту тільки надає поради, щодо найбільш вдалих та доцільних форм в умовах закладу.

В залежності від стилів педагогічного супроводу процесу підготовки проектів визначають проекти з безпосередньою та прихованою координацією.

Проекти з безпосередньою координацією передбачають **такі дії педагога:**

- ознайомлення дітей із проектною діяльністю;
- планування діяльності по реалізації проекту спільно з дітьми;
- включення в процес підбору необхідної для проекту інформації;
- створення необхідних організаційних умов для підготовки проекту;
- координація дій дітей через звіти, аналіз їх діяльності на кожному етапі;
- визначення форми презентації результатів роботи спільно із дітьми;
- оцінювання результатів проектної діяльності.

Прихована координація проекту полягає в пасивній участі педагога-організатора в плануванні і визначенні послідовності дій дітей в межах проекту. Педагог в зазначених умовах виступає в ролі натхненника, він має використовувати мотиваційні прийоми заохочення і опосередковано сприяти конструктивній роботі над проектом. Серед ознак **такого виду проекту:**

- рівноправність педагога і дітей;
- роль педагога на початку створення ідей проекту – ініціатор;
- роль педагога у ході роботи над проектом – консультант;

- педагог може назначати куратора по проекту, обираючи його серед дітей;
- педагог не генерує ідеї а приймає ідеї від дітей.

Проекти з прихованою координацією застосовуються за умови наявності в дітей досвіду проектної діяльності та залежать від вмінь і навичок дітей. Якщо ж вказаний досвід у дітей відсутній і вмінь, потрібних для роботи над проектом, недостатньо, педагог має використовувати безпосередній стиль координації проектом.

Зауважимо, що у підготовці та реалізації будь-якого виду проектів слід дотримуватися визначеного алгоритму етапів підготовки:

I етап. Організаційно – підготовчий:

- вибір теми з урахуванням напрямків національно-патріотичного виховання;
- обґрунтування доцільності та практичної цінності вибраної теми;
- визначення мети та завдань проекту;
- формування послідовних планомірних дій для досягнення мети;
- прогнозування результатів діяльності проекту.

II етап. Виконавчо-діяльнісний:

- робота над презентаційною формою проекту (виготовлення поробки/малюнку/колажу, зйомка відео, написання пісні/вірша тощо).

III етап. Заключний:

- презентація результатів проектної діяльності;
- аналіз діяльності членів групи над проектом;
- підбиття підсумків.

Досвід впровадження проектної діяльності, як засобу національно-патріотичного виховання має УДЦ «Молода гвардія». Багаторічна практика дозволяє констатувати, що залучення дітей до проектної діяльності має значний виховний потенціал і є ефективним інструментом у формуванні національної свідомості та патріотичних почуттів підростаючого покоління.

Організація проектної діяльності дітей в умовах УДЦ «Молода гвардія» здійснюється переважно через залучення дітей до участі у конкурсах та фестивалях проектів. Саме зазначені форми дозволяють поєднати дозвілєву та пізнавальну активність дітей та молоді у відповідності до концептуальних засад діяльності дитячого позашкільного закладу цілорічного функціонування.

Тема конкурсів/фестивалів визначається організаторами на основі напрямків, що зосереджені в стратегії «Національно-патріотичного виховання». А серед ймовірних форм проектів в умовах дитячого закладу **рекреаційного типу може бути:**

- комікси з теми «Діалог з рідним краєм»;
- колажі з теми «Жива карта України»;
- розробки освітньо-виховних заходів з теми «Великі українці»;
- соціальні реклами з теми «Змінюючи себе, змінимо країну»;
- відеоролики з теми «100 ідей для України»;
- віршовані та прозові літературні твори з теми «Вишивана творчість»;
- декоративні поробки з теми «Краса по-українськи»;
- малюнки з теми «Мої мрії - крила Батьківщини» тощо.

Участь в підготовці зазначених **проектів дозволяє:**

- розвивати пізнавальний інтерес дітей до вивчення історичної спадщини, особливостей культури України;
- формувати патріотичні почуття до Батьківщини та активну громадянську позицію ;
- знайомити дітей із життям та творчістю відомих українських діячів культури, науки, мистецтва, які здійснили значимий вклад у розбудову суспільства;
- створити умови для формування комунікативних вмінь та організаторських навичок.

Рекомендації по впровадженню конкурсу проектів «Сто ідей для України»:

Конкурс проектів «100 ідей для України» пройшов апробацію в таборах дитячого центру та став традиційним заходом на тематичних змінах патріотичного спрямування. Педагогічною службою вже напрацьовані організаційні засади та умови реалізації проведення зазначеного конкурсу, які передбачають розробку положення, оголошення про конкурс, вибір презентаційної форми проекту, тощо. Поетапність підготовки і проведення конкурсу зосереджені в **наступних рекомендаціях**:

1.)З метою послідовної та системної реалізації конкурсу обов'язковим є розробка положення. Формування положень про конкурс має на меті окреслити цілі та завдання конкурсу, терміни його проведення, умови участі, критерії оцінювання проектів.

(Додаток №1 «Положення про конкурс «100 ідей для України»).

2.)Наступним кроком в реалізації конкурсу є оголошення про нього серед відпочиваючих дітей та педагогів. Аби зацікавити більшу кількість дітей та вмотивувати їх до участі, оголошення про конкурс проектів може бути оформлене у нестандартній формі. В центрі існувала практика оголошення про конкурс проектів у вигляді сюжетної постановки, вірша, коміксу, «листа». Останній варіант пропонуємо для прикладу.

(Додаток № 2 «Оголошення про конкурс – «Лист до творців майбутнього»)

3.)Оскільки творчі проекти не передбачають попереднє визначення ймовірних результатів організаторами конкурсу, діти учасники мають самі обрати їх презентаційну форму. На даному етапі розробникам проекту потрібна допомога старшого наставника – педагога-організатора. Педагог-організатор виступає в ролі координатора проекту і скеровує рішення дітей щодо форми проекту в потрібне русло. Педагоги в даному випадку мають опиратися на **наступні твердження**:

- презентаційний результат проекту має відповідати віковим особливостям учасників, їх можливостям та умовам табору;

- презентаційний результат проекту має бути таким, підготовка якого не буде затратною у часі, адже тривалість зміни цього не дозволяє;

- презентаційний результат має бути доступний і зручний для сприйняття широкій аудиторії дітей.

У рамках конкурсу проектів «100 ідей для України» дітям на вибір були запропоновані наступні рубрики **форм проектів**:

- відео-проект (ролик, реклама, кліп...);

- арт-проект (малюнки, комікси, поробки...);

- літературний проект (вірш, стаття, прозовий твір...);

- фото-проект (виставка, акція, фотокрос..).

4.)Паралельно з вибором презентаційної форми відбувається вибір теми конкурсного проекту. Полегшить даний процес попереднє формування переліку тем. Зосередимо увагу на тому, що такі теми варіативні і учасники можуть інтерпретувати їх, або самостійно запропонувати своє бачення. Єдиною вимогою до вибору тематики буде опора на ті виховні цілі, які розкривали б проблему активної громадянської позиції, любові до Батьківщини та небайдужого ставлення до її майбутнього. Для тем були обрані саме такі напрямки, які дозволили б подивитися на майбутнє рідної країни через призму власних дій та вчинків. Перелік тем зібраний в додатку.

(Додаток № 3 «Перелік орієнтовних тем проектів для конкурсу «100 ідей для України»)

5.)На подальших етапах координатор проекту формує у загонах творчі групи по розробці проекту серед бажаючих дітей, розподіляє ролі та доручення між ними, обираючи серед них координатора. Координатор в свою чергу оформляє разом з групою заявку на участь у конкурсі та подає її до оргкомітету конкурсу.

(Додаток № 4 «Заявка на участь у конкурсі проектів «100 ідей для України»)

6.)Наступний етап - активна робота над проектом. В процесі створення проекту, який входить у дію з моменту подачі заявки, можуть виникнути певні протиріччя в групі. Педагог має вчасно це помічати це та, за умови деструктивного конфлікту, нейтралізувати

його. Якщо ж протиріччя носять змістовний характер, наприклад зміна теми через брак інформації, чи то бажання змінити форму презентації, як такої що не є доречною і можливою до втілення, то навпаки, педагог має надати дітям можливість конструктивної дискусії. Така дискусія є тренуванням вміння знаходити компроміси, приймати рішення, вчитися враховувати думки інших, тощо.

7.) Готові конкурсні проекти мають бути презентовані розробниками для інших відпочиваючих дітей. Саме тому подальшими діями в рамках конкурсу проектів є заходи, на яких аудиторії глядачів та журі будуть презентовані створені проекти. Організаторам конкурсу необхідно вибудовувати правильний порядок заходів по презентації розроблених проектів, відповідно скласти графік і включити його в програму зміни так, аби це не завадило реалізації її основних цілей та завдань, не перенавантажило дітей і було зручне для оцінювання проектів конкурсною комісією.

В якості конкурсної комісії мають виступати незалежні експерти, серед яких розподіляються ролі: голова журі, члени журі та лічильна комісія. З метою об'єктивної оцінки дитячих проектів до складу журі включаються відпочиваючі діти що значно розширить виховний діапазон конкурсу проектів. Слід відзначити, що на результат експертної оцінки конкурсних проектів впливає не тільки їх презентація, а й обґрунтування актуальності.

8.) Після презентації проектів слідує їх оцінювання. Експерти оцінюють конкурсні проекти за визначеними у положенні критеріями, користуючись оцінювальними бланками. Для прикладу пропонуємо оцінювальний бланк конкурсу «100 ідей для України».

(Додаток № 5. «Оцінювальний бланк для журі конкурсу проектів»)

9.) З метою фіксації заходів конкурсу, узагальнення результатів та прозорості оцінювання рекомендуємо оформити звітні матеріали по конкурсу **до яких входять:**

- положення про конкурс проектів «100 ідей для України»;
- заявки дітей-учасників;
- повний список учасників;
- плани координаційної роботи педагогів-організаторів;
- плани створення проектів;
- фото звіти підготовки проектів;
- графік презентації проектів;
- заповнені оцінювальні бланки;
- підсумковий лист з рішенням конкурсної комісії.

Приклад оформлення підсумкового листа демонструє наступний додаток.

(Додаток № 6. «Підсумковий лист конкурсу дитячих проектів»)

Рекомендації педагогам-координаторам проекту:

Як уже зазначалося вище, необхідною умовою створення проектів дітьми є координація їх дій дорослими, в нашому випадку педагогами-організаторами. Робота над проектом буде результативною, якщо педагог-координатор **враховуватиме такі рекомендації:**

- підготовка індивідуального плану координації;
- актуалізація серед дітей теми проекту;
- допомога дітям при плануванні дій по розробці проекту;
- підвищення творчої активності через індивідуальні і групові доручення;
- орієнтування дітей на правильний і дієвий вибір форми проекту;
- постійна підтримка інтересу дітей до роботи над проектом;
- забезпечення необхідних умов для успішної роботи;
- підтримка активності дітей різними прийомами заохочення;
- прогнозування успішного результату;
- створення умов для групового самоаналізу діяльності по проекту;
- відзначення важливості діяльності кожної дитини;
- аналіз проміжних етапів по підготовці проекту.

Висновки. В процесі підготовки та реалізації проектів патріотичного спрямування відбувається самостійне усвідомлення дітьми важливості даного напрямку та власної причетності до розбудови майбутнього країни. Конкурси проектів, що пропагують активну громадянську позицію ведуть за собою переосмислення дітьми власної поведінки та окремих вчинків, аналіз своєї життєвої позиції та усвідомлення власної відповідальності за результати своєї діяльності.

Важливість конкурсів та фестивалів проектів полягає ще і в тому, що діти у ході підготовки отримують нові знання, навички. В процесі підготовки проектів відбувається творче зростання вихованців, розкриття їх багатогранних здібностей, що є дуже важливим фактором формування компетенцій особистості, потрібних для успішної життєтворчості в глобалізованому суспільстві.

Становлення та ствердження загальноприйнятих цінностей національно-патріотичного виховання, а саме: повага до культурного та історичного минулого України; любов до рідної землі, держави, родини, народу; вшанування національної пам'яті; здатність до культурного діалогу між представниками етнічних груп України - є в даний час імперативом освітньо-виховного процесу. У свою чергу, проекти є максимально корисними та значимими технологіями, що мають неocenний навчальний та виховний потенціал у вихованні справжнього патріота своєї Батьківщини.

ВІДЕОСТУДІЯ В ШКОЛІ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Біла Олена Павлівна, заступник з навчально-виховної роботи Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

Виховний процес в нашій школі йде через сумісну роботу вчителів, батьків, учнів. При цьому виховання принципово не може бути зведено до одного виду освітньої діяльності, воно повинно охоплювати собою всі види: навчальну і позаурочну.

Одним із елементів виховної системи нашої школи є організація роботи шкільної відеостудії «StarXit» як структури єдиного інформаційного простору школи та розвиток і реалізація творчої активності учнів. Виявилось що це цікава і інноваційна форма роботи як для вчителів так і для учнів. Шкільна відео студія – інноваційний підхід популяризація та пропаганда комп'ютерних знань, інтерес роботи з літературою, створення умов для прояви своїх творчих здібностей учнями.

Ідея проекту шкільна відео студія «StarXit» була запропонована в вересні 2015 року, учнями 11 класу, які з зацікавленістю почали зйомку відеофільму про школу до Дня вчителя.

Перед тим, як розпочати проект, учні почали шукати однодумців. У нашій школі було проведено анкетування щодо виявлення зацікавленості учнів до участі в даному проекті.

Згідно анкетуванню підбралась група талановитих, активних, ерудованих дітей. Почалась робота над проектом. З початку продіагностували здібності учасників проекту. Пройшов розподіл на робочі групи: режисери, сценаристи, журналісти, оператори, звукооператори, декоратори, гримери, костюмери.

Учні разом з вчителями розробили положення та план роботи шкільної відео студії «Star Xit».

Мета проекту:

- Розвиток інтелектуальних, творчих здібностей дітей.
- Створення сприятливих умов для самореалізації особистості учня.
- Організація відео студії «StarXit» як позакласна форма роботи.

- Згуртування учнівського колективу через організацію спільної діяльності над проектом.
- Розкриття особистості, індивідуального потенціалу кожного учня.
- Розвиток здібностей відповідально та критично аналізувати.
- Стимуляція інтересу роботи з літературою, Інтернет ресурсами.

Завдання:

- Створення сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морального, естетичного розвитку учнів та надання їм можливості для самореалізації.
- Розробка сценаріїв для відео фільмів.
- Пошук обдарованих та ініціативних дітей.
- Оновлення змісту, форм і методів роботи з обдарованими дітьми.
- Формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості, підготовленої до професійного самовизначення шляхом інноваційної форми позакласної роботи.

Учасники: учні 9-11 класів, педагог - організатор, керівник проекту ЗДНВР, батьки та творча група вчителів .

Термін дії: щорічний.

Актуальність проекту полягає в тім, що його реалізація **дає можливість:**

- Створити гармонійні умови та атмосферу життєдіяльності дітей, яка б сприяла гармонічному, творчому, інтелектуальному розвитку особистості учнів.
- Формувати та підтримувати ініціативність учнів.
- Формування інформаційної і комунікативної компетентності учнів.
- Сприяти розвитку особистих якостей: розширення кругозору, словникового запасу, уявлення, самостійності та здібностей до творчості.
- Формувати у дітей основ громадянства, відповідального ставлення до родини, народу, Батьківщини.

Реалізація проекту дає можливість:

- Задовольнити потреби учнів в цікавому та змістовому дозвіллі.
- Розширити знання учнів про програми монтажу та пост обробки відео.
- Самостійно працювати з відео камерою та програмами монтажу та пост обробки відео.
- Підготувати найбільш конкурентоздатних випускників. Адаптованих до життя у швидко мінливому суспільстві.
- Підвищити імідж нашої школи.

Очікувані результати:

- Підвищення інтересу школярів до творчої, самостійної роботи.
- Створення системи морального заохочення талановитої молоді до творчої роботи та пошуку необхідної інформації.
- Набуття учнями досвіду проектної діяльності, розвиток комунікативних якостей учнів.
- Створення учбових фільмів та використання їх разом с традиційними формами навчання.

Етапи реалізації:

1. **Підготовчо – організаційний** (організація творчої групи вчителів, стартова презентація (відео готових робіт для виявлення первинного досвіду роботи та інтересів учнів), проведення діагностичних досліджень, розробка положення проекту.).
2. **Планово – прогностичний** (планування роботи, розробка рекомендацій для всіх учасників проекту, прогнозування результатів).

3. **Організаційно – виконавчий** (розробка сценаріїв, проведення зйомок, аналіз відзнятого відео, перегляд необхідної літератури, самостійна робота, оформлення результатів роботи у вигляді відео фільмів).
4. **Корекційно – оцінювальний** (проведення консультацій творчої групи вчителями).
5. **Підсумковий** (підсумкове оцінювання продукту проектної діяльності, звітування проектної роботи на загальношкільному заході, підсумкова рефлексія учнів та учителів творчої групи).

У процесі групової роботи над проектом відбувається розвиток комунікативних якостей учнів. Розвиток відповідальності учнів за виконання роботи досягається шляхом включення кожного в проект зі своїм завданням. Розвиток вміння обробки різноманітної інформації досягається в процесі самостійної роботи кожного учня над індивідуальним завданням.

Учні вирішили, що досягти позитивних результатів можливо, якщо кожен учасник проекту проявляє зацікавленість в загальному успіху і проявляє максимум активності та творчий, креативний підхід до роботи над проектом. Та з визначеним завданням учнівський колектив, який працює над проектом справляється успішно. Робота відео студії «StarHit» за планом.

Учні нашої школи взяли шефство, тісно спілкуються, дружать із ветераном Другої світової війни, почесним мешканцем нашого міста, ветераном праці, колишнім директором нашої школи Власенко Миколою Васильовичем. Багато цікавого узнають поколінням школярів досвід, розповіді, настанови ветерана – треба зняти фільм. В процесі роботи над фільмом з'явилась ще одна лінія - війна в Афганістані.

Регулярні, традиційні зустрічі з воїнами інтернаціоналістами проходять в нашій школі. На стіні нашої школи встановлена меморіальна дошка в пам'ять про загиблого воїна в Афганістані, випускника нашої школи Власова Олександра Івановича .

Та це не вся біль, що охоплює серця наших учнів, вчителів, батьків. Війна на сході України. Жах! Знову загиблі. Нажаль, стали регулярними зустрічі з воїнами АТО. Стала актуальною ще одна лінія війни.

Йшла робота над фільмом. Сюжет фільму відображає лихоліття, що залишили надзвичайно важкий слід у долі українського народу, – найкривавіша Друга світова війна, війна в Афганістані 1979-1989 рр. та «неоголошена війна» на сході України. Однак наскрізною ідеєю, що пронизує кожен сюжет фільму, є думка: війна – це великий злочин, горе, величезний біль і невинуваті втрати.

Спогади, поради, побажання дали у фільмі ветерани війн, воїни АТО. Так з'явився фільм «Єдність поколінь».

Особливо задушевно пройшла презентація фільму «Єдність поколінь», де звучали вірші і пісні у виконанні учнів нашої школи.

Були запрошені й особливі гості – Власенко М.В., воїни - інтернаціоналісти, рідні воїнів, які героїчно загинули, захищаючи незалежність нашої держави. Світлу пам'ять тих, хто не повернувся додому із війни, присутні вшанували хвилиною мовчання.

Робота нашої відео студії різнобарвна. Багато ідей, бажання, натхнення.

Веселі, непосидючі наші учні. Педагоги і учні нашої школи впевнені: гумор допомагає жити! Тому у червні 2015 року пройшли зйомки фільму «Шкільний Єралаш». Аналізувати життєві події з позиції почуття гумору, показати різнобарвне шкільне життя, таке завдання було у відео студії «StarHit».

Мініатюри, робота над декораціями, костюмами, гримом, музичним оформленням має велике значення. Ця робота розвиває уяву, творчу активність школярів.

Велике задоволення дітям дає робота над «Шкільним Єралашем», його таємна, обіцяючи чудо атмосфера, святковий і радісний настрій. В процесі зйомок розширюється кругозір, панує дружня атмосфера, учні вчаться передавати почуття, враження, вчаться вести діалог, висловлювати свою думку, розвивається їх мовлення.

Крім естетичного виховання, «Шкільний Єралаш» містить в собі моральне виховання. Учні стають творцями, грають роль, підбирають персонажам негативні, позитивні риси. Діти розігрують сюжет, де є можливість посміятися та подолати лінь, брехню, невпевненість в собі. Тому маємо на меті зробити фільм «Шкільний Єралаш» серіалом.

РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ “НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ”

*Келембет Людмила, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.*

*Фляк Оксана, завідувач лабораторії національного виховання Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.*

*Риндич Оксана, методист лабораторії національного виховання Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.*

Проблематизація. В епоху кардинальних змін, що відбуваються в усіх сферах життя – політичній, економічній, соціальній, – важливого значення набуває патріотичне виховання дітей та молоді, формування у них високої національної свідомості й самосвідомості, морально-духовної й правової культури, активної громадянської позиції.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначено: “Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін” [4, 1].

Патріотичне виховання має наскрізно охоплювати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, економічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні і відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних, громадянських обов’язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Технологічний паспорт проекту:

Тип – інноваційний

Тривалість – довготривалий (2016–2019 рр.)

Вид – науково-методичний

Цільове призначення – супровід нововведень

Цільова група – керівники, класні керівники загальноосвітніх навчальних закладів

Цілепокладання.

Мета: підвищити рівень готовності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів до організації національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Завдання:

1. Поглибити теоретичні знання методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників щодо організації національно-патріотичного виховання дітей та молоді в загальноосвітньому навчальному закладі.

2. Забезпечити формування готовності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників загальноосвітніх навчальних

закладів різних типів до організації національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

3. Розробити модель організації національно-патріотичного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі, науково-методичний супровід її впровадження.

3. Узагальнити і систематизувати досвід розроблення, апробації й упровадження моделей організації національно-патріотичного виховання дітей та молоді в загальноосвітньому навчальному закладі.

Концептуалізація.

Теоретичний аспект: систематизація та аналіз зібраного матеріалу.

Різнобічний аналіз поглядів науковців та практиків на проблему патріотизму, актуалізацію окремих факторів дозволили розкрити теоретичний аспект дослідження. Теоретичні умови патріотичного виховання громадян закладені в працях В. О. Сухомлинського, який підкреслював діяльний аналіз патріотизму, необхідність вчити дітей шукати своє місце в житті країни; включати їх у боротьбу з недоліками в житті суспільства. Зміст і принципи виховання української молоді висвітлювалися Г. Ващенком.

У філософській, психологічній, педагогічній літературі розкривалася суть патріотизму, його конкретно-історичний характер, ознаки прояву, давалася характеристика форм захисту Батьківщини (В. Г. Афанасьєв, І. Я. Гнатко, Н. А. Горпиневич, Ф. В. Константинов та ін.), досліджувалися можливості формування патріотизму в навчальній та позакласній роботі (Н. В. Анісімова, Ш. Б. Баоавадзе, Н. В. Балакіна, Г. Н. Громогласова, М. А. Терентій та ін.), виявлялися особливі виховні можливості дитячої організації, її вплив на виховання школярів (Л. І. Божович, Е. М. Богданов, А. А. Деркач, Т. Е. Коннікова, В. В. Лебединський та ін.) [9, 5].

Різні аспекти підростаючого покоління розглядали сучасні українські науковці І. Бех, Г. Біленька, Г. Бугайцева, З. Вербець, Г. Гуменюк, М. Жулинський, Б. Кобзар, Н. Міщенко, А. Погрібний, Ю. Руденко, М. Павленко та ін. [9, 6].

Вивчення теоретичних засад досліджуваної проблеми дало змогу дійти до висновку, що поняття “патріотизм” трактується провідними вченими в різному значенні (Г. Ващенко, О. Вишневський, І. Бех та ін.).

Патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею.

Патріотизм – складне і багатогранне поняття, один із найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя [9,7].

На думку Омеляна Вишневського, національно-патріотичне виховання ґрунтується на таких цінностях, як: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо [3, 188]. Національно-патріотичне виховання, поєднуючись з моральним, складає зміст нашого виховного ідеалу: “Служіння Богові і Україні” [3, 189]. Ці ж цінності сповідував Г. Ващенко.

За твердженням І. Беґа, патріотизм є звичайним моральним станом життя людини, що виявляється в її свідомості, моральних ідеалах, цінностях, а також її повсякденній діяльності, творчій праці, соціальній поведінці. Це свідома громадянська позиція, критеріями якої є любов, вірність, служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності і суверенітету України, готовність встати на її захист, визнання пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими.

Метою патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [4, 5].

На макрорівні патріотизм є суттєвою частиною суспільної свідомості, що виявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до Батьківщини, народу, національної культури, героїчного минулого і сьогодення, розбудови України як єдиної нації, збереженні природних багатств.

Складовою патріотичного виховання є **військово-патріотичне виховання**, зорієнтоване на формування у молоді особи готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу в Збройних Силах України як особливому виді державної служби [4, 5].

Реалізується мета через систему виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби як виду державної служби; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови як духовного коду нації тощо [4, 5–6].

У Концепції чітко визначені підходи та принципи національно-патріотичного виховання. Важливими принципами є: *національної спрямованості, гуманізації виховного процесу, самоактивності і саморегуляції, культуровідповідності, полікультурності, соціальної відповідності* та ін.

Основними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання [8, 1].

На основі теоретичних досліджень провідних вітчизняних учених, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, інших нормативних документів нами розроблено модель системи національно-патріотичного виховання, що включає органічну взаємодію таких компонентів, як концептуальний, управлінський, дидактичний, виховний, методичний, соціальний, ресурсний. Регіональний є основою всієї системи (Додаток 1).

На нашу думку, основними напрямками реалізації змісту національно-патріотичного виховання в навчальних закладах можуть бути:

- патріотичне виховання;
- громадянське виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- національна свідомість та самосвідомість;
- духовно-моральне виховання;
- правова культура.

Важливим є формування засобами змісту навчання і виховання якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства і держави, самої себе та інших, природи, праці, мистецтва.

Процес патріотичного виховання здійснюється в сім'ї, навчальній, позакласній та позашкільній діяльності, дитячих і юнацьких об'єднаннях.

Серед **методів та форм** пріоритетна роль належить тим, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на постійний пошук істини, сприяють творчості, формуванню критичного мислення, ініціативності. До них належать:

- *практичні* (патріотичні акції, проектна діяльність, флеш-моби, акції пам'яті героїв Небесної сотні, добродійна діяльність на підтримку воїнів АТО);
- *вербальні* (бесіди, вікторини, поетичні калейдоскопи, інформаційні досє, бібліомарафони, круглі столи, “уроки мужності”);
- *ігрові* (ділові, сюжетно-рольові, пізнавально-розвивальні, інтелектуальні);
- *інформаційно-комунікативні* (Інтернет-конференції, презентації учнівських проектів, онлайн-опитування, обговорення на форумах);

- *наочні* (виставки, тематичні стенди, шкільні газети, перегляд кінофільмів патріотичної тематики);
- *рефлексивні* (самопізнання, самообілізація, саморегуляція, самореалізація).

Таким чином, виховання патріотизму вимагає комплексної, системної і цілеспрямованої діяльності різних соціальних інститутів – сім'ї, школи, громадських організацій, органів державної влади. Дуже важлива також особиста участь учня у житті навчального закладу і суспільства в цілому. Від того, якою буде ця участь, залежатиме соціально-економічний, духовний і культурний розвиток нашої держави.

З огляду на це, важливого значення набуває науково-методичний супровід патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в регіоні.

Практичний аспект: самоаналіз управлінського досвіду діяльності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників.

Реалізація моделей національно-патріотичного виховання загальноосвітніх навчальних закладів тісно пов'язана з процесом підвищення управлінських компетентностей методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, професійних компетентностей класних керівників навчального закладу. Нами виокремлено типові утруднення, зокрема, низький рівень усвідомлення підвищення професійних компетентностей на основі найновіших досягнень науки і передової практики, відсутність досвіду моделювання виховних систем, недооцінка науково-методичного супроводу реалізації ідей та положень Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування професійних компетентностей педагогів, досвіду упровадження інноваційних виховних технологій; усвідомлення ролі та значення технологічного підходу як засобу формування і розвитку компетентного випускника школи, громадянина України, здатного до проектування власного життя.

Прогнозування.

Критерії змін:

Кількісні зміни: збільшення кількості професійно компетентних методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів, здатних до організації виховного процесу району (міста), навчального закладу як цілісної системи.

Якісні зміни: підвищення рівня професійної компетентності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класного керівника.

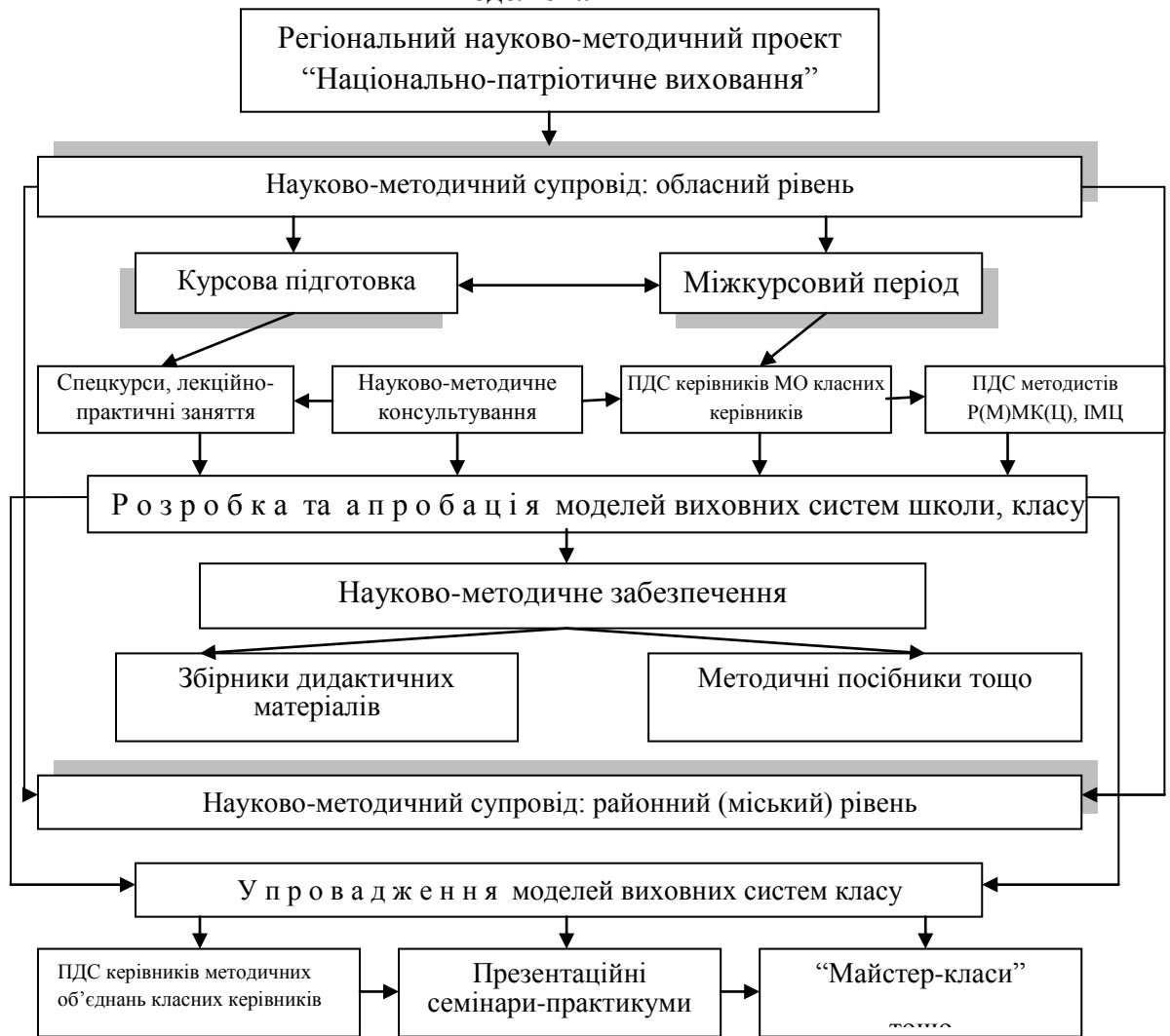
Очікувані результати

Для методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів: підвищення ефективності організації національно-патріотичного виховання, рівня сформованості професійних компетентностей щодо моделювання та впровадження виховних систем у практику роботи закладу, які б ураховували ідеї та положення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді й регіональні особливості, Основних орієнтирів виховання 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Для учнів: сформованість ключових компетентностей вихованця.

Моделювання

Конструювання.

Передбачуваний результат – підвищити рівень професійної компетентності методистів Р(М)МК(Ц), ІМЦ, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо ефективності організації національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Персонал-технологія. Перший етап – організувати науково-методичний супровід на обласному рівні щодо реалізації проекту: опрацювати нормативно-правові документи, науково-методичну літературу з проблеми, спрогнозувати основні напрями роботи; ввести до навчальних планів курсової підготовки лекційно-практичні заняття, що забезпечують ефективність реалізації проекту; вивчити досвід діяльності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів та виявити проблеми в організації виховного процесу класу; організувати роботу постійно діючих семінарів методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу та керівників районних (міських) методичних об'єднань класних керівників із проблеми проекту.

Другий етап – здійснити науково-методичний супровід на районному (міському) рівнях щодо реалізації завдань, поставлених проектом: організувати роботу методичних об'єднань класних керівників навчальних закладів різних типів; вивчати та впроваджувати досвід кращих класних керівників щодо організації національно-патріотичного виховання дітей та молоді через різні форми науково-методичної роботи.

Третій етап – вивчити та узагальнити кращий досвід щодо організації національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді навчальних закладів різних типів.

Четвертий етап – здійснити моніторингове відстеження стану готовності методистів відділів (управлінь) освіти, відповідальних за виховну роботу, класних керівників щодо моделювання та впровадження виховних систем у практику роботи закладу, які б урахували ідеї та положення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді й регіональні особливості, Основних орієнтирів виховання 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Програмування.

Змістова лінія науково-методичного супроводу “Національно-патріотичне виховання”

Етапи реалізації проекту:

I етап. Організаційно-діагностичний (2016 р.).

II етап. Моделюючий (2017р.).

III етап. Практичний (2018–2019 рр.).

IV етап. Узагальнюючий (2020 р.).

Науково-методичний проект “Національно-патріотичне виховання”

№	Зміст діяльності	Форма організації (узагальн.)	Місце проведення	Термін виконання	Відповідальні
1	Теоретико-методичні засади національно-патріотичного виховання дітей та молоді	Спецкурс (лекційно-практичне заняття)	ОШПО	Впродовж року	О. Риндич, О.Фляк, Л.Келембет
2	Вивчення стану науково-методичної роботи з класними керівниками щодо моделювання та впровадження системи національно-патріотичного виховання в ЗНЗ	Науково-методичне консультування	ІФОШПО	Лютий	О. Риндич, Л.Келембет
3	Концептуально-методичні засади моделювання системи національно-патріотичного виховання	Семінар методистів Р(М)МК(Ц), ІМЦ, керівників районних (міських) методичних об'єднань класних керівників	ІФОШПО	Березень	О.Риндич, О.Фляк, Л.Келембет
4	Формування готовності класного керівника до організації національно-патріотичного виховання	Науково-методичне консультування	ЗНЗ Калуської міської ради	Квітень	О.Риндич, Л.Келембет
5	Система національно-патріотичного	Семінар керівників районних (міських) методичних	ЗНЗ Калуської міської ради	Травень	О.Риндич, Л.Келембет

	виховання дітей та молоді: регіональний аспект	об'єднань класних керівників			
6	Діагностичне вивчення стану професійної компетентності методистів Р(М)МК(Ц), ІМЦ, класних керівників ЗНЗ	Науково-методичне консультування	ІФОШПО	Вересень	О.Риндич, О.Фляк, Л.Келембет
7	Вивчення досвіду роботи з класними керівниками щодо впровадження моделей виховної системи класу національно-патріотичного спрямування в ЗНЗ	Виїзд (науково-методичне консультування)	ІФОШПО	Жовтень	О.Риндич, Л.Келембет
8	Моделі національно-патріотичного виховання ЗНЗ: досвід апробації та впровадження	Семінар керівників районних (міських) методичних об'єднань класних керівників	ІФОШПО	Листопад	О.Риндич, О.Фляк, Л.Келембет
9	Підготовка до друку науково-методичних матеріалів ОППО, Р(М)МК(Ц), ІМЦ щодо реалізації проекту		ОППО	Впродовж року	О.Риндич, О.Фляк, Л.Келембет

Творче портфоліо проекту

- Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : 2014.– 30 с.
- Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник / О. І. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
- Вишневський О. Українська освіта на шляху реформ / О. Вишневський. – Дрогобич, Швидкодрук, 2013. – 448 с.
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641). – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vixovannya>.
- Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641). – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vixovannya>.
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>.

7. Національне виховання дітей та учнівської молоді в контексті історичного розвитку, традицій і культурних надбань українського народу: матеріали Всеукраїнської науково-

- практичної конференції 26–27 вересня 2013 року / Упорядники: Келембет Л. І., Фляк О. О., Риндич О. М. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. – 336 с.
8. Олександр Захаренко. Учитель. Директор. Академік. Нариси, роздуми, спогади / Колектив авторів. Під ред. В. П. Яковенка. – “Корсунь-Шевченківський: Корсунський видавничий дім “Всесвіт”, 2012. – 286 с., іл.
9. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки (Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
10. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації суспільних змін: навчально-методичний посібник / авт. кол. : Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В. А. та ін. – К. : Пед. Думка, 2011. – 240 с.
11. Стельмахович Мирослав. Вибрані педагогічні твори // У двох томах. – Т. 1. : Українське національне виховання / Мирослав Стельмахович / Упоряд. : Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак / За заг. ред. Л. Калуської. – Івано-Франківськ– Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2011. – 520 с.
12. Як виховати громадянина-патріота? // Освітнянське слово. – 2015. – № 15–16. – 10 квітня. – С. 4–5.

РОБОТА ЛІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ТА АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

Гочошвілі Інна Олександрівна, учитель історії та правознавства Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів I- III ст. № 25 з профільним навчанням Краматорської міської ради Донецької області

Кожен рік, починаючи з 2007р., в нашій школі працює **Літня правова** школа для учнів 8 класів, мета якої ознайомити школярів з основними правами громадян в Україні, законодавчою базою прав та обов'язків, навчити вирішувати правові ситуації, ознайомити з професією юриста. Група формується заздалегідь за бажанням учнів (15 – 17 осіб.) Кожна дитина під час роботи веде щоденник, де виконує завдання, записує свої спостереження, висновки. Наприкінці кожного дня роботи фіксує свої побажання та враження, висловлює свої проблеми та запитання. Робота у школі проводиться у вигляді тренінгів, подорожей, співпраці з юристами різних напрямків, відвідування судових процесів. Уявляєте враження дітей? Кожна дитина отримує безцінний досвід як адвокат, прокурор, свідок та ін.

В роботі Школи беруть участь психологи, громадські активісти, яких я запрошую, щоб учні отримали інформацію про громаду, її заходи, щоб самі долучались до активного життя. Наприкінці роботи Школи (10 днів) це вже інші учні, які приймають участь у проектах (« Громадянин» Нова Доба, «Уроки Голокосту» Інститут вивчення Голокосту, « Усна історія -XX ст..» Центр усної історії , « Велика історія маленьких міст» УКУ та інш.), ведуть профілактичну роботу серед однолітків щодо правопорушень, проводять шкільні правові заходи, класні години за правовою тематикою у початковій школі, підтримують активні контакти з учнями інших регіонів країни, приймають участь у волонтерській роботі.

Це дуже цікава та корисна форма співробітництва учителя та учнів.

Літня правова профільна школа створюється для успішної організації пізнавального відпочинку обдарованих учнів у канікулярний час.

Розвиток здібностей обдарованих учнів відбувається під час тренінгів,правових практикумів, роботи над проектами, науково-дослідницької діяльності.

Науково-практичну допомогу учням у літній правовій школі надають учителі – предметники, практичні психологи, фахівці, громадські активісти, викладачі ВНЗ.

Мета роботи Літньої правової профільної школи – забезпечення сприятливих умов для інтелектуального, духовного, творчого потенціалу обдарованих дітей.

Завдання :

- залучити до участі в роботі Літньої правової профільної школи максимальну кількість обдарованих учнів
- поглибити знання учнів з правознавства та громадянської освіти
- залучити педагогів і фахівців інших сфер діяльності до роботи в школі
- створити належні умови для навчання, спілкування та пізнавального відпочинку учнів літньої школи
- забезпечити науково – методичний супровід педагогів щодо роботи з учнями в літній школі

*Програма Літньої Правової Школи (ЛПШ)
« Права людини в Україні та світі »*

День 1

1. Міжнародні стандарти в сфері захисту прав та свобод людини (Практична робота).
2. Основні види прав і свобод людини та громадян України (тренінг).
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 2

1. Правопорушення . Юридична відповідальність (робота з навчальними матеріалами)
2. Складання та рішення юридичних задач (тренінг)
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 3

1. Людина у суспільстві (психологічний тренінг)
2. Права людини в Україні. Законодавча база. (Навчальні матеріали)
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 4

1. Тренінг «Толерантність».
2. Ділова гра «Час суду».
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 5

Відвідування засідання міського суду.

День 6

1. Активні громадяни: хто вони? (Знайомство з громадськими активістами , відвідування громадських установ, співпраця та допомога у підготовки заходів).
2. Складання есе « Я- Громадянин». Захист своїх робіт.
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 7

1. Конституційне право України. (Відвідування кафедри правознавства ДИТМ МНТУ, інтерактивна лекція).
2. Складання Конституції школи (робота в групах). Презентація роботи.
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 8

1. Фото сесія «Порушення прав людини у моєму місті».
2. Презентація головних проблем міста та шляхи їх рішення (виступи учнів).
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 9

1. Моя майбутня професія (екскурсія до міського Центру зайнятості).
2. Тренінг «Моя майбутня професія».
3. Підбиття підсумків. Рефлексія.

День 10

Закриття Літньої Правової школи: підведення підсумків, вручення сертифікатів, обговорення проблем, наступних планів, домашнє завдання учням школи.

КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

*Деленко Марія Андріївна, заступник директора з навчально-виховної роботи
Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний Центр
краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді»*

*Набитович Михайло Васильович, директор Комунального закладу Львівської
обласної ради «Львівський обласний Центр краєзнавства, екскурсій і туризму
учнівської молоді»*

Розвиток інноваційних процесів у освіті на сучасному етапі є об'єктивною закономірністю, що зумовлюється: інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського буття; оновленням змісту філософії сучасної освіти, центром якої став загальнолюдський цілісний аспект; гуманістично зорієнтованим характером взаємодії учасників навчально-виховного процесу; необхідністю підвищення рівня активності та відповідальності педагога за власну професійну діяльність, спрямовану на формування творчої особистості вихованця, готовності до сприйняття та активної діяльності у нових соціально-економічних умовах. У зв'язку з цим винятково важливого значення набуває інноваційна діяльність педагога.

Інноваційна педагогічна діяльність як особливий вид творчої діяльності спрямована на оновлення системи освіти. Вона є результатом активності людини не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у зміні його відповідно до особистих і суспільних потреб та інтересів.

Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені.

Виконання заходів, що пропонують накази Міністерства освіти України, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

Комунальним закладом Львівської обласної ради «Львівський обласний Центр краєзнавства, екскурсій та туризму учнівської молоді» розроблено освітньо-виховний Проект «Моя земля–козацька Україна», у рамках якого створення «Програми козацько-лицарського виховання учнівської молоді», яка складається із трьох частин: «Козацько-лицарське виховання учнів початкової школи» – козачат (ч.1 «Лицарі Добра»), «Козацько-лицарське виховання учнів базової школи» – джур (ч.2 «Лицарі Духу»), «Козацько-лицарське виховання учнів старшої школи» – молодих козаків та козачок (ч.3 «Лицарі Сили»).

Термін реалізації Проекту: 2016-2020 рр.

Авторами та творчою групою педагогів на даний час створено частину 1 програми «Козацько-лицарське виховання учнів початкової школи».

Упродовж 2016-2020 рр. буде продовжуватись робота над розробкою 2 та 3 частини програми.

Постановка проблеми. Чому обраний такий шлях? Бо епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української

національної культури. Козацькі виховні ідеї були відомі далеко за межами України. Козацька республіка дбала про освіту, а українська система виховання в часи козацтва досягла свого найвищого розвитку.

Новий етап розвитку цивілізації характеризується динамізмом і глобальністю масштабів перетворень у всіх сферах життєдіяльності людини. При цьому значно зросла роль нації і національних цінностей. Людина виявилася заручником цивілізаційного процесу, ініціатором якого є вона сама. Разом з тим тільки в її силах звільнити себе. Час вимагає докорінної трансформації українського суспільства. Передусім змін потребує освіта, адже від її стану та впливовості залежить духовний, моральний, культурний, інтелектуальний рівень народу і ставлення до нього у світі.

Перед освітою XXI ст. в Україні стоїть завдання утвердження національної свідомості та гідності молоді, місія якої розбудовувати культуру нашого суспільства та завершити державотворення. Для реалізації цього завдання педагогам потрібно усвідомити, що обравши для себе роль виховника, вони зобов'язались будувати власне життя так, щоб слугувати прикладом самовідданого служіння Богові і Україні. Спільними зусиллями, у єднанні з батьками учнів та громадськістю, педагогічні працівники покликані забезпечувати національно-патріотичне виховання як історично зумовлену і створену самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності молодих поколінь, у процесі якої засвоюється культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Програма навчально-виховного курсу «Козацько-лицарське виховання учнів» призначена для виховання українських школярів на засадах козацької педагогіки. Виховання козака – яскравий феномен української етнопедагогіки, у якому збережено найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості, прогресивні й результативні форми допологового виховання, батьківської опіки немовлят і дітей дошкільного віку, роботи з отроками, підлітками і юнаками та побудови взаємин між дорослими.

Актуальність упровадження програми. Проблема духовності є особливо важливою для сучасного українського суспільства, яке переживає кризу морально-етичних цінностей. Шлях до національної консолідації, формування нової суспільної солідарності в Україні перекривають як ідеологічна спадщина тоталітаризму, так і гострі соціальні протиріччя, тому ми говоримо про національну ідею як цементуючу субстанцію суспільства. Ідея України визріває в пластах народного духу, національної культури і є вінцем самоусвідомлення, самовизначеності народу. Вона – це також розуміння українцями унікальної окремішності серед інших народів світу, бо ми – єдина у світі козацька нація. Місія школи – сприяти самоідентифікації учнів як українців, виховувати національно-свідомих громадян, патріотів своєї Батьківщини, спадкоємців і продовжувачів національно-патріотичних традицій, зокрема, тих, що склалися у часи козацтва.

Головною метою виховної програми козацько-лицарського виховання є набуття дитиною якостей, притаманних кращим представникам українського козацтва, духовне зростання хлопців і дівчат як палких патріотів, мужніх громадян Української держави, захисників рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, широким світоглядом, сильним характером і високою мораллю.

Виховання козака-лицаря вимагає створення для учнів соціально-педагогічних умов, сприятливих для розвитку ключових компетентностей, націленості виховників на морально-духовне, громадянсько-патріотичне і військово-патріотичне виховання, участі учнів у Всеукраїнській дитячо-юнацькій, військово-патріотичній грі "Сокіл" ("Джура").

Основні завдання школи козацько-лицарського виховання:

- рости фізично загартованих, із міцним здоров'ям, дужих тілом і духом синів і дочок незалежної України;

- плекати шляхетність і силу духу, моральні чесноти, почуття милосердя;
- розвивати мужність і силу волі, уміння боротися зі злом і перемагати його;
- пробуджувати віру, надію, любов, готовність творити добро і красу;
- формувати соціально відповідальну поведінку, здатність діяти альтруїстично та співпрацювати для національного блага, уміння погоджувати особисті, приватні і загальнонаціональні, державні інтереси для підтримання соціальної злагоди;
- виховувати господарів рідної землі та громадян Української держави, її захисників від ворожої агресії, мовної і культурної експансії;
- конструювати науковий світогляд, історичну пам'ять та ідентичність українця;
- сприяти участі дітей у пізнанні культурного доробку нації і людства, їх творчій діяльності;
- плекати козацький характер, створивши умови для оволодіння молоддю військово-спортивним мистецтвом козаків, освоєння актуальних сьогодні військових, політичних, господарських та мистецьких традицій українського козацтва.

Програма козацько-лицарського виховання учнів передбачає використання елементів козацької педагогіки та досвіду наших предків з виховання підростаючого покоління. Разом з тим її навчально-інформаційна основа – це збагачений додатковими відомостями зміст тих тем шкільних предметних програм, у яких висвітлюються культура тіловиховання та українського мовлення, історія запорізького козацтва і рідного краю, розуміння християнських цінностей та основ екології.

З метою розширення кругозору вихованців, формування у них світогляду громадян незалежної демократичної держави, сповнених національної гідності та поваги до інших народів, у школі доцільно подбати про розвиток туристсько-краєзнавчої роботи, військово–прикладних видів спорту, відродження військово-спортивного мистецтва та народних мистецьких традицій, підготовку юнаків і дівчат до служби в лавах Збройних Сил України.

Реалізація програми козацько-лицарського виховання – спільне завдання вчителя-наставника, класного керівника та вчителів-предметників, керівників шкільних гуртків, секцій та клубів, бібліотекаря, соціального педагога і шкільного психолога, роботу яких слід скоординувати. Для досягнення цілей цієї програми доцільно активно залучати до її виконання батьків та громадських активістів, а в умовах початкової школи – ще й учнів старших класів.

Значна частина змісту програми може бути освоєна учнями на годині класного керівника. Рекомендуємо у кожному класі, спільнота якого (учні та батьки) за підтримки учителів обрала козацько-лицарське виховання, виділяти на освоєння змісту програми хоча б дві години класного керівника в місяць, одну – на теорію та одну – на практичні заняття. Більшість занять з дітьми повинні мати прикладне спрямування та відбуватися з елементами змагань й інтелектуальних ігор.

Козацько-лицарське виховання відбувається також на уроках із різних навчальних предметів, коли вчитель опрацьовує із учнями теми, у яких відображено ті чи інші складові змісту цієї Програми, а також на групі продовженого дня, на заняттях гурткової роботи, факультативу тощо. Зокрема, у початковій школі для освоєння змісту програми козацько-лицарського виховання можна використати уроки читання, предмета «Я і світ», математики, основ здоров'я, малювання, фізкультури, співів.

Уроки козацько-лицарського виховання можна також проводити в інших форматах: зустріч із військовослужбовцями, урочиста лінійка, виїзний виховний захід (вистава, концерт), виготовлення сувенірів, написання листа, підготовка малюнків, екскурсія в історичний музей, відвідини меморіального комплексу тощо.

Уроки козацько-лицарського виховання можуть бути призначені не лише для всього класу, а й для дитячих груп різної чисельності. Виховники можуть також давати учням індивідуальні завдання.

Зміст Програми структурований за віковими категоріями учнів: у 1-2 класах початкової школи діти отримують загальні знання про козаків з метою їх зацікавлення, підготовки до прийняття рішення стати козачатами; цей підготовчий етап завершується посвятою у козачата (3 клас); у 3-4 класах учні розвивають якості козачат, після чого у 5 класі можуть бути посвячені в джури; у 5-8 класах вони виховуються як джури, щоб у 9 класі пройти посвяту у молоді козаки/козачки; виховання у старшій школі (9-11 клас) – це випрацювання козацького характеру та лицарських якостей юнака чи дівчини.

Розподіл змісту та годин у програмі є орієнтовним, школа або й окремих вчитель можуть змінювати його, плануючи козацько-лицарське виховання учнів з урахуванням регіональної специфіки.

Обов'язковий елемент уроків козацько-лицарського виховання – рефлексія, оцінювання учнями перебігу та обговорення результатів проведеного заходу.

Бальна оцінка за виконані учнями завдання не виставляється (за винятком тих, що виконувалися на уроках).

Перевірка та оцінювання компетентностей учнів як козачат, джур, молодих козаків і козачок здійснюється під час виконання ними практичних завдань, а також у формі вікторин, конкурсів та змагань.

Підсумок навчання на кожному з вказаних етапів доцільно підводити у жовтні, в день Покрови. У 3 класі - це урочиста посвята у козачата, у 5 – му – у джури, у 9 класі – у молоді козаки, козачки. Урочиста посвята може відбуватися і в інші святкові для українців або для місцевої громади, шкільної спільноти дні (вибір за навчальним закладом).

Для відзнаки козачат, джур, козаків і козачок у школі варто запровадити відповідну символіку, певний стрій тощо.

Перед посвятою в козачата, джури, молоді козаки та козачки учні здають іспит козацько-лицарської честі. Ті, хто не склав іспиту, мають право на його перездачу та посвяту через рік або в інший спеціально визначений школою день.

Щороку у квітні-травні козачата, джури та молоді козаки і козачки проводять козацькі розваги та забави, сходження на вершини гір, конкурси, туристські походи тощо, беруть участь у шкільних етапах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Очікувані результати козацько-лицарського виховання.

Освітньо-виховний аспект: сформовані моральні цінності, патріотизм, етнічна та національна самосвідомість, почуття любові до рідної землі, народу та родини; бажання сприяти соціально-культурному розвитку України; повага до прав людини, Конституції та Законів України, до державної символіки; особиста відповідальність, чесність, працьовитість; здоровий спосіб життя, прагнення фізичного та інтелектуального саморозвитку, духовного зростання; сприяння протидії негативним впливам і явищам, які існують у сучасному суспільстві.

Соціально-просвітницький аспект: поширення знань про Батьківщину, рідний край, козацтво; вияви поваги до історичних діянь і культурних набутків українців як нації та народів, що проживали і проживають на теренах сучасної України; підтримка соціально незахищених родин і земляків; турбота про сучасне і майбутнє України та людства.

Козачата, джури, козаки та козачки знатимуть:

- ключові факти історії України, козацтва і рідного краю;
- визначні культурні здобутки, звичаї та традиції українців;
- підтримувані сьогодні обряди і звичаї українського народу, найбільші церковні і народні свята;
- найбільш відомі історичні та культурні пам'ятки рідного краю;
- видатних діячів українського козацтва, УПА, ЗУНР, культури, науки і мистецтва; основи дитячого самоврядування;

- основні аспекти спортивних єдиноборств, туризму, спортивного та туристського орієнтування;
- основи стрийової підготовки;
- правила та види стрільби із пневматичної зброї;
- види техніко-тактичних дій на місцевості;
- основи надання долікарської допомоги, проведення рятувальних робіт;
- основи безпеки життєдіяльності;
- правила поведінки учнів під час занять, екскурсій та змагань.

Козачата, джури, козаки та козачки вмітуть:

- працювати з різними джерелами інформації;
- збирати, фіксувати народознавчі матеріали;
- проводити спостереження за природою, орієнтуватись на місцевості;
- володіти базовими елементами народних єдиноборств;
- подавати команди та діяти в строю;
- стріляти із пневматичної зброї;
- користуватись засобами індивідуального захисту;
- облаштовувати привали, табори, біваци;
- готувати страви національної кухні (куліш, борщ, кашу, деруни тощо);
- розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань;
- організувати (спланувати, виконати посильну роль, оцінити) концерт, фестиваль, виставку, народознавчий захід;
- надавати першу медичну допомогу;
- виконувати творчі роботи тощо.

Козачата, джури, козаки та козачки дотримуватимуться таких козацьких заповідей:

- Любити батьків, бути вірним у коханні, дружбі, побратимстві, товаришуванні, цінувати Батьківщину та рідний народ.
- Турбуватися про молодших, зокрема про дітей, про непрацездатних, літніх людей та людей похилого віку.
- З особливою шанобливістю ставитися до Жінки (матері, сестри, дівчини, молодиці, бабусі).
- Поважати Чоловіка (юнака, батька, чоловіка, дідуся).
- Непохитно дотримуватись принципів народної моралі, поважати та захищати честь і гідність особи.
- Відстоювати свободу і незалежність особи, народу, держави, соборність українських земель.
- Жертвувати на будівництво та утримання храмів, закладів освіти та культури, просвітню діяльність, зведення меморіалів, реставрацію пам'яток історії та культури.
- Виявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності.
- Цілеспрямовано й систематично розвивати фізичні та духовні сили, зокрема, непохитну силу волі та непоборну силу духу, здатність займатися самопізнанням і самовдосконаленням.
- Скрізь чинити правдиво та благородно, виявляти добродійність та милосердя (співчуття та готовність допомагати слабким, безпомічним та беззахисним), бути милостивим до недругів.
- Дбати про глибоку історичну пам'ять, розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, національну гідність і гордість.
- Берегти довкілля: рослинний і тваринний світ, землю, воду, клімат, піклуватися про ресурсозбереження та відтворення природних ресурсів України.
- Нарощувати особистий внесок у зростання добробуту рідного народу, розвиток національної культури та духовності.
- Шанобливо ставитись до християнської моралі та традицій.

Ідеал козачат, джур, козаків та козачок - духовно багата, інтелектуально розвинута, зорієнтована на творчу діяльність, критично мисляча особистість зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем та чистою совістю, здатна реалізувати себе у сучасному суспільстві.

Висновки. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають національно-патріотичне та громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Упродовж останніх десятиліть було розроблено низку концепцій: Концепція національної системи виховання (1996); Концепція національно-патріотичного виховання (2009); Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). Проте жодна з них не була розгорнута і не втілилася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (наказ МОНУ від 16.06.2015 р. №641) сказано, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Комунальним закладом Львівської обласної ради «Львівський обласний Центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді» обрано шлях реалізації патріотичного виховання через створення освітньо-виховного Проєкту в рамках якого упровадження «Програми козацько-лицарського виховання учнівської молоді» у загальноосвітні навчальні заклади Львівщини.

Пропонуємо дорожню карту упровадження програми в освітній простір.

*Дорожня карта
упровадження «Програми козацько-лицарського виховання»*

Крок 1. Створення робочої групи педагогів для роботи над програмою.

Крок 2. Створення програми «Козацько-лицарське виховання учнівської молоді»:

Ч.1. «Козацько-лицарське виховання учнів початкової школи (козачата). Ч.2. «Козацько-лицарське виховання учнів базової школи».

Ч.3. «Козацько-лицарське виховання учнів старшої школи».

Крок 3. Підготовка методичного супроводу впровадження програми (створення посібників-додатків для вчителя, робочих зошитів для учнів тощо).

Крок 4. Випуск дитячих газет: для школярів початкової школи «Козачок», для середньої школи «Джура», для старшої школи «Січ молода», створення інтернет-сторінок груп, блогів тощо.

Крок 5. Укласти збірник сценаріїв присвяти у козачата, джури, молоді козаки (через конкурс на кращий сценарій серед педагогів області).

Крок 6. Продумати відзнаки для козачат, джур, козачок, козаків (хлопчики/дівчатка).

Крок 7. Вибір експериментального майданчика.

Крок 8. Укласти завдання для іспиту козацько-лицарської честі перед посвятою у козачата. Продумати вид та зміст іспиту.

Пропонується складання іспиту за темами:

1. Іспит на знання кодексу козацько-лицарської честі (створити кодекс відповідно до вікових груп).

2. Іспит на знання історії козацтва (через знання, отримані на виховних годинах, міжпредметні зв'язки: мова, література, математика, рідний край тощо).

3. Іспит на фізичну підготовку (фізичні вправи козацько-лицарського спрямування).

4. Творчий іспит –представлення свого хобі (пісня, гра на музичному інструменті, читання поезії, інсценівка, виріб своїми руками тощо).

5. Презентація доброї справи учня, групи учнів – козачат, джур, козаків, козачок.

Крок 9. Посвята у козачата після іспиту козацько-лицарської честі (2кл.). Продовження навчання за програмою (3-4 кл.).

Крок 10. Підготовка до посвяти у «Джури» (5 кл.).Продовження навчання за програмою (5,6,7 кл.).

Крок 11. Підготовка до посвяти у «Молоді козаки» (8 кл.). Продовження навчання за програмою (8,9,10 кл.).

Крок 12. Спільний крок козачат, джур, молодих козаків у кінці навчального року: козацькі розваги та забави, туристські походи, сходження на карпатські вершини, екскурсії, підсумування добрих справ, зроблених за навчальний рік, активна участь у шкільних етапах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Період реалізації: 2016-2020 рр.

Козацька педагогіка — унікальна складова української етнопедагогіки: вона повинна стати серцевиною національно-патріотичного виховання сучасної учнівської молоді.

ІНТЕГРОВАНІЙ ПРОЕКТ
«МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ» –
«НАВЧАЄМОСЬ РАЗОМ»

Кіта Людмила Богданівна,
директор Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20
Черкаської міської ради

Концептуалізація проекту

Міжнародна співпраця, участь у програмах та проектах є одним із основних пріоритетів розвитку освіти сьогодення. Через партнерські зв'язки, на принципах розуміння та довіри молодь навчається разом з однолітками різних країн світу розвивати міжкультурне взаєморозуміння та вміння жити і працювати у глобальному просторі.

Міжнародна діяльність, художньо-естетичне та громадянське виховання дітей та підлітків як запорука розвитку країни та інтегрування її в європейський простір на основі творчого розвитку підростаючого покоління, розвитку його духовності та збагачення внутрішнього світу є сьогодні надзвичайно актуальним. Відповідно до Законів України „Про освіту“ та „Про загальну середню освіту“, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, з метою забезпечення інтеграції національної системи освіти в міжнародний освітній простір та підтримки і розвитку партнерських стосунків між навчальними закладами інших держав у 2013 році між Черкаською спеціалізованою школою I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради Черкаської області (далі – Школа) та Крествудським коледжем бізнесу і підприємницької діяльності (Великобританія) була підписана Угода про партнерські зв'язки та співпрацю. Сторони уклали дану угоду з метою підготовки учнівської молоді до успішної самореалізації в умовах європейської інтеграції та світової глобалізації, розроблення та реалізації моделей співпраці в галузі духовно-морального виховання підростаючого покоління, вивчення досвіду зарубіжних партнерів для підвищення якості системи освіти, активізації пізнавальної діяльності учнів до вивчення історії, культури, побуту, звичаїв та традицій держав світу, розвитку творчих, навчальних, методичних контактів між сторонами угоди, створення додаткових умов для творчої самореалізації учнівської молоді та свідомого вибору професії, поглиблення вивчення іноземної мови.

У Черкаській спеціалізованій школі I-III ступенів №20 Черкаської міської ради діти мають змогу навчатися та безкоштовно займатися у творчих колективах. Таких об'єднань у школі вісімнадцять. Зразкові колективи: духовий оркестр, оркестр народних інструментів, вокальна студія, студія танцю, художня студія, театральний колектив, ансамблі. Усього творчі колективи об'єднують 550 дітей, а мистецтвом займається близько 550 дітей. Із 740 учнів закладу – 275 категорійних дітей, а тому проблема соціального захисту близька і зрозуміла нашим учням. Ідею допомоги дітям, що знаходяться під опікою держави, а саме вихованців дитячих будинків, підтримали всі учасники вокальної студії. Біда не буває чужою... І діти, виховані в творчості, не залишаються байдужими до життя їхніх однолітків. *«Даруймо радість іншим – і будемо щасливими самі»* – девіз творчих колективів Школи. Проект функціонує на постійній основі. Напрямки діяльності:

Довготривалий інтегрований проект «Навчаємось разом» реалізовується за основними напрямками:

— **освітній напрямок** спрямований на формування в учнів комунікативної, полікультурної, художньо-естетичної компетентностей засобами іноземної мови та мистецтва, реалізується проведенням on-line-уроків, розбудовою комунікативного інформаційного простору, дистанційним спілкуванням між учнями, педагогами Школи та Крествудського коледжу (Великобританія);

— **художньо-естетичний напрямок** охоплює роботу творчих колективів, що займаються сценічними видами мистецтва (вокал, театр, хореографія тощо), та діяльність художньої студії, реалізується концертною та виставковою діяльністю, показами вистав шкільної театральної студії «Астрія»;

— **благодійний напрямок** здійснюється творчими колективами, випускниками школи, вчителями та волонтерськими групами у ході участі в проведенні акцій (вистави, виготовлення подарунків), благодійних концертів з метою збору коштів для покращення матеріальної бази будинків-інтернатів Черкащини.

Складовими проекту «**Навчаємось разом**» є благодійні культурно-мистецькі підпроекти: **Україна – Великобританія – «Діти дітям», «Від серця до серця».**

Мета проекту:

підготовка учнівської молоді до успішної самореалізації в умовах європейської інтеграції та світової глобалізації, розроблення та реалізації моделей співпраці в галузі духовно-морального виховання підростаючого покоління, вивчення досвіду зарубіжних партнерів для підвищення якості системи освіти.

Виховання морально-естетичних та духовних якостей учнів школи, виховання взаємопідтримки, взаєморозуміння, толерантного ставлення до оточуючих, уміння співчувати, бути небайдужими, бачити чужу біду. Забезпечення спеціально організованих психолого-педагогічних умов для духовного збагачення особистості засобами мистецтва; формування естетичної культури, світоглядних уявлень, ціннісних художніх орієнтацій у соціокультурному просторі. Духовна та матеріальна підтримка. Втілення віри в добро та надії на краще майбутнє дітей та дорослих, які потребують соціального захисту.

Завдання проекту:

— формування художньо-естетичної, комунікативної, полікультурної компетентностей учнів Школи;

— формування стійкої потреби в школярів у духовному самовдосконаленні;

— розвиток художньо-творчих здібностей учнів;

— створення умов для творчої самореалізації і саморозвитку учнів;

— виховання активної життєвої позиції;

— виховання морально-етичних та духовних якостей учнів Школи, а саме взаємопідтримки, взаєморозуміння, толерантного ставлення до навколишнього світу, відгукуватися на чужу біду.

Організаційне забезпечення: організатором проекту виступає адміністрація Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20.

Матеріальна база та фінансове забезпечення: спонсорська підтримка міжнародної благодійної установи «Норе Now» (Великобританія).

Форми та методи роботи (за кваліфікаційною ознакою: індивідуальні, групові, масові):

— on-line-уроки іноземної мови (англійської), заняття творчих колективів (гуртки, студії, ансамблі), тренінги, лекторії, консультації;

— майстер-класи залучених до проекту фахівців (вчителів школи-партнера, творчі студії, педагогічні майстерні);

— творчі конкурси, концертна діяльність;

— інтерактивні програми, культурно-освітні акції;

— інтегровані навчальні курси;

— культурно-освітні та соціально-мистецькі акції;

— культурно-масові заходи комплексні культурно-благодійні заходи (концерти, вистави, свята, виставки тощо).

Результат-прогноз:

вдосконалення системи роботи з освітнього, художньо-естетичного, благодійного напрямків роботи на основі застосування різних підходів.

Охоплення культурно-освітньою, благодійною діяльністю максимальної кількості учнів та педагогів Школи, що сприяє організації змістовного дозвілля учнівської молоді різних вікових категорій.

Дати реалізації проекту: 1 січня 2014 року – 15 січня 2018 року.

Детальний опис проекту

Співпраця: проведення масових заходів, спільних акцій, надання допомоги в проведенні заходів проекту, залучення до проведення заходів.

Співпраця педагогічного та учнівських колективів Школи з учителями та учнями Крествудколеджу має системний характер яка включає в себе наступні напрямки діяльності, а саме проведення on-line-уроків іноземної мови;

- листування та on-line спілкування учнів Школи з учнями Крествудського коледжу;

- обмін учнівськими та вчительськими делегаціями;

- обмін науково-методичною літературою та джерелами, що містять пізнавальну інформацію про культуру, мистецтво, історію України та Великобританії;

- створення для учнів Міжнародної on-line-школи;

- участь у обласних та міських благодійних заходах, акціях, концертах, концертних турах Великобританією;

- виготовлення подарунків для дітей, бійців АТО.

В рамках Міжнародної співпраці на основі створення автентичної аудиторії, атмосфери взаєморозуміння, взаємоповаги та рівноправного партнерства, педагогами Крествудського Девідом та Террі Ендрюс для учнів Школи було проведено низку **on-line уроків англійської мови** на теми:

«Визначні місця Лондона», «Плани на майбутнє», «Музика у житті людини» (жовтень 2013 року);

«Вибір професії», «Захист навколишнього середовища», «Живопис. Визначні художники» (квітень 2015 року);

«Школи Великобританії», «Наука. Видатні вчені», «Сім'я» (жовтень 2016 року).

На цих уроках учні із захопленням навчалися усному мовленню, розширювали коло компетентностей (ключових, предметних, художньо-естетичних), удосконалювали та активізували свій лексичний запас, збагачували світогляд.

Упровадження on-line-уроків в освітню практику неможливе без застосування інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту, що допомагає розширити можливості навчально-виховного процесу. Для проведення on-line-уроків була використана програма Skype. Програмний засіб Skype має функціонал, достатній для проведення занять у режимі реального часу з використанням різноманітних засобів спілкування та має такі можливості:

- керованого двобічного аудіо- та відео-спілкування;
- організації чату між учителем та всіма учнями;
- обміну наочними матеріалами, текстовими документами, презентаціями тощо.

Відео спілкування в Skype дозволило застосувати інтерактивні методи, дидактичні прийоми безпосереднього спілкуванні вчителя з Великобританії з учнями в класі Школи. На початку більшості уроків були використані ситуації, спрямовані на розвиток навичок усного мовлення. Ефективніше допомогли засвоїти новий навчальний матеріал, засоби мультимедійної презентації. В ході on-line-уроків значна увага приділялася груповій роботі, де школярі навчалися співпрацювати та спілкуватися, використовуючи різноманітні дидактичні матеріали та наочність. Учні впродовж уроків були зацікавлені у діяльності, яка відповідала їх інтересам та знанням.

Родзинкою уроків стало спілкування на теми уроків в режимі реального часу учнів Школи з однолітками Крествудколеджу. Що дозволило ефективно вдосконалювати навички та вміння усного мовлення, а також сприяло підвищенню мотивації до вивчення англійської мови.

Домашнє завдання для учнів — створення проекту (відповідно темі уроку), який передбачав самостійність у виборі джерел інформації та креативність. Така робота вимагала від школярів застосування нових знань спираючись на засвоєний раніше матеріал.

Для здійснення методичного діалогу між навчальними закладами у вересні — листопаді 2014 року відбувся обмін **учнівськими та вчительськими делегаціями, обмін науково-методичною літературою**. Із 24 по 30 вересня 2014 року директор школи Кіта Л.Б. та вчитель англійської мови Харченко І.А. на запрошення директора Крісти Дакінс перебували у Великобританії. У програмі візиту відбулося ознайомлення з освітньою діяльністю Крествудського коледжу та спілкування з педагогами і учнями (екскурсія закладом, присутність на уроках, зустріч із друзями по листуванню), початкової школи Бартлі. Із величезною цікавістю слухали англійські учні про події в Україні, про життя і навчання учнів нашої школи. Людмила Богданівна та Ірина Анатоліївна відвідали уроки музичного мистецтва, хореографії, англійської мови як у Крествудському коледжі, так і в початковій школі Бартлі. Відбувся обмін досвідом, а ще позитивними емоціями та враженнями.

Протягом трьох років продовжується листування та on-line спілкування учнів Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 з учнями Крествуд коледжу та вчителів Школи у з англійськими колегами. В ході якого відбувається обмін методичною, пізнавальною, навчальною та художньою літературою.

В рамках Міжнародної співпраці заслуговує уваги проект створення для учнів Міжнародної **on-line-школи**, де будуть розміщені web-ресурси з історії України та Великобританії.

Духовна та матеріальна підтримка, втілення віри в добро та надії на краще майбутнє дітей та дорослих, які потребують соціального захисту; виховання морально-етичних та духовних якостей учнів школи, зокрема взаємопідтримки, взаєморозуміння, толерантного ставлення до навколишнього світу, відгукуватися на чужу біду є основою діяльності підпроектів **Україна – Великобританія – «Діти дітям» та «Від серця до серця»**, що реалізують художньо-естетичний та благодійний напрямки проекту «Навчаємось разом».

Цільові групи, задіяні в проекті: шкільний гурт «Зозуленька» Зразкової вокальної студії «Беліссімо», волонтерський загін «Патріот», шкільний учнівський парламент.

В рамках благодійного культурно-мистецького проекту «Діти дітям» проведено у листопаді 2014 р. концерти благодійного туру «Україна – Великобританія», організованого Міжнародною Благодійною Установою «Норе Now». Концерти відбулися у таких містах: Брутон, Струод, Лондон, Сідкап, Харлестон, Стадброк, Ловестофт, Порінгленд, Білірікі, Велзем Чейз, Локс Хіз, Ньюпорт, Райд, Нью Мілтон, Бонмоус, Саутхемптон, Мілфорд Он Сі, Ньюбері.

Мета благодійного туру – популяризація української культури та збір благодійних коштів для дітей-сиріт із України. Концертна програма складається з двох відділень, які тривають майже дві години і складаються з 36-ти творів: української народної пісні і танцю, української та зарубіжної класичної музики.

Результат — збір коштів для покращення матеріальної бази будинків-інтернатів Черкащини.

Благодійний концертний тур продовжився Україною. Відбулися концерти задля збору коштів для потреб учасників АТО та Благодійні концерти у дитячих школах-інтернатах Черкаської області, в обласному дитячому онкодиспансері, а саме благочинний концерт під патронатом товариства Червоного Хреста для збору коштів хворим на туберкульоз (листопад 2015 р.).

Благодійний концерт під патронатом товариства Червоного Хреста (грудень 2015 р.).

Концерт для ветеранів Другої Світової війни, присвячений Дню визволення м.Черкас (грудень 2015 р.).

Концерт, присвячений дню Святого Миколая та передача подарунків дитячому Смілянському будинку-інтернату (грудень 2015 р.).

Благодійний новорічний концерт у Територіальному центрі соціальної допомоги м. Черкаси (грудень 2015 р.).

Різдвяний концерт у Шполянській загальноосвітній школі-інтернаті (січень 2016 р.).

Різдвяний концерт та передача подарунків Михайлівській спеціальній загальноосвітній школі-інтернату Смілянського району (грудень 2015 р.).

Різдвяний концерт та передача подарунків школі-інтернату м. Вільшана Городищенського району (січень 2016 р.).

Участь у міському благочинному фестивалі «Різдвяна зірка» (м.Черкаси).

Свято «Щедрівки» в обласному дитячому та в дорослому онкологічному відділенні Черкаської обласної лікарні (січень 2016 р.).

Акцію «Різдвяна листівка» є частиною благодійного культурно мистецького проекту «Від серця до серця». В рамках якої, серед учнів художніх класів Школи, проведено конкурс «Найкраща різдвяна листівка». Відібрані листівки будуть надруковані за підтримки Міжнародної благодійної установи «Норе Now» (Великобританія), а зібрані кошти передані під час різдвяних свят у дитячі будинки Черкаської області.

Школярі та педагогічний колектив були активними учасниками збору речей для розвідгрупи 128 бригади Національної гвардії. Брала участь в акції «Замість квітів допомога армії» (вересень 2014 р.).

Учительська родина брала участь в благодійному концерті за ініціативи М.Гаденка з метою збору коштів на протезування руки Колдуновичу Роману Олександровичу – учаснику АТО. (вересень 2014 р.).

Вокальна студія «Зозуленька» в листопаді 2014 р. була учасником благодійного концерту на площадці біля Будинку торгівлі (збір коштів для української армії).

Благодійний ярмарок «Милосердя» допоміг зібрати кошти для дітей з особливими потребами, родин учнів, батьки яких воюють у зоні АТО (жовтень 2015 р.).

Збір продуктів харчування та необхідних речей притулку для тварин «Друг» (листопад 2015 р.).

Аналіз, відгуки про проведений проект

Орден «За відродження козацької держави Україна» за особистий внесок у виконання Національної програми відродження та розвитку українського козацтва.

Подяки:

- Міжнародного благодійного фонду «Україна - 3000» за вагомий внесок у відродження і розвиток благодійності в Україні;

- подяка командира дивізіону, підполковника артилерійської в/ч пп 2050;

- подяка від ГО «Автомайдан Черкаси»;

- дирекції та учнів Михайлівської школи-інтернату за сприяння в проведенні концерту, м. Сміла, с. Вільшана Городищенського району, м. Шпола, дитячого будинку «Малятко» м. Черкаси;

- Соснівської районної організації товариства Червоного Хреста за волонтерську підтримку у підготовці та проведенні благодійних заходів, спрямованих на допомогу малозахисним верствам населення;

- територіального центру соціальної допомоги Придніпровського району м. Черкаси за плідну співпрацю та проведення святкової концертної програми для підопічних територіального центру соціальної допомоги;

- Черкаського обласного відділення ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ».

ШКОЛА ЦІННОСТЕЙ ТА ФІЛОСОФСЬКОГО СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ

*Різник Людмила Леонідівна, директор Коврайського навчально-виховного комплексу
“загальноосвітня школа I-III ступенів –дошкільний навчальний заклад”
імені Г.С. Сковороди Золотоніської районної ради Черкаської області*

Актуальність дослідження. В умовах глобалізації та процесу формування інформаційного суспільства освіта і виховання набувають статусу базисного елементу суспільства. Відтак освіта і виховання цілком виправдано стають об’єктом дослідницьких зусиль.

На практиці сучасна система освіти та виховання дотримується напряму формування людини швидше як індивідуаліста, ніж як індивідуальності. Глобалізація несе в собі вектор руйнування самотності й плідного плюралізму життєвих форм. Саме тому одним з найважливіших елементів виховання людини є її моральне виховання. В сучасному суспільстві воно було піддане найбільш істотним деформаціям. Виховання, базоване на позиції дійсного гуманізму, стає основою перспективних соціальних змін.

Кризовий стан суспільства викликає до життя нові елементи педагогічної свідомості, що нагально зумовлює нарощення подальших зусиль у дослідженні проблем виховання. Ці нові елементи педагогічної свідомості несуть у собі тенденції поєднання:

- виховання, освіти з суспільною необхідністю, державою, культурою;
- знань з моральністю, духовністю;
- процесів виховання і освіти тощо.

Головні абстракції процесу виховання та освіти – духовність і гуманізм, ті самі, завдяки яким людина і тримається на поверхні буття, які охороняють її від дикунства та “тварності”, за точним висловлюванням Г.С. Сковороди, потребують сьогодні переосмислення та наповнення новим змістом.

Розробляючи проблему виховання особистості, ми звернулися до спадщини Григорія Сковороди, оскільки він вважав головною силою перетворення суспільства на гуманних началах особистісний моральний фактор. Аналіз свідчить, що філософ виділяв серед них:

- головні моральні норми людської особистості (відданість Батьківщині, патріотизм, єдність особистих і суспільних інтересів);
- гуманні риси (чесність, людяність, повага один до одного, справедливість);
- життєво-практичні (працелюбність, терпеливість, уміння доводити справу до кінця).

Школа в 2014 р. отримала статус дослідно-експериментального з проблеми: “Втілення філософсько-педагогічних ідей Г.С. Сковороди в навчально-виховний процес засобами педагогіки практичної дії”.

Обрана тема дослідно-експериментальної роботи актуальна саме для Коврайського навчально-виховного комплексу. Адже саме в Ковраї зароджувалися педагогічні ідеї Григорія Сковороди, розвивався його педагогічний талант, формувалися філософські погляди на життя.

Завдяки опорі на українську етнопедагогіку й нові науково-педагогічні відкриття, здійснюваний Г. Сковородою навчально-виховний процес, як і розроблені ним педагогічні концепції, відзначені високою ефективністю і неординарністю.

Г. Сковорода вважав природу могутнім виховним фактором, традиційно культивованим у народній педагогіці, природу називав “найкращою вчителькою”. Йдучи за народною педагогікою, в центр педагогічної системи він ставить працю. Він обстоює актуальну на сьогоднішній день ідею, згідно з якою щастя людини полягає у праці, відповідно її природних нахилів.

Філософія і педагогіка Г. Сковороди увібрала в себе соціальні і національні ідеали через осмислення реального життя. Його філософія є гармонією почуттів і розуму.

Основні принципи педагогіки Г. Сковороди:

- Першим і головним завданням виховання має бути розвиток працелюбності згідно з нахилами людини, її “сродністю”, бо праця є джерелом життя, вона є “самодвижущая пружина” суспільства;

- Оскільки рушійною силою діяльності людини є думка, то головним предметом виховання є розум, без якого людина уподібнюється до тварини; розум у свою чергу потребує розвитку пам’яті, бо вона “есть недремлющее сердечное око, презирающее всякую твар, незаходимое солнце, просвещающее вселенню”;

- Вдосконалення тільки розумових здібностей не досить, бо людина має не тільки розум, але й серце, сума знань не є добродієм; тому другим предметом виховання має бути серце людини. Якщо виховання інтелектуальних здібностей звернено до розуму, то виховання моральних якостей звернено до серця; для цього треба виховувати чесність, стриманість, приборкання примх, зневагу до спокус, чинів, лицемірства – тоді серце і розум будуть єдині.

Основна ідея дослідження полягає у визначенні теоретичних засад світоглядних уявлень видатного філософа Г. Сковороди, практичному впровадженні філософсько-педагогічної спадщини Г. Сковороди у навчально-виховний процес в Коврайському НВК імені Г.С. Сковороди на засадах педагогіки практичної дії.

Провідна ідея дослідження полягає у розвитку навчально-виховного закладу як школи цінностей, філософського сприйняття світу за умов тісного взаємозв’язку світоглядних ідей Г. Сковороди та інноваційних освітніх технологій.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка впровадження філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в навчально-виховний процес, формування стійких морально-духовних засад, створення школи цінностей та філософського сприйняття світу, визначення умов ефективного функціонування закладу в контексті реформування загальної середньої освіти, оптимізації навчально-виховного середовища.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах відбуватиметься більш ефективно, якщо:

- організація навчально-виховного процесу будуватиметься згідно принципу природовідповідності, обґрунтованого Г. Сковородою;

- створене навчально-виховне середовище сприятиме формуванню в учнів філософських поглядів на життя, природу, суспільство, всесвіт, на духовний світ людини, обумовленість природних, соціальних і психічних явищ;

- якщо буде впроваджена педагогіка практичної дії, спрямована на розвиток життєвих компетенцій учня;

- якщо створена модель закладу допоможе учневі зробити правильний життєвий вибір, знайти “сродну працю”.

Зміни у реальній життєдіяльності школи будуть успішними, якщо вони базуватимуться на основному баченні стрижневих проблем школи, на прогресивних засадах сучасної філософської школи та на основі філософського бачення Г. Сковороди. Створення системи цінностей змушує колектив школи переосмислити свою концепцію людини, учня, позицію педагога в навчальному процесі. Для закладу характерним є зростаюче розуміння необхідності зміщення акцентів із формування особистості на акценти її вільного розвитку, створення комфортної, особистісно-зорієнтованої системи виховання.

Смисл і логіка діяльності Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди полягає в осягненні одного із найважливіших і найскладніших із всіх мистецтв – мистецтва жити. Прагнемо виконувати соціальне замовлення передусім особистості – навчити бути конкурентоспроможною у суспільстві з ринковою економікою, орієнтуватись у системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, сповідувати справжні людські цінності і чесноти, визначати своє життєве кредо і свій стиль.

Відповідно мети і завдань експерименту педагогічним колективом розроблено модель загальноосвітнього навчального закладу як школи цінностей та філософського сприйняття світу.

Розроблена модель визначає сфери діяльності учасників навчально-виховного процесу та засоби досягнення мети: форми освітньої роботи та позакласного виховання. В школі реалізуються проекти та програми, направлені на створення творчого освітньо-виховного середовища.

Створення філософсько-розвиваючого освітньо-виховного середовища має важливе значення в реалізації експерименту. Творчого характеру, філософського змісту освітньо-виховному середовищу надає прагнення всіх, хто здійснює такий виховний вплив на учнівську особистість, який сприяє якомога повнішому розкриттю її здібностей, інтересів, нахилів, підвищує рівень духовного і морального становлення, а також спричиняє до самоудосконалення, саморозвитку, самореалізації пізнавальних потреб самої особистості в інтелектуальній, емоційній, вольовій сферах,

Авторські програми занять гуртків та факультативів забезпечують для всіх вікових категорій учнів освітній аспект експерименту. Виховна робота здійснюється відповідно розроблених програм, планів, заходів та окремих циклів виховних годин: Програма морального виховання для учнів 1-11 класів, Програма духовного розвитку учнів школи, цикл уроків Духовності, цикл бесід “Криниця мудрості”, Програма діяльності школи сприяння здоров’ю. У школі запроваджена музейна педагогіка. Шкільні музеї стали освітньо-виховними центрами, в яких реалізуються освітні програми: в Літературному музеї Г. Сковороди – “Життя і творчість Г. Сковороди” (8-9 кл.), “Філософія Г. Сковороди” (10-11 кл.), “Пізнай себе” (5-8 кл.); в музеї “Пам’ять” – “Уроки Голокосту – уроки толерантності”, в “Тарасовій світлиці” – Програма годин національної пам’яті, у етнографічній кімнаті “Світлиця” – уроки народознавства.

Віртуальний музей Г.С. Сковороди – учасник Міжнародного проекту “Музей у просторі”. Шкільний літературний музей Г.С. Сковороди – учасник Всеукраїнського проекту “Музей у просторі”. У соціальній мережі Вконтакті створена група “Віртуальний музей Г.С. Сковороди”. Тут розміщені експозиційні матеріали, тематичне відео, мультимедійні презентації, аудіофайли з музичними творами на вірші поета, фотографії заходів і подій музею, висвітлена співпраця із закладами, які носять ім’я Г. Сковороди та музеями України, актуальні матеріали сквородинської тематики. Віртуальний музей організовує проведення інтернет-конкурсів (зокрема, фотоквести, фотопенери), до яких долучаються учні шкіл Золотоніського району та палкі шанувальники поета.

Учнівський колектив долучився до Всеукраїнської акції “Сковородинська діброва” і на території Природничо-історичного комплексу закладено живий зелений пам’ятник видатному філософу і поету – “Сад божественних пісень”. Це не лише увічнить добре ім’я та пам’ять про Г.С. Сковороду, а ще раз нагадає нам, що національна духовність, культура, творцем якої був і наш Першорозум, сприяють згуртуванню нації, надихають її на творчий розвиток, розбудову державності України. Адже своїм мудрим словом Г.С. Сковорода переконував, що краса рідного краю позитивно впливає на фізичний і духовний стан людини. Ювілейний зелений рух – творення “живого пам’ятника” Григорію Сковороді. В закладі діють екологічні проекти “Жива вода”, “Шкільний дендрарій”, “Екологічна стежка”, “Музей кімнатних рослин”. Практичні навички діти здобувають під час занять в гуртках: “Юні квітникарі”, “Охорона рослин”, “Дизайн території”.

У рамках Всеукраїнського проекту “Сковорода – 300” розроблено проект “Начальні двері до філософії Г. Сковороди”. Мета: донести до учнів основи філософії Г.С. Сковороди; переконати учнів у актуальності та необхідності засвоєння вічних істин, народної мудрості, яка є досвідом багатьох поколінь; спонукати дітей обрати афоризми Г.С. Сковороди, які б стали життєвим кредо чи правилом, супутником протягом всього

життя; сформувати в учнів особисті уявлення про загальнолюдські цінності – добро, любов та щастя.

Проект “Григорій Сковорода – 300” спрямований на створення структури регіонів-символів для забезпечення “сродної” праці сталої орієнтації як головної умови щастя кожної особистості і більшості в громаді.

Засоби здійснення цієї мети: запровадження новітніх технологій, виробництво екологічно чистої продукції, розвиток зеленого туризму в місцях, пов’язаних з Г.С. Сковородою. В рамках проекту розроблено туристичний маршрут “Коврайський світ Григорія Сковороди” та запроваджено факультатив “Сільське мікропідприємство”.

У процесі роботи над проблемою вдосконалено систему управління педагогічними кадрами в Коврайському НВК імені Г.С. Сковороди в умовах діяльності дослідно-експериментального закладу (додаток 1), яка передбачає керівництво методичною роботою з класними керівниками, індивідуальною роботою з педагогами, інструктивно-методичною роботою з вчителями, здійснення управлінських функцій щодо обміну досвідом, роботи з керівниками факультативів, консультантами учнівських об’єднань, секцій. Впровадження інноваційних проектних технологій в управлінську діяльність загальноосвітнього навчального закладу визначено як пріоритетний напрям управлінської діяльності в Коврайському НВК імені Г.С. Сковороди. Запровадження системного підходу до управління інноваційним освітнім процесом сприяє підвищенню результативності управлінської діяльності навчального закладу. Управлінські проекти спрямовані на забезпечення виконання місії Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди – виховання та розвиток фізично здорового, духовно багатого, морально стійкого покоління, яке здатне обирати власну життєву траєкторію на основі особистих уявлень про добро, любов та щастя.

У рамках проекту “Партнерство в освіті” передбачено співробітництво і обмін досвідом з закладами, які стали односторонніми і зацікавленими партнерами. Між Коврайським навчально-виховним комплексом та Переяслав-Хмельницьким університетом імені Г.С. Сковороди склалися ділові відносини з питання організації вшанування пам’яті Г.С. Сковороди та відзначення ювілейних дат філософа. Укладено угоду про співробітництво в науково-методичній роботі з Центром Сковородинознавства. Вчитель школи долучилися до створення навчально-методичного посібника “Вивчення творчості Г.С. Сковороди в загальноосвітніх навчальних закладах, ліцеях, гімназіях”. Успішним став спільний проект – створення колективної монографії “Вічно сучасний”. Спільно з викладачами університету було здійснено туристичну поїздку Сковородинівськими місцями по Україні. В ході екскурсії відбулося знайомство колективу із загальноосвітніми закладами в с. Чорнухах Полтавської області (загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Г.С. Сковороди), с. Сковородинівці Золочівського району Харківської області (ЗОШ І-ІІІ ступенів), с. Бабаях на Харківщині. Колеги обговорили можливості співпраці закладів з питання становлення виховних систем та уклали угоди про співробітництво. Сьогодні чітко окреслилися і урізноманітнилися напрямки спільної діяльності: обмін досвідом та інформацією, науково-методична та виховна робота:

- Створення навчально-методичного посібника “Вивчення творчості Г. Сковороди в школі”;
- Створення колективної монографії “Вічно сучасний”;
- Створення Сковородинської енциклопедії;
- Координація дій в проекті “Сковорода – 300”;
- Організація і проведення Всеукраїнських та Міжнародних Сковородинівських студій;
- Проведення спільних одночасних акцій.

Вдосконалена система управління виховним процесом (додаток 2), передбачає діагностику і всебічний психолого-педагогічний аналіз діяльності педагогічного та учнівського колективів в розрізі визначеної мети і завдань.

Дослідження розглядає становлення і розвиток навчально-виховного закладу як школи цінностей та філософського сприйняття світу за умов тісного взаємозв'язку світоглядних ідей Г. Сковороди та інноваційних освітніх технологій. Педагогічний колектив застосовує інноваційні підходи у вихованні учнів (додаток 3), зокрема людинознавчий, народознавчий, системний і особистісно-гуманний підходи, які спрямовані на реалізацію експерименту. В умовах дослідно-експериментальної роботи вдосконалюються засоби виховання учнів (додаток 4).

Головні філософсько-педагогічні ідеї Г. Сковороди знайшли своє відображення у розробленій виховній системі, яка базується на його філософсько-педагогічних поглядах (додаток 5). В центрі системи – учень. Виховна система школи наповнилася новим змістом, з'явилися нові традиції, зокрема проведення єдиного уроку “Пізнай себе, свій край” в день народження Г. Сковороди, фестивалю “De libertate”, науково-методичних заходів для педагогічних працівників. Діють учнівські об'єднання: літературна студія, шкільне історичне наукове товариство “Дзвін”, Школа лідерів, шкільне відділення МАН.

В школі розроблено та проводяться тренінги та ігри для виховання справжніх цінностей. Ідея гри – це крок у сприянні розвитку особистості, вихованні усвідомлення власної цінності й комунікабельності, підвищення чутливості до етичних проблем.

Вчителями школи впроваджуються новітні педагогічні методики та інноваційні виховні технології у практичну діяльність (додаток 6). В процесі реалізації експерименту передбачено застосування педагогіки практичної дії. Г. Сковорода був настільки чесним з самим собою, що ніколи в житті не допускав подвійної моралі. Він жив так, як навчав. Вчитель, батьки повинні виховувати дитину особистим прикладом. Навчати дитину робити високоморальні вчинки особистим прикладом, спільно з учнями робити благородні справи, достойні вчинки, не цуратися праці, а навпаки, залучати дітей до спільних трудових акцій. Мета: формування життєво-практичних навичок (працелюбність, терпіння, уміння доводити справу до кінця).

Результатом роботи над експериментом стала постійно зростаюча професійна творча активність педагогів школи та учнів, ефективність навчально-виховного процесу. Експериментальна діяльність сприяє позитивному іміджу закладу. Створено Центр педагогіки практичної дії як сучасної моделі пропагування науково-педагогічних знань і досвіду. Здійснена у школі апробація системи управлінського проектування та діяльнісний підхід у вихованні засвідчили їх перспективність та педагогічну доцільність, оскільки сприяють забезпеченню життєтворчого розвитку учнів, становленню дитини як творчої і соціально активної, високоморальної особистості; створюють ефективні передумови для становлення компетенцій.

Література

1. Большукина А. Управление заведениями освіти / А. Большукина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://22school.at.ua/publ/innovation/vprovadzhenija_innovacijnikh_tekhnologij_v_upravlinnja_zakladom/3-1-0-3
2. Боровка Т. Програма розвитку освітніх установ / Т. Боровка, І. Морів // Підручник для директора: Посібник управлінської компетентності. – 2009. – № 3. – С. 2-14.
3. Елькін М., Свінцицька К. Інновації в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом / М. Елькін, К. Свінцицька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Pedagogica/2_127806.doc.htm
4. Закон України від 13 травня 1999 р. № 651-XIV “Про загальну середню освіту” / Упоряд. В. Скиба, Б. Терещук // Книга керівника навчального закладу: Довідково-методичне видання. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 62-82.

5. Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ «Про освіту» / Упоряд. В. Скиба, Б. Терещук // Книга керівника навчального закладу: Довідково-методичне видання. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 14-38.
6. Зегрюк М. Комплексна організація роботи з обдарованими учнями / М. Зегрюк // Директор школи. – 2012. – № 10. – С. 39-45.
7. Зінченко С., Половенко О. Проектні технології в методичній роботі / С. Зінченко, О. Половенко // Завучу усе для роботи. – 2010. – № 21. – С. 4-11.

РОЗДІЛ 5. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ УЧНІВ 2-6 КЛАСІВ Г.Р.А. – ГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АЛГОРИТМІВ

Шатківський Віталій Миколайович,

*учитель інформатики Житомирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №30,
керівник гуртка «Програмування та дизайн» ЖМЦНТТУМ Житомирської області*

Мета роботи: Створення навчальної програми для малювання графічних диктантів, що допоможе на практиці засвоїти матеріал теми «Алгоритми» та зацікавить учнів у виконанні різних творчих завдань. Поступово, крок за кроком, змінити метод писемних занять інформатикою на більш потрібний у сучасному житті - комп'ютерний.

Об'єкт дослідження: Навчальний процес на уроках інформатики та математики у 2-7-х класах.

Метод дослідження: Залучення учнів різних класів та надання ними рекомендацій, щодо поліпшення програми. Так, наприклад, учні молодших класів надавали інформацію щодо зручності у користуванні. Учні старших класів та вчителі – пропонували нові ідеї функціоналу програми.

Висновки: Мета досягнута. Створено чотири версії програми, у кожній з яких ми покращували зручність, функціональність та корисність її використання. Програма застосовується учнями різних шкіл та є прикладом сучасного навчання дітей основам інформатики.

Відео презентація: 3-тя версія програми: <https://youtu.be/psFJXoVaPc8>

Скачати: 4 версію програми:

<https://drive.google.com/folderview?id=0B3NfIchjzzTYQXNwQk4wRzJjVlk&usp=sharing>

Бажаєте намалювати таку фігуру на комп'ютері? Моя програма допоможе Вам у цьому!

Вивчення теми «Алгоритми» і зокрема «Графічне представлення алгоритмів» учнями 6-го класу є досить складним процесом. Робота з виконавцем «Олівець» у зошитах є не актуальною у час стрімкого розвитку комп'ютерних технологій. Тому мною було проаналізовано програми для побудови покрокових зображень по клітинках і зроблено висновок, що їх функціонал не є досить гнучким та повним для якісного засвоєння теми, що вивчається. Я дійшов висновку написати програму, яка б задовольняла потреби учнів, була цікавою, з дружнім інтерфейсом та ефективно навчала їх.

Програма «Г.Р.А. – Графічна Репрезентація Алгоритмів» створена на мові програмування Delphi, призначена для більш детального вивчення тем «Алгоритми» і «Графіки функцій» у 6-му та 7-му класах. Може використовуватись учнями молодшої

школи на уроках інформатики для ознайомлення з темою «Алгоритми». Має зрозумілий інтерфейс, зручна у використанні.

Програма дозволяє малювати графічні диктанти на клітинках як у паперовому зошиті, але на ПК – це набагато цікавіше і корисніше. Розмір клітинок можна встановлювати на власний смак, це дає можливість будувати зображення різного ступеня деталізації.

Чотири режими програми, а саме «Інтелектуал гра», «Побудова алгоритмів», «Звичайне малювання» та «Координатні осі» надають користувачу широкий функціонал щодо креслення зображень.

Актуальність. Розвиток технологій останнім часом зростає все більше і ми – користувачі є невід’ємною частиною цього процесу, оскільки саме на нас випробовують новітні технології та роблять висновки, що допомагають розробникам знайти правильний шлях до подальшого розвитку.

Наша програма – це невеликий внесок у процес розвитку, адже вона не має аналогів, а схожі програми мають досить малий функціонал і не можуть використовуватись для ефективного навчання школярів.

Її актуальність полягає у таких аспектах:

- учні можуть малювати зображення за існуючими завданнями;
- є режим вільного малювання для розкриття творчого потенціалу учня;
- малювання на координатних осях дозволяє засвоїти тему «Графіки функцій»;
- ігровий розділ розважить користувача одночасно навчаючи його;
- учні почнуть більш детально поринати в тему «Алгоритми»;
- програма дасть можливість більшої практики учням та
- зменшить витрати часу учня та вчителя (оскільки вчитель може сам створювати завдання для своїх учнів та вписувати їх у програму);
- програма формує навик роботи програми з базою даних.

Мета: мета даної програми полягає у забезпеченні переходу від писемного навчання учнів до комп’ютерного, адже таке навчання дасть змогу гарного володіння технікою, що оточує нас, скоротить витрати часу і саме тоді, учень зможе розвиватися всебічно та вносити вклад у навколишній світ.

Завдання:

- Зрозуміло викласти тему «Алгоритми» та «Графіки функцій».
- Зацікавити учнів.
- Підвищити рівень знань учня у володінні ПК.
- Зробити невеличкий внесок у навчання з предмету «Інформатика».

Новизна: програма «Г.Р.А.» зберігає план складання алгоритмів у програмі Excel у вигляді матриці чисел, які згодом можна відкрити у навчальній програмі та побачити результат складання цих алгоритмів.

Можливість використання. Програму можна використовувати на уроках інформатики під час вивчення теми «Алгоритми», а також на уроках математики на початку вивчення теми «Графіки функцій».

Переваги програми:

- Багатофункціональність;
- простота у використанні;
- зручність інтерфейсу;
- можливість роботи з файлами (збереження, відкриття, друк).

Ключові слова: алгоритм, сітка, малюнок, клітинка, координата, виконавець, олівець, графічний, спосіб, малювання, Excel.

Згідно визначення, інформатика – це теоретична та технічна дисципліна, що вивчає структуру та загальні властивості інформації.

Звернемо увагу на слово «технічна». В основному завдання на уроці інформатики повинні виконуватися на комп'ютері, але проблема у тому, що у наш час легше дати учню писемне завдання, воно буде як зрозуміліше йому так і простіше, ніж намагатися йому щось пояснити на комп'ютері. На нашу думку, з кожним днем ми повинні не тільки розуміти те, що світ не стоїть на місці, а й йти разом з ним.

Наприклад, фотографії двох комп'ютерів: хто б міг подумати, що за півстоліття усе настільки зміниться?!

Усе починалося з малого, мабуть, хтось у середині ХІХ століття побачив чи уявив собі модель комп'ютера і як результат – у кожного вдома є комп'ютер, тому люди потребують досконалого знання комп'ютерної грамоти, а привчати їх до цього треба ще зі шкільного віку.

Враховуючи викладене вище, я дійшов висновку, про необхідність існування програми «Графічна Репрезентація Алгоритмів», яку і розробив. Дана програма є невеликим доповненням до сучасного технічного розвитку. На мою думку, це буде цікаво учням і вони краще та швидше зрозуміють та засвоять теми «Алгоритми» та «Графіки функцій».

Програми подібного характеру містять недостатньо навчального матеріалу. Вони здебільшого розроблюються не з метою використання у навчальній формі, а просто для якихось конкретних завдань. Програма «Графічна репрезентація алгоритмів» може використовуватися як у навчальній формі так і у розважальній, але розваги ґрунтуються на розумовому розвитку дитини.

Програма Excel знадобилась нам для того, щоб зберігати, відкривати та малювати зображення. Це унікальний винахід, оскільки це просто та корисно! Учителю може сам завантажувати завдання, а учні у свою чергу, можуть зберігати, відкривати файли для завдання та надсилати вчителю.

При натисненні у програмі кнопки зберегти, файл зберігається у вигляді чисел у форматі Excel. У будь-який момент ми зможемо відкрити цей файл і програма сама намалює зображення.

Висновки. Створена програма пройшла апробацію у Житомирській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів, у Житомирській гуманітарній гімназії №23, на заняттях гуртка Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді. Програма отримала схвальні відгуки учнів, учителів, керівників гуртків. Також були усунуті недоліки та постійно покращувався та урізноманітнювався функціонал програмного продукту.

Протягом 2-х років роботи було створено 4 повноцінні версії програми. Тобто, розвиток триває. Кожна версія доповнює іншу. З'являються нові ідеї, нові методи розробки тієї чи іншої функції. Була поставлена мета, працювати у навчальному напрямі, щоб програма дійсно була гідна використання в учбових закладах. На нашу думку, більшу частину цієї мети досягнуто!

Суттєві досягнення в актуальній версії:

- Робота з таблицею Excel.
- Створення поля (клітинок) для малювання
- Збереження, відкриття та друк файлів.
- Можливість контролю вчителем навчального процесу.
- Зручність використання.

ВЕБ-КВЕСТ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Шашолко Світлана Іванівна,

учитель інформатики Піщанської гімназії Кременчуцького району Полтавської області

Загальновідомим є той факт, що учні наразі значну частину вільного часу проводять у глобальній мережі Інтернет. Там діти спілкуються, пізнають щось нове, розважаються. Саме до Інтернету з будь-якими запитаннями найчастіше сучасна дитина звертається у першу чергу. Це середовище, де їм зручно та комфортно, але у той же час воно несе і загрози, адже величезний потік практично неконтрольованої різноманітної інформації може негативно вплинути, перш за все, на психологічний стан дитини. Тому ми, як учителі, зацікавлені у створенні пізнавального, корисного, освітнього контенту. Веб-квест є сучасним методом, який може бути використаний як інструмент мотивації у навчання, здійснення навчально-виховного процесу тощо. Наразі практика впровадження веб-квестів у процес навчання та виховання не поширена, хоча, дякуючи такій сучасній формі роботи з підростаючим поколінням, можна добре мотивувати їх до вивчення всіх предметів шкільного курсу.

З ціллю апробації цього методу у січні цього року (під час зимових канікул) мною було розроблено та проведено веб-квест з інформаційних технологій «З гаджетом по житті» (<http://kvestinf.weebly.com/>). Розробка мала наступну мету:

- популяризувати серед учнів інформаційно-комунікаційні технології;
- розкрити більш широкі можливості MSOffice 2013;
- розвивати вміння узагальнювати, систематизувати, класифікувати, виділяти суттєве;
- розвивати увагу та логічне мислення;
- виховувати доброзичливість та небайдужість.

Платформою для розробки веб-квесту було обрано <https://www.weebly.com>. Наразі існує велика кількість безкоштовних платформ для створення сайтів та блогів, які і є середовищем для веб-квестів, зокрема це доступні та прості в опануванні продукти від корпорації Google – Сайти та Blogger, а також багато інших. Платформа <https://www.weebly.com> була обрана через простоту роботи у ній, а також через сучасні, молодіжні шаблони можливого оформлення сайтів. Веб-розробки на цій платформі мають сучасний та якісний інтерфейс, що одразу імпонує учням.

Веб-квест «З гаджетом по житті» складається із 7 завдань-загадок (див. завдання у Додатку 1 або за адресою <http://kvestinf.weebly.com/>). Завдання розроблялися таким чином, щоб на жодне з запитань діти не знали відповідь на основі шкільної програми. Тобто завдання виходили за межі навчальної програми з інформатики, але не були надскладними. Вони були розраховані на учнів 7-11 класів та покликані розширити кругозір учнів, стимулювати їх інтерес до сучасних технологій. Відповіді на питання квесту діти вводили у спеціальні форми, які було розроблено засобами MicrosoftOffice 365. Дані, які учні вводили у форми, представлялися мені у формі таблиці Excel та були зручними для подальшої обробки.

Оголошення про початок квесту, його терміни, всі комунікації з учнями відбувалися засобами соціальних мереж.

Веб-квест набув великої популярності серед учнів класів Піщанської гімназії. У тій чи іншій мірі його пройшли 90% учнів від загального учнівського контингенту 7-11 класів. Він отримав багато схвальних відгуків від дітей. Відвідування ресурсу за добу становило 700-800 переглядів. Учнями було запропоновано кожних канікул проводити подібні веб-квести. Зацікавленість до предмету зросла, учні почали задавати більше

запитань по сучасних інформаційних технологіях, активніше цікавитися основами програмування. Мета, яка була покладена на дану розробку, була виконана на 100%.

Даний веб-квест також було апробовано учителем інформатики Кременчуцької спеціалізованої школи-інтернат №21 Тетяною Мраткіною та вчителем інформатики Запорізької гімназії №50 Іриною Гринь. Розробка отримала позитивні відгуки як від учителів, так і учнів зазначених навчальних закладів.

Отже, веб-квест є сучасною формою роботи з учнями, яка сприяє здійсненню мотивації у навчанні, має виховний вплив, сприяє наповненню мережі Інтернет корисним контентом.

Завдання до веб-квесту «З гаджетом по житті»

1. ЧУДЕРНАЦЬКА ЗНАХІДКА. Марійка та Петрик відпочивали у парку. Вони їли морозиво, гойдалися на гойдалках, прогулювалися повз паркове озерце. Коли підіймалися на пагорб до альтанки, Марійка звернула увагу, що з дупла розлогого дерева видніється пляшка.

– Петруш, поглянь. Пам'ятаєш, у програмі «Орел та решка» ведучі залишали кошти у пляшках у різних куточках світу. Можливо, вони колись були й у нашому парку... Пропоную подивитися.

Діти підійшли до дерева та обережно дістали пляшку. І дійсно, у пляшці був папірець. Але це були не гроші, а звичайний аркуш паперу з чудернацьким написом:

«Якщо ви читаете цього листа, то значить мене все ж полонив Бадяка-Маняка. Дуже прошу допомогти мені. Пройдіть, будь ласка, на головну вулицю нашого міста. Я мешкаю у будинку, номер якого сказати не можу (конспірація!), але, склавши назв <http://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=0fce0b73e22a>, ви одразу зрозумієте його.

Щоб потрапити у будинок, потрібен пароль. Пароль – одне слово. Ось вірш-підказка:

Падав сніг на поріг.

Кім зліпив собі пиріг.

*Поки смажив, поки пік,
а пиріг – водою стік.*

*Кім не знав, що на пиріг
треба тісто, а не сніг.*

Користуючись он-лайн ресурсами створення хмар тегів, або ж надбудовою для Word 2013 Pro Word Cloud, ви впораєтесь швидко. Зайшовши у будинок, ви одразу побачите годинник. За ним – нові підказки. Дуже прошу допомогти.

Нік, 19.01.2027»

Діти, звичайно, вирішили розплутати цю загадку. Петрик з Марійкою чимдуж помчали додому, ввімкнули комп'ютер, - і уже через кілька хвилин були у будинку загадкового незнайомця.

А ви здогадалися № будинку та ключ-пароль входу в нього?

2. КОЛЬОРОВІ КІМНАТИ. Зайшовши у будинок, діти одразу помітили старий годинник. Вони обережно відхилили його та дістали аркуш з новою загадкою-завданням. *«У моєму будинку 8 кімнат. Вам треба в 51DASF кімнату.»*

Марійка з Петриком не розгубилися, адже прихопили з собою смартфон. Вже за кілька секунд вони стояли у кімнаті, стіни якої було пофарбовано у 51DASF колір.

Який колір мають стіни шуканої кімнати? (Підказка: не маєте смартфона – не біда, користуйтеся Інтернетом з комп'ютера).

3. ЧОРНА КРАПКА, БІЛА КРАПКА. Це був робочий кабінет. Серед кімнати на письмовому столі стояв ноутбук, а поряд з ним лежав аркуш паперу з дивним малюнком. Коли Петрик з Марійкою спробували ввімкнути ноутбук, він запитав пароль. Діти одразу зрозуміли, що чудернацький малюнок – нова підказка. Який пароль входу?

4. ПАПКИ, ПАПКИ, ФАЙЛИ... На робочому столі ноутбука лежало 7 папок. Кожна папка мала ім'я, яке відповідало якомусь із днів тижня: Понеділок, Вівторок і т.д.

Діти заходили в кожну з папок, і у кожній були різні інструкції. За якою ж інструкцією їм діяти? Діти згадали, що лист, який був у пляшці, мав дату. Мабуть, саме день тижня за цією датою і є шуканою папкою.

Визначить і ви день тижня за датою. Підказка: одним із способів визначення є використання надбудови до Word 2013 під назвою Clock-a doodle-doo.

5. МАНДРИ КІНОКАДРАМИ. Текстовий документ у відкритій папці містив наступні дані: *«Ось посилання на архів. Але архів під паролем. Пароль простий. Він має лише 5 символів (4 літери та знак). Так як я фанат Гаррі Поттера, то пароль сховав в одному з місць, де знімався цей фільм. Це торгові ряди Leadenhall Market, що в Лондоні. Користуючись сайтом <https://photosynth.net/> та назвою ринку, ви швидко знайдете пароль. Підказка: перейдіть на сайт, у рядок пошуку введіть назву ринку. У списку посилань ваше I! Розгляньте уважно панораму - і пароль ваш!»* Який пароль архіву?

6. УРОК ФІЛОЛОГІЇ. Коли документ було розархівовано та відкрито, діти побачили, що він містив вірш та завдання.

«Бадяка-Маняка – небачений звір.

Живе він у темному лісі між гір.

Для власної втіхи

він лущить горіхи

і носить звірятам до нір.

У цьому вірші потрібно поставити наголоси в кожному слові. Як справитесь, відкрийте Skype (вхід вже здійснено) та відішліть його контакту Бадяка-Маняка!»

А що б відіслали ви? (Підказка: вірш скопіюйте в текстовий редактор Word, розставте наголоси, скопіюйте, а потім вставте до форми нижче.)

ТЕХНОЛОГІЯ ВЕБ-КВЕСТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Бойко Оксана Миколаївна,

учитель англійської мови Комунальної установи «Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 7 імені Максима Савченка» Сумської міської ради Сумської області

Ще Лотар I, король франків, зауважував, що часи змінюються і ми змінюємося разом з ними. Існування – це ланцюг змін. Сьогодні, як ніколи, людство живе в епоху постійних та інтенсивних змін. Нова епоха вимагає якісних змін системи освіти.

Традиційна система освіти у свій час готувала людей для життя найкращим чином. Але вона не є ефективною у сьогоденні. Життя змінилося, планета змінилася. Шекспір мав 24000 слів для роботи. Емінем має 1000 000 слів. 1000 слів додаються кожен місяць. Наші учні живуть в світі інформації, що постійно оновлюється, у світі спілкування, розваг, співпраці, інформаційних технологій. Наше життя змінилося, і воно вимагає нових навичок.

Спостерігаючи за учнями під час навчально-виховного процесу, у позаурочний час, можна помітити такий феномен, коли учні, при досить високому рівні теоретичних знань, недостатньо підготовлені до успішного дорослого життя у демократичному суспільстві, де цінується ініціативність, уміння висловити правильно власну думку, здатність розв'язувати нетрадиційні завдання, орієнтуватися в інформаційному потоці, активність і впевненість у собі. Маючи достатній об'єм знань лексичного матеріалу та виявляючи знання граматичних явищ на контрольних роботах та екзаменах з англійської мови, учні не вміють застосовувати здобуті знання на практиці. Часто вони просто відтворюють отримані знання, але не здатні відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати її та використовувати джерела інформації для власного розвитку,

адаптувати і перетворювати отриману інформацію у якісно новий продукт, застосовувати набуті знання у реальних ситуаціях комунікації.

Такі невтішні висновки спонукають учителів постійно перебувати у пошуку новітніх та ефективних технологій навчання, нових форм подання навчальних матеріалів нового покоління, що орієнтовані на досягнення учнями нових, раніше не затребуваних життєм та соціумом освітніх результатів: здатності навчатися; здатності здійснювати вибір і нести за нього відповідальність; здатності самостійно мислити і діяти; вміння працювати у колективі; формувати індивідуальний досвід участі школяра у навчальному процесі, уміння організувати свою працю для досягнення успішного результату; розвивати уміння усвідомленого орієнтування у світі інформації, що постійно оновлюється, аналізувати, оцінювати її та використовувати джерела інформації для власного розвитку.

Усе вище сказане і обумовлює актуальність теми дослідження «Технологія Веб-квест як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови».

Об'єкт дослідження – процес активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови засобами використання технології Веб-квестів.

Предмет дослідження – форми та методи застосування технології Веб-квесту на уроках іноземної мови як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Метою дослідження є висвітлення особливостей, форм та методів застосування технології Веб-квестів у рамках навчальної програми як засобу активізації навчально-пізнавальної активності учнів на уроках іноземної мови.

Для досягнення зазначеної мети, відповідно до об'єкту і предмету дослідження, були поставлені наступні завдання:

1) дослідити використання Веб-квесту та Інтернет ресурсів як засобу підвищення мотивації та активізації пізнавальної діяльності учнів;

2) розглянути особливості, форми та методи застосування технології Веб-квестів на уроках іноземної мови;

3) практично довести значущість та ефективність застосування Веб-квест технології на уроках іноземної мови з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Однією з ключових проблем для педагогічної теорії та практики залишається питання активізації пізнавальної діяльності учнів, урізноманітнення навчального процесу. За Ф. Діствергом, будь-який метод поганий, якщо привчає учня до пасивності, і гарний, якщо пробуджує у ньому самодіяльність.

Одним із компонентів підвищення мотивації, і як наслідок активізації пізнавальної діяльності учнів є використання Інтернету. Передовий педагогічний досвід засвідчує, що кожне заняття з використанням Інтернет-сайтів викликає емоційний підйом.

З середини 1990-х років, педагоги шукали способи, щоб ефективно використовувати великі інформаційні ресурси Інтернету. З популяризацією використання всесвітньої павутини стає актуальним застосування Веб-квестів як сучасної технології навчання, що дозволяє здійснювати навчання у захопливий спосіб, відкриває доступ до різної навчальної інформації, вчить знаходити необхідну інформацію у цікавій формі, піддавати її аналізу, систематизувати і вирішувати поставлені задачі.

«Quest» у перекладі з англійської мови – тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний з пригодами або грою; також служить для позначення одного з різновидів комп'ютерних ігор. Веб-квест – це проблемне завдання з елементами рольової гри. Веб-квест – це формат уроку орієнтований на розвиток пізнавальної, пошукової діяльності учнів, на якому значна частина інформації здобувається через ресурси Інтернету. А хіба може щось потужніше активізувати навчально-пізнавальну діяльність школярів ніж гра, пошук, змагання, можливість вибору, командна діяльність та творчість?

Вперше модель Веб-квесту була представлена Берні Доджем і Томом Марчем у 1995 році. Веб-квест, – на думку Т. Марча, – це побудована за типом опор навчальна структура, яка використовує посилання на суттєво важливі ресурси в Інтернеті та автентичне завдання з тим, щоб мотивувати учнів до дослідження будь-якої проблеми з неоднозначним рішенням, розвиваючи тим самим їх вміння працювати як індивідуально, так і в групі (на заключному етапі) у веденні пошуку інформації та її перетворення в більш складне знання (розуміння) [9].

Веб-квест як освітня технологія спирається на конструктивістський підхід до навчання. Відповідно до даного підходу, учитель-конструктивіст, це, перш за все – не урокодавець, а консультант, організатор і координатор проблемно-орієнтованої, дослідницької навчально-пізнавальної діяльності учнів. Він створює умови для самостійної розумової діяльності учнів і всіляко підтримує їх ініціативу. У свою чергу, учні стають повноцінними «співучасниками» процесу навчання, розділяючи з учителем відповідальність за процес і результати навчання [9]. Під час роботи над Веб-квестом учні зазвичай працюють у невеликих групах і беруть на себе певну частину роботи (наприклад, переглянути деякі веб-сайти, створювати слайди для PowerPoint). Це заохочує взаємодію з однолітками, оскільки вони обмінюються висновками і обговорюють кінцевий продукт. Переглядове і пошукове читання текстів, їх узагальнення, оцінювання та інтерпретація – ось завдання, які роблять цю діяльність осмисленою і мотивують учнів. Веб-квест передбачає відкрите запитання, що вимагає від учнів виходу за рамки простих фактів, аналізу і оцінки інформації, її синтезу, трансформації та демонстрації одноліткам у вигляді кінцевого продукту. В контексті вивчення іноземної мови важливо створювати Веб-квести із посиланням на автентичні джерела, що сприяє зв'язку навчання з реальним життям поза стінами школи.

Учитель іноземної мови може застосовувати у навчально-виховному процесі два **види Веб-квестів:**

1. Короткострокові Веб-квести. Короткостроковий Веб-квест може охоплювати період близько кількох занять, протягом якого учні переглядатимуть вибрані сайти для того, щоб знайти потрібну інформацію, і використовуватимуть її у класі для досягнення поставлених навчальних цілей.

2. Довгострокові Веб-квести можуть тривати кілька тижнів або й навіть навчальний семестр. Після завершення такого Веб-квесту учень ґрунтовно аналізує отриману інформацію, демонструє розуміння матеріалу, самостійно створюючи та ускладнюючи завдання для роботи над темою. У цьому полягає основна відмінність між короткостроковими та довгостроковими Веб-квестами – у другому випадку учні повинні змінити інформацію, що одержали, перетворюючи її в новий продукт: доповідь, презентацію, інтерв'ю чи дослідження [2].

У процесі вивчення іноземної мови доцільно класифікувати Веб-квести за типом завдань, що виконують учні: перекази, компіляції, загадки, журналістські, конструкторські, творчі, переконуючі, самопізнавальні, аналітичні, оцінні, наукові.

Переказ, як одна із форм використання Веб-квест технології – це демонстрація розуміння теми на основі подання матеріалів з різних джерел у новому форматі: створення презентації, плакату, оповідання. При цьому учитель має націлювати учнів, що формат і форма їх докладів повинні відрізнитися від оригіналів матеріалів, а учнівський продукт повинен бути не простим копіюванням тексту з Інтернету у текстовий редактор, а осмисленою, творчою інтерпретацією.

Компіляція (збирання) як форма проведення Веб-квесту – це трансформація формату інформації, яка одержана з різних джерел: створення книги кулінарних рецептів, віртуальної виставки, капсули часу, капсули культури. Компілятивне завдання полягає в тому, що учні мають взяти інформацію з різних джерел, трансформувати її і привести її до єдиного формату.

Загадка, головоломка, таємнича історія як форма реалізації Веб-квесту на уроці іноземної мови вимагає від учнів зробити висновки на основі суперечливих фактів. Необхідно придумати загадку, розв'язок якої потребує: засвоєння інформації з множини джерел; складання інформації в єдине ціле за допомогою висновків, узагальнень з різних джерел інформації; виключення хибних відповідей, які спочатку уявлялися вірними, а в процесі розгляду стали хибними.

Журналістське розслідування як форма проведення Веб-квесту на уроці іноземної мови – це об'єктивний виклад інформації (розгляд думок і фактів). Учні повинні зібрати факти і організувати їх у жанрі репортажу, інтерв'ю.

Конструкторський Веб-квест – розробка плану або проекту на основі заданих умов. Така форма роботи вимагає від учнів створення продукту чи плану дій з виконання заздалегідь визначеної мети в певних рамках. Наприклад, спланувати школу майбутнього, розробити проект будинку для типової англійської родини або знайти роботу і розпланувати кар'єру вигаданим випускникам університету і т.д.

Творчі Веб-квести вимагають від учнів створення якого-небудь продукту в заданому форматі (картина, п'єса, постер, гра, пісня, веб-сайт, мультимедійна презентація і т.д.). При оцінюванні таких проектів слід більше уваги приділяти творчості й самовираженню учнів

Переконуючий Веб-квест має своєю метою створення продукту, здатного переконати когось у чомусь. Кінцевим продуктом такого проекту може бути лист, стаття, прес-реліз, відеозапис, мультимедійна презентація, веб-сторінка і т.д.

Веб-квести, орієнтовані на самопізнання мають своєю метою краще розуміння учнями себе самих, яке може розвиватися через дослідження он-лайн ресурсів. Такі проекти зустрічаються рідко, але приклади все ж існують, наприклад, Веб-квест “What will I be when I graduate from the university?”, спрямований на вивчення учнями ресурсів Інтернет, пов'язаних з майбутньою кар'єрою.

Аналітичне завдання – пошук та систематизація інформації. Досліджує взаємозалежність речей реального світу в рамках заданої теми. Наприклад, при порівнянні системи шкільної освіти, політичної системи чи культури двох країн чи народів (Англії та США) необхідно не просто виявити їх подібності та відмінності, а поміркувати над тим, що вони означають, які їх причини і наслідки.

Оціночні Веб-квести представляють учням ряд предметів і просять їх оцінити, класифікувати, або вибрати рішення з величезного списку. Найчастіше, але необов'язково, учням пропонується виконувати якусь роль в таких квестах, наприклад, судді у вигаданому судовому процесі.

Наукові Веб-квести як форма роботи на уроках іноземної мови служать для знайомства і прилучення учнів до наукових досліджень в різних галузях знань. Як приклади, можна назвати Веб-квести «Забруднення довкілля», «Глобальне потепління», «Політична система Великобританії» та ін.

Педагогічна технологія відрізняється від методу не лише більш широкою системою впровадження, а й чіткою структурою. Веб-квест не виняток, адже він має структуру: вступ, завдання, опис основних етапів роботи – процес, список інформаційних ресурсів, оцінювання, підсумки дослідження.

Вступ – це короткий опис теми Веб-квесту. Ця частина Веб-квесту є дуже важливою, оскільки покликана орієнтувати учнів і захоплювати їх інтерес. Ось приклад вступу до Веб-квесту “Scotland” («Шотландія»):

«Дорогі хлопці та дівчата! Маленький хлопчик з Китаю та його сім'я потребують вашої допомоги. І цей Веб-квест - хороша можливість для вас, щоб виконати мрію всієї родини. Я обіцяю вам сподобається!

Перш за все, я представляю їх. Це - родина Макконнеллів з Китаю. Джим і Сара Макконнел народилися у маленькому селі в Шотландії. У них виникло багато економічних проблем, і вони змушені були переїхати до Китаю 10 років тому. Тут, у

Китаї, у них народився маленький хлопчик Даніель, і з тих пір вони мріють повернутися до Шотландії, щоб показати синові країну його походження. Даніель задає їм занадто багато питань про країну, з якої його батьки родом. Його цікавить у чому різниця між Великобританією і Шотландією? Чому шотландські чоловіки носять спідниці? Що їдять у Шотландії, як відпочивають? У чому таємниця Лохнесу?

Минулого місяця їх життя докорінно змінилося, тому що вони виграли в лотерею. І тепер вони хочуть відвідати землю їх предків і показати її Даніелю. Давайте сплануємо подорож для Макконнеллів і допоможемо Даніелю знайти відповіді на всі його запитання і дізнатися більше про Шотландію»

Складаючи завдання Веб-квесту, учитель повинен сформулювати проблемне завдання та описати форми подання кінцевого результату. Наприклад: задана серія питань, на які потрібно знайти відповіді; прописана проблема, яку потрібно вирішити, та вказана інша діяльність, що спрямована на переробку і представлення результатів, виходячи із зібраної інформації. Ось приклад завдань для виконання Веб-квесту «Traditional British Houses»:

Ви працюєте агентом з нерухомості. Ви є частиною робочої групи, **чис завдання:**

- 1) продати будинок заможній українській родині, яка збирається переїхати в Англію зі своїми дітьми - 2 доньками та сином;
- 2) знайти помешкання для сімейної пари українських туристів, що збираються відвідати Англію та вивчати її культуру та традиції.

Вам потрібно вибрати кілька будинків різних типів і в різних місцях, щоб представити вашим клієнтам. Будинки повинні відповідати потребам клієнтів.

Група 1: Знайдіть будинок для родини і підготуйте презентацію PowerPoint для ваших клієнтів. Ваша презентація повинна бути художньо організована і представлена, містити фрагменти інформації з ваших досліджень.

Група 2: Підготуйте буклет для туристів, який міститиме інформацію про традиційні англійські помешкання, рекомендації щодо локації та фото запропонованих будинків.

Процес – поетапний опис ходу роботи, розподіл ролей, обов'язків кожного учасника, посилення на Інтернет-ресурси, визначення кінцевого продукту. У цьому розділі учитель поміщає покрокові вказівки, як саме учні будуть виконувати завдання (порядок виконання і сортування інформації).

Крок 1. Сформувати групу. Всі члени групи повинні відвідувати одні й ті ж сайти і прочитати всю надану інформацію.

Крок 2. Виберіть 3 будинки різних типів в 3 різних місцях, щоб забезпечити своїм клієнтам варіанти вибору. Не забудьте про фото!

Крок 3. Підготувати презентацію Powerpoint або буклет з відповідною інформацією про будинки.

Крок 4. Уважно опрацюйте вашу презентацію або буклет, щоб вільно і переконливо презентувати їх вашим клієнтам.

Будь креативними. Удачі!

В окремому розділі учитель вказує ресурси – визначені Інтернет-ресурси, доступні на запропоновану тему. Посилання мають вказувати на конкретні, перевірені і відповідні до віку сайти, які будуть досліджуватися учнями.

Оцінювання – шкала для самооцінки і критерії оцінки викладача. У цьому розділі учитель подає критерії оцінки виконаного завдання відповідно до визначених стандартів. Висновок – узагальнення результатів, підведення підсумків (чому навчилися, які навички придбали; можливі риторичні питання або питання, які мотивують подальше дослідження теми. Тут підводиться підсумок і заохочується рефлексія.

Сторінка для вчителя – містить інформацію для допомоги іншим викладачам, які будуть використовувати веб-квест.

Впроваджуючи у навчальний процес технологію Веб-квестів, ми переконалися на власному досвіді та дійшли висновків, що введення цієї технології значно сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови. Тематика Веб-квестів може бути найрізноманітнішою, проблемні завдання можуть відрізнятися ступенем складності і задовольняти потреби школярів з різним рівнем володіння іншомовною компетенцією. Більш того, використання Веб-квестів та інших завдань на основі автентичних ресурсів Інтернету в навчанні іноземної мови наближає дітей до світу реального спілкування, співпраці, творчого пошуку, відкриває поле для практичного застосування набутих знань. Крім того, використання Інтернет-ресурсів та можливість вибору джерел інформації, що передбачає застосування технології Веб-квестів, відкриває перед учнями широкі можливості для самостійного дослідження та здобуття знань.

За результатами практичного впровадження технології Веб-квестів слід зазначити, що ефективна інтеграція Веб-квестів у процес навчання іноземним мовам активізує навчальний процес, сприяє підвищенню індивідуалізації навчання і його якості. Така діяльність перетворює учнів на активних суб'єктів навчальної діяльності, підвищуючи не лише мотивацію до процесу здобуття знань, але і відповідальність за результати цієї діяльності і їх презентацію.

Результати впровадження Веб-квест технології у навчальний процес виявляють, що використання інформаційних ресурсів Інтернету та технологія Веб-квесту, як засобу їх інтеграції у навчальний процес, ефективно вирішує головне практичне завдання – активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів, підвищує мотивацію учнів до вивчення іноземної мови. Також Веб-квест підтримує навчання на рівні мислення, аналізу, синтезу та оцінки, а учасник квесту вчиться використовувати інформаційний простір мережі Інтернет для розширення сфери своєї творчої діяльності.

Серед переваг використання Веб-квестів на уроках іноземної мови варто зазначити і те, що використання технології веб-квесту на уроках англійської мови дозволяє вирішувати цілий ряд дидактичних завдань: формувати навички переглядового читання і читання з метою отримання інформації; розвивати вміння писемного мовлення школярів; поповнювати словниковий запас учнів; формувати стійку мотивацію до вивчення англійської мови, розширювати кругозір школярів. Проте слід зазначити, що використання веб-квестів у навчанні мови вимагає від учнів відповідного рівня володіння мовою для роботи з автентичними ресурсами Інтернету.

Результати даного дослідження виявляють, що серед недоліків застосування технології Веб-квестів на уроках іноземної мови слід зазначити те, що ця технологія ледве «вписується» у часові рамки звичайного заняття, адже більша частина часу, що витрачається на пошук інформації, її обробку та аналіз, а також на підготовку результатів дослідження до презентації на занятті, відводиться на позаурочний час. Головним методичним завданням учителя на шляху до створення якісного веб-квесту залишається продуманість змісту, вибір теми і постановка задачі. Складність у створенні веб-квесту полягає у відборі якісних і тематично релевантних сайтів, що відповідають рівню підготовки, психологічним та віковим особливостям учнів.

Сьогоднішні цілі освіти змушують вибирати методи і форми організації роботи, що сприяють активному процесу пізнання, які розвивають вміння вчитися: знаходити необхідну інформацію, використовувати різні інформаційні джерела, запам'ятовувати, думати, вирішувати, організовувати себе до роботи. Крім того, працюючи над Веб-квестом, учні проходять повний цикл мотивації від уваги до задоволення, знайомляться з автентичним матеріалом, який дозволяє учням досліджувати, обговорювати і усвідомлено будувати нові концепції і відносини в контексті проблем реального світу, створюючи проекти, що мають практичну значимість. Результати впровадження Веб-квест технології у навчально-виховний процес доводять, що робота учнів в форматі Веб-квесту урізноманітнює навчально-виховний процес, робить його живим і цікавим. Саме тому використання технології Веб-квестів, на нашу думку, є потужним мотиватором для учнів

до навчання, відкриває нові можливості в освіті, в освоєнні та у вдосконаленні знань, у формуванні нової, затребуваної часом особистості – активної, ініціативної, здатної розв’язувати нетрадиційні завдання, орієнтуватися в інформаційному потоці, аналізувати, планувати, креативно мислити, рефлексувати.

УЧНІВСЬКІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЯК ІТ-ПОТЕНЦІАЛ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Шеденко Ніна Володимирівна,

*учитель української мови та літератури Берестівської загальноосвітньої школи
I – III ступенів Липоводолинської районної ради Сумської області*

Актуальність теми інновації. Реформування середньої школи сьогодні потребує навчання, у центрі якого не абстрактні знання, а розвиток компетенцій XXI ст. В основі нашого досвіду – партнерство учнів та педагогів шляхом інтеграції ІТ компетенцій та національно-патріотичного світогляду. При вивченні української літератури учням надається можливість реалізувати дослідницькі проекти у формі самостійних Інтернет-ресурсів. Учні долучаються до популяризації української культури в Інтернеті. Наш досвід свідчить, що такий підхід інтегрує дослідницькі та ІТ компетенції школярів, формує практично-спрямовану громадянську позицію.

Мета і завдання, на вирішення яких спрямована інновація.

Мета: залучити учнів до популяризації надбань класичної та сучасної української культури у всесвітній мережі через створення тематичних відеокліпів, мультфільмів із пластиліну, буктрейлерів, віртуальних екскурсій.

Завданнями інноваційної діяльності є:

- ✓ поєднання національно-патріотичного виховання, дослідницьких та ІТ проектів при вивченні творів класиків української літератури;
- ✓ формування культурологічних веб-ресурсів учнів;
- ✓ реалізація творчого потенціалу учнів у втіленні проектів, що відображають їх власне бачення творів української літератури;
- ✓ аналіз європейських традицій української культури.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації.

Засоби інновації – створення учнівських культурологічних ресурсів.

Формами інновації – партнерство вчителя та учнів у популяризації української культури в Інтернеті.

Методи інновації – дослідницький, проектний, колабораційні технології, стартапи.

Мета інновації – апробація такої моделі викладання української літератури, яка формує активну громадянську позицію, готовність популяризації її надбань у мережі Інтернет.

Отримані результати та висновки щодо ефективності запропонованої інновації.

За період із 2014 по 2016 роки нами було реалізовано 51 віртуальних проекти (51 віртуальний ресурс). З них 16% – у 2013 – 2014 н. р.; 39% – у 2014 – 2015 н. р.; 45% – у 2015 – 2016 навчальному році. Ми створили власний канал на YouTube «Ніна Шеденко. Творчість дітей та вчителя української словесності» https://www.youtube.com/channel/UC8y9J9tE0_yUr0PgsrAIFZA.

Загальна кількість відвідувань – 49094 відвідувань (тільки на порталі, де ми їх розміщували, але при цьому є ще багато переадресацій). За тематикою це – 35 відеокліпів (40025 переглядів); 5 мультфільмів із пластиліну (3663 перегляди); 6 буктрейлерів (4399 переглядів); 5 віртуальних екскурсій (1007 переглядів). Форму конкретного віртуального ресурсу обирають самі учні.

Відеокліпи ми активно використовуємо при вивченні поетичної спадщини у проекті «Завжди сучасні». Для цього добираються тексти, покладені на музику й виконані сучасними співаками. Відбувається переосмислення сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Перш за все проводиться аналіз поезії: визначається тема, ідея, головна думка. Із особистого архіву або з мережі Інтернет добираються світлини, які ілюструють текст та увиразнюють, доповнюють його. Користуючись програмами Corel VideoStudio Pro X3, Nero StartSmart чи Photo Slideshow Professional, ми накладаємо відеоряд на пісню й отримуємо новий відеопродукт. Початківці починають із програми Windows Movie Maker (входить у пакет Microsoft Windows).

Ось тематика відеокліпів на твори українських поетів. Ліни Костенко: «Двори стоять у хуртовині айстр» (Шеденко Н. В., 2014р., https://www.youtube.com/watch?v=C2I4xG5g4_8&feature=youtu.be), «Життя іде» (Хекало Владислав, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=hZPcA-A2Tjw&feature=youtu.be>) «Страшні слова» (Ляшенко Віталій, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=nffT6Xffu1s&feature=youtu.be>), «Осінній день» (Шеденко Н.В., 2016р., <https://www.youtube.com/watch?v=griG5SdkyAM>), «І як тепер тебе забути» (Лимар Ярина, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=9c2P4RudHfc&feature=youtu.be>), «Недумано, негадано» (Дугниста Аліна, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=77yGMQLVgWQ&feature=youtu.be>), «Недумано, негадано» (Письменний Владислав, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=E6XMzRwW2HI>), «Вечірнє сонце» (Шеденко Н.В. 2014р., https://www.youtube.com/watch?v=M_CYTlqLnIA).

Іван Франко: «Чого являєшся мені у сні» (Тішалович Богдана, 10 клас, 2014р., <https://www.youtube.com/watch?v=kqVZqMnVkns>);

Василь Симоненко: «Ти і я» (Шеденко Н.В. 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=9bvWEerlOPI&feature=youtu.be>), «Ображайся на мене, як хочеш» (Литовченко Віталіна, 11 клас, 2016р., <https://www.youtube.com/watch?v=xiPkmLmtvus>), «Ти знаєш, що ти – людина» (Кива Альона, 11 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=grZw42vFkeU&feature=youtu.be>).

Володимир Сосюра: «Васильки у полі» (Шеденко Зореслава, 8 клас, 2015р., 769 переглядів <https://www.youtube.com/watch?v=JVC4-J8IpB8&feature=youtu.be>).

Леся Українка: «В себе на вежі» (Литовченко Віталіна, 10 клас, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=XH2vccUdgt&feature=youtu.be>), «Як би я тепер хотіла» (Тішалович Богдана, 10 клас 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=Z2nG4vyFqw8>), «Хотіла б я піснею стати» (Шеденко Зореслава, 8 клас 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=M-oINLUgSrg&feature=youtu.be>), «Хотіла б я піснею стати» (Тішалович Богдана, 10 клас 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=ry6r0uX3GIo&feature=youtu.be>).

Олександр Олесь: «Чари ночі» (Шеденко Н.В., 2015р., 5128 переглядів <https://www.youtube.com/watch?v=DRXZeiejdpQ&feature=youtu.be>).

Дмитро Павличко: «Два кольори» (Лимар Ярина, 11 клас 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=xPYKNN3-Td4&feature=youtu.be>), «Два кольори» (Письменний Владислав, 11 клас, 2015р., https://www.youtube.com/watch?v=5W_e9hv0Ln4&feature=youtu.be).

Крім описаного вище способу також пропагуємо створення відеокліпів із використанням не лише світлин, а й відео. Школярі досліджують, який фільм можна використати для ілюстрування пісні. Це може бути як український фільм, так і зарубіжний, як сучасний, так і знятий у минулому столітті. Головне, щоб концепція пісні доповнювалася відеорядом, вдало поєднувалася з ним.

Для цього детально розглядається текст поезії, вибираються епізоди фільму, проводиться нарізання уривків, вимикається звук із відео й накладається мелодія пісні, конвертується в новий відеофайл. При цьому ми значну увагу приділяємо і проблемі авторських прав. Обов'язково потрібно вказувати, звідки взято відео й пісня. Використовувати ресурси, загальнодоступні в мережі.

Таким способом нами створено відеокліпи на пісні Ліни Костенко: «Хай буде» (Шеденко Н.В., 2015р., із використанням фільму «Поводир», <https://www.youtube.com/watch?v=bak9UElVanQ&feature=youtu.be>), «Хай буде» (Тішалович Богдана, 11 клас, 2016р., із використанням фільму «Спіши кохати», <https://www.youtube.com/watch?v=YkgHYnPWnRnw>), «Що в нас було» (Шеденко Н.В. 2015р., із використанням фільму «Лісова пісня», <https://www.youtube.com/watch?v=5-OcTGiHshE&feature=youtu.be>).

Такий вид творчих проєктів набуває широкої популярності серед старшокласників. Ми пропонуємо ще й такий вид роботи, як зйомку власного відео на пісню. Прикладом такої роботи є відеокліп «Сумська мелодія» на слова Миколи Гриценка (Тішалович Богдана 11 клас, 2015р., 89 переглядів <https://www.youtube.com/watch?v=8j30mHCY6kI&feature=youtu.be>).

Кропіткою, але цікавою для школярів є робота над проєктом «Анімаційний фільм». На уроках української літератури широко застосовується ілюстрування учнями вивчених творів. Ми спробували працювати не лише з малюнками, а й із пластиліном, фотоапаратом та комп'ютером. Такий вид діяльності сьогодні розуміється як напрям соціокультурної діяльності і як соціально-педагогічна технологія.

Першим етапом такої роботи є вибір поезії. Це може бути як програмовий твір, так і позапрограмовий, підібраний для дитячої аудиторії. Дітям надається можливість прийняти власні рішення, проявити здібності та ініціативу. Наступним етапом є складання сценарію за твором. При цьому враховуються й записуються всі ідеї учнів, будь-яка думка сприймається толерантно, потім відбираються найкращі. Діти досліджують побут часу, зображеного у творі, традиції, одяг. Дібравши відповідну інформацію та зробивши висновки, переходять до наступного етапу – виготовлення пластилінових героїв та реквізиту.

Найважливіший етап – фотографування. Для того, щоб герої рухалися плавно, потрібно зробити безліч поетапних світлин, а потім з'єднати всі кадри в єдину стрічку. Ми робимо це в програмі Corel VideoStudio Pro X3. Після цього в мережі Інтернет підбирається музичний супровід, озвучується потрібний текст. Далі йде етап монтування фільму, коли накладаються відеодоріжки, музика, текст, надписи. Після перегляду чорнового варіанту й обговорення проводиться коригування та імпортується допрацьований фільм.

Будь-який проєкт потребує результату, тому готується сценарій презентації проєкту, влаштовується захід із залученням учнів, батьків, учителів, громадськості. Автори анімаційного фільму розповідають про етапи роботи, демонструють мультфільм. Як того вимагає сьогодні, обов'язково поширюються відеороботи в Інтернеті на різних сайтах. Результатом такої роботи є не лише відеопроєкт, а й натхнення на творчість, гармонізація соціальних відносин, психологічне налаштування дітей на продуктивне соціальне життя, почуття гордості за пророблену роботу, особисте самовираження.

Нами створені анімаційні фільми до 200-ліття Тараса Григоровича Шевченка: «На вулиці невесело» (учні 7 класу, 2014р., розміщений на сайті Стожари <http://svitua.org/index.php/kultura/kobzareve-vidlunnia/item/1176-200-rokiv-z-dnia-arodzhennia-kobzaria-velyke-sviato>), на каналі «Разом відкриваємо перлини рідного краю» <https://www.youtube.com/watch?v=R8cBBgmiD1E>, на сайті «Українці світу» <https://www.youtube.com/watch?v=eylT7mC3SjE>, на моєму каналі <https://www.youtube.com/watch?v=3oxtotYh7V4>). «Якби мені черевики» (учні 7 класу, 2014р., розміщений на сайті «Українці світу» <https://plus.google.com/u/0/103234154371978282895/posts>, на моєму каналі <https://www.youtube.com/watch?v=pYZJBqQOJkA> та <https://www.youtube.com/watch?v=fbuXEWwGYi0>).

Як відомо, особистість Т.Шевченка у світі асоціюється з Україною, є своєрідною її «візитівкою» й поширення його творчості сприяє збільшенню інформації про українську

історію, звичаї, традиції, культуру. Той факт, що ми використали маловідомі твори, вказує на те, що ми намагаємося поширювати творчу спадщину Кобзаря, показувати значення його творчості для сучасного світу.

Дані мультфільми спонукають шанувати пам'ять про поета не лише українців, а й інші народи. Цьому сприяє поширення даних відеоробіт на сайтах української діаспори (вказаних вище).

У нашому творчому доробку є ще два мультфільми, створені на слова Леоніда Глібова: «Хто вона?» (учні 5 класу, 2016р., <https://www.youtube.com/watch?v=9aiEv0DiPsk>), «Жаба й Віл» (учні 6 класу, 2014р., <https://www.youtube.com/watch?v=UZZizYmbeUI>).

Такі проекти розраховані як на найменших глядачів, так і на дорослих. Вони забезпечують розвиток української культури, поширюють національний спадок: мову, традиції, цінності, популяризують нашу державу у світі. Доводять, що твори української літератури є носієм потужного заряду духовної енергії, вони передають національні та загальнолюдські цінності з покоління в покоління, формують внутрішній світ людини та збагачують світогляд.

Останнім часом спостерігається втрата учнями цікавості до читання книг. Ми, як вчителі літератури, занепокоєні цією проблемою й намагаємося вирішити її новими способами. Одним із таких способів є буктрейлер. Буктрейлер (від англ. Book – книга, англ. Trailer – тягач, причіп) – короткий відеоролик за мотивами книги, кліп по книзі. Головна мета створення цього відеопродукту – спонукати дитину до прочитання книги.

Перші буктрейлери робилися у вигляді слайд-шоу з ілюстрацій. До них могли бути підписи або закадровий голос. У наш час буктрейлери мають інший формат. Перший публічний показ буктрейлера відбувся у 2003 році, коли загалу була представлена робота на десятий роман вампірської саги Крістін Фіхан «Темна симфонія». Тоді це більше нагадувало музичний кліп. Ця подія стала початком популяризації буктрейлерів, які до цього поширювали переважно в Інтернеті, зокрема на YouTube.

Метою буктрейлерів є не тільки розширення читацької аудиторії, а й підвищення рівня якості читання, що є важливим особливо для молоді.

Буктрейлер має включати в себе найяскравіші та найбільш упізнавані моменти книги, анонсувати її. Найпростіша класифікація буктрейлерів: за авторством, тематикою, змістом, способом утілення тексту.

Остання ділиться на види: ігрові (міні-фільм за книгою); неігрові (набір слайдів, цитат, ілюстрацій); анімаційні (мультфільм за книгою).

Ми працюємо над усіма видами буктрейлерів. Виконання таких творчих проєктів проходить поетапно. Насамперед потрібно вибрати книгу для рекламування. Це може бути програмовий твір чи той, що не вивчається на уроках літератури. Класика чи сучасна література, приурочена до якоїсь дати чи просто та книга, яка сподобалася учням найбільше. Ми працюємо над буктрейлерами до книг української літератури з метою популяризації української мови та культури.

Наступним етапом роботи є створення сценарію буктрейлера. Потрібно продумати сюжет, скласти текст. Важливо не повідомляти весь зміст книги, а зацікавити глядача до самостійного прочитання. Відеоролик оптимально має тривати 3 хвилини, тоді глядач не втратить зосередженості та здатності сприймати матеріал.

Наступним етапом є робота над втіленням сценарію.

Це може бути відшукування потрібного відео в Інтернеті. При цьому знову ж не забуваємо про авторство. Якщо сценарій передбачає ілюстрації, також використовуємо наявний авторський матеріал чи створюємо з дітьми свої роботи. Якщо робота анімаційна, працюємо за планом до створення мультфільмів. Найцікавіше дітям знімати власні міні-фільми, відчувати себе акторами та режисерами-постановниками.

Користуючись програмами Corel VideoStudio Pro X3, Nero StartSmart чи іншими, створюється певний відеоряд за складеним сценарієм.

Далі проводиться запис звуку. Для цього ми користуємося програмою Nero StartSmart. Можна використовувати інші програми, наприклад, Sound Forge.

Заключним етапом роботи є відеомонтаж. Обробляються, вирізаються та клеяться певні фрагменти, добирається звукова доріжка, накладаються ефекти та робляться переходи, додається потрібний текст.

Після обов'язкового попереднього перегляду проводиться колективне обговорення та усунення недоліків. Конвертується відео й отримується готовий буктрейлер.

Обов'язково потрібно презентувати роботу загалу: учням, батькам, учителям. Викладається на сайти, блоги, форуми, в соцмережах, YouTube.

Таким способом нами створені буктрейлери на твори:

«Момент» Володимира Винниченка (учні 10 класу, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=LRwM9jDaw1k&feature=youtu.be>), «Тореадори з Васюківки» Всеволода Нестайка (учні 6 – 7 класів, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=fDkxTOhP4xI>), «Залишенець. Чорний Ворон» Володимира Шкляра (Шеденко Н.В., 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=DQXRI0BM-Wo>), «Лось» Євгена Гуцала (учні 6 класу, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=7dEYgLUvkro>), «На зелених іконах дерев» Миколи Гриценка (учні 11 класу, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=MtJZe4qybs&feature=youtu.be>), «Intermezzo» Михайла Коцюбинського (учні 10 класу, 2015р., <https://www.youtube.com/watch?v=Ta6jdAOQpsg&feature=youtu.be>).

Наприкінці квітня 2016 року Київський університет імені Бориса Грінченка з метою популяризації української культури організував II Всеукраїнський фестиваль буктрейлерів і промороликів «Book fashion». З-поміж 250 робіт, представлених на конкурс, наш буктрейлер на новелу М.Коцюбинського «Intermezzo» нагороджений Грамотою Київського університету імені Бориса Грінченка за зайняте I місце в номінації «Твір шкільної програми».

Однією з форм роботи з використанням ІКТ є створення віртуальних екскурсій. Нами були реалізовані проекти: «Міні-музей «Українська світлиця», «Моя вулиця», «Сумщина на зоряній мапі», «Патріотичне виховання», «Топоніміка села Берестівка».

Перший пошуково-дослідницький проект «Українська світлиця» доводить, що юне покоління повинне знати українську духовну культуру, досліджувати минуле та показувати надбання сучасникам.

Для цього школярі збирали інформацію про побут старої української хати, обереги, традиції, пов'язані із забудовою українського подвір'я.

На уроках образотворчого мистецтва, трудового навчання та в позаурочний час дітьми було створено макет сільської хати й міні-експонати для неї. Учні відтворили інтер'єр хати у зменшеному вигляді та записали відеоекскурсію даним міні-музеєм (учні 5 класу, 2015р., 282 перегляди <https://www.youtube.com/watch?v=gAxzzKF0md0>). Презентація проекту «Моя вулиця» проходила у вигляді телепередачі про свою вулицю. У процесі підготовки восьмикласники робили фото чи відео вулиць, збирали матеріал про походження назви, складали розповіді та виготовляли міні-фільми (2014р., 178 переглядів https://www.youtube.com/watch?v=WNoc4A_meqU).

Проект «Топоніміка рідного села» був реалізований у рамках програми «Разом відкриваємо перлини рідного краю». Оскільки вивчення топоніміки є важливим елементом у дослідженні культури й традицій населеного пункту, а історія та топоніміка села Берестівки Липоводолинського району Сумської області не були вивчені, цей проект був актуальним. Школярі збирали матеріал про походження назв вулиць, ставків, лісів, ярків рідного села. На основі зібраного матеріалу було створено топографічну карту із зазначенням усіх назв і знято фільм «Про що розкаже берест» (учні 7 класу, 2014р., 53 перегляди, <https://www.youtube.com/watch?v=S-pk1Rnmpas>).

Вважаємо, що усі перераховані види творчих робіт сприяють відродженню цікавості до української культурної спадщини, її популяризацію, формують почуття національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних

смаків, патріотизму. Головне – дітям це подобається. І на це є попит – близько 50000 відвідувань наших ресурсів.

ЕЛЕКТРОННИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Голінько Юлія Анатоліївна,

учитель української мови та літератури Черкаської гімназії № 9 ім. О.М.Луценка

Черкаської міської ради Черкаської області

Одним із завдань функціонування інформаційно-освітнього простору є розробка електронного навчального контенту для учнів, метою якого є створення інноваційних умов для забезпечення якісної підготовки учнів, надання їм можливості отримати знання із використанням інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі незалежно від форми, місця й часу навчання.

ІКТ-компетентний учитель у сучасних умовах має не тільки впроваджувати нові освітні технології та методи на основі використання інформаційних та телекомунікаційних систем, а й створювати власні електронні інформаційно-освітні ресурси навчального призначення. Найбільш доцільними й оптимальними у цьому аспекті є програмно-методичні комплекси навчального призначення з української літератури, що безпосередньо створені для забезпечення навчання з урахуванням вимог чинних програм, відповідають педагогічним принципам, забезпечують повний обсяг теоретичного та практичного матеріалу з певної теми й розраховані на використання учителем під час підготовки до уроку та на різних його етапах, для самостійного опанування матеріалу учнями, організації дистанційного навчання, дають можливість здобути знання через мережеве спілкування всіх учасників освітнього процесу.

Перевага таких засобів навчання порівняно з традиційними є видимою не тільки завдяки зручності у використанні засобів візуалізації (адже це, по суті, слайдова презентація з багатьма гіперпосиланнями на інші презентації, текстові документи, аудіо- та відеофайли тощо), а й наявності значного обсягу матеріалу з теми, оскільки залежно від типу й мети створення педагогічні програмні засоби з літератури повинні мати такі складові: текстовий інформаційний блок (конспекти уроків, міні-підручники, тексти творів), колекцію графічних зображень, колекцію аудіо- та відеоматеріалів, блок тренувальних вправ і практичних завдань (сюжетні ланцюжки тощо), контролюючий блок (тести, вікторини, літературні диктанти та ігри) та ін.

Розглянемо практичне застосування педагогічних програмних засобів (ППЗ) в інформаційно-освітньому середовищі, їх вплив на організацію дослідницької та творчої діяльності учнів на уроках української літератури й у позаурочній роботі на прикладі цифрового ресурсу з української літератури для учнів 7 класу «Олександр Гаврош. „Неймовірні пригоди Івана Сили”» (автори Голінько Ю.А. та Голінько О.М.).

Титульний слайд ППЗ «Олександр Гаврош. **„Неймовірні пригоди Івана Сили”.**

7 клас» (автори Голінько Ю.А., Голінько О.М.)

Пропонований до розгляду ресурс містить добірку статичних, динамічних та інтерактивних електронних навчальних матеріалів до вивчення повісті О.Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» і, зважаючи на новизну теми, максимально забезпечує навчальний процес наочними засобами, інформаційними, дидактичними та практичними матеріалами, що інтегруються в цілісний програмно-методичний комплекс навчального призначення.

Слайди ППЗ «Олександр Гаврош. „Неймовірні пригоди Івана Сили”. 7 клас»

Основні розділи ресурсу:

- конспекти чотирьох уроків з використанням ІКТ, розроблені відповідно до нової програми з української літератури;
- слайди з темою та епіграфом до кожного з уроків;
- слайдові презентації до уроків: «О. Гаврош. Сторінками життя та творчості», «Українські богатирі, що здивували світ», «Сторінками життя і слави Івана Фіртака»;
- інформаційні довідки «Консультація з теорії літератури», «Довідка про Кротона», «Кіноафіша»;
- відеофрагменти телевізійних сюжетів та художнього фільму «Іван Сила» (Київська кіностудія імені Довженка, реж. В. Андрієнко, 2013 р.);
- завдання для контролю й корекції знань: літературна гра «Так чи ні», вікторини «Упізнай героя», літературні диктанти, тестові завдання;
- список використаних джерел, інформація про авторів.

Усі матеріали електронного навчального контенту можуть бути використані на уроках української літератури та в позаурочній діяльності.

Слайд ППЗ «Олександр Гаврош. "Неймовірні пригоди Івана Сили". 7 клас»

Обов'язковим для такого електронного посібника є головне меню програми («Зміст»), що містить перелік розділів ресурсу. Для переходу до обраного користувачем розділу потрібно вибрати його назву, яка є гіперпосиланням на початковий слайд розділу.

Головне меню ППЗ «Олександр Гаврош. "Неймовірні пригоди Івана Сили". 7 клас»

ППЗ побудований за типовою структурою до кожного уроку: через гіперпосилання відкривається слайд із темою та епіграфом уроку; є конспект уроку, який користувач (учитель/учень) може роздрукувати, редагувати, спроектувати на екран; презентація є супроводом до уроку, ілюструє його й має гіперпосилання на додатки та відеофрагменти; засобами контролю й корекції знань, умінь і навичок є літературні ігри, диктанти, вікторини, що для зручності учителя й учнів розроблені у двох варіантах, відповіді до них вказані на наступних слайдах; завдання для контролю знань, умінь і навичок учнів та відповіді до них також дублюються в конспектах уроків.

Слайд ППЗ «Олександр Гаврош. "Неймовірні пригоди Івана Сили". 7 клас»

Окремо виконуються тестові завдання до уроку № 4: у залежності від правильності/неправильності відповіді кожен етап тестування супроводжується певним звуковим сигналом та виділенням кольором.

Слайд ППЗ «Олександр Гаврош. "Неймовірні пригоди Івана Сили". 7 клас»

Відеофайли можна переглянути і через сторінку «Зміст», і через посилання в слайдах презентацій. У слайдах презентацій до окремих уроків є гіперпосилання, вибір яких відкриває вікна, що містять текстові файли, зображення чи відеофрагменти, що доповнюють та уточнюють матеріал, а також гіперпосилання на web-ресурси (при доступі до мережі Інтернет).

Слайди ППЗ «Олександр Гаврош. "Неймовірні пригоди Івана Сили". 7 клас»

Завдяки такому ІТ-контенту навчально-пізнавальний процес може здійснюватися в темпі, що найбільше задовольняє учителя й учнів, тобто система навігації між блоками матеріалу надає можливість із будь-якого місця в ресурсі шляхом натискання клавіші «Esc» вийти на сторінку головного меню «Зміст», дозволяє контролювати час і раціонально його використовувати. Така побудова ресурсу допомагає учителю, на якого насамперед і розрахований електронний посібник, керувати процесом навчання, організувати навчальну діяльність, забезпечувати зворотній зв'язок з учнями, інтерактивність програмного засобу. Чітка структура ППЗ та зручність у використанні дають змогу використовувати цей мультимедійний навчальний ресурс широкому колу користувачів, у тому числі учням для самостійного опрацювання або дистанційного навчання.

Автор електронних посібників навчального призначення може варіювати їх зміст залежно від поставленої мети, однак базове наповнення таких освітніх ресурсів до уроків української літератури є типовим.

Головне меню ППЗ «Український світ Миколи Гоголя в оповіданні „Вечір проти Івана Купала”. 9 клас» (автор Голінько Ю.А.)

Головне меню ППЗ «Українська драматургія 1920-1930-х років ХХ століття. Микола Куліш. „Мина Мазайло”. 11 клас» (автори – творча група вчителів м.Черкаси, керівник – Голінько Ю.А.)

Звісно, ППЗ не може замінити щоденної роботи учителя з учнем, а є допоміжним сучасним засобом для учасників навчального процесу, інструментом освітньої діяльності, мультимедійним супроводом, що оптимізує час, дає широкий спектр матеріалу й візуалізації, навчає дітей мислити, порівнювати, аналізувати й систематизувати матеріал, сприяє формуванню предметних компетентностей й компетенцій учнів шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до окреслених програмою змістових ліній та міжпредметних зв'язків, розвиває творчі здібності й формує естетичні смаки, робить урок яскравим і динамічним на всіх його етапах.

Слайди ППЗ «Українська драматургія 1920-1930-х років ХХ століття. Микола Куліш. „Мина Мазайло”. 11 клас»

Незважаючи на те, що електронні посібники й засоби мають багато переваг порівняно з традиційними засобами навчання, учителю, використовуючи такі ресурси, слід пам'ятати, що навчальний матеріал з окремих тем може виявитися застарілим, не перевіреним фахівцями, недолугим щодо змісту й методики викладання. А розробникам електронного навчального контенту з української літератури особливу увагу необхідно приділити дотриманню прав інтелектуальної власності (це стосується аудіо- та відеофайлів, списку використаних джерел тощо), естетичному оформленню презентацій та створенню їх відповідно до вимог (шрифти, кольорова гама, змістове наповнення слайдів, кількість анімації, авторський дизайн та ін.), технічній складовій (програмному забезпеченню) ресурсу. Практика показує, що недоцільним в таких ППЗ є використання художніх фільмів і телепередач в повному обсязі, значно ефективнішим є показ окремих фрагментів відео для обговорення чи дослідження.

Слайд ППЗ «Український світ Миколи Гоголя в оповіданні „Вечір проти Івана Купала”. 9 клас» (автор Голінько Ю.А.)

Відтак, для впровадження в навчально-виховний процес варто обирати педагогічні програмні засоби навчання, рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Наприклад, схвалений грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист № 1/11–17396 від 13.11.2013) педагогічний програмний засіб «Українська драматургія 1920-1930-х років ХХ століття. Микола Куліш. „Мина Мазайло”. 11 клас», створений творчою групою вчителів м. Черкаси (Голінько Ю.А. – керівник, Білоус В.М., Голінько О.М., Гордієнко Л.В., Горпінч В.Г., Нестеренко Н.В., Рибалка С.М., Сіденко Л.А.). Цей електронний засіб навчального призначення, як і всі вищезгадані, розміщений у колекції цифрових ресурсів на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

Титульний слайд ППЗ «Українська драматургія 1920-1930-х років ХХ століття. Микола Куліш. „Мина Мазайло”. 11 клас»

Новий час вимагає інноваційних методик і технологій. Запити сьогодення й зацікавленість дітей ІК-технологіями потребують від сучасного педагога створення і впровадження в освітню практику електронного навчального контенту, що відповідає вимогам чинної програми з української літератури і є не тільки ефектним, а й ефективним, дидактично й методично вивіреном комплексним засобом навчання. Оскільки на теренах України в галузі української філології такий вид інновацій ще не набув значного поширення, важливо, щоб освітяни-новатори намагалися створювати власні програмні засоби навчального призначення, які б забезпечували високий рівень

засвоєння учнями матеріалу, відповідали психологічним закономірностям сприймання, активізували навчально-пізнавальну діяльність і сприяли формуванню в дітей інтересу до знань. У наш час інформаційно-комунікаційні технології стали простором буття людини, а отже, лише ІКТ-компетентні вчителі можуть допомогти своїм учням стати освіченими людьми інформаційного суспільства.

Література

1. Голінько Ю.А. Олександр Гаврош. «Неймовірні пригоди Івана Сили» [Електронний ресурс]/ Голінько Ю.А., Голінько О.М. – Режим доступу :<http://oipopp.ed-sp.net/node/13527>
2. Голінько Ю.А. Український світ Миколи Гоголя в оповіданні «Вечір проти Івана Купала» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oipopp.ed-sp.net/node/3923>
3. Голінько Ю.А. та ін. Українська драматургія 1920-1930-х років. Микола Куліш. «Мина Мазайло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oipopp.ed-sp.net/node/11905>

ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

*Ракута Валерій Михайлович, старший викладач кафедри інформатики та
інформаційно-комунікаційних технологій в освіті
Чернігівського ОІППО імені К.Д.Ушинського*

Побудова інформаційного суспільства в Україні є необхідною умовою її успішного розвитку, суб'єктності, конкурентоздатності на світовій арені, а отже, у кінцевому підсумку – самостійності та суверенітету. Визначальну роль у процесі побудови розвинутого інформаційного суспільства відіграє інформатизація галузі освіти як вищої, так і середньої.

На сучасному етапі розвитку шкільної математичної освіти одним з визначальних факторів, що впливають на підвищення її якості, є рівень професійної компетентності вчителів математики та умови, необхідні для її розвитку, а особливо розвитку інформатичних компетентностей педагогів.

Як зазначено у [1], "лавиноподібний потік даних та повідомлень у сучасному світі тісно пов'язаний із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. За даними аналітичної компанії Netcraft, кількість сайтів у всесвітній мережі Інтернет наближається до одного мільярду. Кожен з сайтів створювався з певною метою та має свою аудиторію користувачів. Тому на даний момент часу актуальною стає допомога користувачам Інтернету у пошуках об'єктивних даних, що потрібні для вирішення різного роду проблем як окремим користувачам, так і їх групам." Тому виникає потреба у створенні віртуальних середовищ для розвитку професійної компетентності педагогів. Це повною мірою стосується і вчителів математики.

У результаті аналізу наукових публікацій було з'ясовано, що методичним та педагогічним вимогам до інформаційних систем присвячені роботи В. Ю. Бикова, С. О. Семерікова, Д. А. Покришена та інших дослідників. Принципи створення та використання комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання, призначених для використання у процесі вивчення математики, розглядали у своїх роботах М. І. Жалдак, Ю. В. Горошко, С. А. Раков, Є. Ф. Вінниченко, В. М. Ракута та інші. Дослідженням проблем, пов'язаних з розробкою та розвитком інформаційних освітніх ресурсів, займались Ю. В. Горошко, О. М. Спірін, Ю. В. Триус, В. М. Франчук, Д. А. Покришень, В. М. Ракута, Є. С. Закревська, О. М. Корнієць. Головну увагу науковці зосереджували переважно на проблемах, які стосувались окремих веб-ресурсів. Питання, пов'язані зі

створенням та використанням систем освітніх Інтернет-ресурсів у сфері післядипломної педагогічної освіти, призначених для окремих категорій педагогічних працівників, майже не розглядалися.

Вивчивши та узагальнивши вітчизняний та зарубіжний досвід використання Інтернет-ресурсів у процесі розвитку професійної компетентності педагогічних працівників, проаналізувавши функціональні можливості використання сучасних веб-технологій з точки зору доцільності їх використання для створення оптимальних умов для розвитку професійних компетентностей вчителів математики, було з'ясовано, що існує ряд проблем, вирішення яких за допомогою одного веб-ресурсу є не завжди доцільним та достатньо ефективним. Зокрема, це питання, пов'язані з веб-підтримкою курсової перепідготовки вчителів математики, а особливо з розвитком їх фахових компетентностей у міжкурсовий період та дидактичним забезпечення цього процесу. Потребують вирішення проблеми, пов'язані з оперативним інформуванням педагогів, та організацією їх спілкування та обміну досвідом з приводу проблем, що виникають як у процесі викладання математики, так і у навчально-виховному процесі взагалі. Є питання щодо дидактичного та методичного забезпечення навчального процесу, пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій під час вивчення та викладання математики.

Для вирішення зазначених проблем було створено "Віртуальне середовище для розвитку професійної компетентності вчителів математики" у вигляді системи веб-ресурсів. Метою його створення є:

- забезпечення синергетичного ефекту від поєднання функціональних можливостей використання сайтів Google, блогів та спільнот у соціальній мережі;

- підвищення ефективності веб-підтримки діяльності, спрямованої на розвиток професійної майстерності вчителів математики;

- оптимізація процесу розвитку інформатичних компетентностей вчителів математики під час курсової перепідготовки та у міжкурсовий період;

- підвищення рівня наукового, дидактичного та методичного забезпечення процесу вивчення та викладання математики у загальноосвітніх навчальних закладах;

- утворення інтернет-спільнот педагогів, які дозволяють більш оперативно та якісно розв'язувати актуальні проблеми, що виникають як безпосередньо у процесі викладання математики, так і у навчально-виховному процесі ЗНЗ взагалі.

Веб-адреса: <https://sites.google.com/site/osvitiures/sistema-veb-resursiv/matem>.

Система веб-ресурсів складається з ресурсів, призначених для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів всіх категорій, та ресурсів, призначених для тих, хто вивчає та викладає математику.

Освітні ресурси Інтернету

Веб-адреса сайту: <https://sites.google.com/site/osvitiures>.

Сайт "Освітні ресурси Інтернету" було створено з метою допомоги педагогічним працівникам у використанні глобальної мережі Інтернет.

Головними завданнями, які вирішуються за допомогою даного сайту є:

- систематизація веб-ресурсів, пов'язаних з галуззю освіти;

- оптимізація навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- пошук, дослідження та популяризація нових веб-ресурсів, актуальних для розвитку системи освіти України (в першу чергу, загальної середньої);

- оптимізація використання ресурсів глобальної мережі Інтернет педагогічними працівниками різних категорій.

Аудиторією сайту є педагогічні працівники навчальних закладів та їх вихованці, а також всі, хто цікавиться галуззю освіти та її проблемами.

Інформатика та інформаційні технології в школі

Веб-адреса блогу: <http://iktvshkoli.blogspot.com>.

Блог створено з метою організації інформаційної підтримки та допомоги педагогічним працівникам у вирішенні проблем, що виникають у процесі впровадження та використання інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Головними завданнями використання даного блогу є:

- допомога у розвитку професійної ІКТ-компетентності педагогічних працівників як під час курсової перепідготовки, так і у міжкурсовий період;
- веб-підтримка дидактичного та методичного забезпечення процесу інформатизації шкільної освіти;
- оперативне інформування педагогічних працівників про інновації в галузі інформаційних технологій та можливості їх використання у навчальному процесі ЗНЗ.

Аудиторія блогу – це вчителі ЗНЗ, учні, студенти, викладачі педагогічних вищих навчальних закладів та всі ті, кого цікавить використання інформаційних технологій у шкільній освіті.

Людина, освіта, наука, суспільство

Веб-адреса блогу: <http://ludosvsus.blogspot.com>.

Головною метою створення блогу є розширення кругозору, інформування педагогів та інших зацікавлених осіб про останні досягнення, інновації, проблеми у сферах, пов'язаних з розвитком людини, освіти, науки та суспільства.

Тут і зараз. Практична психологія для всіх

Веб-адреса блогу: <http://prpsiholynavchz.blogspot.com>.

Мета створення блогу – забезпечення умов для розвитку компетентностей педагогів, пов'язаних з галуззю практичної психології.

Спільноти у Facebook

Спільноти у Facebook були створені з метою організації майданчиків для оперативного інформування, обміну досвідом, спілкування щодо проблем, пов'язаних з освітою та розвитком професійної компетентності педагогів.

Освітня Чернігівщина

Веб-адреса спільноти: <https://www.facebook.com/groups/1454700858170549>.

Інформатика та інформаційні технології в школі

Веб-адреса спільноти: <https://www.facebook.com/groups/533574416779175>.

Тут і зараз. Практична психологія для всіх

Веб-адреса спільноти: <https://www.facebook.com/groups/1266944629990352>.

ДЛЯ ТИХ, ХТО ВИВЧАЄ ТА ВИКЛАДАЄ МАТЕМАТИКУ

Інформаційні технології у шкільному курсі математики

Веб-адреса блогу: <http://matematikaikt.blogspot.com>.

Основною метою створення блогу є інформаційно-методична підтримка використання інформаційних технологій у процесі вивчення та викладання математики у ЗНЗ.

Серед завдань, що ставилися при створенні блогу, виділимо такі:

- пошук, аналіз та публікація даних, пов'язаних з використанням інформаційних технологій у процесі вивчення та викладання математики у школі;
- підтримка розвитку профільної професійної ІКТ-компетентності вчителів математики;
- допомога вчителям ЗОШ в організації методичного та дидактичного забезпечення навчального процесу.

Блог призначено, в першу чергу, для вчителів математики ЗНЗ, учнів середніх шкіл. Також буде корисним викладачам та студентам фізико-математичних факультетів педагогічних ВНЗ.

Центр GeoGebra "Інститут GeoGebra Чернігів, Україна"

Веб-адреса сайту: <https://sites.google.com/site/geogebrachernigiv>.

Основною метою використання сайту є інформаційна підтримка роботи центру "Інститут GeoGebra Чернігів, Україна", який створено та працює на базі Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.

Серед завдань, що вирішуються за допомогою сайту, головними є:

- інформування користувачів про центр "Інститут GeoGebra Чернігів, Україна" (мета створення, головні завдання, місце розташування, контакти);
- підтримка користувачів системи динамічної математики GeoGebra (СДМ GeoGebra);
- ознайомлення з новинами, пов'язаними з розвитком міжнародного проекту GeoGebra;
- надання інформації про умови сертифікації користувачів GeoGebra;
- добір та забезпечення доступу до публікацій, присвячених системі динамічної математики GeoGebra та методиці її використання;
- інформування про проекти, що реалізуються на базі центру "Інститут GeoGebra Чернігів, Україна".

Сайт призначено головним чином для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, студентів та викладачів вищих навчальних закладів, що використовують у своїй роботі програму GeoGebra.

Бібліотека комп'ютерних моделей

Веб-адреса сайту: <https://sites.google.com/site/biblkompmmod>.

Головною метою створення сайту є веб-підтримка використання комп'ютерних моделей (КМ), створених за допомогою СДМ GeoGebra, у процесі вивчення математики.

Основні завдання:

- систематизація КМ відповідно до вимог навчальних програм з математики;
- оптимізація використання комп'ютерних моделей у процесі вивчення математики та інших предметів;
- залучення вчителів та учнів до процесу створення моделей;
- розвиток творчих здібностей дітей;
- формування в учнів умінь та навичок дослідницької діяльності.

Аудиторія сайту: вчителі математики, учні ЗНЗ, студенти та викладачі фізико-математичних факультетів педагогічних вузів. Отримати більше інформації про бібліотеку можна скориставшись джерелом [2].

Спільноти у Facebook

Спільноти у Facebook були створені з метою організації майданчиків для оперативного інформування, обміну досвідом, спілкування щодо проблем, пов'язаних з вивченням та викладанням математики у загальноосвітніх навчальних закладах та розвитком професійної компетентності вчителів математики.

ІКТ у шкільному курсі математики

Веб-адреса спільноти: <https://www.facebook.com/groups/719123194792298>.

Математика в школі онлайн

Веб-адреса спільноти: <https://www.facebook.com/groups/484512841688371>.

Підводячи підсумки, зазначимо, що "Віртуальне середовище для розвитку професійної компетентності вчителів математики" працює у режимі перманентного поповнення, розвитку та вдосконалення, що є природнім, зважаючи на специфіку як інформаційних технологій взагалі, так і їх використання у процесі вивчення та викладання математики у загальноосвітніх навчальних закладах зокрема. Наприклад, до "Бібліотеки комп'ютерних моделей" планується додати модуль, присвячений дистанційній підготовці вчителів математики (та інших користувачів) до використання системи динамічної математики GeoGebra у навчальному процесі.

Література

1. Закревська Є. С. Система веб-ресурсів, як засіб підвищення ефективності роботи інституту післядипломної педагогічної освіти /Закревська Є. С., Корнієць О. М., Покришень Д. ., Ракута В. М. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах, 2015 №1 с. 18-24.
2. Ракута В. М. Бібліотека комп'ютерних моделей, як необхідна складова сучасного навчального середовища. / В. М. Ракута // Наукові записки. – Випуск 98. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2011. – С. 246-249.

РОЗДІЛ 6. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НОВА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*Василенко Надія Володимирівна, доктор педагогічних наук,
професор кафедри управління та адміністрування
Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти»*

Вступ. Сучасна економіка, яка характеризується динамічністю, масштабністю та багатовекторністю змін, визначається як економіка знань, в якій людський капітал стає основним виробничим ресурсом. Вимоги, які зараз висуваються до підготовки молодих і вже досвідчених фахівців, мають спільну особливість – бажання та здатність до постійного самонавчання та саморозвитку, саме тому такий підхід потребує навчання упродовж усього життя. Піклування про себе є і привілеєм, і обов'язком людини, що, з одного боку, забезпечує свободу, а з іншого – примушує всіх людей навчатися та вдосконалюватися, що зумовлено, по-перше, потребами публічного суспільства, а по-друге, потребами самого фахівця.

Постановка проблеми. Публічне управління в Україні проходить етап свого становлення. Публічне управління (англ. – public management) – це діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, регіонального врядування, органів місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики в найрізноманітніших сферах суспільного життя. Сучасна система загальної, середньої спеціальної і вищої освіти України вимушена вирішувати такі завдання, про які кілька років тому багато учених-педагогів і практиків серйозно не замислювалися. Йдеться про необхідність формування у школярів і студентів мотивів, потреб, інтересу отримати освіту високої професійної компетентності, адаптаційних умінь для успішної професійної діяльності.

Підготовка фахівця нового типу, що має високу професійну майстерність, передову технологію, культуру, гнучке мислення неможлива без цілісного освітнього простору. У зв'язку з об'єктивними потребами соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни стала очевидною необхідність створення таких педагогічних систем, які забезпечили б єдність, взаємозв'язок загального, середнього і вищого етапів формування

майбутнього фахівця. В особливій мірі це актуально для підготовки фахівців з публічного управління, зокрема кваліфікації керівника організації в умовах неперервної освіти.

Поняття неперервної освіти передбачає створення єдиної цілісної системи, що забезпечує можливості для задоволення освітніх запитів кожної особи. Нині деякими дослідниками зроблені практичні кроки до створення структур, моделей, що реалізують ідеї неперервної освіти.

Структура неперервної освіти в Україні освіти включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту (ст. 29 Закону «Про вищу освіту»). В той же час, залишаються неопрацьованими питання, зокрема, забезпечення наступності освітніх структур, змісту, форм і способів здійснення неперервного навчання на різних етапах єдиного освітнього простору «дошкільний навчальний заклад – школа, школа – коледж, коледж – ВНЗ, ВНЗ – магістратура, магістратура – аспірантура». Звідси виникає проблема пошуку і діяльнісного забезпечення механізмів розвитку такої системи освіти, основною метою якої є, з'ясування особливостей самого процесу навчання людини в різні періоди життя, його мотивація, розвиток інтересів і потреб фахівців різних галузей знань. Це дозволить правильно намітити шляхи формування і зміцнення професійного інтересу при навчанні в школі, коледжі і ВНЗ, від чого багато в чому залежить подальша професійна діяльність, соціалізація особистості. Правильне професійне самовизначення, інтерес у рамках нової моделі неперервної освіти - критерії оцінки якості підготовки фахівців різних галузей освіти в Україні.

Враховуючи актуальність, соціальну значущість забезпечення якості національної освіти в Україні і пов'язану з цим проблему розвитку неперервної освіти фахівців з публічного управління, темою інноваційної розробки обрано: «Нова модель підготовки фахівців в системі неперервної освіти України».

Об'єкт дослідження: неперервна освіта фахівців з публічного управління

Предмет дослідження: модель підготовки фахівців в системі неперервної освіти

Мета статті. Визначити сутнісні особливості нових моделей навчання, окреслити доцільність їх активного використання у навчанні фахівців з публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам неперервної освіти присвячені праці С. Архангельського, А. Владиславлева, В. Зінченка, В. Кременя, Ю. Кулюткіна, В. Онушкіна, А. Асмолова, І. Бестужева-Лади, С. Вершловського, В. Серікова, В. Сластьоніна, В. Шадрікова, В. Шукшуноватої та ін. Дослідженням проблем підвищення рівня професійної кваліфікації фахівців, зокрема, аспектів методологічних основ неперервної професійної освіти, а також порівняльним аналізом ступеневої освіти в Україні та за кордоном займалися такі науковці як С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Козаков, В. Кремінь, Н. Ничкало, В. Олійник, Т. Кошманова, Л. Пуховська, М. Лещенко та ін.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної психолого-педагогічної літератури засвідчив, що існують невирішені раніше частини загальної проблеми. Проте досі у вітчизняній науці недостатньо дослідженим залишається питання про співвіднесення поняття “неперервна освіта” та “публічне управління” та особливостям щодо їх реалізації. Сутність публічного управління наведені у публікаціях С. Хамініна, В. Дорофійенка, Ю. Кіндзерського та О. Костусева. Це свідчить про зростання значущості аналізу публічного управління в умовах становлення країни за європейськими стандартами, тому вони потребують більш детального розгляду.

Виклад основного матеріалу. Нова модель публічного управління набула значного поширення в Україні та за кордоном. Зарубіжні вчені приділяють багато уваги змісту та особливостям публічного управління. Звернення до історії надало можливість визначити провідні моделі публічного управління та публічного адміністрування. Модель ідеальної бюрократії, яку запропонував Макс Вебер, зазнала великої критики вже в другій половині ХХ ст. Використання цієї моделі на практиці показало, що лише завдяки

чіткій управлінській ієрархії та дотриманню жорстких правил не можна очікувати значного підвищення ефективності управління. На подальший розвиток науки управління значно вплинула поведінкова теорія менеджменту, яка приділила велику увагу значенню людського фактора в управлінні, яка вказує на те, що підвищити дієвість управління можна шляхом підвищення ефективності використання людських ресурсів [3, с.17].

Так, у неперервній освіті модель публічного адміністрування (“бюрократична модель”) трансформувалася у модель публічного управління (“ринкова модель”): акценти змістилися з виконання роботи згідно з інструкціями та чіткими правилами на роботу, що спрямована на надання якісних публічних послуг та досягнення ефективних результатів. Незважаючи на те, що управління у приватній та публічній сферах почало здійснюватися однаково, публічне управління має свої особливості.

Головна мета будь-якого управлінця у публічній чи у приватній сфері – з мінімальними витратами ресурсів, часу і зусиль досягнути максимальної ефективності, дієвості і результативності. Публічний управлінець намагається найбільш раціонально використати наявну інфраструктуру для надання публічних благ та задоволення суспільного інтересу.

Класична теорія менеджменту у державному секторі реалізувалася на практиці через модель публічного адміністрування (англ. – public administration), неокласична теорія менеджменту – через модель публічного управління (англ. – public management), сучасна теорія менеджменту – через модель нового публічного управління (англ. – new public management). Термін “публічне управління” (англ. public management), який замінив термін “публічне адміністрування” (англ. public administration), вперше використовує англійський державний службовець Десмонд Кілінг у 1972 р. [2, с. 15]. “Публічне управління – це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики” [2, с. 15] (визначення Кілінга).

Поява нової форми управління у публічній сфері була спричинена потребою модернізувати організаційні структури і процедури, які вони використовують для того, щоб усі інституції публічної сфери працювали краще. Публічне управління стосується ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій. Щодо терміна “публічне управління”, то Програма розвитку ООН послуговується визначенням, запропонованим американським ученим Джеєм М.Шавріцом у Міжнародній енциклопедії державної політики та адміністрування: “Публічне управління – це галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності” [6].

Крістофер Поллітт, професор з публічного управління Лювєнського католицького університету, стверджує, що термін “публічне управління” може вживатися у щонайменше трьох основних значеннях: діяльність державних службовців і політиків (1), структури і процедури органів державної влади (2), системне вивчення чи то діяльності, чи то структур та процедур (3) [4, с. 12-13]. Публічне управління включає, зокрема, ту діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування і передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки та реалізації державної політики в соціальному управлінні. При навчанні студентів педагогічних ВНЗ, управління розглядається в додатку до освітніх систем: школам, дошкільним закладам, центрам додаткової освіти тощо.

Важко не погодитися з вітчизняними науковцями, що конституювання інтегрованої системи публічного управління відбувається в нас у складних умовах адміністративно-політичного реформування, обумовленого низкою факторів. По-перше, це суттєва втрата кадрового потенціалу державної служби через об’єктивні (віковий ценз) та суб’єктивні (політична лояльність) чинники, при цьому виникає проблема наступності в управлінні практично на всіх рівнях. По-друге, зменшення компетентності та моральних якостей

державних службовців. По-третє, збереження корупційних проявів на державній службі, втрата мотивації. По-четверте, формування управлінської системи, що має тенденції до автономізації в суспільстві, нав'язуванні суспільству стереотипів управління за допомогою адміністративного ресурсу, мінімізації суспільного контролю за діяльністю органів влади. По-п'яте, політична та адміністративна реформи, що відбуваються із середини 90-х рр. ХХ ст., не розв'язали проблему адаптації бюрократії до демократичних перетворень, що знайшло свій прояв у відсутності комплексу стратегічних національних пріоритетів, заявлених інститутами влади в Україні [2, с.70].

Виходячи з рекомендацій більшості словників та визначень теоретиків у сфері управління можемо стверджувати, що українським відповідником англійського терміна *public management* буде “публічне управління”. Галузь науки управління та адміністрування, запроваджена в Україні Постановою Кабінету Міністрів України “ Про затвердження Ліцензійних умов впровадження освітньої діяльності закладами освіти ” № 1187 від 30 грудня 2015 р. Інтегрований підхід до управління, який використовується сучасною теорією менеджменту, розглядає “організацію як відкриту систему, яка постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем, до якого має пристосуватися” [5]. Сьогодні, розробляючи найкращу модель управління, необхідно враховувати всі елементи внутрішнього та зовнішнього середовища організації. Один із сучасних дослідників публічного управління Гірт Букерт наголошує на тому, що “публічне управління не є якимось нейтральним, технічним процесом, натомість є діяльністю, яка тісно пов'язана з політикою, законом та громадянським суспільством” [1, с.26]. Це надало можливість впровадити неперервну освітню систему, яка актуалізувала проблему узгодження по вертикалі і горизонталі технологій і навчального змісту при переході від однієї освітньої програми до іншої (від дошкільної до вищої), в зв'язку з чим, в програмі розвитку освіти в якості одного з основних напрямків в Україні виділено збереження єдиного освітнього простору. Це можна забезпечити виділенням схожих компонентів, ідей в порівнюваних теоріях і синтезом цих ідей на основі використання системоутворюючого освітнього вектора. Вирішення цього завдання без неперервного освітнього простору неможливе в рамках існуючої структури освіти і в особливій мірі – при підготовці професійних фахівців з публічного управління.

Треба відзначити, що проектування неперервної освіти при підготовці фахівців, зокрема і фахівців з публічного управління, неможливо без введення профільного навчання на старшій ступені загальної освіти, спрямованої на індивідуалізацію та соціалізацію навчання з урахуванням реальних запитів ринку праці, відпрацювання гнучкої системи профілів, моделей організації інтеграції старшої школи з установами професійної освіти.

Особливо складним завданням неперервної освіти в умовах підвищеного бажання випускників вступити до ВНЗ, є проблема проектування (місце, принципи, структура, зміст, педагогічні технології та ін.) профільного навчання в рамках неперервної освіти, побудови інтеграційних курсів навчання для гуманітарних, технологічних, соціально економічних, фізико-математичних та інших профілів. Відповіді слід шукати, перш за все, в теоретичних дослідженнях, присвячених проблемі диференціації навчання, а також у формуючій практиці профілізації.

Результати досліджень цих напрямів дають можливість порівняно точно, виразно і достовірно виділити типову структуру, а також елементи системи неперервної освіти. Можна стверджувати про існування єдиного механізму принципового, функціонального зв'язку між її окремими компонентами і таким механізмом, який є особистісно-орієнтований процес навчання, що розвиває і формує здібності особистості до самовизначення і самореалізації в публічній діяльності. Це дозволяє спланувати загальну логічну нову модель побудови неперервної освіти за схемою «дошкільний навчальний заклад – школа – коледж – ВНЗ», з включенням етапу допрофільного і профільного навчання та позначити основні структурні компоненти цієї моделі: цільові пріоритетні

вимоги до сучасної інноваційної системи освіти – формування особистості, яка самовизначається і само реалізується і, отже, само розвивається в діяльності; понятійний апарат, єдиний для побудови моделі системи неперервної освіти як окремих випадків діяльностей освітньої системи; виділення системи принципів побудови профільної неперервної освіти і проектування на їх основі змісту, побудови технологічного забезпечення, що відповідає вимогам неперервного індивідуалізованого навчання; визначення системи об'єктивних критеріїв і показників ефективності підготовки фахівців з публічного управління в системі «школа – коледж – ВНЗ».

Зіставлення зазначених параметрів неперервної підготовки фахівців з публічного управління до вимог індивідуалізованого особистісно орієнтованого освітнього процесу, дозволило висунути таку гіпотезу: неперервна підготовка фахівців з публічного управління буде ефективною (стійкий інтерес до професії, правильне самовизначення, професійна компетентність, адаптаційна стійкість), якщо будуть забезпечені адекватність цілей освіти особистісним особливостям суб'єктів освіти; єдність загальних цілей для кожного етапу і відмінність у приватних, локальних, в елементах інших систем освіти; відповідність показників ефективності, методів контролю цілям і вимогам освіти, відповідність засобів та методів навчання – змісту; єдність загальної діяльностей структури для всіх можливих профілів, спеціальностей і відповідність такої структури технології освітнього процесу; відповідність технології навчання принципам діяльності: неперервності, індивідуальності навчання, варіативності, творчості; можливість самовизначення особистості в процесі неперервної освіти.

Дослідження побудовано на основі фундаментальних положень теорії організації публічного управління в педагогічній діяльності: розвиток систем публічного управління, пізнання, розвиток особистості в процесі навчальної діяльності.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз науково-педагогічної, методичної нормативної літератури з проблеми дослідження; аналіз практичного досвіду педагогічної роботи, в тому числі і свого власного публічного управління; педагогічне проектування та моделювання; педагогічний, констатуючий, формуючий експерименти; бесіди, експериментальне викладання, анкетування, тестування, спостереження, самооцінки; експертна оцінка освітньо-професійної програми з підготовки фахівців публічного управління; статистичні методи обробки результатів.

Організація та етапи дослідження. Аналітичний, пошуково-емпіричний етап (2009-2010рр.). Здійснювався аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, публікацій з проблеми системи неперервної освіти, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду роботи профільних загальноосвітніх, середніх і вищих професійних освітніх закладів. Результати аналізу послужили базою для визначення вихідних позицій дослідження, формування методології, понятійного апарату, гіпотези, завдань і методів дослідження.

Основний ретроспективно-теоретичний, формуючий етап (2011-20013 рр.). Відібрано методологічні позиції, положення, виявлені основні педагогічні умови, принципи структурування і показники ефективності неперервної освіти в системі підготовки кадрів, здійснений відбір педагогічних технологій. На цьому етапі здійснювалася також апробація підходів, програмних, навчально-методичних матеріалів в процесі дослідно-експериментальної роботи підготовки здобувачів різних рівнів вищої освіти.

Завершальний узагальнюючий етап (2014-2016 рр.). Виконано систематизацію та інтерпретацію отриманих матеріалів, узагальнено теоретичні та оброблені практичні результати дослідження, оформлені ліцензійні справи підготовки здобувачів початкового та першого рівня вищої освіти за спеціальністю 074 Публічне управління та адміністрування.

На всіх етапах досліджень використовувалась наступна експериментальна база: навчальні заклади Вінницької міської ради №10, №26, №29; гуманітарний коледж м. Київ;

Тиврівський та Стрижівський ліцеї Вінницької обласної ради; КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» та Кіровоградський ПОПП імені В.Сухомлинського; ЗНЗ I-III ст. та Р(М) МК Вінницької області.

Наукова новизна дослідження. Визначено параметри, умови функціонування, систему цілей неперервної освіти, що включають в себе формування інтересу до професій публічного управління та адміністрування, реалізацію ефективного професійного самовизначення, формування професійної компетентності, адаптаційних умінь, підготовку до навчання в коледжі і ВНЗ обраного профілю. Визначено відбір змісту при розробці моделей неперервного навчання на основі використання принципів: науковості, наступності, диференціації, системності та систематичності, фундаментальності та інформаційної ємності, соціальної ефективності. Здійснено відбір оптимальних педагогічних технологій.

Теоретична значимість дослідження. Розроблена модель неперервної освіти з підготовки фахівців з публічного управління може бути використана для вирішення аналогічних завдань в інших галузях освіти. Зокрема, подібним чином можна підійти до вирішення актуального завдання побудови теорії і практики ряду галузей гуманітарної професійної освіти, в якій кількість теоретичних підходів ще, більший, ніж у досліджених галузях.

Визначено сукупність факторів забезпечення наступності і уточнено уявлення про соціально-педагогічні умови реалізації наступності в системі неперервної освіти. Виділено змістовні модулі для профільного і професійного етапів неперервної освіти: зміст гуманітарного профілю, напряму підготовки фахівців з публічного управління в умовах навчання в КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти». Структура цих модулів може служити основою для побудови неперервного освітнього процесу в інших аналогічних ВНЗ.

Практичне значення одержаних результатів. Дана характеристика соціально-педагогічних, організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних і педагогічних проблем, які актуалізували реалізацію ідеї неперервної освіти. Розроблено, апробовано та впроваджено в практику: профільний інтегрований навчальний план, програми для учнів (8-9) і (10-11) класів з гуманітарного, екологічного та технологічного профілей з програмою молодшого бакалавра, бакалавра в умовах неперервної освіти. В якості особливих структурних одиниць - програми курсів за вибором для гуманітарного профілю: «Історія публічного управління», «Екологічні основи природокористування», «Цінності професійної кар'єри», «Світова економіка», «Вступ до професії», «Друга іноземна мова»; спецкурси, орієнтовані на різнобічну підготовку фахівців: «Етика і психологія сімейного життя», «Риторика», «Культура мови», «Релігії світу», «Логіка» та ін. Розроблено показники ефективності неперервної освіти, які можуть бути використані з метою вдосконалення практики роботи загальноосвітніх навчальних закладів – коледжів – ВНЗ, що реалізують гуманітарні, технологічні, соціально-економічні, фізико-математичні та інші профілі.

Висновки. Впровадження нової моделі підготовки фахівців в умовах неперервного навчання «дошкільний навчальний заклад – школа – коледж – ВНЗ» надає можливість формувати інтерес до публічних професій і спрямовувати процес до самовизначення. При цьому реалізуються: когнітивна, цільова, координуюча, оцінна, спонукальна функції і дотримується система дидактичних умов. Повинна бути спроектована єдина наскрізна освітньо-професійна профільна програма, пов'язана наступністю і підпорядкована принципу професійної спрямованості для середньої та вищої освіти.

Необхідною і достатньою умовою побудови системи неперервної освіти з підготовки фахівців з публічного управління є інваріантність і наступність на рівні цілей, навчального змісту, технології, засобів навчання. Це реалізується на практиці через забезпечення системи наступними умовами: мета освіти відповідає індивідуальним особливостям особисті, особистісним цінностям кожного учня та студента змістом,

методами, засобами контролю, інваріантністю структури публічної діяльності, яка визначається технологією навчання.

Технологія навчання має структуру: етап самовизначення в навчальній діяльності; етап актуалізації знань; етап постановки проблеми; етап «відкриття» нового знання; етап вербального закріплення нового знання; етап самостійної роботи з елементами самоперевірки; етап повторення з включенням нового знання в систему знань; етап рефлексії навчальної діяльності. Для успішної реалізації такої структури необхідне застосування і виконання певної системи принципів: забезпечення умов для самовизначення особистості; варіативність; неперервність; забезпечення цілісного уявлення про навчальні завдання; принципи креативності та творчості.

Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що зміст, який вкладається у термін “державне управління”, є наближеним до змісту, що вкладається у зміст нової моделі підготовки фахівців з публічного управління в умовах неперервного навчання. Публічне управління стає невід’ємною частиною управління освітньої системи, оскільки сприяє посиленню конкуренції, зниженню рівня безробіття і залученню соціальних і економічних нововведень для розвитку суспільства. Головними цілями публічного управління є формування активної громадянської позиції особистості та конкурентоздатності її на ринку праці.

Література

1. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker & Humblot, 2002.
2. Keeling D. Management in Government / D. Keeling (1972), London: Allen & Unwin.
3. Mary P. Follett. Creating Democracy, Transforming Management, Tonn, Joan C., New Haven: Yale University Press, 2003. 366 p.
4. Pollitt C. Public Management Reform: A Comparative Analysis / C. Pollitt, G. Bouckaert. – Oxford : University Press, 2004. – 240 p.
5. Rensis Likert, Management System Theory. – Режим доступу : <http://www.learnmanagement2.com/likert.htm>
6. Глосарій Програми розвитку ООН. – Режим доступу : <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary/>

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ «ВІРТУАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»

*Заяц Юлія Володимирівна, заступник директора з навчально-виховної роботи
Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Синельниківської
міської ради Дніпропетровської області*

Активізація педагогічної діяльності вчителів направлена на якісно новий рівень професійної кваліфікації та компетентності педагога в умовах єдиного інформаційного простору школи.

Актуальність і перспективність ідеї проекту:

Відомий дидакт І.Я. Лернер висловив оригінальну думку: «Творчості можна вчити, дотримуючись трьох умов: навчання інтелектуальних операцій; навчання процедур творчої діяльності; формування ціннісного ставлення до творчості...». На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу й суспільних відносин базисом технологій, що відповідають таким вимогам, є засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Одне з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства – навчити учнів та вчителів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій

забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, сприяє розв'язанню проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та організаційні форми навчання. Саме тому на сучасному етапі модернізації системи освіти й виховання в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності вчителів в умовах єдиного інформаційного простору.

Якість навчально-виховного процесу, його результати певною мірою залежать від учителя, його теоретичної підготовки, педагогічної та методичної майстерності. А в цьому йому допомагає шкільний методичний кабінет, метою роботи якого є підвищення професійної компетентності вчителя, що, в свою чергу, спонукає кожного з них до роботи над вдосконаленням свого фахового рівня; сприяє взаємному збагаченню членів педагогічного колективу творчими знахідками, новими прогресивними і досконалими методами і засобами навчання; постійно вдосконалює навички самостійної роботи вчителя, надає йому кваліфікаційної допомоги у підвищенні результативності його педагогічної діяльності, дає можливість молодому вчителю вчитися педагогічній майстерності у старших і більш досвідчених колег; забезпечує підтримання у педагогічному колективі духу творчості, прагнення до пошуку.

У процесі методичної роботи здійснюється пошук шляхів покращення якості освіти, що обумовлює необхідність дослідження професійного розвитку вчителя в умовах інформатизації освіти, використання інформаційно-комунікаційних технологій. Тому і виникла ідея створити проект «*Віртуальний методичний кабінет*». Перспективність та інноваційність проекту полягає у використанні комп'ютерних технологій та єдиного інформаційного простору в роботі шкільного методичного кабінету, які мають працювати на підвищення професійної компетенції вчителів.

Мета проекту:

- розробка електронного ресурсу для організації роботи шкільного методичного кабінету через мережу Інтернет;
- ознайомлення педагогічних працівників з основними напрямками роботи шкільного методичного кабінету, його розділами, формами та структурою.
- формування мережевого спілкування шкільних методичних об'єднань та творчої лабораторії;
- полегшення доступу членів педагогічного колективу до інформаційних ресурсів, які повсякденно використовуються у навчально-виховному процесі: нормативним документам, методичним матеріалам, інформаціям, що супроводжують освітній процес;
- надання реальної, дієвої допомоги педагогічним працівникам закладу у розвитку їхньої професійної майстерності, комп'ютерної грамотності;
- активізація творчого потенціалу вчителів школи через запровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання;
- організація спілкування педагогів через чати, форуми, вебінари;
- систематизація науково - методичних матеріалів, застосування кращих у навчально-виховному процесі, обмін досвідом, формування банку передового педагогічного досвіду вчителів школи, створення єдиного інформаційно-методичного простору;
- підвищення ефективності методичної роботи та професійної компетентності педагогів закладу.

Завдання проекту:

- створити електронний методичний кабінет – інформаційно-освітнє середовище, що моделює зміст професійної діяльності, забезпечує мережеве партнерство з питань науково-методичної роботи, **дасть можливість:**

- разом створити ефективний науково-методичний ресурс;
- отримати індивідуальну консультацію через електронну приймальню;
- взяти активну участь у віртуальних науково-методичних заходах, форумах, вебінарах;
- вибудувати особисту траєкторію професійного зростання;
- значно зменшити час пошуку необхідної інформації;
- сприятиме підвищенню професійної компетенції вчителів в умовах єдиного інформаційного простору школи.

Науково-теоретична база проекту:

Питанню професійної компетентності вчителя та розвиток його педагогічної майстерності у педагогічній літературі присвячені праці багатьох науковців (А. Маркова, С. Макаров, О. Гнатишина, К.Рєпніна, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, Є. Сахарчук, Л. Мітіна, Е. Рогов, В. Сєриков, В.Синенко та ін.) Аналіз цих праць свідчить, що важливе місце у педагогічній діяльності вчителя займає формування його професійної компетентності, яка передбачає вільне володіння своїм предметом, усвідомлення своєї ролі у навчанні та вихованні учнів, володіння професійно-педагогічними якостями. Всебічно висвітлені проблеми професійної компетентності за умов інформаційного суспільства в працях Г.Єльнікової, Л. Калініної, В.Семиченко та ін. Досліджували підвищення професійної компетентності вчителя у системі внутрішньошкільної методичної роботи Н. Зверєва, С. Бережна, М. Гончар. Проте проблема підвищення професійної компетентності вчителя потребує подальшого дослідження та узагальнення в умовах єдиного інформаційного освітнього простору.

Теоретична значимість проекту:

У результаті впровадження даного проекту в організації методичної роботи планується розширити єдиний інформаційний простір навчального закладу, підвищити фаховий рівень вчителів школи, що сприятиме підвищенню якості знань учнів.

Практичне значимість проекту:

Педагогічні ресурси Інтернет різнопланові та різноманітні. Інтернет - це економія часу й коштів, місця на робочому столі і книжковій полиці та можливість завжди бути в курсі педагогічних новин, наукових досягнень, кращого досвіду. Віртуальний інформаційно-методичний кабінет у навчальному закладі – це новий формат взаємодії з педагогами. Новий інструмент освітнього менеджменту. Доступ до електронного сховища потрібних матеріалів у будь-який час забезпечує якісно новий рівень підготовки до занять. Електронна форма обміну та накопичення навчальних матеріалів займає домінуючу позицію.

Очікувані результати:

- створення віртуального методичного кабінету;
- залучення членів педагогічного колективу до професійного інтернет-спілкування;
- використання єдиного інформаційного простору для підвищення професійної компетенції вчителів;
- надання можливості реалізувати творчі здібності, поширити власний досвід, познайомитися з досвідом роботи інших педагогів.

Шляхи реалізації проекту:

- впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в роботі методичного кабінету закладу;
- вивчення рівня комп'ютерної грамотності вчителів школи та створення сприятливих умов для проходження педагогічними працівниками курсів з інформаційних технологій;
- впровадження в практику роботи кожного педагогічного працівника школи інформаційно-комунікаційних технологій.

Координатор проекту: Заяц Ю.В., заступник директора з навчально-виховної роботи.

Учасники проекту: Адміністрація школи, вчителі, учні школи, батьки.

Консультанти: Працівники міського відділу освіти та ДОШПО.

Термін реалізації: 2014-2016 рр.

Інформаційно-педагогічна модель проекту:

Сучасний розвиток науки неможливий без інформаційної культури особистості. Саме інформаційна культура виступає як предмет, приладдя та результат соціальної активності кожної людини. Вона відображає характер і рівень інформаційної взаємодії в суспільстві, тобто рівень розвитку інформаційних технологій, що пов'язаний із перетворенням інформації. Для вчителя інформаційна культура сьогодні – це вміння працювати із прикладним програмним забезпеченням, це глибоке проникнення в суть процесів опрацювання інформації, це основа формування ІКТ-компетентності. Вплив особистості вчителя на формування життєвої компетентності учнів особливий. Тому учитель повинен ефективно працювати, професійно вдосконалюватися та творчо зростати, адже педагог не тільки той, хто все життя вчить, а й той, хто все життя вчиться, або за словами К.Ушинського: «Учитель живе доти, доки вчиться».

Основна стратегія організації діяльності закладу полягає в тому, що кожен вчитель працює продуктивно, творчо, використовуючи традиційні та інноваційні підходи до навчально-виховного процесу, створюючи власні комплекси методичних прийомів, які стають індивідуальним стилем викладання. Освіченість, здатність змінюватися, самовдосконалюватися, а також і професіоналізм значною мірою залежить від якісної, плідної методичної роботи в закладі. Саме під час проведення різноманітних методичних заходів відбувається ознайомлення з новими інструктивними документами, новітніми методиками, технологіями, програмами та підручниками. Враховуючи те, що вчитель мусить постійно вчитися, поповнювати й поновлювати свої знання методики, на методичних заходах обов'язково заслуховуються питання теоретичної підготовки з актуальних проблем навчання та виховання.

Виходячи із сучасних вимог можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності вчителів школи:

- організація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці;
- дослідницька діяльність;
- інноваційна діяльність;
- участь у професійних конкурсах, виставках;
- використання ІКТ.

На засіданні методичної ради розроблено структуру інформаційного середовища закладу, схему використання вчителем можливостей ІКТ, структуру Віртуального методичного кабінету, модель професійного зростання вчителя, етапи та план реалізації проекту.

За останні роки у нашому навчальному закладі значно зросла роль інформаційних технологій в навчально-виховному процесі. При цьому комп'ютер використовується на уроці не тільки як наочність (для перегляду навчальних матеріалів), але й для дослідницької, пошукової роботи, створення мультимедійних презентацій, навчальних проєктів, а також створює реальні можливості побудови відкритої системи безперервної освіти і оптимальний доступ до необхідної інформації. Вчителі закладу пройшли відповідні курси з ІКТ на базі ДОШПО.

Збільшення можливості доступу до інформаційних ресурсів для широкого використання пов'язане з перенесенням важливих інформаційних ресурсів на електронні носії, зокрема, розміщення їх у всесвітній мережі Інтернет, який підключено у двох комп'ютерних класах, бібліотеці, методичному кабінеті і використовується вчителями постійно. Він є одним із засобів масової інформації, що відрізняється від інших засобів

тим, що має переваги:

- відсутність територіальних обмежень;

- високий рівень представлення інформації, включаючи текстове, графічне, звукове і відео зображення;
- інтерактивність, що дозволяє легко налагодити канал зворотного зв'язку.

В Інтернеті є сайти з електронними енциклопедіями, довідниками, інтерактивними словниками та автоматичними перекладачами. Завдяки цим інформаційним ресурсам учителі та учні швидко отримують точні дані з найрізноманітніших питань.

Інтернет з його можливостями спілкування, електронною поштою (всі вчителі школи мають свої електронні скриньки), участь в чатах, форумах, тематичних відео конференціях, семінарах, вебінарах сприяють віртуальному об'єднанню груп людей за потребами та інтересами.

Професійний розвиток педагогів школи, спрямований на оволодіння технологій Веб 2.0 і їх використання як освітнього середовища, є базою знань, яка постійно розвивається й удосконалюється, а також сприяє підвищенню професійного рівня вчителя.

Вчителі школи, які володіють інформаційними та комп'ютерними компетенціями, мають можливість не тільки вдосконалювати та розвивати свої професійні компетенції шляхом використання інформаційних ресурсів педагогічних сайтів мережі Інтернета, а й створювати їх. («Класна оцінка», браузер «Google», платформа «ДОППО»). У своїх блогах та на сайтах педагоги закладу розміщують свої творчі напрацювання, діляться проблемами з іншими вчителями, обмінюються інформацією, що стосується їх професійної діяльності. Використання вчителем можливостей ІКТ дозволяє суттєво розширити потенційний простір освітнього середовища. Блог, як засіб мережевої взаємодії, **використовується колегами так:**

1. Інформаційно-освітнє предметне середовище як компонент відкритого середовища освітньої установи (зв'язок з методичною скарбницею (<http://olenatkach.jimdo.com/>), сайтом Синельниківської ЗОШ № 6 (<http://sinschool6.dnepredu.com/>), сайтом відділу освіти Синельниківської міської ради (<http://singoroo.dnepredu.com/>), сайтами загальноосвітніх навчальних закладів міста (<http://szosh1.klasna.com/>, <http://sch2sin.klasna.com/>, <http://school5.dnepredu.com/>), блогами вчителів (<http://trudovenavchanna.blogspot.com/>, <http://blog-chernowa.blogspot.com/>), сайтом Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<http://doippo.dp.ua/>), педагогічними сайтами для вчителів (<http://bazilevskaaya.jimdo.com/>), сайтом МОН (<http://www.mon.gov.ua/>) тощо.
2. Електронне портфоліо педагога як спосіб оцінки професійних компетенцій.
3. Розміщення матеріалів і посилань на веб-ресурси у відкритому доступі, можливість проводити засідання методичних об'єднань і творчих груп вчителів школи, навчальні заняття з використанням ІКТ.
4. Участь в он-лайн-дискусіях, створення авторських і колективних публікацій в журналі «Відкритий урок: розробки, технології, досвід» (<http://osvita.ua/publishing/>).
5. Підвищення власного професійного рівня і рівня свого навчального матеріалу.

Вчителі школи, цікавлячись новинками учительської спільноти, розширюють власний світогляд; цитуючи інших вчителів, переймають краще, що у них є; підтримуючи (шляхом читання і коментування) блоги колег, сприяють утворенню професійної учительської спільноти в Мережі; використовуючи нові веб-інструменти, безперервно вдосконалюють свої ІКТ-навички. Отже, ведення професійного блогу – найприродніший спосіб для вчителя «підписати» себе на безперервну самоосвіту.

Здійснювати основні функції методичної роботи в школі допомагає технологія комплексного дослідження діяльності вчителя через його портфоліо, яке відображає професійну діяльність, в процесі формування якої проходить самооцінювання та сприйняття необхідності саморозвитку. Електронне портфоліо вчителя - є базовим ресурсом, сайтом педагога, який відображає індивідуальність та професійні досягнення власника. Основна його мета — оцінювання роботи вчителя за темою самоосвіти, характеру його діяльності, відстежування творчого і професійного зростання, сприяння

формуванню навиків рефлексії (самооцінки). Портфоліо дозволяє педагогу проаналізувати, узагальнити і систематизувати результати своєї роботи, об'єктивно оцінити свої можливості та спланувати дії з подолання складнощів і досягнення більш високих результатів. Друге важливе призначення портфоліо вчителя - це альтернативна форма оцінки професіоналізму та результативності роботи педагога при проведенні атестації на відповідність заявленій кваліфікаційній категорії. Воно дозволяє враховувати результати, досягнуті вчителем у різноманітних видах діяльності: навчальній, творчій, соціальній, комунікативній. Кожний з нас має свої інтереси й потреби, своє бачення навколишньої дійсності, а отже, і своє бачення того, що повинно містити портфоліо. Серед вчителів портфоліо завойовує все більшу популярність, і стає необхідним для педагогів, які підвищують свій професійний рівень.

Підсумки реалізації проекту.

Завдяки доцільно організованій методичній роботі з використанням комп'ютерних інформаційно-комунікаційних технологій підвищується кваліфікація вчителів, їх педагогічна майстерність і професіоналізм. За останні два роки значно виріс кваліфікаційний рівень вчителів школи: два вчителі отримали педагогічне звання «старший учитель», чотирьом - присвоєно кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», трьом – «спеціаліст першої категорії». Активізувалася участь вчителів школи у різноманітних конкурсах педагогічної майстерності, фестивалях, конференціях: обласний конкурс на найкращий дистанційний курс, Всеукраїнські конкурси «Вчитель року» та «Класний керівник року», Всеукраїнський фестиваль педагогічної майстерності «Гуманізація освітнього простору: З Україною в серці», Всеукраїнські науково-практичні конференції «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку», «Гуманітарна освіта: роль інформаційно-комунікаційних та медіаосвітніх технологій у формуванні національно-соціальних компетентностей особистості», «Освіта та соціалізація особистості». Найвищим досягненням педагогічного колективу була участь у Всеукраїнському конкурс-огляді «Школа сприяння сталому розвитку», в якому заклад отримав звання «Школа сприяння сталому розвитку».

Творчі вчителі виховують та навчають творчих учнів, учасників та призерів різноманітних конкурсів з ІКТ: «Капітошка», учнівських проектів (скрайбінг-роликів) «Школа майбутнього», комп'ютерної графіки та анімації. Прагнути до вершин професійно-педагогічної майстерності – це означає вчитися все своє життя, вчитися працювати колективно, на основі загальної педагогічної позиції і єдності дій вчителів і учнів.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Буря Світлана Петрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи
Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Синельниківської
міської ради Дніпропетровської області*

Серед головних завдань школи є створення інноваційної педагогічної системи з такою організацією науково-методичного процесу, яка б максимально повно сприяла б розвитку професійної майстерності та професійної компетентності педагогічних працівників.

Успіх у вирішенні цього завдання значною мірою визначається знаннями, творчим потенціалом, професійною майстерністю, загальною педагогічною культурою вчителя. У зв'язку з цим особливої уваги набуває проблема підвищення кваліфікації і професійної компетентності кожного вчителя, розвитку і підвищення творчого потенціалу

педагогічного колективу в цілому, досягнення оптимальних результатів у навчанні, вихованні і розвитку школярів.

Актуальність обумовлюється:

–по-перше, соціально-економічними реформами, що мають місце в Україні і потребують підготовки компетентних фахівців;

–по-друге, входженням України у європейський простір і у зв'язку з цим необхідністю високо - кваліфікованих педагогічних кадрів, здатних до життя в сучасному суспільстві.

Пошук інноваційних форм розвитку професійної компетентності педагогічних працівників є однією з найважливіших ланок управління школою, яка в першу чергу пов'язана з розвитком професіоналізму вчителя, що знаходить своє вираження у результатах навчального процесу, а також необхідністю розв'язання протиріч, що гальмують процес підвищення професійної компетентності педагога.

Успіх педагогічної діяльності сьогодні визначається не тільки й не стільки ступенем професійної підготовки вчителя, рівнем знань, скільки бажанням і можливостями поглиблювати теоретичні знання та відшліфувати практичні вміння, тобто постійно підвищувати рівень професійної компетентності, формувати педагогічну позицію.

Першочергове завдання адміністрації шкіл – консолідувати зусилля на створенні моделі неперервної освіти педагогів, що є органічним компонентом процесу вдосконалення навчально-виховного процесу.

Згадаймо висловлювання П. Друкера: ***«Інноваційна діяльність — це гарно організована, раціональна і систематична робота»***

Упроваджуючи в діяльність школи сучасні тенденції навчання і виховання, колектив закладу розробив ***проект “ КІНДер”***.

Метою проекту є : підготувати вчителя до інноваційної діяльності в умовах роботи над обласним проектом ***“ Інтегрування змісту випереджаючої освіти для сталого розвитку в навчально-виховний процес на 2015-2021 рр.”*** та шкільним проектом ***“ Соціально-педагогічне проектування розвитку особистості на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку ”***, навчити:

- використовувати в практичній діяльності інноваційні технології;
- розуміти місце і роль інноваційної діяльності в загальноосвітньому закладі, її зв'язок з навчально-виховною діяльністю;
- використовувати досвід учителів – новаторів;
- уміти розробляти інноваційні пропозиції з покращення освітнього процесу;
- уміти ставити цілі експериментальної роботи та розробляти її;
- створювати навчальні проекти;
- володіти навичками використання ІКТ у навчально-виховному процесі;
- уміти оптимізувати навчальну, експериментальну, дослідницьку, виховну діяльність через ІКТ.

Завдання проекту:

– створення єдиного інноваційного поля ***“Палітри інновацій”*** спілкування на сучасному високотехнологічному рівні між учителями, нового ефективного підходу до навчально-виховного процесу, що призведе до підвищення якості навчальних досягнень учнів;

– створення системи оптимізації роботи вчителя, розвиток навичок швидко та легко орієнтуватися в інформаційному просторі та знаходити доцільну інформацію в сучасному інформаційному потоці ;

- використання творчих здобутків сучасної педагогіки;
- зростання професійної компетентності вчителів.

Перспективи проекту : Ми бачимо свій проект оптимістичним і вважаємо його

перспективним. «КІНДер» допоможе об'єднати креативних, інтелектуальних, здатних до пошукової та новаторської діяльності вчителів, зробить їх спілкування легким і корисним. Також вважаємо, що покращиться якість навчання (інтелект і творчість – це пріоритет).

Форми підбиття підсумків реалізації проекту:

При підведенні підсумків реалізації проекту проводиться підсумкове свято, яке включає в себе нагородження дипломами кращих і найактивніших учителів у номінаціях:

- К - “Креатив”.
- І - ”Інтелектуал”.
- Н- ” Новатор”.
- Д- “Дослідник”.

за результатами навчального року на щорічному фестивалі «Палітра інновацій» Результати діяльності за проектом висвітлюються в засобах масової інформації та на сайті школи.

***Програма впровадження проекту«КІНДер»
Етапи реалізації проекту***

Етапи	Мета	Задачі	Зміст діяльності
Діагностико - прогностичний	Формування орієнтованої і адаптованої до сучасних життєвих умов особистості вчителя	Визначення змісту майбутньої діяльності; висування перспектив, передбачення результатів; мотивація до творчої співпраці, особистісного пошуку; формування розуміння суспільної та особистісної значущості і необхідності майбутньої діяльності.	Створення позитивного настрою, емоційного стану; визначення власних потенційних можливостей; висування пропозицій щодо створення плану майбутньої діяльності.
Реалізаційний (операційно – діяльсний)	Реалізація проекту	Організація самостійної пошукової діяльності ; інформаційний і психологічний супровід діяльності ; стимулювання проявів самостійності , їхньої творчої активності, створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який спонукає вчителів до діяльності; визначення рівня самореалізації ; розробка програми навчання активу педагогічного колективу; проведення заходів щодо реалізації проекту; брати активну участь у структурі науково-методичної роботи;	Визначення необхідних джерел для виконання завдання та оптимальних шляхів пошуку матеріалу; систематизація матеріалу; вибір раціональних форм його використання; реалізація власного творчого потенціалу.
Підсумково – прогностичний	Колективний аналіз. Урахування набутого досвіду в подальшій роботі.	Узагальнення, аналіз, оцінювання рівня самореалізації вчителів; орієнтація на використання набутого досвіду; розробка рекомендацій. корекція, удосконалення діяльності у межах проекту.	Визначення індивідуальних і колективних досягнень; коригування оцінки власного творчого потенціалу і усвідомлення соціальної значущості набутого досвіду; моделювання ситуації застосування набутого досвіду

**Орієнтований план
проведення «Педагогічного марафону»
у рамках реалізаційного (операційно – діяльнісного етапу) проекту «КІНДер»**

Творче об'єднання	Захід	Зміст	Оцінювання
			учасник переможець
В Е Р Е С Е Н Ь			
Креатив	Брифінг креативності	Презентація авторських програм, гуртків і спецкурсів	
Інтелектуал	Педагогічна майстерня	Складання технологічної карти сучасного уроку «Урок – це дзеркало професійної компетентності вчителя»	
Новатор	Науково – методичне бюро	Розробка проектів: - «САМ» - «КІНДер»	
Дослідник	Проблемна лабораторія	Презентація науково – методичних проблем згідно з <u>обласною</u> : «Освітні стратегії соціалізації особистості у громадянському суспільстві»; <u>шкільною</u> : «Соціально – педагогічне проектування розвитку особистості на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку»	
Ж О В Т Е Н Ь			
Креатив	Полемічний діалог	Проведення обміну думками на тему: «Сильні та слабкі сторони креативної особистості»	
Інтелектуал	Інтелетека	Розробка конкурсних різнорівневих завдань для шкільних предметних олімпіад	
Новатор	Агентство педагогічних моделей	Оновлення та корекція моделей діяльності закладу всіх структурних одиниць	
Дослідник	Творча лабораторія	Робота над розробкою шкільної експериментальної програми	
Л И С Т О П А Д			
Креатив	Скринька перлин	Обмін цікавими прийомами, методами, вчительськими знахідками на уроках.	
Інтелектуал	Методичне решето	Відбір матеріалів на Всеукраїнську науково – практичну конференцію «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку»	
Новатор	Методичний навігатор	Відбір найкращих методичних наробок з метою розповсюдження передового педагогічного досвіду	

Дослідник	Круглий стіл «Арт – терапія»	Обговорення використання інноваційних технологій	
Г Р У Д Е Н Ь			
Креатив	Інтерклуб	Телеміст між країнами «Україна – Німеччина, Синельникове – Кобленц»	
Інтелектуал	Віртуальна лабораторія	Участь у вебінарах (видавнича група «Основа»)	
Новатор	Панорама новацій	Огляд – презентація навчальних проектів учителів – учасників міського конкурсу «Вчитель року»	
Дослідник	Наукова конференція	Аналіз та корекція діяльності наукових керівників слухачів ДВ МАН	
С І Ч Е Н Ь			
Креатив	Методичний кейс	Захист портфоліо успіху	
Інтелектуал	Педагогічний КВК	Удосконалення і підвищення інтелектуального потенціалу вчителів	
Новатор	Конкурс «Учитель – новатор»	Відбір матеріалів педпрацівників на конкурс «Учитель – новатор» (Microsoft office)	
Дослідник	Методична студія	Створення каталогу навчально – методичних розробок із використання інноваційних технологій	
Л Ю Т И Й			
Креатив	Методичне лото	Розробка та презентація власних методик та технологій	
Інтелектуал	Коло пізнання	Обмін новими шляхами самоосвітньої діяльності	
Новатор	Мультикурс	Навчання колег орієнтації в мультикультурному просторі	
Дослідник	Прес - реліз	Презентація нестандартних форм проведення уроків	
Б Е Р Е З Е Н Ь			
Креатив	Майстер – клас	Розігрування психолога – педагогічних ситуацій. Підбір сюжетно – рольових ігор	
Інтелектуал	Тренінг «Energy»	Проведення тренінгу на попередження професійного вигорання	
Новатор	Методичне ноу – хау	Презентація інноваційних технологій	
Дослідник	Методична кухня	Презентація нових підходів у підтримці та розвитку педагогічної діяльності	
К В І Т Е Н Ь			
Креатив	Аристотелівський семінар	Презентація нових психологічних чинників уроку	

Інтелектуал	Методична сесія	Проведення діагностування педагогічних працівників	
Новатор	Методичний меседж	Презентація « А я роблю так ...»	
Дослідник	Педагогічна олімпіада	Захист педагогами науково – методичних проблем, над вирішенням яких вони працюють	

Отримані результати за 2015-2016 навчальний рік

1. « Методичний навігатор». Мета: відбір найкращих методичних наробок для розповсюдження передового педагогічного досвіду. Результатом стала участь учителів закладу : у форумі педагогічних ідей (методичні розробки 10 вчителів (40%) опубліковано у каталозі №1 «Відкритий урок: розробки, технології, досвід», троє вчителів отримали дипломи-відзнаку « Вибір редакції», всі учасники - сертифікати); у друкуванні методичних розробок у науково-методичному альманасі « Нива знань» -1 (3%); у розповсюдженні авторських розробок в on-line « Учительський журнал» - 3 (12%); методичну розробку «Використання технології емпайермент-педагогіки при вивченні теми «Людство-творець ноосфери»» (методичні рекомендації з географії, 10 клас, профільний рівень) розглянуто та схвалено на засіданнях науково-методичної ради школи, міської методради, вченої ради ДОППО.

2.«Віртуальна лабораторія». Мета: ознайомлення з новими технологіями навчання. 13 учителів (48%) стали учасниками вебінарів, що проводилися консалтинговим центром «Перспектива», видавнича група «Основа», за темою: « Кризи розвитку особистості», « Розвиток критичного мислення у сучасній школі» (08.12.15р., 15.12.15р.), та 100% учителів узяли участь у вебінарі на базі ДОППО за темою: «Система роботи з батьками обдарованих дітей у загальноосвітній школі» (27.04.16р.).

3."Науково-методичне бюро". Мета: створення інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу. Це розробки проектів «САМ» (представлено на сьомому Міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті») та «КІНДер»(представлено на VII Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2016»). Заклад нагороджено срібною медалю в номінації «Самоврядування – основа демократичного виховання громадянина України».

4.“Методичне решето “. Мета: відбір наукових доповідей згідно з номінаціями науково-практичних конференцій: “ Філософія, теорія, практика випереджаючої освіти для сталого розвитку”(26.11.2015 року), “ Освіта та соціалізація особистості”(13.05.16року). 8 учителів (30%) виступили на конференції та представили різні матеріали.

5. “ Методичний меседж”. Мета: обмін досвідом з упровадженням інновацій. 4 учителів (15%) виступили на Всеукраїнській науково-практичній конференції за проблемою «Гуманітарна освіта: роль інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні національно-соціальних компетентностей особистості» та поділилися досвідом використання медіаосвітніх технологій. Серед педпрацівників є учасники:

- 3 (12%) конкурсу “ Вчитель новатор- 2016”
- 2 (8%) конкурсу “ Сталий розвиток — наш вибір” ;
- 2(8%) Міжнародного проекту “Освіта XXI століття і зміни в контексті розвитку інформаційного суспільства”;
- 6 (24%) II Всеукраїнського фестивалю педагогічної майстерності “Гуманізація освітнього простору: з Україною в серці”;
- 2 (8%) обласного заочного етапу конкурсу “Вчитель року”, номінації
- “ Історія”, “ Математика”;
- 1(4%) міської серпневої науково-практичної конференції.

Здійснюється моніторингова експертиза рівня активності кожного вчителя, заповнюється рейтингова картка. Переможці відзначені на підсумковому засіданні - фестивалі « Палітра інновацій» дипломами « Креатив», «Інтелектуал», « Новатор», «Дослідник».

Ріст професійної майстерності учителів сприяє інтелектуальному розвитку талановитих дітей, набуття ними навичків пошуково-дослідницької діяльності. За 2015-2016 навчальний рік якість знань школярів підвищилася з 43% до 46% . 29 учнів з 412 (без 1-х класів з 354) є відмінниками навчання, 121 володіє навчальним матеріалом на достатньому рівні. 9 учнів 10- го та 9-го класів стали слухачами ДВ МАН України; в школі відсутній 11 клас, проте 6 учнів здобули I місце на міському етапі Всеукраїнських олімпіад з базових дисциплін та представляли місто на обласному етапі — 2 учнів стали призерами з фізики та географії. Щороку збільшується кількість учасників різних творчих, інтелектуальних конкурсів та спортивних змагань. Заклад здобув I місце у міському етапі XVI Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, 1 учень став призером обласного етапу. Є переможці: обласного етапу Всеукраїнського конкурсу дослідницько-експериментальних робіт з природознавства “Юний дослідник”; обласного очного етапу математичного турніру “Еврика”, організатором якого є ДНУ імені Олеса Гончара; обласного конкурсу юних натуралістів.

Висновок: участь учителів у «Педагогічному марафоні», впровадження проекту “КНДер” сприяє неперервному розвитку професійної компетентності, ознайомленню із сучасними науковими та методичними здобутками, з новими технологіями навчання, що допомагає їм осмислити власний досвід, прилучитися до пошуково – дослідницької роботи, підвищити свій інтелектуальний і творчий потенціал, обрати і формулювати стратегію самоосвіти, техніку їх здійснення та вдосконалення, що впливає на результативність навчально-виховного процесу.

АКТУАЛІЗАЦІЯ СУБ’ЄКТНОГО ДОСВІДУ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

*Ястребова Валентина Яківна, професор кафедри менеджменту освіти та психології
КНЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»*

*Бабко Тетяна Миколаївна, доцент кафедри менеджменту освіти та психології КНЗ
«Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»*

Актуальність теми інновації. Методологічною основою післядипломної педагогічної освіти виступають теоретичні напрацювання концепцій безперервної освіти та освіти дорослих, згідно з якими особа дорослого виступає активним і самостійним суб’єктом, освіта і розвиток якого не закінчуються із здобуттям диплома про професійну освіту. При цьому необхідно враховувати такі особливості навчання дорослих як обумовленість процесу навчання наявністю професійного і особистого досвіду, який, з одного боку, необхідно використовувати викладачам системи післядипломної освіти, а з іншого боку, наявність такого досвіду передбачає й існування певних стереотипів професійної діяльності, які треба здолати, щоб процес професійного розвитку був успішним як за змістом, так і за технологіями відповідав особливостям розвитку та потребам сучасного громадянського суспільства та професійної спільноти.

Розглядаючи керівника закладу освіти як суб’єкта власної неперервної освіти, який обирає способи розвитку власної управлінської компетентності, несе особистісну відповідальність за результати свого професійного розвитку, відзначимо, що особливістю розвитку професійної компетентності керівників закладів освіти є наявність такого фактора як суб’єктний управлінський досвід, який іноді замінює його носію професійну управлінську освіту.

Тема суб'єктного досвіду є досить актуальною у сучасній наукових розвідках. Суб'єктний досвід розглядається як індивідуальний /особистий/ особистісно-значущий досвід, який склався під впливом як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії людини з навколишньою дійсністю [1; с. 53-60]. Сутнісною рисою суб'єктного досвіду дослідники вважають активну, цілеспрямовану і конструктивну позицію людини у життєдіяльності, здатність підзвітності собі щодо своїх можливостей та уподобань. [2; с. 5-19]. Як «досвід метадіяльності людини зі створення свого особистісного середовища, особистісної самоорганізації, внутрішнього світу людини» розглядає «суб'єктний досвід» В.В. Сериков [3].

Отже суб'єктний управлінський досвід – це особистий досвід керівника, який склався у результаті здійснення управлінської діяльності упродовж певного часу, попереднього навчання та самоосвіти, взаємодії із зовнішнім оточенням, професійним середовищем. Характерними ознаками суб'єктного управлінського досвіду є активність, самостійність у розвитку управлінської компетентності, наявність певних управлінських компетенцій та відповідальності за результати свого професійного розвитку.

Таким чином, актуальність теми інновації зумовлена сучасними підходами до суб'єктності післядипломної освіти керівників закладів освіти, а саме: створення соціально-психологічних умов для виявлення та корекції суб'єктного управлінського досвіду, надання можливості вибору у розв'язанні управлінських ситуацій; стимулювання особистості керівника до самоаналізу власного управлінського досвіду та реалізації себе як суб'єкта неперервної освіти.

Мета, на яку спрямована інновація: забезпечення якості післядипломної освіти управлінських кадрів.

Завдання, на вирішення яких спрямована інновація: реалізувати принцип суб'єктності у післядипломній освіті керівників загальноосвітніх навчальних закладів; визначити ознаки тимчасового професійного середовища та механізми його створення; запровадити інтерактивні методи збагачення суб'єктного досвіду керівників закладів освіти у тимчасовому професійному середовищі.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Залучення суб'єктного досвіду керівників загальноосвітніх закладів під час навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації надає можливість слухачам обирати шляхи розв'язання задач, зв'язаних із управлінською діяльністю, на основі професійних цінностей, виділяти найбільш актуальні з них. Однією із задач післядипломної освіти є актуалізація суб'єктного досвіду керівників закладів освіти. Це відбувається як шляхом набуття знань та операційних умінь в галузі теорії та практики управління, спонукання до самоактуалізації суб'єктного досвіду, створення ситуацій для рефлексії, співвіднесення власного досвіду із вимогами суспільства та з досвідом колег, так і шляхом співробітництва із колегами в процесі навчання. У практиці роботи кафедри менеджменту освіти та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти використовується проектна діяльність слухачів курсів підвищення кваліфікації як технологія, яка не тільки залучає суб'єктний досвід керівників закладів освіти, але й актуалізує його засобами проектного мислення, вчить керівників працювати в команді, адаптувати свій досвід до поставлених завдань. Для цього використовується методика розробки освітнього проекту, яка складається із трьох етапів:

- 1) пошук кращої ідеї для проекту;
- 2) аналіз факторів зовнішнього і внутрішнього середовища навчального закладу, які сприятимуть або гальмуватимуть реалізації ідеї проекту;
- 3) власне розробка проекту.

Так, за навчальним планом курсів підвищення кваліфікації керівників закладів освіти Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти вивчається тема «Управління якістю освіти» (2 години лекційні, 4 години практичні). Після лекції на тему «Управління якістю освіти» перед слухачами ставиться завдання: розробити ескіз

освітнього проекту, спрямованого на підвищення якості освіти в навчальному закладі. Практичне заняття проводиться груповим методом (5-7 осіб в групі) за визначеними вище етапами.

1 етап. Пошук кращої ідеї для проекту.

Після лекції на тему «Управління якістю освіти» перед слухачами ставиться проблема: знайти кращу ідею для проекту, який спрямовуватиметься на підвищення якості освіти.

Наведемо приклади кращих ідей, які було висунуто слухачами:

<i>Рейтинг найкращих ідей</i>	<i>Середнє значення оцінки</i>	
	<i>привабливості</i>	<i>відповідності ресурсам</i>
<i>Ідеї щодо вдосконалення організаційно-педагогічних умов навчально-виховного процесу</i>		
Комп'ютеризація навчальних кабінетів	24,3	11
Використання здоров'язберезувальних технологій	22	13
Інформатизація та багатoproфільність навчального закладу	21,5	12,5
Використання сучасних педагогічних технологій	20,8	20,8
Надати самостійність під час формування навчального плану	20,5	7,5
<i>Ідеї для вдосконалення науково-методичної роботи в ЗНЗ та організації роботи з педагогічними кадрами:</i>		
Запровадження рейтингового оцінювання вчителів.	28	28
Посилення якості контролю за роботою вчителя	28	16
Застосування нових освітніх і управлінських технологій.	27	11
Моральне, матеріальне стимулювання процесу участі педагогів у творчих конкурсах, інноваційної діяльності	26	17
Кадрове забезпечення на контрактній основі (справедливе оцінювання рівня професійної компетентності педагогічних кадрів)	24	16,7
Активізація навчально-методичної роботи з педагогами (семінари, тренінги)	24	18,5
Підвищення мотивації педагогічних працівників. Створення системи заохочень вчителів	24	16,3
Провести опитування серед вчителів, щодо їх пропозицій підвищення якості освіти	20	23
Вдосконалення процесу підвищення кваліфікації вчителів. Підвищення рівня професійної компетентності вчителів у формальній та неформальній системі освіти	19	19
<i>Заходи щодо розширення позакласної роботи в ЗНЗ; вдосконалення психологічної служби:</i>		
Активізація роботи з обдарованими дітьми	28	
Активізація просвітницької роботи з батьками. Створення школи для батьків	21	
Активізація системи позакласної роботи. Розширення мережі предметних гуртків	20,2	
<i>Інші напрямки вдосконалення освітнього простору, заради підвищення якості освіти:</i>		
Надання послуг для підготовки випускників до здачі ЗНО. Впровадження курсів професійної спрямованості	28	22
Створення комфортних побутових умов для залучення кваліфікованих вчителів у заклади сільської місцевості	27	9

Створення й розбудова благодійного фонду школи	26	18
Реклама закладу	24	19
Моніторинг освітніх запитів суспільства	23,5	25
Запровадження додаткових освітніх послуг. Вивчення передового й зарубіжного досвіду інших країн по наданню освітніх послуг	23	12
Прозорість і відкритість роботи навчального закладу. Постійне інформування батьків про життя школи	22,7	14,7
Створення інноваційної моделі управління загальноосвітнім навчальним закладом	22	24
Покращення матеріально-технічного забезпечення	22	8,75

Як бачимо, запропонована методика вчить управлінців звертати увагу не тільки на привабливість ідеї, але й враховувати можливості її ресурсного забезпечення.

II етап. Аналіз факторів зовнішнього і внутрішнього середовища навчального закладу, які сприятимуть або гальмуватимуть реалізацію ідеї проекту.

На цьому етапі використовується методика SWOT-аналізу, спрямована на визначення сильних сторін (**Strengths**), слабких сторін (**Weaknesses**), можливостей (**Opportunities**) та загроз (**Threats**).

Наводимо приклади SWOT-аналізу деяких кращих ідей.

SWOT-аналіз факторів реалізації ідеї «Запровадження рейтингового оцінювання вчителів».

	<i>(Strengths (сильні сторони)</i>	<i>Weaknesses (слабі сторони)</i>
Внутрішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Налагодження здорової конкуренції. ✓ Стимулювання моральне та матеріальне. ✓ Наявність узагальненого зразкового досвіду роботи вчителів-лідерів. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Конфліктні ситуації. ✓ Необ'єктивність в оцінюванні. ✓ Труднощі у запровадженні прозорості та гласності
	<i>Opportunities (можливості)</i>	<i>Threats (загрози)</i>
Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Імідж школи. ✓ Зацікавленість і участь батьків у оцінюванні вчителів. ✓ Зацікавленість громади. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Відсутність нормативної бази. ✓ Нерозуміння даного питання громадою. ✓ Відсутність підтримки з боку відділу освіти.

SWOT-аналіз факторів реалізації ідеї «Підвищення професійної компетентності вчителів»

	<i>(Strengths (сильні сторони)</i>	<i>Weaknesses (слабі сторони)</i>
Внутрішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Висока мотивація у більшій частині колективу. ✓ Досвід участі у роботі шкільних творчих груп. ✓ Достатній рівень ІКТ-компетентності. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Перевантаженість педагогів. ✓ Велика кількість педагогів літнього віку.

Зовнішнє середовище	<i>Opportunities (можливості)</i>	<i>Threats (загрози).</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Дистанційна форма навчання. ✓ Можливість участі у веб-семінарах, веб-квестах. ✓ Досвід участі у роботі обласних творчих груп під керівництвом фахівців ОППО. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Відсутність матеріального стимулювання. ✓ Відсутність нормативної бази для здобуття і визнання неформальної освіти.

SWOT-аналіз факторів реалізації найкращої ідеї «Налагодження співпраці з ВНЗ»

Внутрішнє середовище	<i>(Strengths (сильні сторони)</i>	<i>Weaknesses (слабі сторони)</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Бажання учнів і батьків. ✓ Підвищення мотивації учнів до навчальної діяльності. ✓ Розвиток багатопрофільності навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Слабкість матеріально-технічної бази. ✓ Недостатність фінансування. ✓ Обмежена кількість учнів у випускних класах.
Зовнішнє середовище	<i>Opportunities (можливості)</i>	<i>Threats (загрози).</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Підвищення престижності навчального закладу. ✓ Насичення ринку освітніх послуг кваліфікованими фахівцями. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Відсутність спільного плану навчальної роботи ЗНЗ і ВНЗ. ✓ Неврахованість наступності у підготовці випускників та абітурієнтів. ✓ Слабкий рівень затребуваності на ринку праці фахівців певних спеціальностей.

Методика SWOT-аналізу вирішує декілька завдань у збагаченні суб'єктного досвіду керівників закладів освіти: вона вчить діалектичного мислення, орієнтує на врахування ризиків, звертає увагу на фактори зовнішнього середовища, які сприятимуть реалізації ідеї.

III етап. Розробка ескізу проекту.

Проект розглядається у нашому досвіді як одна з технологій управління якістю освіти. На попередніх етапах було обрано кращу ідею, визначено сприятливі фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, а також прогнозовано можливі ризики реалізації цієї ідеї. На завершення практичного заняття керівникам закладів освіти пропонується розробити ескіз проекту з проблеми підвищення якості освіти. Структура цього ескізу наступна: тема проекту; афористична назва проекту; мета та завдання проекту; учасники проекту (проектна команда); терміни реалізації, етапи проекту; зміст діяльності на кожному з етапів; очікувані результати; можливі ризики; шляхи мінімізації цих ризиків.

Пропонуємо один із ескізів проекту, розроблених керівниками шкіл-слухачами курсів підвищення кваліфікації. Тема проекту обрана та проаналізована за наведеними вище методиками.

<i>1. Тема проекту</i>	Співробітництво школи та батьків у підвищенні якості освіти
<i>2. Назва проекту</i>	«Разом ми велика сила»
<i>3. Мета та завдання</i>	Мета: підвищити рівень якості освіти шляхом співробітництва школи та батьків. Завдання: сприяти підвищенню рівня психолого-педагогічної культури батьків; впровадження сучасних форм співпраці сім'ї та школи; залучення батьків до створення умов підвищення якості освіти
<i>4. Учасники (проектна)</i>	Заступники директора школи, вчителі, практичний психолог, соціальний педагог, класні керівники; соціально активні батьки;

команда)	представники громади.
5. Терміни реалізації	2016-2018 роки
6. Етапи реалізації проекту	<i>Організаційно-модельючий (вересень-грудень 2016 року):</i> діагностування й опитування учнів та батьків; створення банку проблемних питань, актуальних для обговорення з батьками; підготовка лекцій для батьків; планування просвітницьких заходів. <i>Діяльнісно-практичний (січень-грудень 2017):</i> проведення запланованих просвітницьких та спільних громадсько-активних заходів. <i>Підсумково-узагальнюючий(січень-травень 2018):</i> діагностування й опитування учнів та батьків; аналіз динаміки результатів; оприлюднення результатів
7. Очікувані результати	✓ Підвищення якості умов освітнього процесу. Зростання рівня задоволення батьків освітніми послугами школи. Підвищення іміджу ЗНЗ.
8. Можливі ризики	✓ Високий рівень зайнятості батьків ✓ Низький рівень мотивації батьків до співпраці зі школою. ✓ Додаткове навантаження на педагогів
9. Шляхи мінімізації ризиків	Заохочення батьків та педагогів до плідної співпраці в проекті

Отримані результати. Внаслідок впровадження запропонованої методики керівники закладів освіти, слухачі курсів підвищення кваліфікації, опановують технологію управління якістю освіти на основі проектної діяльності. Така методика проведення практичного заняття дозволяє включити до активної діяльності кожного слухача, вчить їх комунікаціям у групі, залучає суб'єктний досвід, стимулює пошук неординарних ідей.

Висновки. Ефективність запропонованої інновації полягає в тому, що шляхом актуалізації суб'єктного досвіду (створення умов для активної діяльності, висловлення власної позиції, адаптація власного професійного досвіду до реалізації поставлених завдань діяльності, порівняння власного досвіду управлінської діяльності із досвідом колег у навчальній групі тощо), відбувається розвиток управлінської компетентності керівників закладів освіти. Поряд із здобуттям нових знань з теорії управління, вдосконаленням операційно-діяльнісного компоненту (оволодіння технологією проектною діяльністю), відбувається рефлексія власного суб'єктного досвіду та мотивація до його збагачення на основі комунікації з колегами.

Література

1. Якиманская И.С. Предмет анализа - субъектный опыт / И.С. Якиманская, И.К. Рыжухина // Директор школы. Россия. – 1999. – № 8.
2. Осницкий А.К. Проблемы исследования субъектной активности / А.К. Осницкий // Вопросы психологии. – 1996. – № 1.
3. Сериков В.В. Обучение как вид педагогической деятельности. – М., 2008. –280 с.
4. Ушаков К. Матрица экранирования или Метод группового выбора лучшей идеи / К.Ушаков // Директор школы. –2002. – № 2.

ІСТОРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

*Воронкін Олексій Сергійович, викладач вищої категорії
КЗ „Севєродонецьке обласне музичне училище ім. С. С. Прокоф'єва” Луганської області*

Інтегруючись у європейський простір, ураховуючи процеси глобалізації та інтеграції, державна освітня політика України орієнтована на інформатизацію освіти, впровадження й вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховний процес навчальних закладів усіх рівнів, запровадження системи більш ефективного навчання протягом усього життя на всіх рівнях та у всіх структурах освіти та забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів.

Науковцями проведено значну кількість досліджень, пов'язаних із застосуванням ІКТ в освіті. Так, *загальним проблемам інформатизації* освіти присвячено праці В. Бикова, А. Гуржія, М. Жалдака, Ю. Жука, А. Манак, Ю. Машбиця, Н. Морзе, Ю. Рамського, О. Співаковського, О. Спіріна та ін.

Психолого-педагогічні особливості комп'ютеризації та інформатизації навчального процесу розглянуто в студіях О. Адаменко, В. Бикова, Б. Гершунського, М. Жалдака, Ю. Машбиця, Л. Панченко, Т. Поясок, І. Роберт, С. Семерікова, Н. Тализіної та ін.

Питання дидактики й методики ІКТ дистанційного навчання репрезентовано в наукових розвідках О. Андрєєва, В. Бикова, В. Кухаренка, Є. Полат, О. Самойленка, Ю. Триуса, А. Хуторського, Б. Шуневича.

Питання становлення, розвитку та впровадження ІКТ у вищу освіту знайшли певне відображення в різноплановій за широтою викладу, проблематикою та жанром науково-педагогічній літературі. Передусім це праці, присвячені інформатизації освіти в ретроспективі, історії розвитку обчислювальної техніки (В. Гриценко, Б. Малиновський, О. Говоровська, Р. Ріжняк та ін.), комп'ютерно зорієнтованих систем навчання (М. Жалдак, Н. Морзе, Ю. Рамський та ін.), дистанційного навчання (І. Блощинський, В. Бут, Г. Козлакова, В. Кухаренко, О. Майборода та ін.), електронних науково-освітніх просторів (А. Манак, К. Синиця та ін.).

Автором статті впродовж 2009 – 2015 років проводилося дисертаційне дослідження „Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів вищих навчальних закладів України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)” [1] як складова частина комплексної науково-дослідної теми „Системний аналіз процесів упровадження ІКТ в освіту”, що розробляється в ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Актуальність теми зумовлена соціальною потребою у подальшому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання (ІКТН) шляхом з'ясування та врахування особливостей і тенденцій їх розвитку в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. та необхідністю системного осмислення ретроспективних та перспективних чинників, які впливають на цей процес.

Оскільки дослідження має *історико-педагогічний характер* вважаємо за доцільне звернути увагу на *практичну значимість* історико-педагогічних досліджень у цілому та ІКТН зокрема, адже для багатьох викладачів вона залишається розмитою. Це відбувається з різних причин. По-перше, частина таких досліджень носить „описовий, реферативний характер, без осмислення досліджуваних феноменів з позицій сучасності” [2, с. 17]. По-друге, частина фундаментальних праць „не стає надбанням педагогічної громадськості через малі накладки і дороговизну” [Там само, с. 17]. У багатьох історико-педагогічних дослідженнях, присвячених ІКТН, „слабо представлена прогностична функція” [Там само,

с. 18]. Роль історико-педагогічних знань недооцінюється й на законодавчому рівні, наприклад, при розробці нормативних документів з вищої освіти.

У зв'язку із всім вищезазначеним, проблема цілісного розгляду предмета історико-педагогічного дослідження є актуальною не тільки для дослідників-інформатиків, але і для педагогіки в цілому. Так, Р. Олридж підкреслює, що створення „точної картини минулого – це діяльність, яка є самоцінною сама по собі і яка може допомогти в створенні розумної картини як сьогодення, так і майбутнього, а також необхідних умов для прийняття рішень і ефективних дій” [3, с. 120]. Історико-педагогічне знання допомагає орієнтуватися у педагогічних проблемах, розуміти їх витoki, визначити шляхи і способи їх вирішення [4, с. 17]. У контексті ІКТН звертаємо увагу на Рекомендації круглого столу „Освітня політика в умовах інформаційного суспільства” (2016), де лунають такі тези: „цілісна національна політика застосування ІКТ в освіті не сформована”, „відсутня консолідована державна стратегія розвитку ІКТ”, „комп'ютерне та програмно-технічне забезпечення закладів освіти формувалось у різні роки... воно сьогодні складається з різних поколінь електронних засобів, які начастую є несумісними та недостатньо пристосованими до нових технологій та ресурсів” [5]. Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України (протокол № 45 від 14 червня 2016 р.) рекомендував МОН України разом із НАПН України провести аналіз стану та тенденцій розвитку електронної освіти та запровадження ІКТ в системі освіти. У цьому руслі й перебуває авторське дослідження, що базується на безумовному визнанні нерозривності зв'язку між педагогічним минулим, сьогоденням і майбутнім (сьогоднішній день „настає” з вчорашнього, а завтрашній – із сьогоднішнього).

Виходячи з *мети дослідження* (визначення особливостей та тенденцій розвитку ІКТН студентів ВНЗ України в досліджуваній період та окреслення перспектив їхнього подальшого розвитку), перед автором постали **такі завдання**: 1) схарактеризувати стан дослідженості проблеми розвитку ІКТН у вищій школі в науковій літературі; 2) розкрити сутність, структуру та класифікацію ІКТН у ВНЗ; 3) розробити періодизацію розвитку ІКТН у вищій школі України в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.; 4) виявити особливості розвитку ІКТН студентів ВНЗ України в межах розробленої періодизації; 5) визначити тенденції розвитку ІКТН студентів ВНЗ України в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. та окреслити перспективи їхнього подальшого розвитку.

Проведений історіографічний аналіз педагогічної періодики досліджуваного періоду засвідчив, що в численних роботах українських учених і освітян-практиків розкрито *різні аспекти ІКТН*, як-от: проблеми навчальної кінематографії; упровадження програмованого навчання, з'ясування його ролі та функцій у навчальному процесі; застосування аудіовізуальних і технічних засобів у навчанні; використання навчаючих машин, автоматизованих класів; проблеми інформатизації та комп'ютеризації освіти; упровадження технологій дистанційного навчання; реалізація веб-зорієнтованих і хмаро зорієнтованих технологій навчання.

Аналіз змісту дисертаційних робіт, захищених протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст., дозволив виокремити такі *узгаальнені напрями досліджень* ІКТН: дидактичні та психологічні вимоги до навчального фільму й навчального телебачення у вищій школі; психолого-педагогічні засади застосування програмованого навчання, технічних засобів і засобів автоматизації навчального процесу; розробка, дослідження й застосування телевізійних навчальних систем, автоматизованих навчальних систем і засобів інформатизації; проблеми інформаційної підготовки, інформаційної культури й компетентності студентів і викладачів; психологічні, дидактичні, філософські та методичні аспекти організації навчання з використанням ІКТ (зокрема медіаосвітні та веб-технології); психолого-педагогічні аспекти розвитку інформаційно-освітнього середовища та ІКТ; підготовка майбутніх учителів до використання ІКТ. Зазначені напрями охоплюють кілька галузей знань – технічну, педагогічну, психологічну й філософську, що відображає міждисциплінарність ІКТН [6].

Проведений аналіз наукових ідей таких провідних дослідників, як В. Биков, Р. Гуревич, Н. Давидюк, А. Дзюбенко, В. Монахов, П. Образцов, О. Спірін, Ю. Триус дозволив визначити поняття *інформаційно-комунікаційної технології навчання* як багатовимірного цілісного комплексу методів, засобів і ресурсів (методологічних, психолого-педагогічних, програмно-апаратних та організаційних), що забезпечують спільну діяльність, взаємодію і співпрацю викладачів та студентів у процесі вирішення освітніх завдань [7].

Фасетний метод класифікації дозволив виокремити наступні *ознаки* ІКТН: технології *організації навчального процесу*; психолого-педагогічні *концепції*; *предметна галузь*; *тип навчання*; *форма навчання*; *методи навчання*; *рівень охоплення аудиторії*; *режим взаємодії* викладача та студента; *функції програмних засобів*; технологія використання програмних засобів; *ступінь інтелектуальності програмних засобів*; *платформи навчання*; *структура змісту навчального курсу*. Фактично пропонується класифікація становить сукупність кількох класифікацій, кожна з яких визначає приналежність об'єкта до визначеного класу за однією з ознак.

Ми вважаємо, що такий підхід дозволяє більш повно й вичерпно охарактеризувати ІКТН, оскільки їх класифікація з неповним набором критеріїв та ознак, без можливості швидкого доповнення та уточнення не дозволяє дати всебічну їх характеристику, що особливо актуально в умовах подальшого розвитку ІКТ. Представлена класифікація буде корисною при проектуванні різноманітних технологій навчання й навчальних середовищ, зокрема, середовищ дистанційного навчання, адже ІКТН організуються суб'єктами навчального процесу й не визначаються виключно можливостями окремих програмно-апаратних засобів.

Спираючись на статистичне опрацювання результатів наукометричного аналізу педагогічної періодики [8] та урахування періодизацію розвитку самих ІКТ (В. Гриценко, Є. Громов, О. Довгялло, Т. Ящун та ін.), нами було обґрунтовано такі якісно відмінні *етапи розвитку ІКТН* у вищій школі. *Перший* (50-і роки ХХ ст.) – розвиток навчальної кінематографії та виникнення ідей програмованого навчання; *другий* (60-і роки ХХ ст.) – психолого-педагогічне обґрунтування програмованого навчання, розвиток технічних засобів навчання та становлення автоматизованих технологій підтримки навчання; *третій* (70-і роки ХХ ст.) – поява перших систем комп'ютерного навчання й розвиток навчальних середовищ; *четвертий* (80-і роки ХХ ст.) – загальнодержавна підтримка використання комп'ютерної техніки на всіх рівнях освіти, побудова систем комп'ютерного навчання, розробка адаптивних навчальних систем з елементами штучного інтелекту; *п'ятий* (90-і роки ХХ ст.) – системне впровадження ІКТ у всі ланки навчально-виховного процесу ВНЗ і поява технологій дистанційного навчання; *шостий* (перше десятиріччя ХХІ ст.) – розвиток технологій веб-зорієнтованого навчання; *сьомий* (початок другого десятиріччя ХХІ ст.) – розвиток технологій хмаро зорієнтованого навчання й поширення глобальних навчальних платформ.

З метою узагальненого опису особливостей розвитку ІКТН на різних етапах нами було визначено параметри (технологія організації навчального процесу; психолого-педагогічна концепція; технічна база; технології програмування; режим роботи комп'ютера; інтеграція даних; види та особливості програмних засобів; мультимедійна підтримка; домінуючі засоби навчання; основний результат), що дозволило схарактеризувати основні зміни у сфері використання ІКТ у вищій освіті.

На сучасному етапі розвиток мережі Інтернет став ключовою інновацією, що істотно впливає на форми, методи й зміст навчання в умовах масовості, неперервності, відкритості та мобільності. Водночас у практиці навчання студентів відсутній єдиний підхід в організації ІКТН – реалізується велика кількість різноманітних форм, методів, моделей навчального процесу. Актуалізувалася потреба в розробці нових фундаментальних теорій, як-от: теорія електронних консультацій, теорія масового навчання та ін. Про практичну

важливість визначених проблем свідчать гранти від фонду Білла і Мелінди Гейтс, підтримка корпорацією Google Академії Хана тощо.

Теоретичний аналіз регіональних, національних, міжнародних джерел, а також контент-аналізу фахової літератури з проблеми дослідження дозволив виявити *основні тенденції розвитку ІКТН* у вищій школі України на кожному з виокремлених етапів, систематизувати та узагальнити їх. На *методологічному рівні* такими тенденціями є: перехід до глобального відкритого науково-освітнього простору; посилення інтеграційних процесів з метою забезпечення принципів неперервності, масовості, відкритості та мобільності в навчанні; неперервне формування інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу; модернізація методів навчання у зв'язку зі зміною позиції студента в напрямі збільшення його самостійності, активності, зацікавленості в навчанні; трансформація освіти у двобічний процес взаємного інформаційного обміну між викладачами й студентами, що базується на принципі взаємного навчання в процесі спільної освітньої, дослідницької та практичної діяльності; інтеграція зусиль дослідників різних сфер наукового знання. На *психолого-педагогічному рівні* – це тенденції: до неперервного підвищення уваги освітян до тих чи тих психолого-педагогічних аспектів ІКТ; масового поширення передового педагогічного досвіду засобами ІКТ; оновлення термінологічного апарату. На *організаційному рівні* до таких тенденцій віднесено: орієнтацію на модернізацію змісту освіти, наявних форм і способів навчальної діяльності за допомогою ІКТ; підвищення уваги до особистості студента (запровадження варіативного компонента змісту освіти); зменшення бар'єрів між формальною й неформальною освітою; оновлення нормативно-правової бази вищої освіти, що враховує глобальний розвиток суспільства, його вимоги, створення єдиного освітнього простору; розширення частки вітчизняних періодичних педагогічних видань, присвячених розгляду теоретичних і практичних аспектів використання ІКТ в освіті. На *програмно-апаратному рівні* – це тенденції: до неперервної технічної й програмної стандартизації та модернізації засобів ІКТ; збільшення уваги до програмних ініціатив, націлених на адаптацію навчального середовища до потреб і запитів студента як особистості; актуалізації інтересу викладачів і студентів до використання вільного (відкритого) програмного забезпечення.

На особливу увагу в контексті виявлення тенденцій заслуговує метод експертної оцінки як суджень експертної групи щодо поставленого завдання прогнозу. Експертам пропонувалося оцінити за п'ятибальною шкалою 68 параметрів, що характеризують перспективи розвитку ІКТН (1 – безперспективно; 2 – скоріше безперспективно, ніж перспективно; 3 – важко сказати, перспективно або безперспективно; 4 – скоріше перспективно, ніж безперспективно; 5 – найбільш перспективно) [9]. Оцінювані параметри формувались згідно проведеного аналізу наукових джерел, а також на основі проблем, що були виявлені та обговорені під час семінарів, конференцій та власного досвіду.

В експертному опитуванні взяли участь 136 фахівців, переважна більшість з яких (83,8 %) – це українські викладачі та науковці, які представляють 54 ВНЗ і наукових установ. Результати математико-статистичного опрацювання результатів оцінювання дозволили визначити перспективи подальшого розвитку ІКТН у вищій школі України. Так, у розвитку *методологічного складника ІКТН* убачаємо, що ключовими стануть такі аспекти – пріоритетність особистісно зорієнтованого підходу та поширення дослідницького методу навчання; спрямованість на використання вільного та відкритого програмного забезпечення; реалізація хмаро зорієнтованих технологій навчання; орієнтація на комплексну, багатопрофільну й міждисциплінарну підготовку студентів і викладачів; у процесі розвитку *психолого-педагогічного складника ІКТН* домінування конструктивістської психолого-педагогічної концепції (гнучкість процесу навчання; самоосвітня діяльність; домінантна роль студента як шукача інформації; унікальність індивідуальних освітніх траєкторій; формування критичного та творчого мислення особистості; оцінювання не лише результатів навчання, а й самого процесу); у процесі розвитку *організаційного складника*

ІКТН переважатиме змішане навчання; збільшиться частка неформального навчання (урахування особистісно зорієнтованих потреб конкретного студента; зміна характеру навчальної діяльності студента – від рутинної до більш творчої; навчальні завдання характеризуватимуться високою варіативністю); зросте попит на короткострокові програми дистанційного навчання (дистанційні курси) і сертифікаційні програми. Розвиток *програмно-апаратного складника ІКТН* визначатиметься: орієнтацією на портативні обчислювальні засоби, засоби зв'язку й навчальне обладнання; націленістю на розробку й використання нових типів людино-машинного інтерфейсу; орієнтацією на інтелектуалізацію програмних засобів ІКТ (інтеграція лінгвістичних систем у пошукові системи, реалізація універсальних алгоритмів семантичного пошуку в мережі Інтернет); домінуванням вебінар зорієнтованих рішень на тлі використання систем управління навчанням, віртуальних лабораторій та інших програмних засобів; формуванням навчального середовища на базі конвергентного розвитку нано-, біо-, інформаційних і когнітивних технологій.

Сформульовані нами висновки можуть розглядатися як підґрунтя при визначенні стратегічних напрямів досліджень, обґрунтуванні пріоритетів у науковій та освітній політиці, реформуванні навчально-виховного процесу вищої школи, упровадженні ІКТН в процес професійної підготовки фахівців педагогічної галузі.

Матеріали дослідження у цілому готові для використання під час розробки й удосконалення ряду навчальних курсів, зокрема „ІКТ у науці й освіті”, „Методика викладання комп'ютерних наук”, „Інноваційні педагогічні технології”, „Історія педагогіки”, навчальних посібників до них, а також у системі підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ та самоосвітній діяльності студентів, магістрантів, аспірантів. Матеріали інформаційно-освітнього порталу „Технології дистанційної освіти”, створеного автором дослідження (<http://tdo.at.ua>), навчального посібника „Основи використання інформаційно-комп'ютерних технологій у сучасній вищій школі” [10], бібліографічного показника „Інформаційно-комунікаційні технології навчання на сторінках вітчизняних періодичних фахових видань (1950 – 2014)” [11] використовуються освітянами та студентами ВНЗ України.

Література

1. Воронкін А. С. Генезис понятия “Информационно-коммуникационные технологии обучения” / А. С. Воронкин // Новые информационные технологии в образовании для всех: е-образование : монография / В. Б. Артеменко, А. С. Воронкин, Т. М. Заборов и др. – К. : МНУЦИТиС, 2015. – Разд. 4. – С. 194–229
2. Воронкін О. С. Інформаційно-комунікаційні технології навчання на сторінках вітчизняних періодичних фахових видань (1950–2014) : Бібліографічний показник / О. С. Воронкін. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2015. – 128 с.
3. Воронкін О. С. Інформаційно-комунікаційні технології у вищій освіті як об'єкт психолого-педагогічних досліджень (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) / О. С. Воронкін // Інформаційні технології в освіті. – 2015. – Вип. 22. – С. 57–79
4. Воронкін О. С. Основи використання інформаційно-комп'ютерних технологій в сучасній вищій школі : навч. посібник / О. С. Воронкін. – Луганськ : ЛДАКМ, 2011. – 156 с.
5. Воронкін О. С. Періодизація розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання / О. С. Воронкін // Вища освіта України, 2014. – № 3 (54). – С. 109–116.
6. Воронкін О. С. Перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів ВНЗ України / О. С. Воронкін // Інформаційні технології в освіті. – 2015. – Вип. 24. – С. 81–106.
7. Воронкін О. С. Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів вищих навчальних закладів України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.10 / Олексій Сергійович Воронкін. – Старобільськ, 2016. – 497 с.

8. Корнетов Г. Б. Историческое и теоретическое осмысление педагогических феноменов / Г. Б. Корнетов. – М. : АСОУ, 2012. – 220 с.
9. Корнетов Г. Б. История педагогики: теоретическое введение: учеб. пособие / Г. Б. Корнетов, М. А. Лукацкий. – М. : АСОУ, 2013. – 172 с.
10. Олдридж Р. Предмет, практика и политика. Личный взгляд на значение истории педагогики / Р. Олдридж // Всемирный историко-педагогический процесс: концепции, модели, историография / Под ред. Г. Б. Корнетова, В. Г. Безрогова ; пер. с англ. – М. : ИТОП, 1996. – С. 113–120.
11. Рекомендації круглого столу „Освітня політика в умовах інформаційного суспільства” : Рішення Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти (протокол № 45 від 14 червня 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://apitu.org.ua/files/Recomendations_education.pdf.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Водолазська Тетяна Володимирівна, старший викладач Комунального закладу
«Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
М. В. Остроградського» Полтавської обласної ради*

Актуальність теми інновації. Демократизація і гуманізація, особистісно зорієнтований і компетентнісний підходи, упровадження інформаційних і комунікаційних технологій як пріоритетні напрями розбудови початкової школи спонукали теоретиків і практиків до осмислення феномена освітнього середовища як одного з визначальних факторів розвитку учня [5; 6].

У науці сформувалися основні напрями досліджень готовності вчителя до педагогічної діяльності, а саме: вивчення змісту поняття «готовність» (О. Бартків, І. Гавриш, Л. Карамушка, В. Сластьонін та ін.); розроблення структури готовності (В. Моляко, Л. Хомич, В. Уруський та ін.); пошук рівнів сформованості готовності (М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін.). Готовність до педагогічної діяльності розглядається дослідниками як інтегративна якість особистості вчителя, що формується під дією цілеспрямованих педагогічних впливів [4].

Неперервний розвиток професіоналізму вчителя потребує формування якісно нової системи підвищення кваліфікації, яка здатна швидко реагувати на соціально-економічні й технологічні зміни, має прямий двосторонній зв'язок із практикою [8].

Аналіз літератури свідчить про те, що питання готовності педагога до моделювання освітнього середовища не стало предметом самостійних наукових досліджень. Практика роботи зі слухачами курсів підвищення кваліфікації підтверджує невідповідність суб'єктів, що управляють освітнім процесом, виконувати систему педагогічних дій з моделювання освітнього середовища, перетворення його в засіб діагностики, проектування та продукування освітнього результату.

Мета і завдання, на вирішення яких спрямована інновація. У системі післядипломної педагогічної освіти існує суперечність між об'єктивною необхідністю створення інноваційного освітнього середовища школи й відсутністю технологій, які формують готовність вчителя до педагогічного моделювання. Намагання подолати існуючі суперечності і недостатня наукова розробленість проблеми обумовили тему інновації: «Технологія формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної освіти».

Мета – обґрунтування технології формування готовності педагога до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної освіти. *Задачі*: дослідити стан розробленості проблеми, розробити технологію формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної освіти.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Відповідно до наукових досліджень [7; 9] поняття «технологія» означає сукупність знань про засоби здійснення процесів, за яких відбувається якісна зміна об'єкта. Дослідники у своїх визначеннях підкреслюють спрямованість педагогічної технології на підвищення ефективності навчального процесу, гарантованість кінцевого результату.

У контексті нашого дослідження технологія формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища розуміється як певна педагогічна система, що реалізується на практиці й гарантує досягнення запланованих результатів навчання. Методологічними вимогами до педагогічної технології є: концептуальність; системність; ефективність; відтворюваність [9]. Технологія містить такі складові: мета, цілі, завдання, основні компоненти структури, принципи, етапи та педагогічні умови.

Основна мета розробленої технології – формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти. Цілі: розвиток творчих і пізнавальних здібностей педагога; сприяння формуванню навичок проектування різних моделей шкільних освітніх середовищ; забезпечення умов для розширеного та поглибленого обсягу знань та вмінь з проблеми моделювання шкільного освітнього середовища. Цілі конкретизуються через завдання: удосконалення професійної готовності педагога до моделювання освітнього середовища; формування системи знань, умінь і навичок, необхідних для педагогічного моделювання; розвиток навичок саморефлексії; розвиток професійних і особистісних якостей фахівця.

Розроблена педагогічна технологія формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища, представлена концептуальною основою, змістовим, процесуальним і результативним блоками. Технологічна схема умовно зображує процес формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища у вигляді окремих блоків і етапів, об'єднаних логічними зв'язками.

1. *Концептуальний блок* визначає наукову основу технології, її мету і завдання, створюючи передумови для поєднання решти блоків у цілісність. Досягнення основної мети – формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища – згідно з розробленою нами технологією, пропонується здійснювати на основі таких методологічних *підходів*: системного, особистісно-діяльнісного і компетентнісного та *принципах* зв'язку навчання з практичною діяльністю, технологічності, практичної значущості, свободи вибору.

Готовність до моделювання освітнього середовища з позиції системного підходу є складовою системи професійно-педагогічної готовності вчителя; з позиції особистісно-діяльнісного підходу, визнання вчителем себе як суб'єкта моделювання освітнього середовища сприяє досягненню високого рівня готовності до означеного виду професійної діяльності; з позиції компетентнісного підходу моделювання освітнього середовища забезпечує становлення професійної компетентності вчителя.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю реалізовано у виборі навчального матеріалу для слухачів курсів підвищення кваліфікації; принцип практичної значущості відображено у єдності теорії та практики. Згідно з принципом свободи вибору до змістового компонента технології віднесено різні форми і методи організаційної, науково-дослідної, методичної роботи. Принцип гнучкості створює адаптивну педагогічну систему, визначає структуру курсів підвищення кваліфікації залежно від початкового рівня готовності кожного учителя і передбачуваного кінцевого результату.

2. *Змістовий блок* технології включає обґрунтування основних етапів, завдань та змісту формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища. Змістовий блок визначається навчальним планом, відповідними програмами, розгортається поступово через три взаємоузгоджені етапи: *мотиваційно-цільовий* (формування позитивного ставлення слухачів курсів підвищення кваліфікації до моделювання освітнього середовища початкової школи); *змістово-організаційний* (формування знань та вмінь, необхідних для моделювання освітнього середовища початкової школи); *продуктивно-творчий* (набуття практичного досвіду моделювання освітнього середовища).

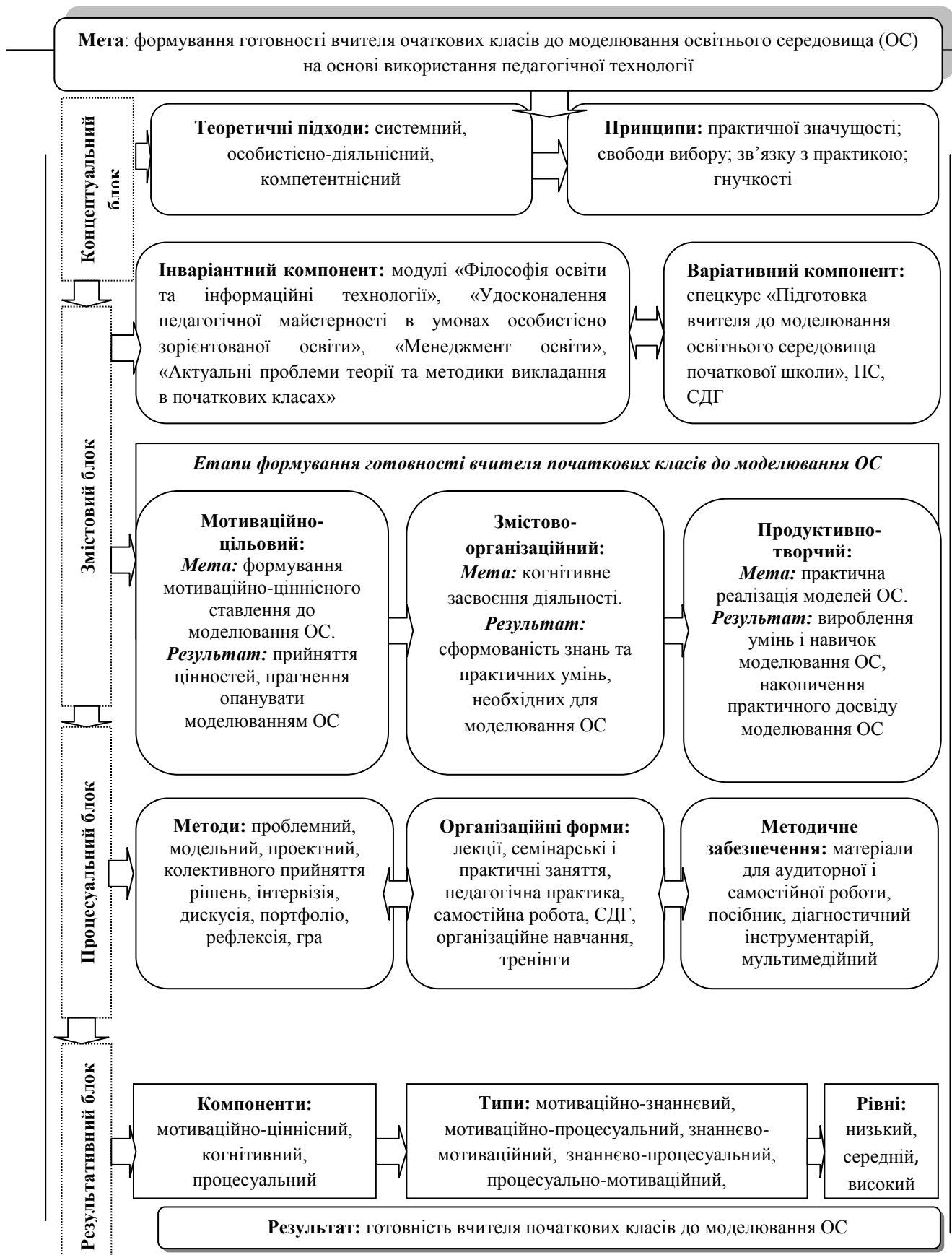
3. *Процесуальний блок* включає організаційну діяльність і науково-методичний інструментарій реалізації технології формування готовності учителя початкових класів до моделювання освітнього середовища, визначає організацію навчального процесу, форми, методи і прийоми навчання вчителів початкових класів (метод проблемного викладу матеріалу, модельний, проектний метод, дискусії, презентації, обмін досвідом, інтерв'язія (метод колективного прийняття рішень), гра, портфоліо, самоспостереження), діагностику навчального процесу, створення організаційно-педагогічних умов формування готовності учителя початкових класів до моделювання освітнього середовища.

Організація навчання в системі післядипломної освіти, суб'єктами якої є дорослі люди, потребує: виявлення потреб, інтересів, очікувань, досвіду слухачів із метою індивідуалізації і диференціації роботи, забезпечення того чи іншого балансу особистісної компетентності й сучасних вимог до професіонала, до культури самостійної діяльності; орієнтації викладачів на вимоги практики і набутого досвіду слухачів, а також виявлення досягнутого результату, тобто змін у потребах, інтересах, мотивації, знаннях і вміннях педагога.

Науково-методичний інструментарій реалізації технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища включає *навчально-методичний посібник* для вчителів початкових класів – слухачів курсів підвищення кваліфікації «Моделювання шкільного освітнього середовища» [1], *програми спецкурсів* «Підготовка вчителя до моделювання освітнього середовища початкової школи» [2], «Підготовка керівника до моделювання освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу» [3]. Зміст спецкурсів містить три складові: формування мотиваційно-ціннісного ставлення до проблеми моделювання освітнього середовища, предметний зміст педагогічного моделювання, вміння і навички з моделювання освітнього середовища.

Короткотривалість курсів підвищення кваліфікації не дає змогу виділити на опанування спецкурсу більше ніж 12 годин варіативної частини програми. Оптимальними формами проведення спецкурсів є лекційні заняття, на яких слухачі здобувають теоретичні знання, розглядають ключові поняття («освітнє середовище», «модель освітнього середовища», «моделювання», «моделювання освітнього середовища»); семінарсько-практичні заняття, під час яких удосконалюються вміння і навички слухачів з моделювання освітнього середовища початкової школи; самостійні заняття, що доповнюють і розширюють здобуту слухачами навчальну інформацію. Окрім часового чинника, треба враховувати мотиваційну зрілість та когнітивну готовність слухачів курсів підвищення кваліфікації до сприйняття змісту спецкурсу.

Забезпечення формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища у системі післядипломної педагогічної освіти розглядається як комплекс психолого-педагогічних, навчально-методичних і організаційно-педагогічних умов.

Рис. 1. Технологічна схема формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища у системі післядипломної освіти

Психолого-педагогічні умови сприяють особистісному і професійному розвитку слухачів з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Основним видом психолого-педагогічного забезпечення є психологічна та педагогічна підтримка учителя викладачами інституту післядипломної педагогічної освіти, адміністрації закладу. Слухачі складають власну програму професійного розвитку, отримують консультації, допомогу.

Навчально-методичні умови забезпечують розвиток професійних умінь слухача відповідно до сучасних вимог в освіті. Основним видом навчально-методичного забезпечення є залучення слухачів до активної педагогічної практики, участь в експериментальній діяльності, розробка власної моделі освітнього середовища початкової школи, забезпечення науково-методичною літературою.

Під організаційно-педагогічними умовами реалізації технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища ми розуміємо сукупність організаційних форм, методів, прийомів, засобів координації навчальних впливів на слухача курсів підвищення кваліфікації з метою створення можливостей та стимулів для ефективного саморозвитку професійних і особистісних здібностей, якостей, знань, умінь і, як наслідок, – цілісного професійного становлення особистості педагога. Нами було враховано, що основою сучасної особистісно зорієнтованої професійної підготовки фахівців є процес професійної освіти, заснований на внутрішній мотивації, на потребі особистості вступати в спілкування з іншими (викладачами, колегами); розвиток особистості фахівця, що відбувається цілісно, у єдності розуму і відчуттів, духовного й фізичного; урахуванням характеру професійного навчання – індивідуального для кожної людини навчання, що здійснюється засобами активної навчально-пізнавальної й навчально-професійної діяльності слухача; наявність підтримки, фасилітації професійно-особистісного зростання, а не формальне керівництво викладачами; власне сприйняття кожним слухачем навколишньої дійсності; урахування того, як людина ставиться до дійсності (зокрема до сутності професійної діяльності) через призму власного сприйняття й розуміння; забезпечення професійно-особистісного зростання фахівця на засадах продуктивної взаємодії з усіма факторами професійно-освітнього середовища.

У результаті, до організаційно-педагогічних умов формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища віднесені:

1. Спеціальна організація комфортного середовища навчання, яка передбачає: вивчення та задоволення освітніх потреб вчителя початкових класів; використання умов «відкритої пізнавальної позиції» слухачів; особистісно-діяльнісний характер навчання; спрямованість слухачів курсів підвищення кваліфікації на самостійну дослідницьку діяльність.

2. Гнучкість у виборі форм та методів навчання, спрямованих на досягнення високого рівня готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища.

3. Відповідність навчального матеріалу освітнім потребам слухачів, рівню їх кваліфікації.

4. Включення у навчальний процес сучасних технологій, методів, форм роботи.

5. Рівноправне спілкування всіх суб'єктів навчання.

Освітнє середовище початкової школи – складова шкільної системи, яка має вплив на усі свої підсистеми, а тому необхідно забезпечити: підтримку адміністрацією шкіл педагогів, що включилися у процес моделювання освітнього середовища початкової школи; налагодження системи комунікації між вчителями, залученими до процесу моделювання освітнього середовища початкової школи.

4. *Результативний блок* передбачає сформованість показників готовності, діагностику рівня готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища (низький, середній, високий) на основі авторської методики «Готовність педагога до моделювання освітнього середовища початкової школи».

Висновки. У процесі наукового пошуку встановлено, що формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища залежить від технології, покликаної забезпечити психологічну, теоретичну та практичну готовність педагога в означеній сфері його діяльності. Розроблену педагогічну технологію реалізовано на курсах підвищення кваліфікації, у міжкурсовий період шляхом участі вчителів у конференціях, тренінгах, роботі постійних семінарів (ПС), спеціальної дослідницької групи (СДГ), а також організаційного навчання учителів на робочому місці, у процесі самоосвіти.

Результати дослідження підтвердили, що ефективність процесу формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища залежить від упровадження організаційно забезпеченої технології формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища, урахування запитів учителів, їх освітніх потреб, неперервності і наступності курсової і міжкурсової підготовки учителя початкових класів.

Розроблена технологія є конкретною програмою для організації та проведення експериментального етапу дослідження. Вважаємо, що в результаті її впровадження педагог зможе творчо застосовувати здобуті знання в практичній діяльності, нетрадиційно мислити, використовувати інноваційні технології, самостійно опрацьовувати й аналізувати педагогічні ситуації.

Перспективи подальших досліджень полягають у експериментальній перевірці методики реалізації педагогічних умов формування готовності педагогів до моделювання освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти.

Література

1. Водолазська Т. В. Моделювання шкільного освітнього середовища : навч.-метод. посіб. / Т. В. Водолазська. – Полтава : АСМІ, 2013. – 96 с.
2. Водолазська Т. В. Підготовка вчителя до моделювання освітнього середовища початкової школи : навч.-метод. посіб. / [автор-укладач Т. В. Водолазська]. – Полтава : ПОШПО, 2012. – 47 с.
3. Водолазська Т. В. Підготовка керівників загальноосвітніх закладів до моделювання освітнього середовища : навч.-метод. посіб. / [автор-укладач Т. В. Водолазська]. – Полтава : ПОШПО, 2012. – 50 с.
4. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автор. дис. ... доктора пед. наук : 13.04.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Гавриш. – Луганськ, 2006. – 46 с.
5. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія / Н. Б. Гонтаровська. – Дніпропетровськ : Дніпро-VAL, 2010. – 622 с.
6. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 20 с.
7. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – Москва : Знание, 1989. – 80 с.
8. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – Київ, 1998. – 176 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г. К. Селевко. – Москва : Народное образование, 1998. – 256 с.

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Халецька Лілія Леонідівна, методист Полтавського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського
Полтавської обласної ради*

Актуальність теми інновації. Освітні реформи, пов'язані із суспільними вимогами ХХІ століття та регламентовані Педагогічною Конституцією Європи (29.06.2013 р.), Законами України “Про освіту”, Національною стратегією розвитку освіти України на 2012-2021 роки (25.06.2013 р.), Галузевою Концепцією розвитку неперервної педагогічної освіти (14.08.2013 р.), вимагають зміни освітньої парадигми від знанневої до гуманітарної, компетентісно орієнтованої, налаштованої на формування конкурентоспроможної особистості. Ключовим методологічним інструментом реалізації таких вимог є компетентнісний підхід (Competence-based approach).

Теорію компетентнісного підходу певним чином опрацьовано в системі загальної середньої освіти. У післядипломній освіті це питання залишається актуальним, зокрема у зв'язку з реалізацією парадигми Lifelong learning (LLL) – “освіта протягом життя” (“Освіта через усе життя”).

Реалізація компетентнісного підходу потребує перегляду деяких позицій підвищення кваліфікації вчителів у інститутах післядипломної педагогічної освіти, тому що, не зважаючи на численність наукових досліджень, сьогодні ще супроводжується певними суперечностями. Це стосується як визначення категоріального апарату, так і власне самого процесу впровадження.

Система післядипломної педагогічної освіти покликана скоригувати, розвинути, поглибити професійні компетентності вчителів, сформовані традиційною системою професійної підготовки, згідно з новими державними вимогами та нормативно-правовою базою.

До переліку ключових, визначених країнами Ради Європи, входить загальнокультурна компетентність (Cultural competence) [7].

Актуальність проблеми, суперечності у визначеннях та необхідність їх розв'язання, недостатній рівень теоретичної дослідженості й практичної розробленості зазначеної наукової проблеми, відсутність системного наукового аналізу та багаторічний практичний досвід роботи в Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського зумовили розроблення теоретичної моделі розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.

Мета інновації полягає у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці моделі розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання**:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми у філософській, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій, науково-методичній літературі.
2. Уточнити зміст поняття “загальнокультурна компетентність учителя мистецьких дисциплін”, виявити її структуру та специфіку у контексті особливостей реалізації компетентнісного підходу в післядипломній педагогічній освіті.
3. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.
4. Розробити критерії та рівні розвитку загальнокультурної компетентності

вчителів мистецьких дисциплін.

5. Розробити змістовий і методичний компоненти процесу розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти та створити відповідний науково-методичний комплекс.

Об'єкт інновації – процес розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін.

Предмет інновації – змістовий і методичний компоненти процесу розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Освіта протягом життя для світової спільноти сьогодні є однією з вимог щодо надання освітніх послуг. Керівні принципи політики розвитку навчання протягом життя визначені Європейською стратегією зайнятості (European employment strategy), погодженою 22 липня 2003 р. [8]. Огляд міжнародних документів та аналіз досліджень зі зазначеної проблеми знаходимо в Л. Айзікової [1].

Запровадженню компетентнісного підходу (Competence-based approach) присвячено європейський проект Тьюнінг [3]. Науковці розглядають його як методологічну основу визначення цілей освіти, відбору змісту, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів [2, с. 14-15]. Аналіз тезаурусу та компаративний аналіз наукових досліджень, пов'язаних із компетентнісним підходом, здійснено у наших статтях [5, 6].

Особистісно компетентнісне навчання вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти вивчали М. Загорний, В. Зелюк, Г. Кравченко, Н. Мурована, П. Яковенко та ін. Питання післядипломної освіти вчителів мистецьких дисциплін висвітлено в роботах Т. Агейкіної-Старченко, С. Ковальнової, В. Ковальчук, О. Лобач, Л. Масол, О. Отич, О. Просіної, В. Ружицького, С. Соломахи та ін.

Пояснення сутності загальнокультурної компетентності знаходимо у роботах українських (О. Дубасенюк, Т. Несвірська, О. Олексюк, І. Павленко, І. Шумілова) та російських (І. Зимня, Н. Конасова, С. Троянська, А. Хуторський) дослідників.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка компетентність, як інтегральна особистісна характеристика, не може бути статичним утворенням, вона спочатку формується, а потім розвивається протягом усієї діяльності людини і проявляється, зокрема, у рамках певних компетенцій. На наше переконання, загальнокультурна компетентність є необхідною зерниною, без якої неможлива педагогічна майстерність, вона є ядром, навколо якого формуються всі інші її складові.

С. Троянська подає структурно-критеріальну модель загальнокультурної компетентності як поєднання когнітивного, ціннісно-орієнтовного та комунікативно-діяльнісного компонентів [4, с. 50]. Ми переконані, що зазначеній моделі не вистачає, як мінімум, двох необхідних компонентів — мотиваційного та рефлексивного. Тому ми подаємо структуру зазначеної компетентності як поєднання п'яти компонентів: мотиваційного, когнітивного, емоційно-ціннісного (аксіологічного), комунікативно-діяльнісного та рефлексивного. Критерії як освітні результати кожного компоненту описані нами у статті “Методичні аспекти розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти” [5].

Зазначені компоненти існують у тісному взаємозв'язку, який не завжди є лінійним. Так, наприклад, аксіологічний компонент може “вмикати” одразу рефлексивний, минаючи діяльнісний. Мотиваційний компонент на початковій стадії формування загальнокультурної компетентності може бути відсутнім взагалі (достатньо велика частина дітей навчається в музичній або художній школі не за власним бажанням). Взаємозв'язок і взаємовплив структурних компонентів загальнокультурної компетентності ми відобразили схемою (Рис. 1).

**Взаємозв'язок і взаємовплив структурних компонентів
загальнокультурної компетентності**

У циклічному процесі (постійному чергуванні курсової та міжкурсвої діяльності) післядипломної педагогічної освіти найбільший вплив на особистість має курсовий період в інституті післядипломної освіти. Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського пропонує такі форми проходження курсів підвищення кваліфікації: денна, де кількість навчальних годин — 72 або 108; очно-дистанційна, де кількість годин на установчій, заліковій сесіях та дистанційному етапі однакова — по 36; дистанційна, де кількість годин на установчій та заліковій сесіях лише по 9 годин, а 90 годин припадає на дистанційний період навчання. Тому активно впливати на розвиток загальнокультурної компетентності ми можемо лише при денній та очно-дистанційних формах навчання. При дистанційній формі, коли роль куратора перетворюється на тьютора або фасилітатора, домінантним фактором є самонавчання та саморозвиток учителя.

Після визначення нами та самовизначення вчителем рівня загальнокультурної компетентності, ми допомагаємо активізувати мотиваційний компонент, який “запускає” усі інші та фундаментує побудову індивідуального вектора розвитку. Адже така побудова можлива за умови встановлення прогалін у власній компетентності, усвідомлення необхідності їх ліквідування при активній освітній та самоосвітній діяльності. Системне осмислення (аналіз, розкриття й обґрунтування причин виникнення) особистісних світоглядних проблем (володіння теоретичною базою в галузях культури та мистецтва: знання фактів, теорій, імен, дат, які відображають етапи розвитку культури; знання особливостей засобів мистецтва) неодмінно формує здатність до їх вирішення. З’ясувати усвідомлення вчителями рівня розвитку власної загальнокультурної компетентності та можливостей його розвитку дає змогу розроблений нами опитувальник (Таблиця 1).

Таблиця 1

№ п/п	Визначте за 10-бальною шкалою кожен позицію:	Кількість балів
1.	Рівень Вашої ЗКК	
2.	Ваше бажання щодо підвищення рівня власної ЗКК	
3.	Можливості щодо підвищення рівня власної ЗКК	
4.	Перешкоди на шляху до підвищення рівня власної ЗКК	
5.	Зв'язок рівня ЗКК із професійною майстерністю	
6.	Зв'язок рівня Вашої ЗКК із створенням /змінюю культурного оточення	
7.	Очікування від курсів підвищення кваліфікації щодо підвищення рівня Вашої ЗКК	
8.	Очікування від самоосвіти щодо підвищення рівня Вашої ЗКК	
9.	Вплив /приклад іншої особистості /особистостей на розвиток Вашої ЗКК	
10.	Ваші особистісні можливості щодо формування ЗКК Ваших учнів	

Опитування 8 груп учителів мистецьких дисциплін – слухачів курсів підвищення кваліфікації у 2014 році (112 респондентів) показало, що 78 % із них умотивані щодо підвищення рівня власної загальнокультурної компетентності. На цьому шляху очікування від курсів становить 37 %, від самоосвіти – 73 %. Приблизно 50 % слухачів перекладають відповідальність за недостатній рівень власної загальнокультурної компетентності на різноманітні перешкоди. Учителі мистецьких дисциплін вважають, що мають суттєвий вплив на розвиток загальнокультурної компетентності учнів (76 %), також вони підкреслюють доволі високий вплив інших особистостей на розвиток власної загальнокультурної компетентності (83 %).

Емоційно-ціннісний (аксіологічний) компонент нашої моделі вимірюється досвідом засвоєння джерел культури та мистецтва, ціннісним “присвоєнням” культури та наявністю ціннісних орієнтирів при засвоєнні культурного та мистецького надбання та здатністю до емоційного сприйняття, співчуття й оцінювання явищ культури та мистецтва, потребою та інтересом у самостійному засвоєнні культурних та мистецьких явищ. Зазначена складова, на відміну від когнітивної, що може вимірюватися формальними засобами, потребує активних форм роботи та неформального спілкування.

Базис когнітивного компоненту загальнокультурної компетентності певною мірою визначений та унормований програмами спеціальних навчальних закладів. Учителі щодо змісту цієї складової мають схожі думки, перелік його змісту не становить для них великих труднощів. Це описано нами у статті “Підготовка компетентнісного вчителя предметів освітньої галузі “Естетична культура” в системі післядипломної педагогічної освіти [6]. Комунікативно-діяльнісний компонент, який під час курсів підвищення кваліфікації є найбільш придатний до вимірювання та порівняння стимулює мотиваційний компонент.

Найбільш складним щодо визначення рівня сформованості та розвитку в нашій моделі є рефлексивний компонент. Тому для моніторингу цієї складової ми використовуємо як формальні (вихідне діагностування) так і неформальні форми (спілкування, обговорення, дискусії тощо). Враховуючи особливості рефлексивного компоненту (зокрема отримання великої кількості інформації, яка потребує аналізу та усвідомлення), ми намагаємося активізувати застосування дистанційних форм: електронної пошти, хмарних технологій (інститутом запроваджено використання платформи Moodle), сайту “Vivat, Art!” для вчителів мистецьких дисциплін Полтавщини. Цього вимагає також суттєве збільшення кількості слухачів, які проходять курси за дистанційною формою навчання (таких вчителів у 2012 році було 23 особи, а в 2015 — 78 (Таблиця 2).

Таблиця 2

Категорія	2012				2013				2014				2015				Всього 2012-2015
	С	О	Д	за рік	С	О	Д	за рік	С	О	Д	за рік	С	О	Д	за рік	
Музичне мистецтво	45	-	-	45	5	-	-	59	5	-	18	71	4	-	4	81	256
Образотворче мистецтво	41	-	-	41	2	-	-	24	-	-	40	40	-	-	-	-	105
Художня культура	24	-	-	24	-	20	4	34	-	-	28	28	-	25	2	46	132
Муз. мистецтво + художня	-	18	1	28	-	6	1	20	-	14	18	32	-	-	-	-	80

культура																	
Образ. мистецтво + художня культура	-	18	13	31	-	21	25	46	-	12	8	20	-	21	16	37	116
Всього	110	36	23	169	83	47	53	183	53	26	112	191	40	46	78	164	689

Опираючись на створену нами модель, ми намагаємося на всіх формах навчання визначити рівень розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін (Таблиця 3).

Таблиця 3

Рівні та показники розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін

№ п/п	Рівень розвитку загальнокультурної компетентності	Показники рівня розвитку загальнокультурної компетентності
5.	Творчий рівень	Відповідає званням «старший вчитель» та «методист»: учитель завжди є носієм культури, роблячи власний внесок у мистецьку (культурну) скарбницю, має власні методичні нароби, із якими із задоволенням ділиться із колегами; вільно орієнтується у виборі педагогічних технологій, займається наставницькою діяльністю.
4.	Високий рівень	Відповідає вищій кваліфікаційній категорії: учитель володіє мистецтвом менеджменту та самоменеджменту. Його художні колективи мають високі досягнення (звання). На уроках учитель впроваджує різноманітні, в тому числі інноваційні художньо-педагогічні технології. Учитель постійно прагне до самоосвіти, саморозвитку, творчості й реалізує ці прагнення.
3.	Достатній рівень	Відповідає I кваліфікаційній категорії: загальна культура вчителя не завжди відповідає ідеалу, при багатьох питаннях, зокрема при необхідності інтеграції мистецтв, побудові логіки уроку, застосуванні інноваційних педагогічних технологій, умінні створювати необхідну емоційну атмосферу тощо, часто зазнає труднощів. На цьому етапі формується оцінне ставлення, продовжується набуття практичних навичок.
2.	Середній рівень	Відповідає II кваліфікаційній категорії: учитель намагається досягнути ідеалу гармонії особистості художньо-культурного типу, займається самоосвітою та саморозвитком, але не систематично, із захопленням ставиться до свого предмету і передає це захоплення учням. Учитель володіє педагогічними технологіями, може робити власні «відкриття», не збагачуючи при цьому науку та мистецько-педагогічний досвід.
1.	Початковий (базовий) рівень	Відповідає кваліфікаційній категорії «спеціаліст»: учитель отримав базові знання, уміння, навички, але не має досвіду роботи, не готовий вирішувати проблемні ситуації, не достатньо володіє педагогічними технологіями, не здатний контролювати власні емоції або вчитель з певним досвідом роботи, але внутрішньо закритий для загальнокультурного розвитку, не бажає знайомитися із додатковою (новою) фаховою мистецькою літературою, його

	діяльність закінчується проведенням уроків, при цьому він упевнений у тому, що рівень його знань (розвитку) достатній для виконання професійних обов'язків та власного загальнокультурного розвитку.
--	--

Відповідність рамкам кваліфікації у цьому випадку є умовно-обов'язковою. Тобто ми вважаємо, що конкретна кваліфікація передбачає зазначений рівень розвитку загальнокультурної компетентності. Причому певний рівень не гарантує певну кваліфікацію: учитель із першою кваліфікаційною категорією може мати творчий рівень розвитку загальнокультурної компетентності, але вчитель із вищою категорією не може мати низький або середній рівень її розвитку,

Розроблені нами опитувальники, тести (на загальну ерудицію, знання мистецького краєзнавства тощо) та активні форми роботи під час курсів підвищення кваліфікації (арт-тренінг, мистецько-педагогічні майстерні, мистецько-педагогічні проекти, фасилітовані дискусії тощо) спираються на наукові дослідження з проблеми розвитку професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти (Т. Агейкіна-Старченко, С. Ковальова, О. Лобач, Л. Масол, С. Соломаха та ін.).

Висновки. Розроблена і впроваджена нами модель надає можливість визначити рівень розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін на кожному етапі, дозволяє робити науково-методичний супровід ефективним, створюючим ситуацію успіху.

Література

1. Айзікова Л. В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях / Айзікова Лідія Володимирівна. – Наукові праці, 2012. – Випуск 146. – Том 158. – С. 62-64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lib.chdu.edu.ua.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; Голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Проект Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_english.pdf.
4. Троянская С. Л. Развитие общекультурной компетентности в процессе образования / С.Л. Троянская. Монография. – Ижевск. – 2004. – 100 с., С. 50.
5. Халецька Л. Л. Методичні аспекти розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти / Халецька Л. Л. // Постметодика. – № 1. – 2015. – С. 32-37.
6. Халецька Л. Л. Підготовка компетентнісного вчителя предметів освітньої галузі «Естетична культура» в системі післядипломної педагогічної освіти / Халецька Л. Л. // Післядипломна освіта в Україні, 2010. – № 1. – С. 67-70.
7. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame Reference for an Assessment and Research Program – OSCE (Draft). – <http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.parsys.34116.downloadList.87902.DownloadFile.tmp/oecd-deseco-strategy-paper-deelsaedcericd20029.pdf>.
8. European Employment Strategy. – <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.

*Бутурлим Тетяна Іванівна, учитель української мови та літератури
Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради*

Актуальність теми інновації. В умовах функціонування полікультурної парадигми (відкритості суспільства, зорієнтованого на гуманістичні цінності, творення особистості як суб'єкта культури) актуалізується потреба в удосконаленні системи освіти, підготовки вчителів, спроможних виховати ерудованих, високодуховних, креативних, мобільних учнів, здатних самостійно й конструктивно вирішити проблему. Подолання даного протиріччя можливе за умови визначення та впровадження шляхів підвищення професійної компетентності педагогічних працівників.

Виходячи з того, що компетентність переважно розуміється як володіння певною компетенцією, сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, необхідних для здійснення продуктивної діяльності (Н. Баграмова, І. Загайнов, О. Ільченко, С. Ожогов, В. Наперова, Е. Симанюк, А. Сластьонін, Л. Фішман, А. Хуторський, А. Черемисина, М. Чоганов, С. Шишов та ін.), професійна компетентність - інтегральна характеристика професійних та особистісних якостей, що сприяють досягненню високого результату діяльності.

Однією зі складових педагогічної, зокрема гендерної, культури вчителів є гендерна компетентність. Поява даного поняття зумовлена необхідністю в подоланні гендерної дисгармонії сучасного суспільства, створенні однакових умов для самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності незалежно від її статі, підвищенні рівня гендерної культури нації. Проблема гендерної компетентності вчителів є однією із ключових гендерного виховання (цілеспрямованого, систематичного, послідовного процесу формування гендерної культури суб'єктів навчально-виховного процесу [1, с. 25]), завдання якого ґрунтуються на основних положеннях Конституції України (1996), Декларації тисячоліття ООН (2000 р.), Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р., 2012 р., 2013 р.) та інш. Основні положення гендерного виховання є предметом наукових досліджень українських С. Айвазової, С. Вихор, Т. Говорун, Т. Журженко, І. Звереві, В. Кравця, Г. Лактіонової, Л. Міщик, Г. Сілласте, Л. Смоляр, О. Цокур, Л. Штильової та ін.

Гендерне виховання, з одного боку, спрямоване на збереження найкращих традицій минулого, зокрема цінностей взаємоповаги, взаєморозуміння, любові, вірності, з іншого боку, намагається подолати існуючі в суспільстві гендерні стереотипи (нав'язані суспільством схеми мислення, поведінки щодо протилежної статі, відхід від яких викликає осуд оточуючих [1, с. 35]), що визначають нерівноцінні соціальні позиції статей, акцентують увагу на гендерних відмінностях, не сприяють особистісному розвитку. Гендерне виховання є антитетичним до андроцентричного (виховання в учасників навчально-виховного процесу патріархатної картини світу як норми екзистенції), оскільки спрямоване на конструювання нових ідеалів поведінки чоловіка та жінки з урахуванням позитивних функцій патріархатної культури; виховання паритетності мислення учнів щодо чоловіка та жінки; формування потреби в побудові гендерної гармонії; виховання практичних умінь і навичок щодо реалізації ідеї егалітаризму у взаєминах з особою протилежної статі та потреби в передачі конструктивного гендерного досвіду майбутнім дітям.

Для ефективного здійснення гендерного виховання в закладах освіти потрібно вдосконалити гендерну компетентність учителів. Теоретичний аналіз вищезазначеного поняття в наукових дослідженнях О. Болотської [2], Т. Дороніної [4], І. Загайнова [5], І. Мунтяна [7], М. Радзівілової [8], С. Рожкової [9] та інших дав можливість уточнити його зміст: сукупність гендерних знань, гендерних цінностей, гендерних умінь і навичок.

Виходячи з мети гендерного виховання, уточненого нами визначення гендерної компетентності, результатів аналізу вищезазначеної категорії в гендерній педагогіці було окреслено зміст її структурних компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового.

Забезпечення вчителем гендерного балансу в навчально-виховному є можливим за умови взаємозв'язку всіх вищезазначених елементів **гендерної компетентності**:

- когнітивний компонент (гендерні знання): знання змісту понять «гендер», «гендерна педагогіка», «гендерне виховання», «гендерна культура», «гендерна компетентність»; розуміння змісту понять «гендерна рівність», «гендерні стереотипи», «гіпергендерність», «фемінність», «маскулінність», «андрогінність», «гендерний світогляд», «гендерна позиція», «гендерна гармонія»; прийняття й усвідомлення сутності технології формування гендерної культури учнів (змісту, мети, завдань, принципів, форм, методів, прийомів, засобів); знання змісту нормативних документів, що стосуються гендерної політики, гендерної освіти; розуміння місця чоловіка та жінки в соціумі; знання особливостей гендерної психології хлопців і дівчат; пізнання власного рівня гендерної культури;
- емоційно-ціннісний компонент (гендерна позиція, гендерні цінності): аналіз наявності/відсутності ознак гендерних стереотипів по відношенню до осіб протилежної статі у вчинках, думках, емоційному стані, у тому числі й учнів та учениць; розвиток потреби в удосконаленні власних гендерних знань, умінь, цінностей, поведінки; формування гендерної позиції на основі цінностей: рівності між чоловіком та жінкою, справедливості, толерантності, співробітництва;
- поведінковий компонент (гендерні уміння й навички): уміння варіювати чоловічі й жіночі якості відповідно до життєвої ситуації; здатність досягти гендерної гармонії з особою протилежної статі; навички практичного застосування технології формування гендерної культури учнів; уміння організувати навчально-виховний процес на засадах гендерної рівності; уміння створювати сприятливі педагогічні умови для формування гендерної культури учнів.

Мета інновації – формування компетентності вчителів щодо здійснення гендерного виховання старшокласників.

Завдання інновації: розвивати в учителів позитивне ставлення до гендерного підходу в педагогіці; сприяти підвищенню рівня гендерних знань учителів; розвивати в педагогів якості гендерно коректної особистості; формувати навички виховання гендерної культури старшокласників.

Форми досягнення мети інновації: науково-практичні семінари, психолого-педагогічні тренінги, майстер-класи.

Нами було розроблено й проведено з учителями наступні **виховні заходи**:

- «Підвищення компетентності вчителів щодо розуміння концепції гендеру в педагогіці» (див. дод. А);
- «Формування професійної компетентності вчителів щодо здійснення гендерного виховання старшокласників»;
- «Формування партнерських взаємин між хлопцями та дівчатами раннього юнацького віку в контексті педагогіки успіху»;
- «Підвищення гендерної компетентності вчителів української літератури»;
- «Формування гендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури»;
- «Профілактика схильності старшокласників до гендерного насильства засобами української літератури» ;
- «Формування навичок застосування гендерного контент-аналізу в психолого-педагогічній діяльності».

Методи: інтерактивна лекція, евристична бесіда, дискусія, гра, метод вправ, групова, індивідуальна, колективна, самостійна робота, робота в парах, дослідницькі завдання, розв'язання проблемних ситуацій, демонстрація, приклад високого рівня гендерної культури видатних людей, художніх персонажів, переконання щодо розвитку паритетного ставлення до чоловіка та жінки, метод прогнозування гармонійного гендерного розвитку, заохочення, рефлексія.

Засоби: ПК, електронні презентації; буклети, роздатковий інформативний матеріал; плакати зі схемами, таблицями, діаграмами; малюнки, фото, аудіозаписи, відеоролики; завдання для виконання роботи в мікрогрупах, опорні картки, картки для утворення мікрогруп; художні тексти, прислів'я, анекдоти, тексти пісень; тексти релаксацій та позитивних афірмацій; літературне доміно, ігрове поле «Чорне – біле», фішки; паперові конверти, квіти, сердечка, чоловічки, сходинок; в'язальні нитки, іграшковий мікрофон, папір, скотч, маркери, олівці, фарби, пензлики, ватмани, магніти, склянки з водою, ножиці, журнали з малюнками, склянки з написами, скріпки.

Отримані результати, висновки щодо ефективності запропонованої інновації.

У роботі з учителями були використані наступні шляхи підвищення професійної компетентності щодо здійснення гендерного виховання старшокласників:

- гендерна просвіта;
- корекційно-розвивальна робота щодо формування в учителів конструктивних гендерних цінностей;
- формування практичних умінь щодо здійснення гендерного виховання старшокласників.

Основна мета гендерної просвіти – формування цілісності й об'єктивності знань щодо особливостей гендерного виховання, розуміння змісту категоріального апарату гендерної педагогіки, структури й етапів здійснення технології формування гендерної культури старшокласників.

Гендерна просвіта має здійснюватися відповідно до принципів доступності, наочності, діалогізму, активності й самостійності, систематичності, свідомості й міцності знань, зв'язку із життям. Тренер у процесі формування гендерних знань вчителів має враховувати їх світоглядну позицію щодо місця чоловіка й жінки в суспільстві. У випадку неприйняття вчителями ідеї гендерної рівності важливо не нав'язувати бажані гендерні цінності, а спонукати до усвідомлення ними важливості гендерної гармонії та деструктивності нерівності у взаєминах осіб протилежної статі. Обсяг теоретичних знань, необхідних для здійснення гендерного виховання, має бути недостатньо великим, систематичним і лаконічним, оскільки гендерна концепція є лише засобом формування гендерної культури старшокласників, а не визначальною категорією в процесі виховання. Тому доцільно обмежитися поглибленням знань учителів про гендер, взаємини чоловіка та жінки в історії розвитку суспільства, гендерну педагогіку, технологію формування гендерної культури.

У процесі здійснення гендерної просвіти вчителям **важливо усвідомити:**

- гендер не вказує на статеві відмінності, а є соціокультурним конструктом, що визначає особливості світоглядної позиції щодо місця статей у світі, поведінки, характер взаємин чоловіка та жінки залежно від домінуючих цінностей суспільного буття [1, с. 15];
- гендерна культура - складова загальнолюдської культури, результат ефективного гендерного виховання та самовиховання, що виражається у свідомій гармонізації фемінних і маскулінних якостей особистості та вмінні конструювати гармонійні взаємини з особою протилежної статі [1, с. 31];
- гіпергендерність перешкоджає створенню родини на паритетних началах, оцінці особи протилежної статі як друга, однодумця: гіпермаскулінність продукує контроль, домінування над іншими, ігнорування, агресію, насильство,

гіперфемінність – залежність, підпорядкування, пасивність, прийняття ролі об'єкта насильства;

- андрогінність слід розглядати з позиції не біологічного, соціобіологічного чи когнітивно-поведінкового підходів, котрі нівелюють чоловічу й жіночу суб'єктивність, протиставляють осіб різних статей як бінарні опозиції, а з точки зору суб'єктно-вчинкового підходу, відповідно до якого особистість розглядається як суб'єкт власної життєдіяльності, життєтворчості, активності, саморозвитку, відповідальності за рішення, рефлексії, самовдосконалення, трансформації традиційних гендерних ролей [3, с. 104–105]; андрогінність - цілісна, гармонійна особистість, яка ефективно проявляє чоловічий та жіночий тип поведінки відповідно до життєвої ситуації, характеру постмодерного суспільства з метою досягнення внутрішньої та зовнішньої гармонії [1, с. 39];
- виховання гендерної культури старшокласників засобами української літератури – процес діалогічної інтерактивної взаємодії учня й учителя в процесі гендерного виховання засобами української літератури, що сприяє засвоєнню учнями системи знань із теорії гендеру, пізнанню власної гендерної культури, розвитку потреби в удосконаленні культури міжстатевої поведінки, формуванню конструктивних гендерних цінностей, умінь будувати гармонійні взаємини з особою протилежної статі в реальному житті [1, с. 41].

Корекційно-розвивальна робота щодо формування в учителів конструктивних гендерних цінностей має здійснюватися практичним психологом, учителем-предметником, що має другу вищу психологічну освіту чи пройшов курси щодо впровадження гендерного підходу в систему освіти. Основним завданням тренера має бути подолання рис гендерно стереотипного вчителя (формує традиційні погляди на чоловіка та жінку, створює гендерну ієрархію в навчальній аудиторії) та розвиток якостей гендерно коректної особистості («шанобливе ставлення до жінок і чоловіків як членів суспільства незалежно від того, які соціальні стосунки вони мають» [6, с. 122]).

Усі розроблені нами заходи були спрямовані на виховання якостей гендерно коректного педагога, якому характерні прийняття гендерних ідей; паритетне мислення; високий рівень знань із гендерної теорії; демонстрація зразкового типу поведінки щодо особи протилежної статі; орієнтація на індивідуальний розвиток учнів; висування однакових педагогічних вимог до хлопців і дівчат щодо навчання, культури поведінки; відсутність ознак андроцентричного мовлення; демократизм; інтерактивний стиль навчання, виховання; критичне переосмислення гендерного аспекту чинних програм, посібників, підручників, періодики, ТБ-інформації, Інтернет-ресурсів; розширення гендерних знань учнів та спонукання їх до самоосвіти; створення сприятливих умов для вільного вираження гендерної позиції учнів; формування об'єктивного бачення проблеми взаємин осіб протилежної статі тощо.

Здійснювати корекційно-розвивальну роботу з педагогами **потрібно поетапно:**

1. Проаналізувати особливості гендерного світогляду (патріархатного, матріархатного, егалітарного).
2. Подолати стереотипне уявлення про чоловіка та жінку.
3. Виховати конструктивне ставлення до проблеми гендерної рівності.
4. Допомогти усвідомити, що гендерна рівність не означає однаковості чоловіка та жінки, а надає право кожній особистості, незалежно від статі, на повноцінний розвиток.
5. Сприяти переосмисленню рівня розвитку й співвіднесення власних фемінних і маскулінних якостей.
6. Спонукаючи до визначення власної гендерної позиції.
7. Допомогти переосмислити почуття, думки, вчинки, зумовлені взаєминами з особою протилежної статі, і розвивати прагнення до гендерної гармонії.
8. Виховати потребу в удосконаленні рівня розвитку власної гендерної культури.

Формування практичних умінь учителів щодо здійснення гендерного виховання старшокласників передбачало виховання культури поведінки з особою протилежної статі, оволодіння технологією формування гендерної культури старшокласників.

Підвищення рівня гендерної культури вчителів стосується як особистісної сфери, так і педагогічної. Тому після занять, спрямованих на формування здатності протистояти проявам інтолерантності, виховання навичок конструктивних взаємин з особою протилежної статі на засадах гендерної рівності, співробітництва, справедливості, толерантності, важливо підвищити компетентність учителів щодо впровадження **гендерного підходу в навчально-виховний процес:**

- ознайомитися з метою, завданням, принципами, методами, формами, прийомами, засобами гендерного виховання;
- переосмислити зміст етапів гендерного виховання;
- усвідомити кінцевий результат гендерного виховання (високий рівень гендерної культури старшокласників);
- навчитися практично застосовувати технологію гендерного виховання.

Отже, гендерна компетентність учителів залежить від ґрунтовності й цілісності гендерних знань, стійкості й характеру гендерних цінностей, рівня сформованості практичних умінь щодо формування гендерної культури. Комплексна й систематична гендерна просвіта, корекційно-розвивальна робота, практична робота щодо застосування технології гендерного виховання старшокласників сприятиме ефективному впровадженню вчителями гендерного підходу в навчально-виховний процес.

Література

1. Болотська О. А. Соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05. «Соціальна педагогіка» / О. А. Болотська ; Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.

2. Бутурлим Т. І. Формування гендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Т. І. Бутурлим; Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2013. – 400 с.

3. Говорун Т. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі /Т. Говорун // Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії / за ред. В. О. Татенко. – К. : Либідь, 2006. – С. 92 –115.

4. Дороніна Т. О. Теорія і практика гендерної освіти і виховання учнівської молоді в навчальних закладах України (II половина XX – початок XXI століття) : автор. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. О. Дороніна; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2012. – 36 с.

5. Загайнов И. А. Формирование гендерной компетентности педагога в процессе профессиональной подготовки : автор. дис. на соиск. научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» [Электронный ресурс] / И. А. Загайнов; Ростовский государственный педагогический университет. – Йошкар-Ола, 2007. – 22 с. – Режим доступа: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-08/dissertaciya-formirovanie-gendernoy-kompetentnosti-pedagoga-v-protsesse-professionalnoy-podgotovki>. – Название с экрана.

6. Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення : словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.

7. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / І. С. Мунтян ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.

8. Радзивилова М. А. Структура гендерной компетентности педагога / М. А. Радзивилова // Педагогическое образование. – 2009. – № 4. – С. 5-9.

9. Рожкова С. В. Гендерные особенности педагогической культуры учителя : автор. дис. на соиск. научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. В. Рожкова; Ростовский государственный педагогический университет. – Ростов-на-Дону, 2006. – 25 с.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Зам. № 1470 Тираж 300 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1